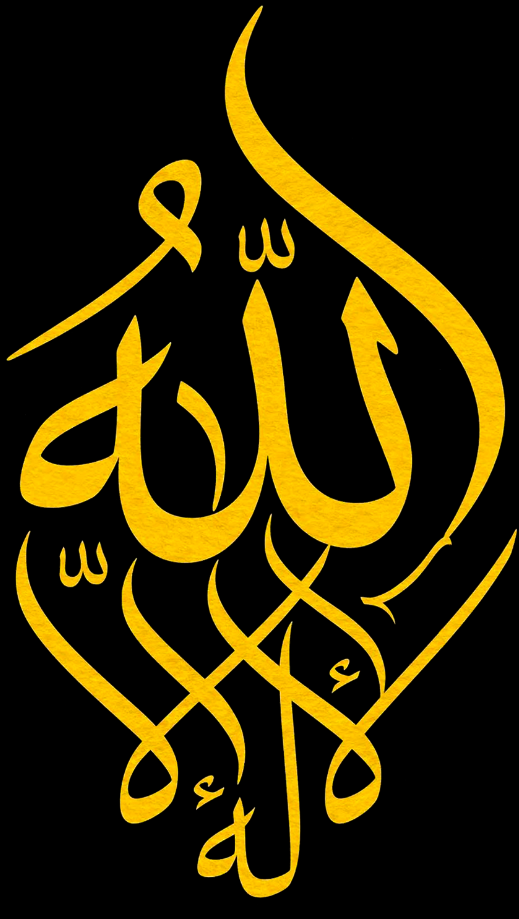

LA İLAHE İLLALLAH

Halil İbrahim Genç

LA İLAHE İLLALLAH

Halil İbrahim Genç

ISBN:

978-625-98415-5-7

Mayıs 2025

İSTANBUL

www.istanbultevhidokulu.org

İletişim: iletişim@istanbultevhidokulu.org

www.facebook.com/Sonsuzdan-Uzanan-El-577429662314345

Youtube-Halil İbrahim Genç

https://youtube.com/@Halil%C4%B0brahimGen%C3%A7

Baskı: İMAK OFSET

Esenyurt / İstanbul

Tel: 444 62 18

Sertifika No: 71320

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

La İlahe İllallah

İçindekiler

La ilahe illallah…

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

La ilahe illallah…

Allah’tan başka ilah yok…

Allah var başka ilah-lar- yok…

Söze başlarken La ilahe illallah…

Her önerme teklif olması bağıntısında bir varlık görüşü sunar, değer olması bağıntısında da dünya görüşü sunmuş olur. Çünkü varlık görüşü bilmeye dair iken bilme nesnesi hep kendiliğe dışsal durur, değer olduğunda ise artık yaşama dair içselleştirilen, öznelliğe katılan olup da varlıksal karşılığına göre varoluşsal anlamda kendisine katılan olmak ile dünya görüşü olmaktaydı.

Varlık görüşümüzün merkezinde ister doğa ister insan ister Tanrı vb. olsun fark etmez, merkez anlayışına göre oluşan zihniyete göre dünya görüşü biçimlenmekteydi. Varoluşa dair değer olarak merkeze alınmış olunan her varlık görüşü, dünya görüşü olarak biçimlenir iken ortak değer olarak ilişkilerde tesis edilmekteydi. İlişkilerde yaratım biçimsel olarak vücud bulur iken öznelliği de yaratım biçimsel olarak şekillendirmekteydi. Yaratıcı özne yarattığı ile beraber kendini de yaratıma tabi tutmakta, dünya görüşü tavır biçimsel gerçekleşmeye başladığında artık öznesi karakter biçimsel olarak vücud bulmuş olmaktaydı.

İşte "La ilahe illallah" tevhid sözü sadece Allah'tan başka ilah olmadığının ifadesi değil, bir varlık görüşü vermekteydi. Varlık görüşü önermesi, teklifi ile beraber değer olarak kabulü ayrıca yöntemsel oluşa bağlı bir dünya görüşü de vermiş olmakta iken İslam olmanın dünyasını ve öznelliğini belirli kılmış olması bağıntısında öncelikli değer olarak önemliydi.

Yüklem almaya açık oluş içinde anlam-değer yüklemlerine bağlı gerçekleşen yaratım oluşu içinde dünya ve özne biçimlenir iken yüklemlerin değişebilmesi ve olumsuzlanabiliyor olması doğrultusunda değişen yüklem almalarda değişen dünyaların ve öznelliğin veya değişen zamanların öznesi olmak da kaçınılmaz olarak deneyimlenmekteydi.

İşte "La ilahe illallah" tevhid sözü değişen dünyaların, zamanların, öznelliğin akışı içinde yaratıcı öznellikte esas alınmış olarak asl olanı

unutmadan kaybolmamak için de ihtiyaç duyduğumuz, telkin edilmiş hakikat söylemi anlamında öncelenmesi gereken değer olarak önemliydi.

Bu kitap çalışmasında "La ilahe illallah" tevhid sözünü, kapsayıcı anlam çeşitliliği ve zenginliği ile anlama çabası içinde olmak ile beraber varlık görüşü olarak dünyamıza nasıl dokunduğunu ve şekillendirdiğini de göstermeye çalışacağım. Söz, yaratıcı etkinliğin en önemli unsurlarından iken "La ilahe illallah" gibi Allah tarafından bahşedilmiş bir ilahi sözün sadece söylemden ibaret olmadığı yaratıcı dokunuş olarak bütün hayatımızı biçimlendirdiğini ve biçimlendirmeye devam ettiğini de tarihsel süregelişinden bakıldığında yakinen gözlemlemekteyiz.

Söylemin imaj algısını biçimlendirdiği bir varoluş içinde İslam imajının biçimlendiği "La ilahe illallah-ı" doğru anlamak gerekir. Dil ve mantığın varlığı algılamaktaki önemi düşünüldüğünde, mantığın yöntem ve model biçimsel oluşu içinde dile dair önerme ve söylem biçimsel gerçekleşen her beyan, idrake bağlı varlık görüşünü biçimlemekteydi… ki bu anlamda "La ilahe illallah" varoluşa dair bir önerme, hakikate dair bir söylem olmak ile beraber formel mantığın olumlamayı önceleyen yaklaşımından farklı olarak soyutlama öncelikli gerçekleşen diyalektik mantığı barındırmakta iken varlığı ve varoluşu farklı bir biçimden okumamızı, görmemizi olanaklı kılmış olmaktaydı.

Not: Kitap boyunca sadece "La" derken "Yok" anlamında, "İlahe" derken "İlah/ ilah-lar- anlamında "La ilahe" derken "İlah-lar" yok anlamında, "İllallah" derken de "Allah var" anlamında "La ilahe illallah" demiş olacağım. Genel anlamda "La ilahe illallah derken "Allah'tan başka ilah yok", "İlah-lar" yok Allah var" veya "Allah var başka ilah-lar-yok" anlamında kullanmış olacağım.

Kitap boyunca ifade etmiş olduklarımdan yana yanlışım var ise bana, eksiğim var ise tamamlayacak olanlara, doğrularım ise insanlığa mal edilmiş olarak okunmalıdır. Bu çalışma "La ilahe illallah" tevhid sözüne not düşmeler olup birçok açıdan değerlendirme olanağını yitirmeden,

bilmeye açık olunduğu kadar yoruma da açık olmak gerektiğinin mesajını taşır.

Allah isminin ebced karşılığı altmış altı olduğundan ve ilk örnek olarak emsal olma niteliğini şahsı manevi olmakta insanlığın üzerinde gerçekleşiyor olmasında açık eden ve yitirmeyen altmış altı baba niteliğinde nebinin olması sebebi ile de altmış altı başlıkta “La ilahe illallah-a”, yoruma dair not düşmeyi ucu açık olarak tamamlamış olmak istencimdi. Buna rağmen yoruma dair hep bir tam hep bir eksik oluş içinde daha fazla başlık altında “La ilahe illallah-a” notlar düşmek kaçınılmaz oldu.

Esası yitirmeden hep yeni bir bağlamda yorum, yorumlanan olguyu hep kendinden fazlası olmakta zevk etmekti. Bu açıdan bakıldığında metafiziksel olan yaratıcı bir etkinlikti. İlk başlık ve söze başlarken başlığı dahi “La ilahe illallah-ı” zikretmiş olmaktan ileri, bir yorumdu. Çok gerçekli/ anlamlı girift varoluş, anlam bağlamlarında yoruma açık iken yoruma dair yaratım içinde her şey yorumun konusu olabilmekteydi… ki “La ilahe illallah” da basit bir okuma ile geçiştirilmeyecek kadar kapsayıcı anlam bağlamına haizdi.

Gerçeği ve doğru olanı hakkı gereği bilen Allah iken bizler gerçeği, doğru olanı açık ettiğimiz kadar Allah’ın bildiğine katılmış olmaktaydık. Yanlışlarımız da doğrunun azığı olarak eleştirilmesi gerekenlerdi.

Ya Rabbi senin adına senin için “La ilahe illallah” demekteyim…

*

İlahlık ve La ilahe illallah…

لَا إِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

"La ilahe illallah" ifadesi "Allah'tan başka ilah yok" anlamını taşır iken "İlah-lar- yok Allah var" anlamında da okunabilir. Allah var başka ilah yok anlamında da okunabilir. Baştaki "La" yani "Yok" ifadesinin "İlla" ifadesi bağıntısında olumsuzlanması bu biçimde de kelimeyi tevhidin okunmasını olanaklı kılar.

"Allah'tan başka ilah yok" der iken tanrısal belirlenimler olan her türlü galip meleke ve tanrısal isme dair ilahlık belirleniminin aidiyeti kendisinde olan Allah kast edilmiş olduğu içindi ki Allahu Ekber de denilmiş olmaktaydı. Allahu Ekber ifadesi ile de bakıldığında her türlü hakkı dışında değer atfedilmiş veya atfedilecek olan tanrısalın tanrılaştırılmış olmasının da önüne geçilmiş olmaktaydı.

Allah ile var olanın aidiyeti Allah'a iken Allah olması veya Allah'tan başka tanrısal kılınıyor olması batıldı. Allah'ın varlığında melekler gibi veya türev nurlar gibi ilahlık gücüne haiz varlık mertebeleri de katmanlı yaratım bağıntısında Allah ile Allah'a aidiyette gerçekleşir iken Allahu Ekber ifadesinin altında toparlanıyor olup ilahlığa dair ne gerçekleşmekte ise Allah'a ait gerçekleşmekteydi.

Allah vardı ve ilahlık Allah'a aidiyette gerçekleşir iken her ilahlık belirleniminde Allah, El- İlah anlamında İlah isminin tanrısal gerçekleşiyor olması aidiyetinde gerçekleşir iken görünüş bulmaktaydı. Başka bir deyişle de Allah'a ait gerçekleşen her tanrısal belirlenim, galip olunan ilahlık belirlenimi de olmakta gerçekleşmekte iken Allah'a aidiyete Allah'ın ilah olarak görünüşünün bir belirlenimiydi.

İlahlık, yaratıcı etkinlikte ilk neden olmak anlamını taşımak ile beraber erek belirlenimli olarak kendisinden olunup da mertebe olarak hep kendisinin altında olunan üst ilke olmak anlamını da taşımaktaydı… ki bu anlamda Cenabı Allah, bütün ilahlık belirlenimlerinin üstünde galip

olan El- İlah olması ile de "Allah var başka ilah yok" anlamında "La ilahe illallah" tevhid sözünü hak etmiş olmakta hitap edilmesi gerekendi.

"La ilahe illallah" ifadesi ile hem hitapta bulunan yaratılmış olan ve muhatap alınan yaratan bağıntısında hem de "ilahlık yeterliliği göstermeyen yaratılmış olanların olumsuzlanması ve ilahlık yeterliliği gösteren yaratıcının olumlanması anlam bağıntısında, yaratan ve yaratılan olarak varlık iki kategoride ele alınır. Yaratılan da yaratıcı ile var olmakta iken tanrısallara dair her ilahlık belirlenimini kendisine dair kılınmış buluyor olarak kendi olmaktaydı. Var olmak dahil olmak üzere kendisi elinde gerçekleşmiyor olan neden bağıntılarında yaratılmış olan, ilahlığa dair ne gerçekleşmekte ise Allah'a aidiyette gerçekleşir iken var olabilmekteydi. İlahlığa dair gerçekleşen bütün tanrısalların Allah'a aidiyette gerçekleşiyor olmasından da anlaşılacağı gibi Allah, katmanlı yaratım bağıntısında her türlü içkin kapsayıcı olmakta hep içerden, kendisinden kaynaklı olarak yaratımda bulunur iken kendisinden başka ilah olmayandı. Yaratılmış olan üzerinde ilahlığa dair bir belirlenim var ise o Allah'ın ilahlık belirlenimlerinden bir belirlenim olarak gerçekleşmekte, görünüş bulmaktaydı.

Özde yaratıcı varlığın türev nurları ile beraber yekvücud varlık niteliğinde tanrısal belirlenimleri gerçekleştiren olması, O'nu kendisinden başka ilah olmadığı gerçeğinde kılmış olmaktaydı. Her yaratılmış olan Allah ile var olmakta ve varoluş Allah ile olanaklı iken ilahlığa Allah'tan başka güç yetiren de yoktu… ki bu anlamda "La ilahe illallah" Allah'tan başka ilahlığa güç yetirecek olan yoktur anlamını da taşımaktaydı.

Bunun içindi ki Hazreti Muhammed Mustafa efendimiz bir savaşında bir avuç kum veya toprak parçası ile düşmanı püskürtecek mucize gösterdiğinde "Atarken sen atmadın Allah attı" ayetine muhatap kılınmıştı/ kalmıştı. Yaratıcı fail, katmanlı yaratım bağıntısında en temelde Allah iken her yaratım belirlenimi ve yaratıma dair ilahlık faaliyeti Allah ile gerçekleşmekteydi.

Kur’an’da İsa nebi için buyrulur ki “Allah onu İsrailoğulları'na resul kıldığında onlara: "Size Rabbinizden bir mucize getirdim; size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izniyle o kuş oluverir. Yine Allah'ın izniyle körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimselerseniz bunda sizin için bir ders vardır." Bu ayette dikkat edilecek olan “Allah’ın izniyle” ifadesidir ki İsa nebi dahi ilahlığa dair gösterdiklerinin Allah’ın ilahlık sıfatına ait olup da kendisine dair kılınmış olmasında gerçekleştiğini ifade eder.

Cebrail, İsrafil, Azrail, Mikail vb. melekler için sonunda “İl” ifadesi kullanılır iken ilahlık yükleminde kullanılır. Melekler nurdan yaratılmış olup Allah’ın ilahlığına dair özelliklerini gösterirler. Yani melekler üzerinde de gerçekte ilah olan Allah olup ilahlık sıfatlarını melekler üzerinden görünüşe getiren, gerçekleştiren Allah’tan başkası değildi. Yukarıda belirtildiği üzere İsa nebi veya Muhammed Mustafa efendimiz gibi Allah’a ait ilahlık sıfatına dair tanrısal belirlenimleri kendilerine dair kılınmış olmakta gerçekleşir iken Allah’ın izni ile göstermiş olurlar. İlahlık kula dair Allah’a ait gerçekleşir iken kulun elinde olmadan gerçekleşen varoluşsal olan bir olanaktı… ki melekler, nebiyullah, veliyullah veya ruhaniler vb. “La ilahe illallah” tevhid sözünün dışında gerçekleşiyor değillerdi.

Kur’an’daki “Biz” ifadesinde dahi türev nurların katmanlı varlık belirlenimli gerçekleşmesi ifade edilir iken özde nurun, nur olma niteliğinde yekvücud olması sebebi ile vahidiyet gösteriyor olmasından da anlaşılacağı üzere ilahlık veya ilahlığa dair gerçekleşen tanrısal belirlenimler, Allah olmanın niteliği olarak gerçekleşmekteydi. Bu anlamda Allah’ın ilahlığa dair ortağı olmayıp “La ilahe illallah” ifadesinin “La ilahe” bölümü ile “İlah-lar-” yok denilmekte olup “İllallah” bölümü ile de “Allah var” denilmiş olmakta iken ilahlığın Allah’ ait, yaratılmış olana dair kılınmış olduğu da anlam olarak ifade edilmiş olmaktaydı.

Bu durumda “La ilahe illallah” tevhid sözü sadece ilah olma yeterliliği göstermeyen varlıklar, tapınılan kültür putları, hakkı dışında değer kılınmış olan kişiler, nefsi emmarenin ilahlık tavrı, Allah’tan başkası için olma durumu ve eylemleri vb. aşikâr veya gizli müşrikliğe dair gerçekleşenlere karşı söylenmiş bir söylem değildi. İlahlığa dair gerçekleşen tanrısal belirlenimleri gerçekleştirme gücünü Allah’ta bulmuş olup da gösterenleri de kapsayıcı anlam içeriğine sahipti… ki Allah’a ait gerçekleşen kula dair gerçekleşir iken Allah her hâlükârda kendisinden başka ilah olmamayı vahidiyeti gereği korumuş olmaktaydı.

*

Müşriklik ve La ilahe illallah…

Yukarıdaki başlıkta anlatılanlar izleğinde "La ilahe illallah" tevhid sözünün anlam içeriğine dikkat edildiğinde, en temelde müşrikliğe karşı bir tavır olarak ifadenin biçimlendiği görülür. İfade tamamı ile müşrikliğe yönelik olsa da Allah'ı inkâra yönelik her duruma karşı bir tavır olarak da okunabilmekteydi. Sonuçta Allah'ı inkâr edenler dahi inkârlarını temellendirdikleri varlık görüşlerini galip düşünce olarak ilahlaştırır iken müşrik olmaktan öte değillerdi. Ya kendi nefslerini -şahıslarını- ya da varlık görüşlerini inkâra yönelik ilahlaştırır iken aslında inkârın bütün biçimleri bir biçimde müşriklik çizgisinde bulunabilmekteydi.

"La ilahe illallah" tevhid sözünden gaye, her türlü müşriklik ve inkârdan ari olarak Allah'ın hakikatinde buluşmaktı. Müşrikliğe ve bir müşriklik biçimi olan inkâra yönelik bir tavır olarak "La ilahe illallah", Allah'ın hakikati idraki ile buluşmak için ihtiyaç duyduğumuz tavır biçimsel söylemdi… ki karakter biçimsel ifade içeriğine haiz olarak İslam olunduğunun tavrı ile gerçekleşmekteydi.

Kişi Allah'a iman ediyorken bilmeyerek de olsa Tanrı tasavvuruna (panteist, paganlığa yakın kişi tanrı yaklaşımı vb.) göre veya nefsi emmaresine aldanışı durumuna (kibir, zalim olmak vb.) göre müşriklik çizgisinde bulunabilir. Kişi Allah'a iman ediyor iken böylesi gizli şirkte bulunduğundan habersiz de olabilir.

Müşriklik, ortak koşma anlamına göre Allah'a ortak koşma zorlamasında bulunmak anlamı taşır. Bir kültür ve medeniyet nesnesine veya bir varoluş nesnesine -olguya- hakkı dışında değer atfetmiş olarak Allah'ın hakikatine gafil kalınmakta ise bu dahi gizli şirke dahil olmak kaydı ile müşriklik çizgisinde bulunmak anlamını taşımaktaydı.

Rivayet edilir ki Hazreti Muhammed Mustafa efendimiz bir hadisi şerifinde "Sizin için en çok korktuğum küçük şirktir. O riyadır" demişlerdi. Başka bir hadisi şerifte de "Ümmetim açık şirke düşmez

ama gizli şirke düşmelerinden korkarım" ifade edilir. Başka bir hadisi şerifte ise "Ümmetim için en çok korktuğum şey Allah'a şirk koşmaktır. Ben bununla, onların güneşe, aya, puta tapacaklarını kastetmiyorum. Korktuğum şey, Allah'tan başkası için yapılan ameller ve gizli şehvettir." Gizli şehvetten kastını da hadisin devamında örnekler: "Kul oruçlu olarak sabahlar. Sonra şehvetlerden biri kendisine sunulur. Kendisi de o şehvete uyar ve orucunu bırakır." Yani Allah için yapılmış amelleri bırakıp gaflete düşürecek olanları önceliyor olmak da gizli şirke dahildi… ki kişi hem haz veya arzu nesnesini hakkı dışında değer olarak öncelediği hem de Allah için olandan beri kalır iken nefsi emmaresinin kendisine ilahlık beliriminde galip gelmesinden dolayı gizli şirke düşmüş olmaktaydı.

Nefsi emmareye dair kibir, zulüm, riya, hakkı dışında yaşanan şehvet vb. gizli şirke dahil olduğu gibi Allah için değil de "Başkaları desin ki…" veya "Başkaları demesin ki…" diye başkaları için yapılan her ne var ise başkaları dolayımında gizli şirke düşülmüş olmaktaydı. Allah'tan istemek yerine, doğum günü pastası veya yıldız kayması gibi olaylar sebebi ile isteklerde bulunmak da gizli şirkin başka bir biçimiydi. "Evrenden mesaj aldım veya evren bana dedi ki…" gibi evreni veya evrendeki olayları ilahlaştırmak da gizli şirkin ve inkârın bir biçimiydi.

Allah'ın hakikat idrakinden uzak olarak inkâra sebep olmak ile Allah'ın dinine karşı gerçekleşen ideolojik -batıl- her yaklaşım da inkârı içerdiği kadar müşrikliği de içermekteydi. Irka dair üstünlük görüşü dahi batıl olup müşrikliğin bir biçimi olmaktan öte değildi. Allah'ın hakikatine gafil olarak kültür ve medeniyet putu olan kişi ve nesnelerini de hakkı dışında değer görmek kutsuyor olmak da müşrikliğin başka bir biçimiydi. Allah'tan gafil bırakır iken nefsi emmarenin esaretinde kılan kültüre dair ananeler, hakkı dışında gerçekleşen kişilere yönelik anma törenleri vb. de müşrikliğin farklı bir biçimiydi.

Modern dünya medeniyet ve kültür putları ile beraber müşrikliğe dair biçimlenmiş iken İslam olmanın zorluğu daha net görülmekteydi. İşte "La ilahe illallah" en temelde bütün müşriklik biçimlerine İslam olmanın bir tavrı olarak itiraz etmenin ifadesiydi. İnsan fıtratı gereği Allah'a

aidiyette var olabilmekte iken başka şeylere dair olabilmekteydi… ki Allah'a aidiyetten başka şeylere ait olmaya başlamış isek müşriklik aidiyet belirlenimli olarak da bulduğumuzdu. Bu anlamda "La ilahe illallah" ifadesi; "Allah'a aidiz, Allah içiniz, Allah'a dönmekteyiz, Allah'a dönüşün yaratıcı faaliyetlerinde bulunmaktayız" vb. anlam içeriğinde, müşriklikten ari olarak bizleri bir düşünce ve oluş durumuna taşır.

*

Yaşam, İslam ve La ilahe illallah…

“La ilahe illallah…” kelimeyi tevhid de denilen bu cümle, tevhid akidesinin en temel ifadesidir. “Allah’tan başka ilah yok” anlamını taşır. Slogan nitelikli bir ifade olmaktan daha çok kapsayıcı anlam niteliği ile Fatiha’da bahsi geçen sırat-el müstakimin anlam içeriğine ayna tutar. Sırat-el müstakim “La ilahe illallah” ifadesinin anlam içeriğince biçimlenen tanrısal deneyim veya İslam olma yoludur. Yani “La ilahe illallah” Allah merkezli olarak nasıl yaşanması gerektiği ve İslam kimliğinin nasıl edinilmesi gerektiğine dair kapsayıcı anlam taşır.

Kelimeyi tevhid Kur’an’ın genel olarak karakter biçimsel çerçevesini çizer. Fatiha Kur’an’ın özeti, Fatiha’nın da özeti besmeleyi şerif ise kelimeyi tevhid de Kur’an’ın nasıl yaşanması gerektiğinin düsturudur. Fatiha başlangıç ise “La ilahe illallah” yaşanması gereken bir sonuçtu. Müslim olanın, sapkınlardan olmamak için yaşamsal anlamda ihtiyaç duyduğu yöntemselliğe haizdi. “La ilahe illallah” Fatiha’yı, Kur’an’ı, nebiyi yaşama biçimiydi.

Kur’an; “La ilahe illallah” tevhid sözünü yaşadıkça, “La ilahe illallah-a” göre biçimlenmiş varlık ve dünya görüşünde anlamına dair açımlanır iken yaşamsal karşılıklarında deneyime açık bulunmuş olmaktaydı. İslam olmak kelimeyi tevhidi yaşamaktan ibarettir… ki “La ilahe illallah” tevhid sözü İslam olmanın karakter biçimsel ifadesidir. İslam olmanın özeti yaşamsal anlamda “La ilahe illallah” ifadesini yaşamaktır. Eş deyişle İslam’ın özeti, yaşamsal anlamda “La ilahe illallah” tevhid sözüydü.

Kişi riyadan ari hakiki (ihlas sahibi), şirkten ari tevhid ehli, inkârdan ari iman ehli ise kelimeyi tevhid yaşam düsturudur. Böylesi durumda yaşam “La ilahe illallah” ifadesinin merkeze alınmış olmasına göre biçimlenir ve yaşanır.

*

Diyalektik oluş içinde bağışlanmak ve La ilahe illallah…

Derler ki Cebrail, Muhammed Mustafa efendimize "La ilahe illallah diyen cennetliktir" müjdesini verir. Muhammed Mustafa efendimiz de ümmetine bu müjdeyi ulaştırır. Lakin bu müjdede sadece dilde söz ile kelimeyi tevhidin ifade edilmesi değil, kişinin, kalbi ile dilinin söylediğini tasdik etmesi şartı da istenir. Kalben tasdiki olmayan her söz ya riya ya da yalana dairdir ki riyadan ve yalandan ari her kim ki kelimeyi tevhidi kati iman ile söyler ise bağışlananlardan yazılmış olur.

Sözün yaşamsal olarak gerçekleşiyor olması karşılığında sözü gerçekleştirenlerin inanmış olduğuna bağlı olarak hakiki oldukları anlaşılır. Sözün ne olduğu, gerçek ile bağıntısında doğru olmasına bağlı olarak elbette önemlidir. Böyle olmak ile beraber söz, anlamın tümel yargısal olması sebebi ile yüklem belirlenimli bakışım veriyor iken söz konusu olan kişinin inanca dair olarak sözü aidiyet belirlenimli sahiplenmesidir.

İşte "La ilahe illallah" gerçekte iman edilmiş olmasına bağlı değer olarak içselleştirilmiş gerçeklik olması doğrultusunda gerçekleşmesi gerekendir. Bir söz olmaktan ileri öznel anlamda aidiyet duyulan ve yaşamsal olarak karşılığı imana bağlı hakiki olmakta beklenendir. Yani "La ilahe illallah" söz olmaktan ileri yaşamsal anlamda gerçekleşmesi beklenendir. İnkârdan uzak kati iman, hakiki anlamda riyadan uzak ihlas ve uygulamada şirkten ari olmakta "La ilahe illallah" ifade edildiğinde, Allah nezdinde bağışlanmaya neden olmak ile beraber, yeniden yeni başlangıca zemin olur. Yeniden yeni bir başlangıcın beyaz sayfası olur.

Çünkü "La ilahe illallah" ifade edildiğinde inkârdan ari iman, şirkten ari tevhid, riyadan ari ihlaslı (özünden kaynaklı olarak hakiki ve eylemlerinde samimi) olmak belirlenimlerinde diyalektik oluşa rağmen diyalektiği tevhid ile aşmış olmakta yeniden yeni bir başlangıç sahibi olmaya kapı aralanmış olur. Yani müşrik ve mümin, münkir ve müslim, hak ve batıl vb. diyalektik kayıtlanmışlığa -dolayıma- aşkınsal olmakta dolayımlı dolayımsızlıkta, tanrısalların hakkı gereği gerçekleşmesi ile tevhid belirlenimli olarak varoluşa dair yeni bir sayfa açılabilir. Bu

anlamda kelimeyi tevhid tövbe kapısı misali her kulun yeniden Allah'a dönebileceğinin mesajını taşır. "La ilahe illallah" sözü insanlık âleminde unutulmadığı sürece tövbeye araç niteliğini korur.

Kim ki diyalektik oluş içinde hakkı gereği inkârdan ari iman, kötülükten ari vicdan, şirkten ari tevhid, riyadan ari ihlas üzeri ise her düştüğünde veya yolunu kaybettiğinde Allah'a hep yeniden "La ilahe illallah-la" dönmüş olur. Yeniden yeni bir başlangıcın sayfasını "La ilahe illallah" demek ve yaşamak ile aralar.

*

Üç adımda siyer, miras ve La ilahe illallah…

Tasavvufta öğreti olarak derler ki Hz. Resul Muhammed Mustafa'ya kelimeyi tevhid üç adımda öğretilmiştir. Birinci adım "La" ikinci adımda "İlahe" üçüncü adımda "İllallah" öğretilmişti.

"La" ile "Hayır" denilmesi gereken bir dünya ile karşı karşıyaydı. "İlahe" ile Allah'tan gayrı kılan her türlü anlayışa muhalif olmak kaçınılmazdı. "İllallah" ile de artık ne için olması gerektiğinin anlayışı verilmiş olmaktaydı.

Resulde "La ilahe illallah", merkezinde Allah olmak kaydı ile kime göre ne için ve nasıl yaşanması gerektiğinin usunu taşımaktaydı. Bu ussallık da yaşam biçiminde tavır ve karakter biçimsel olarak yani değere içkin ahlak biçimsel olarak görünüş bulmaktaydı… ki kendisine iman etmiş olan ashabı ve ardı sıra gelen ümmeti için de "La ilahe illallah" Resulullah'ın ussal ve yaşamsal anlamda deneyime açık mirasıydı.

Resulullah'a siyer izleğinde bakıldığında da "La ilahe illallah" ifadesinin vücuda gelmiş olduğu karaktere bakılmış olunur. "La ilahe illallah" sadece tevhide dair bir söz değil, olumsuzlanması gerekenler ile Allah merkezli olarak yaşamayı da öncelemekteydi. "La" denilmiş olan zulüm, inkâr, şirk, riya, günah vb. her ne var ise yok sayılmakta değil, "Hayır" denilmiş olmaktaydı. "İlahe" denilmiş olan inkâra, şirke paganlığa, panteizme dair ne var ise gerçekte olanın dışında uydurduğumuz, var saydığımız bütün tanrılar da "La" ifadesi ile beraber olumsuzlanmaktaydı. "İllallah" ile de olumsuzlaması yapılmayacak olan ilk ve mutlak neden olan Allah zikredilmiş olmaktaydı.

Olumsuzlanan dünya nesneleri dolayımında olumsuzlanmış olan dünyanın kişileri ile karşı karşıya kalındığında ise çatışkı kaçınılmazdı. Bu durumda "La ilahe illallah" ile beraber Allah'a tutunmuş olmak ile mücadele içinde yeni bir dünya oluşunda bulunmak da kaçınılmazdı… ki siyerde görülmesi gereken, "La ilahe illallah" tevhid sözünün yaşanarak kültürel anlamda özümsenmiş olması ve yeni bir dünya oluşunda galip bir dünyanın sonuçta açık olmasıydı… ki sonuçta bu

dünyanın miras bırakılıyor olmasını miras almış olarak “La ilahe illallah” tevhid sözünü tevhid akidesi olarak bulmuş olmaktaydık.

Resulullah ile bizlere en temelde miras bırakılmış olan “La ilahe illallah” tevhid sözüydü. Tevhid sözü sadece ussal değil, yaşamsal anlamda da miras bırakılmış olandı.

Bazıları çıkıp da bizlere Resulullah’tan miras bırakılan sadece “Kur’an ve sünnettir” veya bazıları da miras bırakılan “Kur’an ve ehli beyttir” der ise ister Kur’an ister sünnet ister ise ehlibeyt olsun fark etmez; “La ilahe illallah” tevhid sözün açılımı Kur’an, yaşam biçiminde gerçekleşmesi anlamında emsali sünnet ve risalet ayrıca yaşamsal anlamda temsilcileri ise en geniş anlamda ehlibeyttir.

Yukarıda “En geniş anlamda” derken ehlibeyti sadece soya indirgemiş değil, Resullah’ın yol ehli olarak ehlibeyti olmayı da kastetmiş olmaktayım. Bu anlamda ehlibeyt olmak sadece Resullah’ın soyundan gelmiş olmak değil, Resulullah’ın yolundan Allah’a ulaşmış olup da Resullah’ın “Ümmetimin alimleri mirasçılarımdır” dediği kişilerdir… ki bu anlamda “La ilahe illallah” tevhid sözü olarak ehlibeyt olmanın da bir akidesiydi. Resulü yaşarken Allah’ın gerçekliğini ön safta gösterebilmek, şirkten ari Allah’ı hakkı gereği bilmek anlamını da taşımaktaydı.

*

İbrahim Nebi ile Muhammed Mustafa nebi hikâyesi açılımında La ilahe illallah…

Kur'an'da İbrahim nebi anlatısında İbrahim nebinin "La ilahe illallah" tevhid sözünü hanif olması gereği bireysel anlamda dört açıdan deneyimlediği görülür. Bunlar: 1) Bilmeye dair diyalektik yöntem 2) Hakikati ifade etmeye dair eleştirel (her eleştirel yöntem de diyalektik bir bilme yöntemidir) olmak 3) Her şeye rağmen Allah'ın hakikatine göre yaşama çabası göstermek 4) Allah'ın hakikatine göre her şeyi ve olan biteni yerinde gerekliliğinde hikmeti gereği okumak.

İbrahim nebi başlangıçta hakikat derdine düşmüş bir kişi olarak yıldızları, Ay'ı, Güneş'i Allah edinmek ile beraber, "Batanları sevmem" demek ile süreklilik ilkesi gereği sürekli olanı arayışında, süreksiz olanları olumsuzladığı diyalektik oluş içindeydi… ki bu anlamda "La" ifadesini süreklilik ilkesine bağlı olarak ussal anlamda olumsuzlamaya dair yöntemsel kullanmaktaydı. "İlahe" ifadesini ise "La" ifadesi ile beraber kullanmakta olup ilah olmakta aradığı yeterlilik ilkesiydi. Ayrıca âlemlerde olan bitenleri değerlendirir iken belli bir fıtrata bağlı olarak örneksiz, özgün yaratılıyor olmaları ve öncesinde olmayıp da sonradan var oluyor olmaları bağıntısında Allah'ı ilk neden olarak tasavvur ediyor olması önemliydi. "Ben yüzümü gökleri ve yeri yaratana (fetara demiş olmak ile yoktan var eden değil de fıtrat üzere açık edene, doğalarını bahşedene) çevirdim" derken de ilk neden anlamında ilah olma yeterliliğini kendinde bulan Allah'a yönelmiş olduğunu görmekteydik.

Yeterlilik ilkesine bağlı olarak da halkının putperestliğini eleştirmekteydi. Her türlü sınanmış olmaya ve zorluğa rağmen sürekli olan ve ilah olma yeterliliğini kendinde bulunduran Allah'tan taviz vermeden yaşamış olmaktaydı… ki "İllallah" ifadesi yaşamının her alanında idealist olmasında görünüş bulmuş olmaktaydı. Bunlar ile beraber Allah'ı "Rabb-ül Âlemin" olarak bulduğunda yaratıcı fail olarak bildiğinde her şeyi ve olan biteni O'nun ile O'ndan olarak hikmeti gereği okuma yeterliliği kazanmış olmaktaydı… ki bu da İbrahim nebinin "La

ilahe illallah" tevhid sözünü artık bir dünya görüşü içeriğinde anlayış ve yaşam biçimi olarak da ahlaki olarak yaşadığı gerçeğini göstermekteydi.

İbrahim nebinin düşünce dünyası ve yaşam biçimi "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamaktan öte değildi. Hanif olmak, bir anlamı ile de İbrahim nebi gibi "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamaktı. Hanif olmak, "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşadıkça İbrahim nebi gibi yaşamaktı. İbrahim nebi ile görmekteydik ki felsefe, düşünce tarihine çıkıp da belirleyici olmadan binlerce sene önce felsefi nitelikte düşünmenin olanağı gösterilmiş olmaktaydı. İbrahim nebi sadece bir nebi değil, ilkeye bağlı ussal düşünmenin olanağını gösteren bir düşünür olarak filozof gibi düşünme olanağını gösteriyor olmak ile filozof olarak da niteleyeceğimiz resul mahiyetinde emsal bir şahsiyetti.

İbrahim nebinin ilkeye bağlı özeleştiri yaparak düşünebilmesi herkesin ihtiyaçlı olduğuydu. Zulme, şirke, inkâra karşı Hakk'ın sesi olarak eleştirel olması ve vicdani -ahlaki- anlamda olması gerekeni yapması bugünde ihtiyaç duyduğumuzdu. Olan biteni hikmeti gereği okuyabilmek de tevhidin gereği olarak ihtiyaç duyduğumuzdu. O, "La ilahe illallah" tevhid sözünün yaşamsal anlamda vücuda geldiği karakterdi.

Böyle olmak ile beraber Muhammed Mustafa efendimiz de "La ilahe illallah" tevhid sözünün karakteristik olarak vücuda geldiği emsal bir kişilikti. "Sağ elime Güneş'i, sol elime de Ay'ı verseniz davamdan vazgeçmem" ifadesi "La ilahe illallah-ın" karakter biçimsel gerçekleştiğinin beyanıydı. Nübüvveti boyunca "La ilahe illallah" karakteri olduğu gibi cehalete karşı zırhıydı. Tevhid "La ilahe illallah-ta" biçimlenmekteydi.

İnsan öncelikli ilişkilerde ahlaki güzellik, tanrısalların gerçekleşmesinin olması gerekeniydi. İnsani ilişkilerde Allah'ın yakinen bulunması gerektiğinin mesajını verirken de "La ilahe illallah" demiş olmaktaydı. "İnsanlardan özür dilemesini bilmeyen Allah'a tövbe edemez" ve "İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen Allah'a şükredemez" hadisi şerifleri de insani ilişkilerde tanrısalların nasıl gerçekleşmesi

gerektiğine işaret etmekteydi. “Allah’ın ahlakı ile ahlaklanın, sıfatları ile sıfatlanın” hadisi şerifi de bu içerikte anlaşıldığında insani ilişkilerde terbiye belirlenimli olarak tanrısalların gerçekleşmesi gerektiğinin ifadesini taşır.

O Muhammed Mustafa ki sadece El- Ahad olan ilaha davet etmekte değil, El Vahid olarak yarattıklarına içkin ve yarattıkları dolayımında tanrısal belirlenimleri ile görülmesi gereken ve tanrısal belirlenimlerinde güzel ahlakta hakkı gereği yaşanması gereken Allah’a davet etmiş olmaktaydı.

İbrahim nebi ile Muhammed Mustafa nebi tevhidin iki yüzü gibiydi. Eskiler İbrahim nebi için ilmin tafsilidir, Muhammed Mustafa nebi için de ilmin cemidir demişlerdi. Her iki hazret de diğer nebiler gibi “La ilahe illallah-ın” karakterize edildiği emsal kişilikler olsa da diğer nebilerden ayrılan yönleri, “La ilahe illallah-ı” tamamlayıcı içerikte deneyimliyor olmalarıydı. Her ne kadar ikisi de “La ilahe illallah-ı” temsilen bize emsal olan kişilik sahibi karakterler olsa da farklılıkları ile de dikkat çekerler. Bu farklılığın anlaşılması için yine “La ilahe illallah” dolayımında açıklama yapmak gerekir.

İbrahim nebi “La ilahe-yi”, Muhammed Mustafa nebi de “İllallah-ı” öncelikli olarak deneyime açık bulmuş olmaktaydı. Yani İbrahim nebi olumsuzlama öncelikli olumlama, Muhammed Mustafa nebi olumlama öncelikli olumsuzlamada bulunmaktaydı. Başka bir deyişle belirtir isek İbrahim nebi süreksizlik ve yeterlilik ilkeleri gereği Allah’ın ne olmadığına dair olumsuzlama öncelikli öğreti sahibi iken Muhammed Mustafa da Allah’ın tanrısal niteliklerinde, belirlenimlerinde ne olduğuna dair olumlama öncelikli öğreti sahibiydi. Biraz daha basitleştirir isek İbrahim nebi Allah’ın ne olmadığına dair tanıtlama, Muhammed Mustafa nebi de Allah’ın ne olduğuna dair tanımlama belirlenimli hikâye sahibiydi.

Başka bir deyişle de İbrahim nebi; olumsuzlama öncelikli tenzih ilkesi gereği nesnelliğe aşkınsal fail belirlenimli tanrısal ilkelerinde görünüş bulan Allah’ı tevhid içeriğinde seyir etmekteydi. Muhammed Mustafa

nebi de tanrısal belirlenimleri gereği olumlama öncelikli olarak nesnelliğe aşkınsal tenzih belirlenimli olmakta Allah'ı, faili oldukları dolayımında tevhid içeriğinde seyir etmekteydi. Her ikisinde de tevhid, Allah'ın olmadıkları ve oldukları dolayımında iki farklı tenzih belirleniminde gerçekleşmekteydi. Her iki seyir de tenzih belirlenimli gerçekleşiyor olup, tevhidin tenzih yöntemsel gerçekleştiği gerçeğini göstermekteydi.

Nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal olarak Allah'ın kendilik dünyasında seyir ediyor olmanın betimlenmiş ifadesi "La ilahe illallah-tı." Allah ne olduğu veya ne olmadığına dair seyrinde kendinden fazlası olduğu tanrısal belirlenimlerinde, kendisinden fazla verdikleri dolayımında yaratıcı fail olmakta müşahede edilmekteydi. Başka bir deyişle de tevhid, tenzih seyri olarak kendinden fazlası olan Allah'ı metafizik belirlenimlerinde idrak etmenin ve deneyime açık talim etmenin seyriydi. "La ilahe illallah-ta" bunun ifade edilme biçimiydi.

Her ikisinin de hikâyesine dikkatli bakıldığında İbrahim nebi âlemler dolayımında Allah'ın ne olmadığı dersinin verildiği hikâye anlatısının kahramanıydı. Muhammed Mustafa nebi de doksan dokuzdan fazla tanrısal belirlenimle Allah'ın kendisinden fazlası olduğu belirlenimlerde ne olduğuna dair hikâye anlatısının kahramanıydı. Muhammed Mustafa efendimizin İbrahim nebiye verilmiş olan, gerçekleştiğinde vücuda gelen tanrısal himmet ve bereketten duası ile istemiş olması da âlemler dolayımında gerçekleşen himmet ve bereketten istemiş olmasıydı. Klasik vahdeti vücud görüşü de bu iki nebinin marifetullaha dair farklı ilmi yönlerinden habersiz olsa gerek ki Hakk ve halkı aynılık düzeyinde özdeşlikte görme yanılgısını sürdürmüşlerdi.

Bugün en temelde ihtiyacımız olan; Allah'ın marifetullah düzeyinde ne olmadığı ve ne olduğunun ayrımında bilmeyi olanaklı bulmamızdı. İbrahim nebi ile Muhammed Mustafa'nın hikâyesine bunun için dahi olsa "La ilahe illallah" açısından bir daha dönmek gerekir. Âlemler dolayımında bütün belirlenimleri ile Allah'ın ne olmadığının bilgisine ayrıntılarıyla (tafsilatıyla) vakıf olmak ayrıca tanrısalları dolayımında

Allah'ın kendinde ne olduğu ve kendinden fazla verdikleri dolayımında kendini oldu kıldıklarında ne olduğunun bilgisine nesnelliğe aşkınsal bütünlüğüne vakıf olmak, birbirinden farklı iki ilim değil, gerçekliği iki belirlenimli olarak bilmenin olanağıydı.

*

Nübüvvet izleğinde La ilahe illallah…

Resulü Ekrem ve İbrahim nebinin emsal olan anlatıları izleğinden bakıldığında Kur'an'daki her nebi anlatısı "La ilahe illallah" tevhid sözünün farklı bir biçimde deneyimlenmiş olmasının emsali olarak bize bizim gerçekliğimizin yansıtılmış olmasıydı. Her bir nebi Rabb-ül Âlemine davet ederken "La ilahe illallah" tevhid sözüne davet etmiş olmaktaydı. Teklifleri "La ilahe illallah" tevhid sözüydü.

"La ilahe illallah" sadece teklif değil, yapılması gerekenin yöntemsel anlamda gerekli olduğunun teklifini de içermekteydi. Bunun ile beraber söz konusu "İllallah" derken Allah iken Allah'a göre neyin olumsuzlanması gerektiği (zulmün, inkârın, şirkin, kötülüğün, günahın…) ve Allah için ne/ kim olunması gerektiği de vurgulanmış olmaktaydı. Allah için iken kendi için olabilmenin olanağında kendi için de olunabilmekteydi.

Her nebi Allah'a davetinde varsayılandan, gerçek olana bir yolculuğa davet etmekteydi… ki bu yolculuğun en genel tanımı "La ilahe illallah" tevhid sözüydü. Çok tanrılı varsayılan uydurulmuş inançtan, gerçekte olup da olması gerektiği gibi iman edilmesi gereken ve kendisine göre yaşanması gereken Allah'a davet her nebinin ortak vazifesiydi. Nübüvvetin ortak söylemi "La ilahe illallah" tevhid sözüydü.

Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed Mustafa ve aradaki nice nebi sadece Allah'ın hakikatine davet eden nebi değil, "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşadığı ölçüde Allah'ı bu âlemde (Esfeli Safilin yani aşağıların aşağısında) tanrısalları yaşadığı ölçüde görünüşe taşıyandı. İnsan halifetullahtı ve "La ilahe illallah" tevhid sözünü tanrısalları hakkı gereği gerçekleştirdiği ölçüde yaşadıkça Allah'ı üzerinde rabbi olarak bulan bir halifetullahtı.

Güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini söyleyen Muhammed Mustafa efendimiz ile beraber "La ilahe illallah" tevhid sözü; Allah'ın tanrısal sıfat ve isimleri gereği ne olduğuna bağlı olarak insani ilişkilerde

güzel ahlakta gerçekleşmiş olmaktaydı. Âdem'den Hatem'e İslam "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamaktan ibaretti.

Kişi "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşadığı ölçüde Allah'ın insanlık projesi olan İslam'ın bir parçası olmakta, nebilerin emsal olan yaşantısında kendi olmaya dair gerçeğine bir yol bulabilmekteydi… ki bu anlamda "La ilahe illallah" tevhid sözü nebiler izleğinde okunduğunda sadece Allah'ın gerçekliğini anlamlı kılmakta değil, Allah'a dair gerçekliğin insandan nasıl görünüş bulduğuna dair olarak herkesin ortak gerçeğini ifade eden tanrısal -evrensel- sözdü.

Nebiler emsal niteliği taşıyan yaşantıları ile insan olmanın olanağında insanlığa beşerî olmaya aşkınsal tanrısal olanı deneyimlemenin olanağını göstermektelerdi… ki tanrısal olanın farklı biçimlerde deneyimlenmesi olanağında Allah, deneyime açık bilinmesi ve bulunması olanaklı olan varlık olarak bulunmuş olmaktaydı. Bu anlamda her insan nebiler izleğinde, insan olma olanağında beşer olduğu kadar uluhiyete de açık olmanın niteliğinde, emsal olarak nübüvvete dair olanı deneyimle olanağına haizdi. Nebiyullah değilse de veliyullah olarak "La ilahe illallah-ı" deneyimleme olanağına sahipti. Yeter ki kati iman, ihlas, muhabbet ile beraber gayret -eylem- üzere kararlı ve tutarlı olarak Allah'a yönelmiş olsun.

*

Varlıksal ve varoluşsal kökeni bağıntısında ne için La ilahe illallah…

Yaratımın şartı gerçekleşme olanağı, gerçekleşme olanağının en temel şartı özsel anlamda hareketin mümkün olmasıydı. Varlığın öznel -zati- anlamda hareketi özsel gerçekleşme olanağı bulur iken gerçekleşmeye bağlı olarak gerçekleşme erkini gerçekleşme iradesi buluyor olması ve sonuçta da iradeyi en temelde yönelimsel buluyor olması kaçınılmazdı.

Nesnellik zemininde öznelliğin, öznelliğe haiz nesnellikte hakiki varlık en temelde kendi olmayı nur-şahıs olma özdeşliğinde bulmuş olmaktaydı. Mutlak niteliğinde nur-şahıs olan, mümkün niteliğini, harekete haiz doğası gereği kendini gerçekleştirme olanağına bulmuş olmaktaydı… ki kendini gerçekleştirmek ve gerçekleştirmeye bağlı olanak açılımında yaratmayı mümkün buluyor olmak da gerçekleşmekteydi.

Hakiki varlıkta hareket nesnelliğe içkin mekanik doğaya haiz olmak ile beraber mekanik olmaya aşkınsal gerçekleşme belirlenimli olarak öznel gerçekleşmekteydi… ki yaratılmış olanlarda da nesnelliğe haiz öznellik kaçınılmaz olarak gerçekleşmekteydi.

Hakiki varlık kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi iken yani nedeni sadece kendi olup var olma şartı veya kendi olma şartı yine kendi olandı… ki kendi varlığının nesnesi iken kendi varlığına aşkınsal olmayı nesnelliğine aşkınsal varoluş bulmuş olmakta gerçekleşme belirlenimli bulmuş olmaktaydı. Her gerçekleşme durumunda da yönelimsel olduğu içindi ki yönelimine bağlı nesne belirliyor olmakta kendini yönelimine nesne kılar iken bağlamsal oluş içinde kendini gerçekleştirmeyi düşünme etkinliği olarak bulmuş olmaktaydı.

Düşünme; en temelde kendini gerçekleştirme etkinliği olarak gerçekleşmekteydi… ki yönelime, amaca, ereğe, sonuca bağlı olarak her gerçekleştiğinde nesnesini/ nesnelerini belirliyor olmakta sibernetik ussal gerçekleşme olanağında refleksiyon biçimsel gerçekleşmekteydi. Düşünce, kendini gerçekleştirme olanağıydı ve

sibernetik ussal temellenmiş olarak gerçekleşmekteydi… ki artık düşünce en temel varoluş olanağı, melekesi olarak biçimlenmiş olmaktaydı.

Yaratıcı varlıktan neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak paye almış olarak düşünme melekesi bahşedilmiş olanlar da yaratıcı varlığın sınırsız varlık ve sınırsız zaman genişliğinde gerçekleşen düşüncenin nihayetsizliğine kıyasen, sınırlı varlık ve zamansal oluşta düşünmeyi, bilmeye yönelik duyu ve us biçimsel bulmaktalardı. Ancak her düşünen en temelde kendi varlığında refleksiyonu içeren yaratım bağıntısında kendi ile aynalaşmanın zamansal olanağında düşünmeyi yaratıcı etkinlik olarak bulmuş olmaktaydı… ki yaratıcı etkinliğin yani düşüncenin artı sonuçları olarak olanak açılımı, kendi olmanın varlık nesnesi olmak ile beraber kendini kendine varoluş nesnesi kılmak, imge ve kavram biçimsel düşünme olanağında anlam-değer yüklemli yaratımda bulunmak ve yarattıkları dolayımında kendilik alanını düşünce dünyası -kendilik dünyası olarak biçimlendirmek kaçınılmazdı.

Kendi varlığının en temelde nesnesi ve öznesi olan yaratıcı varlık; kendi olma şartını kendi olmakta bulur iken gerçekleşme olanağı olarak bilfiil gerçekleşen düşünceyi varoluşuna nesne kılmış olmakta ve düşüncenin öznesi olması ile beraber yine düşünce olanağını nesne kılıyor olmanın mümkünlüğü dahilinde, varoluşsal anlamda düşünce ile kayıtlanmış olsa da düşünceye aşkınsal düşünceyi yüklem belirlenimli olanak kılmış olmaktaydı.

Düşünce ile beliren her yaratım belirlenimi, nesnelliğe haiz gerçekleşir iken neden bağıntılarında kayıtlanmış olmakta gerçekleşiyor olsa da öznesi olanın yüklem almış olduğu öznelliğine nesne kılınıyor iken kayıtlanmış olmaya aşkınsal varoluş, kayıtlanmış olanın gerçekleşmesi olanağında sürekli kılınmış olmaktaydı. Nesne kılınmış olanların neden bağıntılarında kayıtlanmış gerçekleşmesi ve öznelliğe nesne kılınıyor olmasında kayıtlanmış olma belirlenimi gerçekleşiyor olması iki farklı durum olarak öznesi bağıntısında ve nesne kılınıyor olarak gerçekleşiyor olması bağıntısında nesnelliğe aşkınsal özsel gerçekleşen

refleksiyon belirlenimli gerçekleşmekteydi… ki düşüncede refleksiyon sadece bilmenin olanağı değil, kayıtlanmışlığa aşkınsal gerçekleşiyor olmanın da belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

Hakiki varlığın varlıksal anlamda nihayetsizliği ve düşünme etkinliğindeki nihayetsiz olanak açılımı ile beraber varoluşsal anlamda nihayetsiz olması olanağı, varlık olma niteliği olan nur-şahıs olmakta mutlak olsa da varoluşsal anlamda mümkün varlık olduğunun belirlenimiydi. Varlıksal anlamda nihayetsizliği sebebi ile varlık olma şartını sadece kendi olmakta bulur iken kendi olmanın dışına çıkamıyor olmakta, nihayetsiz varlık derinliğinde düşünmeye dair yaratım etkinliğinde her ne yaratıyor ise hem nesnesi hem de öznesi olarak yarattıklarına içkin ve dışsal kapsayıcı olmakta katmanlı bağıntısal gerçekleşmekteydi. Bu anlamda yaratım ile beraber her katmanlı var olma durumunda yaratım hep kendi içinde derinleşmenin düşünce etkinliği olarak gerçekleşmekteydi… ki neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım katmanlı da gerçekleşir iken hep içerden diğer katmanlara yönelik olarak dışa doğru değil, kendi varlığında hep yeni bir derinlik kazanmış olmakta gerçekleşmekteydi. Varlıksal derinlikte katmanlılık, yaratıcı varlığın nihayetsizliğinin de kanıtıydı.

Yaratım; hiçbir şey olmayıp da kendi ile aynı olmakta yaratmak değildi. Yaratım farklı başkası kılıyor olmakta gerçekleşiyor iken kendi ile aynı olunan her durumda yaratım gerçekleşmiş olmazdı. Zaten hiçbir şey olmayanın veya nesnel karşılığı olmayanın varlık olma niteliği olamazdı ki yaratma olanağı olsun. Hiçbir şey olmamak, sonradan yaratılmış olanlar ile aynı nitelikte var olmamak anlamında ise sonradan olanlara benzemiyor olup kendinde varlık niteliği olan anlamında anlamaya çalışmak veya öz varlık, hakiki varlık vb. nitelemeler ile kavramlaştırmak daha yerinde olurdu.

Yaratım; hareketten yoksun mutlak varlık ilkesinden veya tözünden -maddesinden- başlamış da değildi. Çünkü hareketten yoksun varlık niteliği göstermek olanaklı değildi. Her varlık harekete içkin varlık olma

niteliği göstermekteydi. Harekete içkin gerçekleşme olanağı bulabilmekteydi. Her yaratım belirlenimi de harekete içkin mümkün varlık olmanın olanağında gerçekleşmiş olmaktaydı.

Yaratım; kendi dışında kılıyor olmakta gerçekleşen de değildi. Çünkü yaratıcı varlığın kendi dışının olması olanaklı değildi. Kendi dışı olması demek, varlık olma niteliğinde mutlak olmadığı anlamını taşırdı ki yaratım aynı özden kaynaklı ve katmanlı gerçekleşir iken kendi dışında kılıyor olarak gerçekleşmemekteydi. Katmanlılıkta gerçekleşen yaratıcı ile yaratılmış olanın içsel ve dışsal kapsayıcılığı ise kendi dışına koyamıyor olmanın gereğinde zorunlu gerçekleşen yaratım bağıntısıydı… ki içsel ve dışsal kapsayıcı olmakta katmanlı olmanın olanağında karşılıklı var olmak da olanaklı kılınmış olmaktaydı.

Yaratım; amaçsız, anlamdan yoksun mekanik de gerçekleşmekte değildi. Düşünmek, yönelimsel gerçekleşir iken yönelime, amaca bağlı her neden belirlenimi anlam-değer içerikli gerçekleşmiş olmaktaydı. Hareketin doğasına dair her gerçekleşen öznesine bağlı amaçsal da gerçekleşir iken mekaniğe aşkınsal anlam-değer içerikli gerçekleşmekteydi. Bu anlamda yaratım ne salt kendiliğinden ne de salt irade biçimsel gerçekleşen de değildi.

Yaratım; kendinden fazla veriyor olarak gerçekleşir iken yaratan ile yarattıklarının aynı olması, yaratıcının kendi olmayı koruyor olarak yaratımı sürekli kılıyor olması sebebi ile de olanaklı değildi. Yaratımdaki süreklilik de bunun kanıtıydı. Çünkü yaratıcının başka bir şeye dönüşmüş olması sonucunda yarattığı olması, artık yeni bir şey yaratıyor olmasının sürekliliğine engel olduğu gibi yaratılmış olanlar arasında bağıntısal varoluş ve düzene içkin gerçekleşiyor olmak da mümkün değildir. Âlemlerde bağıntısal varoluş ve düzene içkin hiyerarşi de bunu kanıtlamaktaydı.

Yaratıma dair birçok tarihsel yanlış görüş elbette vardı. Bunların yanlışlığını, önceki kitap çalışmalarında yaratımın metafiziğini yaparken dolaylı olarak eleştirmiştim. Yaratım; yaratan ve yaratılan varlık

olanağını açık eden, yaratan ile yaratılan dolayımında açık olan nihayetsiz bir oluş durumuydu.

Yaratım kendinden var eder iken katmanlı yaratım bağıntısında farklı başkası olmakta gerçekleşir iken yaratıcı varlığın kendinden paye verir iken var ettiği her ne ise kendinden fazla verdiği belirmiş olgu olarak yüklem belirlenimli gerçekleşmekteydi… ki bu anlamda katmanlı yaratımda her var olan ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında bilfiil olup bilkuvve gerçekleşmiş olmaktaydı.

Yaratım; sibernetik ussal düşünme olanağında başlıyor olarak yaratıcı varlığın kendi varlığını düşünce alanı olarak bulur iken katmanlı yaratım bağıntısında gerçekleşmekteydi. Katmanlı yaratım bağıntısında varlıksal nihayetsizlikten sebebiyet yayılımcı olarak da gerçekleşmekteydi. Katmanlı yaratım bağıntısında birbirini kapsayan gerçeklik bağıntısında gerçekleştiği gibi birbirine içkin aşkınsal ve birbirine dışsal aşkın olmakta var olur iken karşılıklı var olmanın olanağında gerçekleşmekteydi. Karşıtlığın araçsallığında diyalektiğin araçsal kılınıyor olmasında sürekli kılınmaktaydı. Varlıksal veya varoluşsal paye almanın olanağında benzer özelliklerde gibi, benzemeyen özelliklerde aynı değil olma farklılığında aynalaşmaya dair katılım ve refleksiyon belirlenimli de gerçekleşmekteydi.

Böylesi varoluşta her ne gerçekleşmekte ise yaratıma dair gerçekleşir iken yaratıcı failden bağımsız gerçekleşmekte değildi. Sonradan var olanlar yaratıcıdan aldıkları paye kadarı ile pay sahibi olarak benzer ve gibi, farklı başkası olmakta da aynı değil olmakta kendi olmayı buluyor olmaktaydı. Bu, aynalaşmanın da en temel olanağıydı.

Duyusal algı ve idrak belirlenimi, bir mekân oluşu içinde niceliğe haiz bir dünyayı deneyimlemenin araçsallığına haiz olup, meleke belirlenimli ussallığı, bilinçliliği içermekte gerçekleşmekteydi… ki duyusal algıya dair yaratım oluşu içinde öznenin güzel, doğru ve iyi yargıları ile yorumladığı bir dünya oluşuna katılması, duyusal algı zemininde duyusal algıya aşkınsal varoluş biçimsel deneyimlediği dünya oluşunda kılmaktaydı. Nicel belirlenimli mekân, kişinin varoluş

değerlerine/ değerlendirilmelerine bağlı olarak tümel yargısal dünya belirlenimli yaratılmış olmaktaydı.

Sibernetik ussal yapısallık kazanımı ve ne için olunduğun belirli kılınıyor olması belirlenimli gerçekleşmekteydi. Amaca, ereğe, sonuca göre belirli kılınmış her neden, amaca, ereğe, sonuca göre nesnel ve ne için kılınmış olduğuna bağlı olarak anlam-değer kazanmış olmakta yaratıma dair vücud bulmaktaydı.

Diyalektiğin araçsallığı da gibi ve aynı değil varoluşsal belirleniminde; yeni bir bağıntıda yaratım oluşuna geçebilmenin, karşıtlık dolayımında görünüş bulmanın, ilkeye dair olanın tesis edilmesinin, potansiyelde olanın ucu açık olan yaratım oluşunda hep yeniden mümkün belirlenimli değerlendirilmesinin, bu anlamda kendiliği oldu kılacak yeni karakteristik varoluş biçimlerine geçilebilmesinin vb. olanağıydı. Diyalektik ussallıkta yaratım, aynı zamansal oluştan çıkıp, farklı ve değişken zamansal oluş belirlenimlerinde var olmayı olanaklı kılmış olmaktaydı. Diyalektiğe bağlı yüklem almaya ucu açık yaratım, değişen yüklem almalarda hep yeni yüklem almaların olanağında yeniden biçimlenen yaratım olanaklı kılmış olmaktaydı. Duyulara dair yaratımda, duyuların gerçekleşmesine dair zamansal varoluş eşiklerinde mekân içinde olmak ve yorumlamaya dair zamansal katılım olanaklı olmaktaydı. Diyalektiğe dair yaratımda değişen zamanların öznesi olmak, yaratım belirlenimi olarak olanaklı kılınmış olmaktaydı.

Analojik formel düşünce biçimi de en temel çıkarım uslamlaması olup andırışlar bağlamında uslamlamalarda bulunmanın ve yaratılmış olanlar için nesnel içerikte öğrenmeye başlangıcın aracı kılınmış olmaktaydı. Benzerlikler ve farklılıklar, çıkarımda bulunmanın olanağı iken varlık âlemine güzel, doğru, iyi diğer yargılarında yoruma dair bilme öncelikli katılan öznelikte bilmeye dair nesnel bir zemin edinmiş olmanın başlangıcı olması adına önemliydi. Gerçeği anlamaktan yana yetersiz olsa da olan-bitene dair gerçekleşenleri değişmez belirlenimlerine göre kategorileştirerek bilmek için önemliydi. Katmanlı ve nicelik zemininde gerçekleşen ve tümel belirlenimli görünüş bulan

yüklem almaya açık değişebilen mümkün varlık belirlenimli gerçekliği anlamaktan yana yetersizdi. Yalınkat doğrusal iken çok katmanlı varoluşta; çok varlıklı, çok yönlü, çift yönlü, çok amaçlı, çok anlamlı, çok gerçekli, âlemler arası çok geçişli vb. oluş durumunu anlamaktan yana elbet yetersizdi.

Vicdan da usun ilke belirlenimli eylem kritik olup öznel anlamda kendini yaratım etkinliğinde kılıyor olmanın belirlenimiydi. Diğeri ile varoluşta öz denetim ve hakkaniyet ilkesi gereği terbiye bulmuş olmanın da gereğiydi. Bir yaratım biçimi olup, yaratılmış öznenin kendi yaratıma katılıyor olarak kendi yaratımına dair söz hakkı olduğu, yaratıma dair düşünsel etkinlikti.

Aynalaşmaya dair oluş içinde yaratım, benzer-benzemez belirlenimler dolayımında refleksiyon belirlenimli gerçekleşmekteydi. Düşüncede, kendiliğin kendiliğe ayna kılınıyor olmasında aynalaşma, yaratımın kaçınılmazı olarak bulunmaktaydı. Her bilinçli olma durumu, bilinç nesnesi ve öznesi arasında aynalaşma olanağında gerçekleşmekteydi. Analojik her çıkarım aynalaşmaya dair idrak ile olanaklıydı. Deneyime dair anlamak; geçmiş, gün ve gelecek bağıntısında zamansal aynalaşmada olanaklıydı. Amacın, ereğin, sonucun gerçekleştiği her oluş içinde belirli kılınmış her neden bağıntısında aynalaşma gerçekleşmekteydi. Kültürel ortak deneyimler aynalaşmanın bir biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Hemhâl olmaya dair ne gerçekleşmekte ise aynalaşmanın bir biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Vicdan; eylem kritik us olarak ahlaki anlamda kişinin kendi ile aynalaştığı ussal yetiydi. Yaşananların sonuçları olan bir evrende hak edişlerin sonuç olarak tesis edilmiş olması, yaşananlar ile aynalaşmayı olanaklı kılmış olmaktaydı.

Varoluş; aynalaşmanın olanaklı kılınıyor olması olanağında katılıyor olarak, varlığın varlık olma bakımından kendini ve diğerlerini deneyime açık buluyor olmasında gerçekleşmekteydi. Deneyime açık mümkün varlık olmakta aynalaşma mümkün kılınmış olmaktaydı. Refleksiyon, sibernetik ussal, diyalektik ussal, vicdan ussal, analojik ussal, deneyim ussal her gerçekleşme belirlenimi, aynalaşmanın bir gerçekleşme

biçimi olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Düşünme, bilinç, us ve us biçimleri, deneyim aynalaşma olanağında biçim kazanmakta ve gerçekleşmektelerdi.

Aynalaşmanın olanaklı kılınmış olduğu her belirlenim hem kendiliğe tutunmanın hem de varlık alanına katılıyor olmanın olanağı olarak da gerçekleşmekteydi. Aynalaşma, idrak edilmesi gereken ussal bir seviye olmak ile beraber deneyime açık mümkün varlığın varoluş doğası olarak gerçekleşmekteydi.

Bir idrak seviyesi yaratımı olarak aynalaşma değerlendirilecek ise hak edişlerin tesis edildiği bir evren oluşu içinde varlık olmayı deneyime açık bulduğumuz unutulmamalıdır. Her gerçekleşenin yani yaratım belirleniminin hak ediş sonuçları bir aynalaşma biçimi olarak gerçekleşir iken Cenabı Allah, yarattıklarına yarattığı varoluş belirlenimleri dolayımında dönmüş olarak aynalaşma olanağı vermekteydi. Kısas yani her yapılanın birebir karşılık gördüğü oluş içinde kişinin yaptıklarının sonuçları, kendisi ile aynalaşmasının olanağıydı. Gerçekleştirdiğinin aidiyetini ve sorumluluğunu üstlenmesi adına önemli iken yetişkin olmak dahi aynalaşma olanağında gerçekleşmekteydi.

Kişi, elinde olmadan gerçekleşen nihayetsiz neden bağıntıları içinde varlık alanına, varoluşa dair olanakları yani elinde olarak gerçekleşen, başka bir deyişle de iradesi kontörlünde güç yetirerek gerçekleştirdikleri ile katılır. Sezgi, irade, duygu, us, vicdan vb. bütün olanakları refleksiyona haiz aynalaşmaya dair gerçekleşir iken varlık alanına katılmayı ve varlık olmaya tutunmayı yorumbiçimsel olarak bulur. Niceliğe haiz nesnellik zemininde bilgi biçimsel gerçekleşen nihayetsiz neden bağıntılarında, bağıntısal indirgemeci olarak ne gerçekleşmekte ise tümel yargısal gerçekleşir iken yorumbiçimsel gerçekleşmiş olmakta yaratılmış olmaktaydı. Yani yaratım sonuç belirlenimde hep yorumbiçimsel gerçekleşme belirlenimiydi… ki varlık olmaya tutunma veya varlık alanına katılma biçimleri, varoluş biçimleri olarak yorumbiçimsel gerçekleşmekteydi.

Elimizde olmayarak gerçekleşen nihayetsiz neden bağıntısında, varlık alanına katılmayı ve varlık olmaya tutunmayı, kendimiz olmakta gerçekleştirmekteydik. Olay ve olguları ayrıca olay-olgu bağıntısında kendiliği hep yorumluyor iken yorumlama oluşunda kendi olmakta varlık sahnesine çıkmaktaydık. Yorumlanan bir oluş içinde hep yeniden değişen anlam-değer, irade-duygu vb. yüklemlerde yeni bir yaratım oluşunda bulunmak olanaklı olmaktaydı. Yoruma açık mümkün varlık olmanın yaratım oluşu içinde en temel gerçek, her türlü yaratımı bilen ve yaratımın sahibi/ faili olan Allah'tı. Allah da niceliğe haiz nesnellik zemininde bilgi işlevsel, işlemsel ve yapı biçimsel yaratıyor iken yoruma dair ucu açık yaratım oluşunda bilgiye dair doğru olanı yani bilgiye dair gerçek olanı bilmek gerekliydi. Gerçek; zamansal varoluş eşiklerinde yasa belirlenimli var olmak ve ereğe bağlı olması gereken ilke belirlenimli anlama haiz var olmakta belirir iken Allah, gerçekliğin sahibi olan varlık olmakta yaratıcı etkinlikte bulunandı.

Yoruma açık deneyim oluşunda elimizde olmadan gerçekleşenler tümel belirlenimlerinde Allah'ın yorumladıklarıydı. Allah'ın yorumladığı, betimlediği dünyaya yorumlayarak katılır iken kendi olmayı olay-olgu-kişi-ilişki örüntüsünde hikâye oluşu içinde bulmuş olmaktaydık. Hikâye yaratıma açık mümkün varlık olmanın hikâyesiydi. Hikâyelerin buluşmasında yorumlanan dünya içinde hak edişe dair bize her dönüş, bizlere yoruma açık aynalaşma olanağı vermekteydi.

Yaratıcı varlığın varlık olma niteliğinde mutlak ve niceliğe haiz nesnel yönünün olması, yaratımın bilgi biçimsel gerçekleşiyor dolayısıyla da anlama içkin gerçekleşiyor olması, yaratımın sonuçta tümel yargısal yorumbiçimsel gerçekleşiyor olması ayrıca yaratıma dair gerçekleşenlerin sonuçları ile hak ediş bağıntısında yaratılmış olanlara dönülüyor olması bilgisi, değişen yüklem almalara bağlı ucu açık yaratım yani yorumlama oluşu içinde en temelde ihtiyaç duyulacak genel bilgiydi. Yaratım, bilgi, yorumlama ve geri dönüşsel her gerçekleşme belirlenimi birbirini açımlıyor, tamamlıyor ve yeni bir oluş biçiminde gerçekleşiyordu.

Kendini yaratmaya mümkün bulan varlık, yorum-bilgi-yaratım bağıntısında hep yeni yorum-bilgi-yaratım belirlenimleri gerçekleştirme olanağı olandı. “La ilahe illallah” ile de anlamaktaydık ki yorum-bilgi-yaratım oluşu içinde en temel ihtiyacımız olan, önce Allah’ı bilmekti. Yaratım en temelde Allah’ın; nur niteliğinde mutlak, yine nur niteliğinde niceliğe haiz nesnel yönü ve harekete haiz olması nedeni ile mümkün varlık olması olanağında gerçekleşmekteydi.

Sadece tümel belirlenimli mutlak veya sadece nicel belirlenimli olup da bağıntısal olmaktan uzak bir varlık durumunda yaratımın olanaklı olması zaten beklenemezdi. “La ilahe illallah” ile görmekteydik ki yaratıcı niteliğinde mutlak olup da yaratabilme olanağında mümkün varlık olan bir yaratıcı vardı… ki yaratım dolayımında El- İlah anlamında karakter içerikli kimliğinde kendini oldu kıldığı Allah anlam yükleminde de yaratmış olabilmekteydi. Dil dolayımında Allah; karşılığı olan yaratıcı varlığın bilgisini veren ifadeydi. Karakter biçimsel gerçekleşen yorumlanmış gerçekliğe de işaret etmiş olmaktaydı. Diğeri dolayımında gerçekleşen kimlik belirlenimi olarak bilgi biçimsel ve yorum biçimsel karşılığı olup da ilişki, iletişim bağıntısında görünüş bulma biçimiydi. Her görünüş bulma belirlenimi, olay-olgu durumuna bağlı olarak bilgi-yorum-yaratım bağıntısında gerçekleşmekteydi.

Aynalaşmaya dair varoluşta, değişen yüklem almaya açık gerçekleşen ucu açık yaratım oluşunda gerçeğin bilgisine ihtiyaçlıydık. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak yorumlanmış var olunduğunun bilgisi, yorumlanmış olup da yorumlamaya açık olanı yeni neden bağıntılarında yorumluyor olabilme bilgisi, hak edişlere bağlı geri dönüşlerin yaşanmış olduğu aynalaşma olanağının bilgisi, “La ilahe illallah-ın” gerçekleşme belirlenimleriydi. Bu gerçekleşme belirlenimleri biliyor olmak, “La ilahe illallah-ı” nasıl yaşamamız gerektiğinin de bilgisini vermiş olmaktaydı… ki değişen oluş içinde her an yoruma açık gelişen oluşta kaybolmamak için gerçeğe dair doğru bilgi, doğru bilgi bağıntısında yoruma açık olma ve hak edişlerin tesis edildiğine göre yoruma/ yaratıma dair sonuçların gözetiliyor olması, diğeri ile varoluş söz konusu olduğu içinde ihtiyaç duyulması gerekendi.

Ne için “La ilahe illallah”? “La ilahe illallah” yoruma açık yaratım oluşunda değişen yüklem almalarda ihtiyaç duyduğumuz gerçeklik bilgisiydi.

Düşünce tanrısaldı ve evrensel düşünce alanında nihayetsiz düşünebilme olanağında düşüncede yaratımın sadece us biçimsel ve bilgi biçimsel değil, yorum biçimsel ve kendinden fazla vermiş olarak yüklem almaya açık gerçekleştiğini de bilmek gerekir. Varlık alanında yaratım birçok biçimde, seviyede, katmanda, alanda gerçekleşir iken olan bitene dair her ne gerçekleşmekte ise yaratıma dair gerçekleştiğinden sadece türler düzeyinde yaratımı anlamış olmak yaratımı anlamamış olmak anlamını taşımaktaydı.

Özellikle belirtmek gerekir ki us; duyu ve dilsel bilgi verisi ile işlevsel iken nedeni kendi olmayıp bilfiil gerçekleşendi. Usu tanrılaştıran düşünürler buna dikkat etmiş değildi. Us tanrısaldı ama Allah değildi. Allah us sahibiydi, us da bilfiil olup bilkuvve gerçekleşen yüklem belirlenimli yetiydi. Usa dair Allah’ta bilme ise nihayetsiz zaman genişliğinde gerçekleşen yaratım dolayımında gerçekleşmekteydi. Yaratım dolayımında gerçekleşen her ne ise ne, nasıl, ne için ve ne için olduğuna bağlı ne olacağı veya yeni yüklem almaya açık neden bağıntılarında ne olacağı yaratım dolayımında deneyimsel bilgi olarak zaten bilinmekteydi. Her gerçekleşen meleke ve bellek biçimsel gerçekleşir iken zaten bilme biçimsel gerçekleşmekteydi.

Duyusal algı, sibernetik ussal, diyalektik ussal, aynalaşma biçimsel ussal, formel ussal, vicdana dair ussal vb. her us belirlenimi, ussal yaratım sevileri olup düşüncenin, yaratıma dair seviyelerde yapısallık kazanmış olarak gerçekleştiğinin belirlenimleriydi. Bilmeye veya ussallığa dair her ne gerçekleşmekte ise düşüncenin yaratıcı etkinliğinde gerçekleşmek ile beraber düşüncenin yaratıcı etkinliğine katılmaktaydı. Sezgi, hayal gücü ve dil de yaratımın bir belirlenimi olup anlam-değer, içerik-biçim veya siret-suret, temsil-tasvir, indirgeme-izafi vb. yaratıma dair gerçekleşen bu metafizik gerçekleşme belirlenimleri

bağıntısında hem anlayışın hem de yeni yaratım bağıntılarına geçiyor olabilmenin mümkün kılınmış yaratım olanaklarıydı.

Katmanlı yaratım bağıntısına bağlı gerçekleşen ayrı değil aynı da değil bağıntısında birbirini karşılayan gerçeklikler arasında yaratım, değişen yüklemlere bağlı olarak yüklem almaya açık hep yeni bir oluş içinde gerçekleşmekteydi. Her yüklem bir kayıtlanmışlık olsa da öznesi ve nesnesi olanın bilfiil olmasında kayıtlanmışlığa aşkınsal dolayımlı dolayımsızlık belirleniminde gerçekleşmiş olmaktaydı.

Yaratım; mümkün varoluş belirlenimli olmaya bağlı gerçekleşme olanağında, yüklem almaya açık gerçekleşen ucu açık yaratım oluşunda birçok biçimde, seviyede, alanda ve katmanlı olanaklı kılınmış gerçekleşmekteydi. Varoluş; en temel gerçekleşme etkinliği olan düşüncenin yaratıcı etkinlik olarak da gerçekleşmesi dolayımında kendinden fazla vermiş olarak yaratıyor, fazladan belirmiş olgu anlamında varoluş nesneleri yaratıyor ve fazladan belirmiş olgular dolayımında kendiliği karakter ve kimlik belirlenimli oldu kıldıklarında kendinden fazlası olmanın belirlenimlerinde yaratıyor olmakta hep yaratım belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Artık yaratıcı varlık, düşünce ve varoluş bağıntısında yaratımı konu edinmiş olmakta isek varlıksal ve varoluşsal, ussal ve deneyimsel anlam kökenine bağlı olarak ne için “La ilahe illallah” denilmiş olduğunu anlamaya başlamışızdır. “La ilahe illallah-ta” ki Allah kavramı, her türlü yaratmaya güç yetiren ve her türlü yaratmayı bilen ilah olma yeterliliğini kendinde bulan anlamını da taşır iken Allah’tan bağımsız bir varoluşun olanaklı olduğunu düşünmek sığdı. Sığlıkta inat etmek ise aptallıktı.

Söz konusu “La ilahe illallah” ise Allah’ın yaratıcı yeterliliğinde bütün yaratım biçimleri, yaratım seviyeleri, yaratım alanları, yaratım katmanları vb. yaratım belirlenimlerinde varlık olma bakımından farklılıkların ve evrensellere bağlı benzerliklerin oluşu içinde ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntısında yaratım gerçekleşmekteydi. “La ilahe illallah” her ne kadar bir yaratım belirlenimi olan hak ve batıl

karşıtlık dolayımında hak olanın olumlanması anlamını taşısa da yaratan ile yaratılan arasında varlıksal ve varoluşsal farklılığın ifade biçimiydi. Varoluşun yaratımın dışında gerçekleşmediğinin de anlam içeriğine haizdi.

Ne için “La ilahe illallah?” Varoluşun yaratıma dair gerçekliğini ifade eden kapsayıcı anlam yeterliliği sebebi ile “La ilahe illallah” ifadesi haktı. Sadece ussal olup da teorik anlamda varlıksal ve varoluşsal karşılığı olan gerçekliği karşılamakta değil, her kişinin kendi elinde gerçekleşmeyen varoluşuna dair gerçekleşme durumunun anlam belirlenimiydi… ki yaratılmış olan için bilfiil olup da bilkuvve olarak yaratıma dair her belirlenimde var olmak Allah ile Allah’tan olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Yani “La ilahe illallah”, Allah ile var olmanın doğası gereği yaratılmış olmanın gerçeğinde talim edilen anlamdı/ ideydi. “La ilahe illallah” diyen biri, en temelde Allah ile var olduğunu ifade etmiş olmaktaydı. Var olmayı Allah ile bulduğunun anlamında varoluşunda “La ilahe illallah-ı” en yalın biçimde talim etmiş olmaktaydı.

Her varlık kendi başına var olmadığının gerçeğinde “La ilahe illallah-ı” yaşamaktaydı. “La ilahe illallah” fıtrat gereği yaratılmış her varlığın fakr olmakta yani varoluşu elinde olmadan gerçekleşmekte iken anlam-varlık olma bağıntısında talim ettiğiydi. Her varlık bu anlamda “La ilahe illallah-ın” yazılı olduğu varoluşa haiz zikirdeydi. Anlam-varlık olma bağıntısında fıtrat olarak her varlık “La ilahe illallah-ı” zikretmekteydi. Yaratım dolayımında “La ilahe illallah-ı” idrak etmek her us ve vicdan ehline hak kılınmış olandı. Kişi İslam ise “La ilahe illallah-ı” ereğinde Allah olmak kaydı ile idrak ve talim etmek kendisine farzdı. İslam “La ilahe illallah-ı” talim etmekten ibaretti.

Fıtrata dair nedensellikten ereğe bağlı nedensellik bağıntısında “La ilahe illallah” söz konusu yaratım dolayımında görünüş bulmak ise nihayetsiz yaratım oluşunda her yaratım belirleniminde “La ilahe illallah” gerçekleşmekte ve talim edilmiş olmaktaydı.

Anlam, irade, duygu, güç yetirme, görme, duyma, anlama bağlı gerçekleşen bilme, us, canlılık vb. tanrısallar yaratıma dairdi. Tür belirlenimli mahlukat yaratıma dairdi. Sibernetik ussal, maksada bağlı olarak neden bağıntılarında gerçekleşen diyalektiğin araçsal, formel andırışsal, aynalaşmaya dair katılımcı varoluşsal her ne gerçekleşmekte ise yaratım biçimsel gerçekleşir iken yaratıma dairdi. Anlam-değer yüklemli ahlak biçimsel gerçekleşen karakter içerikli kimlik belirlenimli her ne gerçekleşmekte ise varoluş biçimsel olarak yaratıma dairdi. Emeğe dair her gerçekleşen yaratım etkinliğinde yaratıma dairdi. Anlam-değer yüklemli tinsel gerçekleşen aile, devlet, sanat, felsefe, tasavvuf, bilim vb. ne gerçekleşmekte ise yaratıma dairdi.

Doğada varoluş eşiklerinde yasa belirlenimli veya tinde anlam-ilke bağıntısında her gerçekleşen, daim yeni bir oluş içinde süregelen yaratıma dair gerçekleşmekteydi. Yaratım olmuş bitmiş değil, farklı biçimlerde, seviyelerde ve alan belirlenimlerine göre hep yeni bir oluş içinde gerçekleşendi. Her us ve vicdan sahibi kişinin tanık olacağıydı… ki yaratıma dair her ne gerçekleşmekte ise "La ilahe illallah-ın" anlam yükleminde gerçekleşiyor olmaktaydı. İşte yaratım dolayımında beliren hakikatin gerçekleşme biçimi "La ilahe illallah" olduğu için yani yaratım "La ilahe illallah" anlamına içkin Allah'ın görünüşe gelmesinin dolayımına haiz gerçekleştiği için "La ilahe illallah" varlık ve varoluşsal karşılığı olmasına bağlı haktı… ifadeye ve ereğine bağlı talim edilmesine bağlı olarak da talim edilmesi iman eden her kişiye farz anlamında hak kılınmıştı. İslam'ın en temel şartı da bu anlamda "La ilahe illallah" kılınmıştı.

*

Kur’an’da geniş anlam içeriği ile La ilahe illallah…

Her kapsayıcı -geniş- anlam içeriğine sahip ifade, kapsayıcı anlam bağıntısında yorumlanmayı hak eder. Bu anlamda “La ilahe illallah” tevhid sözü de kapsayıcı anlam bağıntısında geniş anlam içeriğine göre değerlendirmesi gerekir… ki bu değerlendirmenin ilk örneğini yine Kur’an’da görmekteyiz.

Fatiha suresinin başında “Elhamdülillahi Rabb-ül Âlemin” denilir iken teo-ontolojik bağıntıda “La ilahe illallah” denilmiş olmaktaydı. “Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden isteriz” denilirken de şirkten, inkârdan, riyadan, zulümden ari olarak ereğe bağlı yaşamın Allah’a göre nasıl biçimlenmiş olduğuna tanık olmaktaydık. İnsan perspektifinden “La ilahe illallah” tevhid sözünün nasıl yaşamsal kılınmış olarak özümsendiğini ve gerçekleşebileceğini/ gerçekleştiğini görebilmekteydik.

Başka bir ayette de “Biz Allah’a aidiz, Allah’a döneceğiz” denilir iken “La ilahe illallah” tevhid sözünün yol biçimsel olarak ereğe bağlı biçimlenmiş bir dünya görüşünde biçimlendiğini görmekteyiz. Bu ayet ifadesi ile “La ilahe illallah” ne için olduğumuzun gerçeğini de taşıyan anlam içeriğine haizdi… ki kime bağlı olumsuzlama yapmakta isek onun için olmakta yaşamı tesis etmiş olmaktaydık.

“İman edenler o kimselerdir ki Allah ve resulüne iman ederler, şüpheye düşmeden malları ve canları ile Allah yolunda savaşırlar. İşte onlar sadıkların ta kendisidir” denilirken de “La ilahe illallah” tevhid sözünün artık yaşam biçimi olduğu görülür. Allah için, kendi için kılınmış olanlardan fedakârlık edecek kadar sadık olanlar “La ilahe illallah” tevhid sözünü yaşamaktan öte durmakta değillerdi. Artık “La ilahe illallah” fedayı nefs ve fedayı can düzeyinde yaşanabilmekteydi.

“Rahman’ın kulları o kimselerdir ki yeryüzünde alçak gönüllü ağır başlı yürürler. Ne zamanki cahiller onlara laf atsa selam derler” ayeti de artık “La ilahe illallah” tevhid sözünün insanda karakter biçimsel olarak vücud bulduğunun göstergesidir. Bu anlamda “La ilahe illallah” tevhid

sözü artık sadece iman edilen hakikat değil, yaşam biçimi olmak ile beraber karakter biçimsel gerçekleşen bir gerçeklik olarak biçim kazanmış olmaktaydı.

Kur'an perspektifinden kapsayıcı anlam niteliği bakıldığında "La ilahe illallah" hem teo-ontolojik ilkeyi göstermekte hem erek biçimsel olarak yaşamı biçimlemekte hem erek biçimsel anlamda ne için olduğumuzu göstermekte hem Allah ilkesine bağlı olarak nereye kadar kendimizi zorlayabileceğimizin anlamını taşımakta hem de sonuçta nasıl bir karakter inşa etmiş olarak yaşamamız gerektiğinin anlam açılımına da haizdi. Bunun ile de kalmayıp olan biteni teo-ontolojik anlamda tevhid ilkesi bağıntısında nasıl okumamız gerektiğinin anlamını da taşımaktaydı… ki bu düzeyde "La ilahe illallah" tevhid sözü Allah ile olan bitene hikmeti gereği bakar iken yanlışı doğrultma, eksikleri tamamlama eleştirisi ile bakmayı içermekteydi.

Kur'an'da birçok ayet "La ilahe illallah" tevhid sözünün farklı biçimlerde zikredilmesiydi. Bu da gerçeğe dair ifade gücü ve varoluşa dair kapsayıcı anlam niteliği ile "La ilahe illallah" tevhid sözünü farklı açılardan çok gerçekli ve çok katmanlı olarak yorumlamayı olanaklı kılmaktaydı.

*

Teo- ontolojik hakikat bağıntısında La ilahe illallah…

Sözün yaratıcı etkinlikte yaratıcı gücü varlık görüşünden dünya görüşüne evrilir iken yaşamı biçimlendirmek ile kalmayıp, öznelliği de ahlak ve karakter biçimsel olarak biçimlendirmekteydi. Bu anlamda "La ilahe illallah" teo-ontolojik anlamda Rabb-ül Âlemin ifadesinde zikredilmiş olmak ile kalmayıp teo-ontolojik olanın düşüncede merkeze alınmış olması ile varlık görüşünden dünya görüşüne evrilmiş olmaktaydı. Bunun ile kalmayıp dünya görüşüne göre biçimlenen öznelliğin de karakter biçimsel olarak yaratılmış olmasının anlam nesnesi olmaktaydı.

Bu anlamda teo-ontolojik olanın sadece varlık gerçekliği olmayıp, dünya görüşü olarak biçimlendiği, yaşam biçimi ve karakter biçimsel olarak ilişkilerde ve öznellikte karşılıklarının oluştuğu görülebilmekteydi. Teo-ontolojik olan sadece ontolojik kalmakta değil, ontoloji merkezli varoluşsal karşılıkları da oluşmuş olmaktaydı… ki bu duruma "La ilahe illallah" ile bakıldığında Allah'a iman etmek sadece iman etmekte kalmayıp, yaşamsal anlamda bütün varlık alanında yaratıcı etkinliğe katılmaya eylemekteydi. Yaşamsal anlamda yeniden ve yeni olarak Allah'a ait hakikat bağıntısında var olunabileceği mesajını verebilmekteydi.

Bu durumda teo-ontolojik olanın en temelde varlıksal karşılığı olmalıydı… ki bu anlamda Allah nur olması niteliğinde Rabb-ül Âlemin olan, herkesin üst ve evrensel gerçeklik kaynağı olan varlıktı. "La ilahe illallah" ile bu net olarak ifade edilir iken fani olan (sürekliliği olmayan) ve Allah olmaya dair yeterliliği olmayan her ne var ise Allah olmaktan yana olumsuzlanır iken Allah bilindiğinde ve bulunduğunda Allah ile var olanlar ve gerçekleşen her ne ise yerinde ve gerekliliğine bağlı hikmeti (sonuçta açık olacak nedeni -ne için olduğu-) gereği okumada bulunmak, teo-ontolojik açıdan "La ilahe illallah" tevhid sözünün bir gerçekleşme biçimi olarak elzemdi.

Böyle olmak ile beraber teo-ontolojik olanın varlık görüşünden dünya görüşüne dönerken varoluşsal karşılıklarına bağlı olarak da okunması

gerekirdi. Öznel ve kültürel anlamda yaratıcı etkinlikte sonuç karşılıklarına göre de okunması elzemdi… ki bu anlamda “La ilahe illallah” tevhid sözü Allah’ın hakikatine -varlığına- bağlı olarak varoluşu nasıl okumamız gerektiği ve nasıl yaşamamız gerektiğine dair yöntemsel bir teklif sunmaktaydı.

Düşüncede merkeze alınmış her varlık görüşü, varlık görüşü olarak kalmayıp dünya görüşü olmaya döndüğünde, diğeri ile ortak dünya kurmanın nesnesi olduğunda, kişinin karakter biçimsel olarak varoluşunun zemini, tutunduğu anlamı olduğunda yani varoluş nesnesi kılındığında artık o teo-ontolojik bir gerçeklik olarak inanılmış olandır.

Önemli olan ise inanılmış olanın uydurulmuş olup da varsaydığımız inanç nesnesi olup olmadığıdır… ki bu anlamda “La ilahe illallah” tevhid sözü; uydurulmuş olup da varsaydığımız sözde gerçeklerin olumsuzlanmasını gerekli kılar iken bizi uydurulmuş olmayıp da olumsuzlamasını yapamayacağımız varlığın özel gerçekliğine işaret eder. Ayrıca hakkı dışında değer kılınmış, tanrısallık yükleminde yaşama katılmış olanların hakkı dışındaki değerden yana olumsuzlanarak hakkı gereği yaşanmasını işaret eder. Teo-ontolojik olarak gerçekliğin gerçek olandan hareket ile biçimlenmiş olmasında yaşanması gerektiğinin teklifi edilmesidir. Teo-ontolojik olan gerçekliğin teklifi gereği herkese açık yöntemsel olması gerektiğinin gerçeğinin de hatırlatılmış olması anlamını taşır.

*

Bilgibilimsel bir yöntem olarak La ilahe illallah…

“La ilahe illallah” tevhid sözü, diyalektik oluşa bağlı olumsuzlamayı içeren bilgibilimselliği içerir. En temelde şirke dair olumsuzladıklarına yönelik eleştirel olmak ile beraber olumsuzladıkları dolayımında olumlanması gereken Allah’ın gerçekliğine dikkat çeker.

“La ilahe” derken şirke dair olumsuzlanması gereken (Allah’ı inkâr da kişinin kendini ilahlaştırdığı yönde şirki içerir) ne var ise o kastedilir. “İllallah” denildiğinde artık iman ve tevhid gereği kabul edilmiş Allah ile olumsuzlanması gerekenlerin ne için olumsuzlandığı bilinmiş olmaktaydı. En temel de gerçeklik nedeni olan Allah referansından hareket ile her türlü hakkı dışında değer kabul edilen veya değer kılınmış olan ne var ise gerçeği öncelemek ve odağa almanın nesnesi kılınmış olarak olumsuzlanmaktaydı… ki bu anlamda Allah, “La ilahe illallah” tevhid sözünün izleğinde diyalektik oluş içinde bilmenin konusu olmaktaydı. O’nu bilmenin nesnesi ise O’nu bilmekten yana olumsuzlanması gerekenlerdi.

Böylesi bilme durumunda bilmek imana dair gerçekleşir iken kişi “La ilahe illallah” tevhid sözünü yaşamsal gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak olumsuzladıkları dolayımında Allah’ı tanrısalların gerçekleşmesinde buldukça, deneyimin konusu olarak bilmenin olanağına haiz olabilmekteydi. Yani “La ilahe illallah” tevhid sözü ile Allah; diyalektik yöntemsellikte kendisinden başka ilah olmayan Allah olarak bilinmek ile beraber, tanrısal sıfat ve isimleri ile deneyime açık bulunmuş olması ile bilinmeye açıktı… ki bu anlamda bilinmezci değil de bilinebilir olan Allah’ın gerçekliğine “La ilahe illallah” ile dikkat çekilmiş olmaktaydı.

“La ilahe illallah” Müslimlerin yaşam düsturu olmak ile beraber olumsuzlaması yapılabilecek olan yüklemlerin olumsuzlanması ile beraber esasta olumsuzlaması yapılamayacak olan öz varlığın hakikatine bilimsel anlamda yolculuk etmenin teklifidir. Böylesi yöntemsel olması gereği ile bilgibilimsel anlamda deneyime açık teo-ontolojik hakikate metafizik anlamda kapı aralar. Neleri

olumsuzlayacağımızı artık bilmekte isek olumsuzlaması yapılamayacak olandan kaynaklı olarak düşüncemizi yeniden oluşturmamız gerektiğinin gerçeğinin de telkin ediliş biçimi olduğunu da görmüş oluruz. Yöntemsel olması gereği ile gerçeklik bağıntısında tahkike açık yöntemselliği de içeriyor olması önemlidir.

Böyle olmak ile beraber “La ilahe illallah” tevhid sözü, tarih biçimsel olarak süregelen uydurulmuş olup da varsayılmış gerçeklik inançlarından İbrahim nebi gibi nasıl kurtulmamız gerektiğinin ana mesajını da verir. Gerçekte olan Allah’ın gerçekliğine göre ilmi anlamda nasıl yaşamamız gerektiğinin tavsiyesini de sunmaktadır.

*

Bir bilme yöntemi olarak tenzih ve La ilahe illallah…

"La ilahe illallah" tevhid sözü tenzih ilkesi olup yaratılmış olanlara aşkınsal olarak Allah'ı Rabb-ül Âlemin olması belirleniminde bilmenin kapısını aralar. Yaratmış olup da olmadıklarından ayrı olmadan var eden yaratıcıya dikkat çeker. "La" ile tenzih edilen, Allah'ın olmadıklarıdır. "La ilahe" ile tenzih edilen ilahlık yükleminde varsaydıklarımızdır. "İllallah" ile olumlanan Allah'ın bizzat kendisidir. Bu anlamda "La ilahe illallah" tevhid sözü tenzih gereği olumsuzlamayı içerir iken Allah'ı olmadıkları dolayımında bilmenin olanağını gösterir.

Allah'ın olmadıkları dolayımında tevhid, tanrısallığı sadece Allah'a atfeder iken tenzih gereği Allah'ı olmadıkları dolayımında bilmeye ve bulmaya doğru yolculuğa eyler. İbrahim nebi anlatısı bu anlamda hem ussal hem de deneyimsel yönleri ile önemlidir… ki o "Batanları sevmem" der iken süreksizliğe gebe fani olanları hem ussal hem de deneyimsel anlamda tenzih eder iken Allah'ın olmadıklarını Allah'tan yana tenzih etmiş olmaktaydı. İçinde doğduğu kavmin yani belli bir anlam-değer yelpazesine haiz olup da ortak zihniyet, dünya sahibi olanların Tanrı diye inandıklarının Allah olma yeterliliği göstermediklerini tanıtlar iken hem ussal hem de deneyimsel anlamda Allah'ı olmadıklarından yana ari tutmakta yani tenzih etmekteydi.

Bu durumda tenzih hem Allah'ı olmadıklarından yana tenzih ederken varlık hakkını teslim etmiş olmak hem de tanrısallık yükleminde bulunulmuş olup da Allah olmayanların, Allah olma yeterliliği göstermeyenlerin varlık hakkını teslim etmiş olmak anlamını taşımaktaydı. Sonuçta tenzih; olmadıkları dolayımında Allah'ın Baki yani varlık olarak sürekli ve Allah olma yeterliliğini gösteren Samed yani nedeni kendi olup da kendi olmaya yeten ve yarattıklarını var ederken kendinden bir şey kaybetmeden yarattıklarının var olmasına da yeten olması anlamında ilkesel bir izlekte anlaşılması gerekendi. İlkesel olması gereği ussal olduğu kadar ilkeyi ide/ anlam olarak taşıyan yaratıcı varlığın kendi olma gerçekliğinde deneyime açık da bilinebileceği gerçeğini göstermekteydi… ki bu anlamda "La ilahe

illallah" tevhid sözü sadece ussal anlamda tenzih ilkesi değil, Allah'ın deneyimsel de bilinebileceğinin anlamını taşıyan tenzih ilkesiydi.

"La ilahe illallah" tevhid sözü tenzih ilkesi olarak yaratılmış olan biz kulların Allah'ı bilme ve tenzih ve tevhid gereği onama ilkesi olup Allah'ın kendisini ifade ettiği bir ifade değildi. Söz konusu Allah ise "Benden başka ilah yok" diyerek kendi varlığını hem tanımladığı hem de tanıtladığı biçimde söylemde bulunurdu. İkinci bir şahıs olarak kendinden bahsetmezdi. İman ile Allah'ı kabul etmiş olan kulun, Allah'ı tenzihe haiz tevhid gereği nasıl bilmesi gerektiğinin hem ussal hem de deneyimsel anlam karşılığı "La ilahe illallah" sözünde karşılanmış olmaktaydı.

Kulun Allah'a yönelik bilme yürüyüşünde en temel ilke -esas- tenzihe içkin tevhid görüşüydü ki "La ilahe illallah" tevhid sözü bunu anlam olarak karşılamış olmaktaydı. Kul "La"-dan "İllallah"-a gelene kadar süreksizlik ve yeterlilik ilkeleri izleğinde Allah'ı arar. İbrahim nebi emsalinde olduğu gibi tanrısal belirlenimleri ile Allah'a tanık olduğunda tenzih ve tevhid yeni bir seviyede deneyimlediği olur. Tanrısal sıfatlar ve isimler bilfiil gerçekleşir iken fiil dolayımında tanrısalların gerçekleşmesi üzerinden Allah'a tanık olmak gerçekleşir. Duanın kabulü, rüyaların gerçekleşmesi, hak edişlerin tesisi, ilhamların gerçek karşılıklarına göre deneyimlenmesi, vahiy deneyimi, dua dışında gerçekleşen isteklerin dahi gerçekleşmesi, tanrısal potansiyelden yana potansiyel artışı vb. deneyimler ile nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal Allah'ın gerçekleştirdikleri dolayımında öznelliğine tanık olmanın deneyimleridir… ki artık Allah oldukları dolayımında deneyime açık bilinmek ile kalmayıp olmadıkları dolayımında tanrısalların gerçekleşmesi üzerinden bulunmuş olandı. Bu anlamda tevhid tanrısallarında Allah'ı deneyime açık bulur iken bilmek ve bulmak anlamını taşımaktaydı. Tenzih de Allah'ı tanrısal belirlenimleri ile üst ve evrensel gerçeklik olarak bulur iken ayrı değil aynı de değil varoluş -yaratım- bağıntısında bilmek ve bulmak anlamında gerçekleşmekteydi.

Bu anlamda "La ilahe illallah" tevhid sözü "La" ifadesinden hareket ile okunmakta değil, "İllallah" ifadesinden hareket ile okunmakta olup "İllallah" olanı olmadıkları ve oldukları dolayımında bildiğimizde "La ilahe" dememiz gerekenleri de artık tam anlamı ile bilmiş olmaktaydık. Bu bağıntıda tevhid ve tenzih eş anlamlı olup "La ilahe illallah" tevhid sözünün anlam içeriğinde buluşmuş olmaktaydı. Tanrısallar Allah'a ait iken yarattıklarına dair kılınmıştı. Yaratılmış olanlar da Allah ile var olsa da varlıksal anlamda Allah olma yeterliliğinde olmayan yaratılmış olanlardı… ki aynılık düzeyinde özdeşlik yaklaşımı olan bütün vahdeti vücud görüşlerinin en büyük hatası aynılık düzeyinde özdeşlikte ısrar ediyor olup yüklem alınmış özdeşlikte bakışıma açık olmamaları en büyük eksikleriydi.

Tanrısallar, Allah'ın olmadıkları dolayımında gerçekleştirdikleri üzerinden dair kılınmış olarak gerçekleşir iken Allah, olduğu tanrısallar dolayımında kendini gerçekleştirir iken yüklem belirlenimlerinde görünüşe getirmiş olmaktaydı. Allah olmak hem yarattığı olmamak hem de yarattığından ayrı olmamak anlamını taşır iken artık yıldızlar, Ay ve Güneş veya olan bitene dair her ne var ise Allah ile var olmakta gerçekleşmekteydi. Allah'ın yaratıcı etkinliğinin bir sonucu olarak neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci oluş içinde var olmaktaydı.

İşte "La ilahe illallah" tevhid sözü en temelde ilk neden olan Allah'ın erek neden olarak bilinebileceği, bulunabileceğinin tenzih yöntemi olmakta bizlere teklif edilmiş olan ilkeydi. Tenzih yöntemi olması ile beraber tanrısal belirlenimleri ile Allah'ı bildiğimizde artık tevhid yöntemi olarak da Allah'ı bulabileceğimizin anlamını taşımaktaydı.

İbrahim nebi süreksizlik, yeterlilik, ilişki, muhatap belirlenimlerinde Allah'ı bulmuştu ki bugün bizler Muhammed Mustafa ile beraber bahşedilmiş olan nice tanrısal sıfat ve isim (karakter içerikli kimlik belirlenimi) ile Allah'ı bilme ve bulma olanağına sahibiz. Böyle olsa da "La ilahe illallah" tevhid sözünü hakkı gereği deneyimsel anlamda hayata geçirmediğimiz içindi ki İbrahim nebi misali bir tevhid eri olmaktan yana uzaktık.

Şüphe, yöntem, pozitif ontoloji-teoloji ve La ilahe illallah…

Söz konusu şüphe ise doğru bilgiye veya gerçeğe ulaşmak için olması elzemdi. Öğretilmiş evetleme içinde doğan ve varlığa ve dünyaya katılan için gerçekliğin sorgulanmasında şüphe, öğretilmiş evetlemeye karşı “Hayır” diyebilmenin bir yoluydu.

Düşünce tarihinde Sofistlerin bilginin kesinliğine dair şüphecilikleri ve kişiden kişiye değişen göreceli bakışım hakikatin bilinemez olması yargısına vardırmıştı. Bilmeye dair belirsizlikler alanı, şüphenin beslendiği alan olup şüphe, bilmenin olanaksızlığını göstermekteydi. Bu anlamda felsefe artık pragmatik uygulama alanı olup, demagoji ve retoriğe yerini bırakmıştı. Aslında ise anlamın tümel yargısal olanağı ve tahkike dair bilme yöntemleri ile gerçekleşen bilmenin olanağında hakikat öte değil, varoluşa içkin var olmanın hakikati iken bilmeye açık olandı… ki bu anlamda nesnel karşılığı olmak ile beraber öznel olarak da bilmeye açıktı.

İşte “La ilahe illallah” tevhid sözüne göre varlık görüşü ve varoluş, nisbet edildiği yönde kişiden kişiye göre değişen öznel göreceli değil, kişiden kişiye göre değişmeyen karşılığına göre nesnel izafi gerçekliğe, yöntemsel olarak taşınmış olmaktaydı. Allah’ın öznel varlığı nesnel olgusal yöntemsel oluş içinde tanımlanmış ve tanımlanmakta olarak düşüncenin merkezine alınmış olmaktaydı. “La ilahe illallah” tevhid sözü; hakikatin, hakikat olmayanların olumsuzlanması ile bilinebileceğinin yöntemselliğini göstermekteydi. Kişiden kişiye göre değişen göreceliliği değil, hakikat bağıntısına göre nesnel kesinliği içeren netliğe haizdi.

Her bilimsel yöntemde dahi varlıksal karşılığı olan veya olgusal olan bilmenin konusu olanın, ne olmadığından yana soyutlanmış olarak deneyin veya deneyimin konusu olmakta bilmenin konusu kılınmaktaydı… ki bilmek hep “La ilahe illallah” yönteminin gölgesinde hak olanın açık edilmiş olmasında gerçekleşmiş olmaktaydı. Bilginin körlüğü giderici olanağında, şüphenin beslendiği belirsizlikler aşıldıkça şüphe arafında kalmanın bir sebebi de kalmamaktaydı. Söz konusu “La

ilahe illallah" ise şüphe arafının belirsizlik alanında kalmak hak değildi. "La ilahe illallah" ile şüphe arafından çıkılmış olup, hakikati bilmeye açık olduğu olanakta bulmuş olmaktaydık.

Düşünce tarihinde Gazali'nin bildiklerine dair şüpheciliği varlık zemininde gerçekleşmiş olup bilgibilimsel düzeye çekilmiş olmaktaydı. Descartes'in bilgiye dair şüpheciliği de varlık zemininden başlamış olup bilgibilimsel nitelik kazanmış olmaktaydı. Varlık zemininde başlamış olup da bilgibilimsel nitelikte gerçekleşen bilgiye dair şüphe her ikisinde de Tanrı merkezli aşılmaya çalışılmış olmaktaydı. Gazali tasavvufta tarike başvurmuş olarak sonuç aldığı hakikat ile Allah'ın bir nuru ile şüpheyi aştığını ifade etmişti. Descartes de meditasyon yöntemi ile şüpheciliği aşmaya yönelmiş sonuçta ise yöntem olarak kartezyen yaklaşımı öncelemişti.

Şüphecilik bilgibilimsel anlamda bilgiye yolculukta başlangıçta olup söz konusu bilmek ise bilgi şüpheden ari anlamın tümel yargısal olmasında gerçekleşmekteydi. Şüphe bilginin doğruluğundan emin olmanın başlangıç sorgulaması olarak değerlendirildiğinde elbette önemliydi. Ancak hakikate giden yolda şüpheye değil, yönteme ihtiyaçlıydık. Yöntem, herkese açık olarak bilginin doğruluğundan emin olmanın araçsal modeliydi. Model, amaca bağlı olarak olgunun gerçekliğini açık etmeye, bilgiyi edinmeye dair ne kadar araçsal ve tekrar tekrar sınanmaya açık ise edinilecek bilginin doğruluğu o kadar şüpheye yer vermezdi.

Bilginin doğruluğuna dair bir yöntem de yetmez, başka yöntemler ile de bilginin sınanmış olması önemliydi. Deney veya deneyime açık tekrar tekrar sınanan bilginin, hayatta uygulamaya dair karşılıklarının olup olmaması, mühendislikte uygulamaya dair karşılıklarının olup olmaması da bilginin yöntemsel anlamda test edildiği ikinci bir yöntem olarak değerlendirilir. Ussal olanın deneyime/ deneye açık olup olmadığı, mühendislikte uygulanıp uygulanmayacağı, kullanım değeri olarak genele açık olup olmadığı yöntemsel anlamda önemliydi.

Bu izlekten bakıldığında yöntem; hakikate giden yolculuğun yoluydu… ki vahiy bilgisinde işaret edilenlerin deneyime açık olması, nebiler ve alimler tarafından kullanıma açık mühendislikte inşa edici yönünün olması ve herkese açık yöntemselliğe haiz olması bu anlamda önemliydi.

Hakikat ortak gerçeklik olup öznel karşılıklarına göre öznel anlamda deneyime, nesnel yönüne göre nesnel anlamda da deneye açık olandı. Kendisinden alınacak sonuç bilgilerin mühendislik araçsallığında kullanıma yönelik olması ve herkese açık sonuçlar veriyor olması yönetimin doğruluğu adına önemliydi. Bu anlamda tasavvuf; öznel anlamda hakikatten sonuç almanın keşfe dair yöntemselliğine haiz olması, aldığı sonuçların kullanıma açık olması, genele yaygın olarak herkesin tahkike açık yöntemselliğine katılabilme olanağının olması sebebi ile önemliydi.

Şüphe, yargıdan uzak arafta kalmak misali bilmekten öte kılabilmekteydi. En temelde ihtiyaç duyduğumuz ise şüpheyi yöntemsel kılmaktan farklı olarak şüpheyi aşmaya yönelik hakikati bilmeye, bulmaya dair yöntem geliştirmekti. Bu anlamda “La ilahe illallah” Allah’ın hakikat bağıntısında şüpheden ari olarak “La ilahe” olumsuzlama yöntemini olumlamaktaydı. İlk bakışta olumsuzlama öncelikli negatif bir ontoloji sunuyor gibi görülse de “İllallah” (Allah var) ifadesi ile Allah’ın varlık hakikatine bağlı olarak batıl olanın negatif ontolojisine yönelik, deneyimde karşılığı olup da talim edilebilir pozitif bir ontoloji ve teoloji sunmaktaydı.

“La ilahe illallah”; herkese açık olup da üst ve evrensel olan gerçeği ve gerçeğe bağlı olarak da herkesin kendi gerçeğini sunmuş olmakta iken pozitif ontolojisini sürekli kılmış olmaktaydı. Hakikat ve hakikati deneyimleyen öznenin hakikati deneyimlemiş olduğu gerçeğinin teo-ontolojik düzlemde ifade ediliş biçimi “La ilahe illallah-tı.”

“La ilahe illallah” sadece teorik anlamda düşünsel bir yöntem olması anlamında olumsuzlamanın soyutlama gücünü vermiş olmakta değil, talime açık yönü ile de hakikatin belirlenimlerine göre soyutlamaya dair

deneyimsel olmayı da anlam olarak içermekte ve uygulamada karşılıklarına göre ilerlemeyi getiren sürece de haizdi. Negatif teoloji değil, sonuç belirlenimli olarak pozitif teoloji yaklaşımına haizdi. Bunun içindi ki hakikatin deneyime açık yöntemsellikte açık olduğunun yöntemsel ifadesini taşımaktaydı.

Pozitif teolojisine bağlı olarak içermiş olduğu ontolojisinin en önemli özelliği ise şüpheyi içermeyecek netlikte Allah'ın hakikatini yöntemsel olarak telkin edebiliyor olmasıydı. Ayrıca Allah'ın hakikatinin yöntemsel anlamda deneyime açık olduğunun gerçeğini verebiliyor olmasıydı… ki deneyime ve uygulamaya açık Kur'an vahiy perspektifinden bakıldığında; ibadetlerden yana yakinliğe dair sonuç alınabileceği, hak edişlerin tesisinde hakikatin ilke gereği görüleceği, duanın her kabulünde Allah'ın yakin bulunacağı, rüyaların her gerçekleşmesinde Allah'ın kullarına imgenin diliyle konuştuğu, nafile ibadet yolunda basiret, feraset, keramet ve tasarruf ediniliyor olmasında hakikate dair kazanımların kullanılabileceği vb. de göstermekteydi ki İslam "La ilahe illallah-ın" yöntemselliğine dair hakikatin deneyime açık talim edilebileceğinin diniydi… ki teolojisinin ontolojik düzeyde deneyime açık olması sebebi ile teo-ontolojisi olan dindi.

"La ilahe illallah" bilgibilimsel anlam içeriği ile ifadesinde, anlamın tümel yargısallığına bağlı olarak şüpheden ari bilmenin olanağına dikkat çekmekteydi. Pozitif ontoloji ve teoloji düzeyinde karşılığı olan teo-ontolojik anlamda, Allah'ın bilinmesinin, bulunmasının olanaklı olduğunun talimine haiz yöntemselliği sunmuş olmaktaydı.

"La ilahe illallah" ile varlığın hakikatine dair bir önerme, teklif sunulmuş olsa da düşünen öznenin düşünce dünyasına dair yöntemsel bir müdahaleydi. Şüphecilik de kartezyen felsefi yaklaşımdaki gibi bilgibilimsel anlamda yöntemsel kılınmakta değil, geride bırakılıyor olarak aşılmış olmaktaydı. Ancak, kartezyen yöntemdeki gibi zihin önce geriye çekilmekte, fenomenolojideki gibi düşünceye dair her şey evvela askıya alınmış olmaktaydı. "La" yani "Yok" derken varlığın, varoluşun kendisi askıya alınmış olmakta değil, düşünce dünyası askıya alınmış

olmaktaydı. “La ilahe” yani “Yok ilah-lar-” denildiğinde de varlıkta, nedeni kendi olmadığı gibi ilah yeterliliği olmayanlar olumsuzlanmaktaydı. “İllallah” yani “Allah var” denildiğinde de artık olumsuzlanmayacak olup da nedeni sadece kendi olan ve ilah olma yeterliliği gösteren varlık düşüncenin merkezine alınmış olmaktaydı. Bu anlamda ilk düşünür hazreti İbrahim nebiydi… ki Kur’an bu anlamda onun anlatısını, insanlığa miras kılınmış olduğu anlamında içerir.

Söz, taşıdığı anlamı tümel yargısal verdiği ölçüde bilgibilimseldi. Bu anlamda bilmenin konusu olabilmekteydi. Sözün doğruluğu, bilginin güvenirliğini vermiş olsa da sözün tahkikine ihtiyaç olduğu kanısına varıldığında söz, artık doğrulama yöntemlerinin konusu olabilmekteydi. Bu, sözün gerçekliğine dair şüphelerin giderilmesinin de gerekeniydi.

Bu durumda “La ilahe illallah” tevhid sözü yöntemselliği de içerir iken doğruluğunun kanıtını da yöntemine bağlı sonuç verisine göre göstermiş olmaktaydı. Ayrıca nebiyullah ve veliyullah tarihi, “La ilahe illallah” sözünün tarih olgusal gerçekleşir iken olgusal gerçekliğinin olduğunun kanıtıydı. Tanrısalların bilfiil gerçekleşen olgusal varlığı da varlık olmak elinde gerçekleşmeyen varlıkların Allah ile var olduğunun kanıtıydı. Varlık olma bakımından var olanlar nedeni kendileri olmadan ilk nedenleri olan nur ile var iken nur da Allah iken Allah ile var olmaktan öte gerçekleşmekte de değillerdi... ki “La ilahe illallah” hakiki varlık ile varlık olmayı bulmuş olanların kendi gerçekliklerini Allah ile bulmuş olduklarının anlamını da taşımaktaydı.

Varlığın neden bağıntılarında bağıntısal indirgemecilikte varoluş eşiklerinde gerçekleşiyor olması da Allah’ın varlığının en temel kanıtıydı… ki “La ilahe illallah” ile Allah ile var olunduğu gerçeği hatırlatılmaktaydı.

İlah; yaratıcı gücü, etkinliği olup da varoluşu kendi olmanın nedeninde bulandı… ki kendisi ile var olan her ne var ise varoluşu O’nun ile bulur iken kendi elinde olmadan gerçekleşiyor olmakta bulmaktaydı. Bu da varsayılan olarak inanılan değil, bizzat gerçek olarak iman edilen yani emin olunması gerekendi.

Bu anlamda “La ilahe illallah” pozitif ontolojisi ve teolojisi yani teo-ontolojik anlamda varlıksal, varoluşsal, tarihsel vb. karşılıkları olup da yaşamsal gerçekliği olması ile beraber deneyime ve tahkike açık ifade biçimine haiz olup şüphe arafına müsaade etmeyen ilahi sözdü. İlahi olan sözde ise şüphe edilecek hiçbir şey bulunamazdı. Çünkü şüpheye yer vermeden varlıksal, varoluşsal, tarihsel fenomenolojik karşılıklarına göre ifade edilmiş olmaktaydı.

Bu durumda “La ilahe illallah” bilgi biçimsel olarak şüpheye yer vermeden bir varlık görüşü vermekteydi. Varlık görüşü vermek ile kalmayıp, varlık görüşünü yöntemsel kılmış olmakta dünya görüşüne döndürmüş olan ifade gücüne haizdi.

Bunlara rağmen inkârda duranlar için “La ilahe illallah” şüphe nesnesi değil inkâr nesnesi olarak değerlendirilmekte olur. Şüphe nesnesi olarak “La ilahe illallah” tevhid sözünü değerlendiren ise şüphelerini giderecek arayış ve gerekçeler ile karşılaştığında şüpheyi aşabilirdi. Sonuçta ise “La ilahe illallah” şüpheden ari bir yöntemsel bir telkin olmak ile kalmayıp teklifti. Teklifi de dileyen kabul eder, dileyen de kabul etmeyebilirdi. Teklifi kabul etmemek, teklif edilmiş olunanın gerçekliğine zeval getirmiş olmakta değildi. Sonuçta her kişinin dini ve işi sonuçları gereği kendineydi.

*

Mantık ve mantıksal tutarlılık açısından La ilahe illallah…

Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak yüklem alınmış kayıtlanmış olmakta dolayımlı olup da kayıtlanmış olmaya aşkınsal dolayımsız gerçekleşen her ne var ise neden bağıntılarında tutarlı, bilinmeye, deneyime ve talime açık gerçekleşmekteydi. Bu anlamda mantık -en temelde-; neden bağıntılarının mantığıydı… ki bir olay ve olgunun mantığını sorduğumuzda; zorunluluğa, mümkün olma durumuna, gerekliliğe, gerekçeye, yerindeliğine vb. bağlı olarak neden bağıntılarını sorgulamış olmaktaydık. Neden bağıntılarına bağlı olarak da gerçekleşenin ne, nasıl, ne için ve ne için olduğuna bağlı olarak da ne olacağını dair tanımlama, tanıtlama, kanıtlama yapabilmekteydik. Neden bağıntılarını doğru kuran her modellemeye dair mantık biçimi ile de doğru olanın gerçekliğine dair ussal ve deneyimsel bir yolculuk gerçekleşmekteydi.

Hangi neden bağıntısında mantık kurmakta isek nedenlerine bağlı bağıntılılıkta neyin/ şeyin veya varlığın ne, nasıl ve ne için olduğunun üzerine düşünmekte veya konuşmaktaydık. Neden bağıntısı değiştiğinde yeni bir açıdan ne, nasıl ve ne için olunduğunu görme olanağı bulabilmekteydik.

Mantık neden bağıntılarının mantığı olarak tanımlandığında, neden bağıntılarının mümkün kılınmış yüklem belirlenimli gerçekleştiği gerçeğinden hareket ile belirtmek gerekir ki yüklemlerin değişime açık mümkünlüğüne bağlı gerçekleşen her var olma biçimine göre mantığı, var olmanın değişen neden bağıntılarına uygun kurmak gerekir… ki gerçekleşeni doğru okuyabilelim. Bu açıdan bakıldığında var olmak, neden bağıntılarında mümkün olmakta değişen oluş içinde gerçekleşir iken katı biçimsel bir mantıktan hareket ile okumak değil, mümkün olanı belirli kılan zorunlu olan esası/ esasları yitirmeden değişen oluşu karşılayabilecek mantığa ihtiyaç duymaktaydık… ki gerçekleşeni, belirleyici esasına bağlı olarak okur iken yerindeliğinde ve gerekliliğinde okumayı da başarmış olabilelim.

Bu durumda “La ilahe illallah”, katı biçimsel bir mantık biçimini içermekte değil, değişen oluşa rağmen esası yitirmeden değişimi neye göre takip etmemiz, okumamız gerektiğinin pratik mantığını yani varlıkta ve varoluşta karşılığı olana göre okumada bulunmamızı olanaklı kılar. Soyutlamayı öncelikli kılar iken soyutlanması yapılmayacak olandan hareket ile soyutlama yapılması gerektiğinin uslamlamasını taşır.

Katı mantık biçimi olan klasik formel mantıkta, olumlamayı öncelemek ile yargı biçimsel bir oluş içinde bulunmaktaydık. Çoklu varlık olma biçimleri, kendinden fazlası olma belirlenimi, kendinden fazlasını verir iken çift yönlü var olma biçimi, değişime açık neden bağıntılarında mümkün varlık olarak çeşitlilikte ve katmanlı olma bağıntısında çoklu var olma düzeylerinde var oluşa dair vb. olgusal belirlenimleri yargısal olarak değerlendirmekten yana yetersiz kalınmış olunmaktaydı.

Formel mantık; analoji temelli çıkarım mantığı olup, karşıt belirlenimli diyalektik, katmanlı, çok varlıklı, çok gerçekli, çift yönlü, çok fonksiyonel süper varlık durumlu, deney-gözlem ihtiyaç durumlu, sibernetik ussal, aynalaşmaya dair ussal vb. düzeyde varlıksal, varoluşsal, deneyimsel veya deneysel bilinmesi gereken durumlarda yetersizdi. Yetersiz olmak ile kalmayıp, ölüm ve ötesi, Allah varlığının talime açık bilinebilir olması vb. birçok konuda yanlış çıkarımlarda bulunmaya sebep olabilmekteydi. Elbette analoji temelli ussallık, en temel us belirlenimiydi. Ancak yetersiz kaldığı yerlerde farklı düşünme biçimlerini göz ardı etmemek gerekirdi.

“La ilahe illallah” olumsuzlamaya dair diyalektik mantık öncelikli görülse de “La ilahe” diye olumsuzlananlar ortak benzerlikleri ile aynı kümede analojik ifade edilmiş olmaktaydı. Benzeri olmayıp da biricik olan, evrensel üst gerçek ise analojik kümede ifade edilenlerin olumsuzlanması dolayımında olumlanmış olmaktaydı. Başka bir deyişle de “La ilahe illallah-ta” analojik uslamlama, diyalektik uslamlamaya kapı aralamış olarak olumsuzlanmaktaydı. “La ilahe illallah-ta” dahi analojik uslamlamanın yetersizliğine dikkat çekilmiş olunmaktaydı.

Benzer olanlar ve benzer olmayan dolayımında, uslamlamaya dair yetersiz kalınan yerde ne yapılması gerektiğinin usunu vermiş olmaktaydı. İlke gereği olan, ilke yeterliliğinden yoksun olanlar dolayımında ilah belirlenimli görünüş bulmaktaydı.

"La ilahe illallah", olumsuzlama öncelikli neden bağıntısı kurabilmenin mantığını içermekteydi. Olumsuzlanacakları "La ilahe" kümesinde toparlamış olarak "İllallah-a" yürüyüşü pratik anlamda yöntemsel kılmış olmakta olanaklı kılmış olmaktaydı. Sadece ussal olup da teorik değil, pratikte karşılığı olup da uygulamada sonuç veren pratik mantık biçimiydi. Bunun ile de kalmayıp, sadece olumsuzlama öncelikli değil, "İllallah" ifadesi ile olumlamayı önceler iken olumsuzlananları "İllallah" ile bağıntılı olarak ait olunduğu yönde yerindeliğinde okumayı gerektirmekteydi. Böylece çift yönlü mantık biçimi ile tutarlılığı ispatlanamaz değil, tutarlılığını kendi içinde ispatlayan tanımlama ve çift yönlü tanıtlama ile yapıyor olmanın mantığını da içermekteydi.

"La ilahe illallah-ta", olumsuzlanan dolayımında olumlanan bağıntısında olumsuzlanın da gerçekleşme belirleniminde olumlandığı diyalektik oluş betimlemekteydi. "La ilahe" denilenler ilahlık anlamında değil, gerçekleşiyor olmaları anlamında olumlanmaktaydı. Olumsuzlanan ile olumlananın aynı cümle içinde yer almış olması, varlıkta gerçekleşme biçimini de açık etmekte olup olumsuzlanan ve olumlanan aynı olma düzeyinde olumlanmış değildi. Olumlanan dolayımında olumsuzlananın diyalektik oluşa bağlı yerindeliği görülmek ile beraber, çift yönlü mantık biçimini görünür kılmış olmaktaydı. Birbirine içkin ve dışsal kapsayıcı katmanlı olmakta, varlıkta ayrı olmayan ama aynı da olmayan bağıntısında çift yönlü varoluş gerçekleşir iken "La ilahe illallah" varoluşa dair neden bağıntısını karşılamış olarak olma ve olmama durumuna göre varlıksal olanın ne olduğu ve olmadığına dair mantıksal ifadeye haizdi.

"La ilahe illallah" soyutlamaya dair farklı olanı görünür kılma yöntemi ile varlığın anlam derinliğinde seyir etmenin olanağını mantık biçimsel olarak da göstermekteydi. Öncesinde "La ilahe" kümesi altında

toparlananları, zorunlu olana bağlı olarak mümkün olanı/ olanları "İllallah" oluşu altında yeni kümede toparlamış olarak aynılıkta değil, yerindeliğinde anlama olanağı vermekteydi. Olumsuzlananlar hiçbir zaman zorunlu olan ile aynı görülmekte ve aynılaştırılmakta değil, zorunlu olanın görünüşünün bir nesnesi olarak yerindeliğinde okunmaktaydı.

Bu anlamda "La ilahe illallah-ın" bir gerçekleşme biçimi olan "Hak geldi batıl zayi oldu… "ayeti "La ilahe" kümesinde gerçekleşir iken kelimeyi tevhidin başka bir gerçekleşme biçimi olan "Atanız yanlış yapmış olsa da mı" ya da "Ataları akletmeyen, doğru olanı -yolu- bulamayanlar -ise- olsa da mı" ayeti, tarihsel olarak miras bırakılabilen batıl olana yönelik bir eleştiri olmak ile beraber "İllallah" demenin batıl üzerinden gerçekleştiği gerçeğini ifade etmekteydi. Yani batıl olan dahi "İllallah-ın" gerçekleşmesinin, tesis edilmesinin bir aracı olarak tarihsel yerindeliği vardı… ki "İllallah" ifadesinin işaret ettiği yaratıcı yetkinliğe haiz olan varlığın, kendi varlığında gerçekleştirmesinin bir sonucu olarak batıl olan dolayımında "İllallah" ifadesinin gerçekleşmesi ve idraki için yerindeliğinde gerçekleşmekteydi.

İnsanlık tininde, hak olan batıl olan dolayımında gerçekleşmekte, görünüş bulmakta ve tesis edilebilmekteydi. Batıl olan insanlık tininde bir hastalık misali "La ilahe İllallah" ile tedavi edilmiş olmaktaydı. Söz konusu insanın batıla, zulme, kötülüğe meyil yönü ve "İllallah-ın" hakkı gereği gerçekleşmesi ise yerindeliğini korumaktaydı. Ta ki "İllallah" ifadesi genele yaygın ve kalıcı olarak Allah'ın hükmü gereği ve gerçekliğinin aşikâr olduğu bir vakitte gerçekleşmiş olsun. Neden bağıntılarında mümkün olan, yeni neden bağıntılarında başka bir oluş durumunun gerçekleşmesinin de olanağını verebilmekteydi… ki bu anlamda ereği bağıntısında neden belirleniminde "La ilahe illallah" mümkün olanın mantığını içeriyor olması anlamında da önemliydi.

Yerindeliğinde ve gerekliliğinde olarak olan biteni ne için olduğuna dair hikmetinde okuyabilmek olması gerekendi. Neden bağıntılarında mümkün kılınmış olanın ereğine bağlı ne için kılınmış olduğuna dair

bakıldığında da "La ilahe illallah" sibernetik mantık izleğinde mümkün kılınmış olunduğunun uslamlamasını da anlam olarak içermekteydi. Ereğinde "İllallah" demek ve "İllallah-ı" tesis etmek için ihtiyaç olan "La ilahe" denilecek olanlardı. Erekte "İllallah" gerçekleşecek ve açık olacak ise belirlenmiş neden olarak "La ilahe" denilecek olanlar, genel anlamda insanlığa dair muradın tam tesis edilmiş olduğu vakte ve bireysel olarak da ölüm gelip ahrete geçene kadar, dünya yaşamına dair kılınmış olarak bir biçimde gerçekleşmekteydi.

Bu mantıksal izlekten bakıldığında "La ilahe illallah" gerçekleşme biçimi mantığından hareket ile gelecek öngörüsü vermesi adına da önemliydi. Sadece tarihsel gerçekleşmekte değil, tarihsel süregelişte evrensel mesajı ve gerçekleşme neden bağıntılarından bakıldığında, gelecekte de hak ve batıl diyalektik belirlenimine haiz gerçekleşecek olan ilahi söz olma niteliği taşımaktaydı. Bu da olan bitenin anlamsız değil, ideye/ anlama içkin gerçekleştiğinin de mantıksal bir kanıtıydı.

"La ilahe illallah" varlıksal, varoluşsal, tarihsel ve geleceğe (gerçekleşme neden bağıntıları gerçekleştiği sürece devamlılığı olan mümkün olma durumuna) dair gerçekleşme biçimleri dolayımında olgusallığı olan teo-ontolojik bir ifade olarak işaret ettiği gerçekliği bilmenin ve talime açık bulmuş olmanın yöntemselliğini göstermekteydi. Yöntem olması bakımından ereğine göre nedenselliği belirlenmiş olan neden bağıntısında karşılanan dil yeterliliğinde mantıksal niteliğe haizdi.

"La ilahe illallah" anlam ve değer yükleminde yerine başkasının geçirilmemesi gerektiği, ontolojik anlamda da yerine başkasının geçirilemeyeceği Allah'ı tanımlar. Yerine anlam-değer yükleminde başkasının geçirilemeyecek olan gerçeği, olduğu gibi karşılamanın gerekliliğine dikkat çeker. "La ilahe illallah", gerçeği tanımlama ve tanımlamaya dair yöntemselliğinde mantıksal tutarlılık ispatı vermesi adına önemliydi.

İspat; diğerinin dolayımında gerçekleşmesi gereken iken tek başına olanın ispatı sadece kendisine olup başka bir bilince değildi. Bu

anlamda “La ilahe illallah”, gerçeğin, olmadığı dolayımında ispata taşındığı tanıtlamada mantıksal tutarlılık ispatı içerir. Gerçeklik sahibi olan Allah’ın kendisine dair ifadesi değil, Allah’ın gerçekliğine tanık olan idrak sahibi kulun ussal tanımlama ve tanıtlama biçimiydi.

Allah kavramının işaret ettiği varlığa dair tasavvurların çokluğu içinde “La ilahe illallah” ispatsızlık içermez mi denilebilir. Bu durumda “La ilahe illallah” olumsuzlanabilir olanın Allah olmadığı gerçeğini verir iken Allah tasavvurunu varlık olarak süreklilik, ilah olarak yeterlilik ve varlık olarak olumsuzlanamaması gerçeğinden hareket ile bir biçime indirgenmiş olarak ispata taşır. Böylece Allah’ın olmadığı tasavvur biçimlerinin olumsuzlanması gerektiğinin mesajını taşır.

“La ilahe” ile zaman ve mekânsal olan olup da olumsuzlaması yapılabilir olan anlaşıldığında, “İllallah” ifadesi ile de zamansal ve mekânsal olan dolayımında Allah’ın kendi gerçeğini açımladığını gösterir… ki olmadığı dolayımında olanın gerçekliğini tanıtlıyor olmak, mantıksal tutarlılık ispatı olmak ile beraber her mantıksal tutarlılık ispatı olanın varlıksal olarak neden bağıntılarında deneyime veya deneye açık olması gerektiği gerçeğinden de bakıldığında artık Allah’ın talime dair deneyimin konusu olduğunu da göstermesi adına “La ilahe illallah” tevhid sözü önemliydi.

“La ilahe illallah”; Allah’ın zamansal ve mekânsal ilişki bağıntısında görünüş bulduğunu anlamış olmanın da kapsayıcı anlamına haiz olarak Allah’ın zamansal ve mekânsal olmaktan öte anlaşılamayacağı ve bulunamayacağını da anlamlı kılmış olmaktaydı. Kendi varlık zamansallığında kendine mekân olan, yaratım ile beraber yarattıklarına da mekân olmakta iken yarattıklarının zaman-mekân bağıntısında, olmadıkları dolayımında da bilinmeye açıktı.

“La ilahe illallah”; analoji öncelikli olarak benzerliklerden hareket ile bir öğrenme biçimi değil, benzemeyen farklılık belirlenimleri dolayımında olumsuzlamaya dair diyalektik öğrenme biçimi verir. Bu anlamda, analoji temelli gerçekleşen makine öğrenmesinden farklı olarak uygulayıcı muhatabına soyutlama gücü verir iken kendi olmanın

olanağını koruması da verilmiş olur. Bu anlamda “La ilahe illallah” öğrenmeyi de bilişimsel mekanikliğe aşkınsal organik kılan yöntemselliğe haiz olup da pratik mantık biçimsel içerikte biçimlenmiş bir söylemdi.

Mantık biçimsel olarak “La ilahe illallah”, mantık neden bağıntılarının mantığı olduğu içindir ki sadece kendi dil yapısallığında olumsuzlamaya dair tanıtlama biçimi ile mantıksal tutarlılık ispatı taşımaz, gerçeğe dair her önermenin varlıksal veya varoluşsal karşılığı olması gerektiği gerçeği ile, olumsuzladıkları dolayımında olumlanması gerekenin bilinmesi ve bulunmasını da yöntemsel anlamda olumlamış olur.

İnsan zihni genelde analojik düzeyde karşılaştırmalara giderek, kendisi için zorlayıcı olmayan ve daha fazla enerji tüketmeyeceği öğrenme biçimine göre konumlanır ve işlevseldir. Soyutlamaya dair olumsuzlama yeteneğini zihinsel gelişiminin ilerleyen safhalarında edinir. “La ilahe illallah” bu anlamda soyutlama öncelikli düşünmeyi önceler iken analoji öğrenme biçiminden farklı olarak diyalektik düşünmeyi önceler. Allah’ı olduğu değil olmadıkları dolayımında ne olduğuna dair düşünmeye eyler.

“La ilahe illallah” olumsuzladıkları dolayımında, olumlanan gerçeğin, diyalektik oluş bağıntısında görünüş bulduğu gerçeğini aşikâr eder. Yukarıda anlamlı kılınan diyalektik, pratik, çift yönlü varoluş, mümkün, sibernetik vb. mantık biçimlerini, mantık neden bağıntılarının mantığı olduğu içindir ki kapsayıcı neden bağıntıları içeriğine haiz ifade biçiminde açımlar. Kapsayıcı mantık içeriğine haiz ifade olarak da değerlendirilmesi gerekir.

Yöntemselliği içermeyen her önerme tanıtlamadan yoksun tanımlamada eksik veya yanlışa açık olan önermedir… ki “La ilahe illallah” Allah’ın olmadıkları dolayımında Allah olduğu duruma dair tanıtlamayı içeren tanımlama iken yöntemseldi. Bilgibilim yöntemini varlıkbilimine indirgeyerek modeller iken varlıkbilimi zeminden hareket ile bilgibilimini kuran anlama ve yöntemselliğe haizdir.

“La ilahe illallah” tamamı ile mantıksal bir söylem olup varlıksal karşılığı zemininde varoluşsal olanı yani varlık olarak işaret ettiği Allah’a anlam biçimsel ve deneyim biçimsel olarak dönmeyi, Allah’ı bilmeyi ve bulmayı önceler… ki kul dilinden ifade edilen söz olarak biçimlenir. “La ilahe illallah” Allah’a dönmüş olup da uygulamada “La ilahe illallah-ı” deneyimleyen kulun ifadesidir. Talime dair uygulamada karşılığı olduğu içindir ki pratik mantık yönü ile değerlendirilmesi özellikle önemlidir.

Pratik mantık derken sadece ahlak karşılığı olması gerekeni kastetmekte değil, teorik olanın varlıkta veya varoluşsal anlamda deneyimde, uygulamada, talimde, genele yaygın tesis edilebiliyor olmasında ayrıca tarihsel süregelişte ve gelecek belirlenimi bağlamında karşılığı olup olmadığını da kastetmekteyim. Bu anlamda “La ilahe illallah-ın” ontolojik karşılığı; söylemi ifade eden kişi ve ifade edilen Allah olmak ile beraber, yöntemsel anlamda varoluşsal karşılığının olması ayrıca insan doğasına bağlı olarak tarihsel ve gelecek belirlenimli gerçekleşme karşılıklarının olması kaçınılmazı bağıntısında mantıksal olduğu kadar felsefi olduğunu da görmekteyiz.

“La ilahe illallah”, mantıksal tutarlılık ispatı olduğu kadar felsefi bir ifade olarak da değerlendirilmesi gerekendi. Felsefi olan ise sadece teorik metafizik kabullere göre değerlendirilen değil, pratiğe dair uygulama ve sonuç karşılıklarına göre de kendinden fazlası olarak metafizik gerçekleştiğine dair değerlendirilmesi gerekendi.

*

Yeni mantık biçimlerine açık düşünce oluşu içinde La ilahe illallah…

Formel mantık; özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü durumun olanaksızlığı ve yeter sebep ilkesi ile bir önermenin tutarlılığına bağlı olarak doğru olup olmadığını biçimsel olarak yargılamanın, denetlemenin mantık biçimiydi. Bir önerme olarak “La ilahe illallah-a” bakıldığında “La ilahe” denilenler ile “İllallah” denilen arasında varlık olma bakımından aynılık düzeyinde özdeşliğin olmadığı görülür… ki özdeşlik öncelikli olarak özdeşlik temelinden hareket ile varlık ayrışımına girildiği görülür. Özdeşlik ilkesi gereği iki farklı varlık durumunun aynı olmadığı gerçeğine çelişmezlik ilkesi izleğinde ayna tutar. Her iki ilke gereği tutarlılık gösterir iken üçüncü durumun olanaksızlığı ilkesi anlamında hem yanlış hem doğru değil, doğru bir önerme olarak biçim kazanmaktaydı. Kendi ifade içeriğinde Allah’ın olmadıkları dolayımında olduğu varlık durumu Allah olarak olumlanırken de yeter sebep ilkesini tanıtlamaya haiz içeriğinde göstermekteydi.

Bu anlatımdan dolayı doğal olarak “La ilahe illallah” ifadesinin formel mantık ile özdeş bağıntıda klasik mantık ve metafizik ile uyumlu olduğu görülür. Böyle görülse de bu eksik bir görü olup “La ilahe illallah-ın” mantıksal içeriğine dair tam anlamı ile anlaşılmadığını gösterir. Bir önermenin sadece mantıksal tutarlılığına bağlı olarak denetlenmesi -tahkiki- doğruluğuna dair yeterli değildir. Pratikte deneyimsel veya deneysel, varlıksal ve varoluşsal karşılıklarına bağlı olarak tahkike açık yani doğrulanmaya ve bilmeye açık olması da önermenin usa ve dile aşkınsal gerçeklik bağıntısında değerlendirilmesini olanaklı kılmaktaydı.

Mantık neden bağıntılarının ve neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeciliğin mantığı olarak gerçekleştiği içindir ki mantığı sadece formel mantığa sıkıştırmış olmanın eksik ve yanlış sonuçları ile karşı karşıya kalınabilmekteydi.

İnsanın ölümlü olmasına dair formel mantığa dair çıkarımda bulunmak olanaklıydı ama insanın ölümsüzlüğüne dair çıkarımda bulunmak

formel mantıkta olanaklı değildi. İnsanın ruhsal anlamda ölümsüzlüğüne dair deneyimsel veya deneysel kanıtlar edinildiğinde, insan hem ölümlüdür hem de ölümsüzdür diyerek ölüm ve ölümsüzlüğü aynılık düzeyinde değerlendirmek de bir o kadar yanlış olurdu. Neden bağıntısında bağıntısal indirgemeci olarak bakıldığında, bedene dair ölümlü olan insanın ruhsal niteliğinde ölümsüz olduğunu belirtmek doğru bir yargı olurdu. Bu durumda özdeşlik ilkesi deneyim/deney bilgisi izleğinde yitirilmeden konu formel mantık izleğinde doğru çıkarımda değerlendirilmiş olur.

Allah vardır önermesinde de Allah yoktur önermesi olumsuzlanır iken doğru bir önermede bulunulmuş olur. Ancak Allah'ın varlık olarak varlığını ayetleri ve varlık dolayımında deneyime veya deneye açık bulduğumuzda, bu önermenin doğruluğunu tahkik etmiş oluruz… ki tanrısallar yaratılmışlara dair gerçekleşir iken Allah'a ait gerçekleştiklerinin deneyimine açıktık. Enerji fiziği yaparken de Tanrı fiziği yapıyor olarak Allah'ı deneye açık varlık yani bilinmeye açık varlık olarak bulmaktaydık… ki bu anlamda Allah vardır önermesinin doğruluğuna, ilk neden olması gereğinde niceliğe haiz nesnel belirlenimli varlık olmasında tanık olabilmekteydik. Nurun türevlerinin çeşitli olması, farklı fonksiyonlarda kuvvet etkileşim biçimleri gösteriyor olması, çok biçimsel durumlarda ve davranışlar bulunuyor olması, nihayetsiz çokluğu vb. nur olma niteliğine dair yitime uğramadan yekvücud olmakta gerçekleşmekteydi.

Bir önermenin deneyimsel (öznel keşfi) ve deneysel (bilim araçsal nesnel keşfi) bilmeye açık olduğu kadar gerçeklik bağıntısında doğruluğuna dair yargıda bulunmak olanaklıydı. Böyle olmak ile beraber önermenin kavramsal niteliğine bağlı olarak esasını yitirmeden farklı bağlamlarda yoruma açık olması da önermenin tek biçimsel değil, çok biçimsel olarak anlam yüklemine açık olarak değerlendirilmesini olanaklı kılmaktaydı… ki olan biten çoklu gerçeklik ve çoklu anlam belirleniminde gerçekleşir iken önerme ne kadar tek biçimselliğe sıkıştırılmış ise o kadar eksik ve yanlış yargılara açık değerlendirilebilirdi. Bu anlamda ihtiyaç olan, ilke belirlenimli olarak

önermenin yeni neden bağıntılarında yoruma açık olup olmadığıydı… ki bu anlamda formel mantık, bilme biçimsel gerçekleşir iken sığ bir yaklaşım gerçekte olan biteni karşılamaktan yana yetersizdi.

Farklı bir açıdan “La ilahe illallah-ı” değerlendirir isek “İllallah” ifadesinde geçen “Allah” sadece El- İlah anlamında kimlik belirlenimli varoluşsal karşılığı olan değil, varlıksal karşılığı olan varlık anlamında değerlendirildiğinde, vahiy bilgisi izleğinde nur olma niteliği olan varlıktı. “O Evvel ve Ahir, Zahir ve Batın olandır” ayeti ile bakıldığında Allah katmanlı kapsayıcı olan varlıktı.

“La ilahe illallah-a” El- Evvel ve El- Ahir, Ez- Zahir ve El- Batın tanrısallar bağıntısından bakıldığında, sadece tanrısal bir isim değil, katmanlı mantıksal olarak zamansal ve mekânsal kapsayıcı bağıntısal olmakta ontolojiye haiz yaratıcı varlığın kavramsal tanıtlaması olduğu da görülür. O Allah ki El- Evvel, El- Ahir, Ez- Zahir ve El- Batın’dı.

O Allah ki evvel olması ile öncesi olmayan ve yarattıklarının öncesi olan ilk nedendi. Ahir olması ile sonu olmayıp da tanrısallara bağlı ve yaratıcı etkinlikte var olunur iken yarattıklarının fiilen her tanrısalın gerçekleşmesinde kendisine dönmüş olduğuydu. Yarattıkları dolayımında tanrısalların gerçekleşmesinde fiilen görünüş bulan yani aşikâr olandı.

O Allah ki yaratıcı olarak yarattıklarına hep içkin kalır iken hep gizil de durmuş olarak var olandı… ki evvel ve ahir olması ile zamansal kapsayıcılıkta olduğunu anladığımızdı. Zahir ve batın olması ile de zahir olma belirleniminde dışsal, her batın olduğu durumda da içsel kapsayıcı olmakta mekânsal kapsayıcı olan varlıktı. Bu durumda O Allah ki en uç noktada evvel ile ahir arası, zahir ile batın arası ne olduğu ve ne olmadığına dair değerlendirildiğinde “La ilahe illallah” bir cevap bulmamızı olanaklı kılmaktaydı… ki “La ilahe illallah” ilah yeterliliği olan ve olmayan bağıntısında varlık olmaya dair her ne gerçekleşmekte ise Allah’ın olmadıkları dolayımında ne olduğunun gerçeğini ifade eder iken evvel-ahir ve zahir-batın bağıntısından bakıldığında evvel-ahir ve zahir-batın arası gerçekleşen ne var ise Allah olmadığı ve Allah’tan ayrı

da olmadan gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı. “Baki olan Allah’ın veçhine yönel” ayeti ile de fani olanların Allah olmadığı net olarak ifade edilmiş olmaktaydı.

Evvel-ahir ve zahir-batın arası gerçekleşenlerin ne olduğuna dair belirsizlik “La ilahe illallah” ile aşılmış olunmaktaydı. Başka bir deyişle de evvel-ahir zamansal kapsayıcılığında ve zahir-batın mekânsal kapsayıcılığında katmanlı olmaya dair ne gerçekleşmekte ise “La ilahe illallah” ile Allah’ın ne olmadığı ve ne olduğu dolayımında yerindeliğinde okunabilmekteydi. Demek ki bazı önermelerin kapsayıcı anlam genişliğindeki belirsizliği, kendisini anlam olarak tamamlayan başka bir önerme ile aşılabilmekteydi.

Önerme bağlamsal olarak kendini karşılayan diğer önermeler ile tutarlılık göstermekte ise bağlamsal olmaya açık tahkiki yapıldığı ve gerçek ile bağıntılı olduğu yönde kritiği yapılmış olmaktaydı. Burada dikkat edilmesi gereken, kapsayıcı anlam bağlamına haiz önermelerde çok bağlamlı anlamaya açık olunduğu yönde sadece yorum değil, gerçek veya esas ile bağıntılılığın yitirilmemesiydi. Evvel-ahir arası zamansal ve zahir-batın arası mekânsal bağıntıya “La ilahe illallah” ile bakıldığında yaratan ve yaratılmış olan arasında aynılık düzeyinde varlık birliği gerçekleşmekte değildi. Bu durumda gerçeğe dair delil -ayet-niteliği olan her önerme, bağıntısal tutarlılıkta birbirini karşıladıkları ölçüde ispata dair kanıt olma özelliği -yeterliliği- göstermekteydi.

Elbette hakikat tekti ama özde tekti… ne vakit yaratım gerçekleşmekteydi, yaratan ve yaratılan ikili düzeyinde hakikat katmanlı kapsayıcı olmanın sonucu olarak çift yönlü dolayımlı gerçekleşmekteydi. Artık, “Hakikat tektir, olan biten onun görünüş biçimleridir” yanılgısından kurtulmak gerekirdi. Hakikat özünde tekti ve yaratım belirlenimli olarak gerçekleşenler gerçeklikler dolayımında görünüş bulandı demek daha doğruydu.

Hakikat; kavramsal anlamda dolayımlılıkta gerçekleşen kavram olarak anlaşılması gerekendi… ki “La ilahe illallah” hakikatin dolayımlı görünüş bulduğu gerçekliğini net olarak anlamlı kılmaktaydı. Artık hakikati tek

biçimsel değil, çok yönlü, çok düzeyli ve çok katmanlı dolayımsal gerçekleştiği gerçeğinden bakmak gerekmekteydi. Artık sadece hakikatin varlığını değil, hakikat ile var olup da hakikatten paye aldığı kadar gerçek olan yaratılmış olanların da gerçekliği dolayımında hakikatin dolayımlı görünüş bulduğu anlayışına sahip olmak gerekmekteydi. Hakikat dolayımlı gerçekleşmede dolayımlı görünüş bulandı. Bu anlamda neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olmakta gerçekleşen dolayımlı mantıksal bakışıma da ihtiyaç duymaktaydık.

Mantık neden bağıntılarının mantığıydı. Neden bağıntılarında her gerçekleşen mümkün olmanın belirleniminde bağıntısal indirgemeci gerçekleşmekteydi. Bağıntısal indirgemeci her gerçekleşen neden bağıntılarına bağlı dolayımlı gerçekleşmekte ve görünüş bulmaktaydı. Bu durumun Allah için de geçerli olduğunu en net biçimde ifade eden tanrısal söz "La ilahe illallah-tı." "La ilahe illallah-ı" da varlıksal bağıntılılıkta anlamak için, katmanlı gerçekleşen yaratım neden bağıntısı sebebi ile katmanlı mantıksal bağıntıda kritik etmek -değerlendirmek- gerekmekteydi. Katmanlı varoluşu ifade eden evvel-ahir ve zahir-batın tanrısal belirlenimlerini de bu doğrultuda ve "La ilahe illallah" izleğinde yanlışa düşmeden değerlendirmek, tutarlı düşünmek ve gerçeği doğru kritik etmek için ihtiyaç duyduğumuzdu.

Her yeni bağlam sadece önermeyi anlamak için değil, doğru düşünüp düşünmediğimizi de anlayabilmek için ihtiyaç duyduğumuzdu. Her yeni bağlam sadece bilmenin değil, yoruma, dolayısıyla da yaratıma açık olmanın gereği olarak anlamanın ve varoluşun nihayetsizliğe uzanmanın olanağı olarak ihtiyaç duyduğumuzdu.

*

Felsefi bir ifade olarak La ilahe illallah…

Başlangıçta felsefe; ilk neden arayışı izleğinde biçimlenmiş olup, duyusal gerçekliğe aşkın olarak ussal ilkeselliğe içkin ve nesnel anlamda karşılığı olan varlığa dair gerçeklik sorgulaması olarak gerçekleşmekteydi. Eleştirel yöntemsel olarak biçimlenir iken tarihsel gelişime açık diyalektik yapıla gelendi.

Bu anlamda "La ilahe illallah" tevhid sözü "La ilahe" diyerek eleştirel anlamda olumsuzlananlar dolayımında "İllallah" ifadesinin işaret etmiş olduğu ilk neden anlamında Allah'a dikkat çekmiş olmaktaydı. Bütün nedenlere aşkınsal tek neden olan Allah'tı ki nedenlerin yaratıcı faili olarak gerçekleşme sebebi de Allah'tan başkası değildi. "La ilahe illallah" bu anlamda, varlığa dair nedenlerin gerçekliğini olumsuzlamakta değil, varlığa hakkı dışında yüklenmiş nitelemelerin olumsuzlaması olarak eleştirel yönü ile felsefi bir ifade niteliği taşımaktaydı.

Başka bir deyişle de felsefe; gerçeği, gerçeklik belirlenimi olanı kavramlaştırarak ilmi anlamda görünür kılma çabasıydı. Başka bir anlamı ile de felsefe; nesnellik zemininde tümel belirlenimli olarak kendinden fazlası olan varlığı fazlası oldukları belirlenimlerinde veya kendinden fazla verdikleri dolayımında kendini oldu kıldığı belirlenimlerde de kendinden fazlası olduğu belirlenimlerde fenomenolojik düzeyde belirmesi ve metafizik belirlenimli olarak kavramsal düzeyde bilmenin konusu kılınmış olması ile ilgilenen ilmi yaklaşımdı.

İşte "La ilahe illallah", kendinden fazlası olan yaratıcının kendinden fazla verdikleri dolayımında kendi varlığını açık etmiş olmasıdır. Kendinden fazla vermek; nicelik zemininde nicelliğe aşkınsal gerçekleştiği içindi ki "La ilahe illallah", niceliğe aşkınsal kendinden fazla olmanın -metafizik- gerçekleştiği anlamını da içermekteydi. İlk neden, yaratıcı neden anlamında metafizik içeriğe haiz olmak ile beraber, kendinden fazlası olan varlığın kendinden fazlası olduğunu, diğeri dolayımında olumsuzlama yöntemi ile açık ederken veya görünür kılarken de (fizik

zemininde fiziksel olmaya aşkınsal) kendi olmanın varoluşsal gerçekliğinin metafizik gerçekleştiğini tanıtlaması olarak felsefiydi.

Nicelik zemininde gerçekleşen ama niceliğe aşkınsal öznel deneyimlenen öz bilinç sahibi yani ben -kendi- olmak, canlılık, us, irade, duygu, görme, duyma, güç yetirme, dil, hissetme, yaratım veya yorumlama gücü vb. nicelik zemininde kayıtlanmışlığa dair belirli olup da gerçekleşir iken kayıtlanmışlığa aşkınsal yoruma/ yaratıma açık nihayetsizliğe uzanan bir varoluşun zeminsel gerçekleştiğinin belirlenimleriydi. Kendinden fazlası olmanın olanağı olarak gerçekleşenler, niceliğe dair nesnellik zemininde niceliğe veya nesnelliğe aşkınsal öznel deneyimlenmekteydi… ki “La ilahe illallah” en temelde bu durumun Allah’ta böylesi gerçekleştiğinin anlamını da içeren metafizik niteliğe haizdi.

Allah’ın, neden olarak varlık âleminde olan bitenin hem nesnesi hem de öznesi olmasından bakıldığında, ilk nedenin niceliğe haiz nesnel zeminde varlıksal gerçekliği olduğu ve sonuçta ise nesnelliğine aşkınsal öznellikte mümkün varlık olma durumunda yaratıma ve dolayısıyla da deneyime açık varlık olduğu anlaşılır… ki “La ilahe illallah”, nesnelliğine aşkınsal öznel anlamda kendi olan Allah’ın kendinden fazlası olarak Allah olduğunun gerçeğini ifade eden kapsayıcı anlama da haizdi. Bu durumda Allah sadece varlık olması bakımından ilk neden olması anlamında metafizik değil, kendinden fazlası olan varlık olması anlamında da metafizik varoluş sahibi olan varlıktı… ki bu anlamda “La ilahe illallah” tevhid sözü ilk neden olan yaratıcı varlığa işaret ettiği gibi kendinden fazlası olarak kimlik sahibi olan varlık anlamında Allah’a işaret etmekteydi.

Başka bir tanımı ile de felsefe; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşeni neden bağıntıları bağıntısında kavramsal olarak ussal tutarlılıkta açıklayabilmenin ilmiydi. Bir tanımı ile de felsefe; varlığa ve varoluşa dair olanı metafizik belirlenimlerine bağlı olarak olgusal anlamda tanımlayabilmek, ussal anlamda tutarlı olarak

tanıtlayabilmek ile bilmenin konusu kılmak, olgusallığını açımlamak anlamı taşımaktaydı.

Bu durumda "La ilahe illallah" zorunlu olduğu kadar mümkün varlık da olan yaratıcıyı yani Allah'ı hem ne olmadığına bağlı olarak tanıtlamış olmanın hem de ne olmadığı dolayımında varlıksal niteliği olup da kimlik belirlenimli olarak tanımlamış olmanın kapsayıcı anlam bağıntısına da haizdi… ki bu anlamda da felsefi niteliği olan ilahi sözdü.

Başka bir tanımı ile de felsefe; gerçeğe, kavrama -söze- dair olanın yaşamsal anlamda karşılıklarına bağlı olarak tesis edilebilir olması ile yaşamı ilkeye bağlı idealize eder iken metafizik içerikte biçimlemesi gerekendi. Bu açıdan bakıldığında "La ilahe illallah", sözün dünya görüşüne dönmesi içeriği ile beraber teorik bir ifade olarak kalmayıp, pratikte karşılığı olan yöntemselliğe ve yaşamsal anlamda tesis edilebilir olmaya haizdi. Anlam-değer yüklemleri almaya bağlı olarak açık uçlu değişen öznellikte "La ilahe illallah" ilkesel teklifi ile yaşamı ilkesine bağlı idealize etme niteliği taşımaktaydı. Allah'a iman eden birisi için artık yaşam "La ilahe illallah-ı" yaşamaya göre biçimlenmiş olacaktı.

Başka bir deyişle de felsefe; varlığı bilmekten ileri ilişkilerde açımlandığı oluş belirlenime göre yorumlar iken hep yeniden farklı bir açıdan keşfetme etkinliğiydi. Başka bir açıdan felsefe; yaşama dair olan bitenin dışında durarak değil, katılımcı olarak deneyimler iken deneyime dair olan olguyu betimleyerek, hikâyeleştirerek herkesin gerçeği olarak sunabilme, aynalaştırabilme etkinliğiydi. Her iki felsefi açıdan da bakıldığında "La ilahe illallah", kapsayıcı anlam bağlamı ve esas izleğinde varlığı nasıl yorumlamamız gerektiğinin uslamlamasını vermek ile beraber herkesin ortak gerçeği olan Allah'a, yaratıcı etkinlikte kişinin kendi hikâyesi dolayımında nasıl katılması gerektiğinin de uslamlamasının teklifiydi. Varlık yaratıma, dolayısıyla da yoruma açık mümkün varlık olarak hep yeniden keşfedilmeye açık varlık iken "La ilahe illallah" varlığın hakkı dışında gerçekleşen anlam-değer nitelemelerinin, yorumların önüne geçmek için önemliydi.

İsteyen felsefeyi, farklı perspektiflerden daha fazlası ile olgusal anlamda kendisinden fazlası olduğu belirlenimlerde tanımlayabilir. Bir olgunun çoklu gerçeklik, çoklu anlam belirlenimli gerçekleşmesi ve diğer olgular ile bağıntısında farklı biçimlerde gerçekleşiyor olması ona dair tanım ve yorum zenginliği getirmekteydi… ki bu anlamda felsefe de birçok anlamda tanımlanabilir ve esasını yitirmemek kaydı ile felsefi nitelikte yorumlanabilir olan bir alandı.

Söz konusu "La ilahe illallah" ise yöntemsel oluşu ile felsefi olduğu kadar bilimseldi. Çünkü hakikate dair teklifi -önermesi- ile felsefi olduğu kadar yöntemsel oluşu ile gerçeği ve gerçeğe bağlı evrenselliği içermekte olduğu yönde herkese açık hakikat teklifi ile talime de açık olduğu yönde bilimseldi. Varlık görüşü ile de kendinden fazlası olan Allah'ın hakikatini; negatif teoloji dolayımında uzak ve öteki kılmış olmakta değil, deneyime açık olduğu yöntemsellikte pozitif teoloji yaparak tanımladığı ve yöntemsel anlamda tanıtladığı içindi ki söylem olarak felsefiydi. Herkesin ortak gerçeğini, okuyucunun kendisi dilinde ifade eder iken söylemine katılımcı kılmak ile kalmayıp, talime açık yönü ile de aynalaştırır iken felsefiydi. Tarihsel süregelişte içerdiği gerçeğin gerçekleşme karşılığına göre olgusal olduğu izlekte de felsefi ve bilimsel olmayı koruyandı.

"La ilahe illallah" sadece teolojik bir ifade değil, teo-ontolojik bir ifade olması sebebi ile olgusal iken felsefenin us dolayımında kavramsal tanımlamasının, tanıtlamasının konusu olmakta iken felsefenin konusu olduğu yönde felsefiydi. Çünkü felsefenin konusu olan felsefi olmaktan öte değerlendiriliyor değildi. Sanatın konusu olan sanatsal yaratıcı etkinliğin konusu olmaktan öte olmadığı gibi… siyasetin konusu olanın siyasi kılınıyor olması gibi… dinin konusu olanın dine dair dinsel kılınıyor olarak olumlu veya olumsuz değerlendiriliyor olması gibi… felsefenin konusu olan da felsefi olmaktan öte değerlendiriliyor değildi.

*

Kesret-vahdet bağıntısında felsefe ve La ilahe illallah…

Bu başlık yukarıdaki başlığın devamı niteliğindedir. Özel bir başlık altında kesret-vahdet olgusunu konu kılmak gerektiğini düşünmekteyim…

Başka bir deyişle de felsefe; vahdete icra ederek kesrette bilmenin ilmiydi… ki bu anlamda kurgusal düşünmenin olanağını göstermesi adına önemliydi. Ancak kesret-vahdet bağıntısı, kurgusal nitelenmeyecek kadar varlık zemininde karşılıkları olan gerçeklik belirlenimine göre okunması gerekendi.

İşte "La ilahe illallah" kesret-vahdet bağıntısını, varlıksal karşılığı olup da varoluşsal belirlenimler dolayımında görünüşe taşıyan tanrısal sözdü… ki olumsuzlananlar dolayımında olumlanan gerçeklik; kesret belirlenimli olarak kesrete aşkınsal ve kesret dolayımında gerçekleşen, görünüş bulan, görünüş bulur iken mümkün kılınmış olarak vahdetin gerçekleştiğini göstermekteydi. Yaratılan dolayımında yaratanın veya batıl dolayımında hak olanın görünüş bulmuş olması, kendinden fazlası olarak vahdet belirlenimli görünüş bulmuş olmasıydı… ki bu durumda, yaratılmış olan yaratana içkin ve dışsal kapsayıcılıkta gerçekleşir iken aynılık düzeyinde vahdet değil, mümkün kılınmış olma düzeyinde kesrete içkin kesret dolayımında vahdet gerçekleşmiş olmaktaydı… ki vahdet aynılık düzeyinde bir olma anlamında değil, birlik anlamında gerçekleşendi.

Özde kesretin olması olanağı yüklem belirlenimli gerçekleşen kayıtlılığı olanaklı kılar iken kayıtlılığa aşkınsal vahdet belirlenimli varoluşu olanaklı kılmaktaydı. Vahdet, kesrete içkin kesrete aşkınsal varoluşsal gerçekleşendi.

Felsefe; kesrette olanı neden bağıntılarında anlamın tümel yargısal belirleniminde, tümel içerikte vahdette okuyabilme ilmidir. En basit tabiri ile kesrette duranı kavramsal yetkinlikte, kavramsal karşılığına bağlı olarak kavramın tümel yargısal belirlenimine göre vahdette okuyabilmektir. Kesretin arkasında yatan vahdeti kavramlar ile ussal

görünür kılmanın olanağıydı. Felsefede en temel vahdet durumu varlık kavramı ile varlığın tek ve aynı olduğu anlayışına dayanır. Böyle olsa da bu kesretin varlığını inkâr olup gerçekliğin bir biçimi olan kesrette vahdetin nasıl gerçekleştiğinin anlamını vermekte değildi.

Varlık en temelde özünde kesret barındırmaktaydı ki hareket bağıntısında kesrete aşkın vahdet özde özsel anlamda olanaklıydı. Özde nihayetsizliğe uzanan kesret sebebi ile hareket olanağı ve yaratıma dair kesret belirlenimli çeşitlilikte görünen varlık âlemi gerçekleşebilmekteydi.

Eskiler ilmin, kesrette olanaksız olduğu ve vahdette olanaklı olduğu görüşünü benimsemişlerdi. Bu, gerçekten uzak olduğu için, felsefi bir ifade de değildi. Duyu algısal anlamda nicel bir evreni deneyimler iken her deneyim enformasyon ilişki bağıntısında meleke biçimsel gerçekleşen bir bilme biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Elbette salt duyu algısal bakılan evrene idrakten yoksun bakılır ama bu kesretin idrakten yoksun yokluk olduğu değil, bağlamsal düşünmeden yani ustan yoksun bilmeye açık olduğunu gösterir. Duyu algısal olarak doğayı deneyimleme biçimlerimiz, kesreti deneyimlemek olarak gerçekleşiyor olsa da en temelde her deneyim tümel yargısal gerçekleşir iken deneyimleneni vahdet belirlenimli deneyimliyor olmakta gerçekleşmekteydi.

Bunlara ek olarak belirtir isek doğada kesrette gerçekleşeni kavramın tümel yargısal anlama içkin yüklem alınıyor olması ve olgunun bilmeye konu olması sebebi ile bilmek, yaratım dolayımında kesrete dair kayıtlanmış olmakta gerçekleşme olanağı bulmuş olmaktaydı. Anlamın tümel yargısal gerçekleşiyor olmasından bakıldığında, anlam tümel yargısal yüklem alınıyor iken bilmenin konusu olanı vahdette biliyor olmanın olanağını vermekteydi. Ayrıca nasıl ki salt duyu algısal durumda bilme meleke düzeyinde bilinçaltı gerçekleşir iken bilinç belirleniminde idrakten yoksun bakılmaktaydı, salt vahdet denilen durumun bilgisinden yoksun iken salt vahdet ile biliyor olmanın da olanaksızlığına dikkat etmek gerekirdi. Bu durumda yeniden kesrete

dönmüş olarak kesretteki farklılıklar ve değişim olanağında dil dolayımında ussal olumlamanın ve olumsuzlamanın olanağında bilmenin olanaklı kılınmış olduğu görülür. Yani idrak belirlenimli bilmenin başlangıç aşaması elbette kesretti ve kesreti de anlamın tümel yargısal gerçekleşiyor olması dolayımında vahdet belirlenimli olarak analitik (yani bilmenin karşılığı olana göre olgu belirlenimli farklılıklarında) bilmek olanaklıydı.

Kesret bilmenin gerçekleşmesinin olanağıydı. Yeter ki bilmenin konusu olarak anlamın tümel yargısal olması sebebi ile neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak bütüne dair oluş içinde vahdete dair değerlendiriliyor olsun. Varlık âleminde her gerçekleşen anlama/ ideye içkin gerçekleşir iken tümel yargısal bir belirlenim olarak gerçekleşmekteydi… ki dil dolayımında ussal olarak anlam yüklem alındığında kesrete dair olanı zaten kesrete aşkınsal gerçekleşen kendinden fazlası olduğu vahdet belirlenimli bilmekteydik. Vahdet kesret zemininde kesrete aşkınsal kendinden fazla olma durumu iken varlık, içkin olduğu kesret zemininde kesrete aşkınsal varlık olmakta vahdet belirlenimli olarak kendinden fazlası olan varlık olmakta gerçekleşmekte olandı.

Yani varlıkta gerçekleşme durumu zaten kesrete içkin vahdet durumuydu. Ancak, böylesi vahdet belirleniminde aynılık düzeyinde özdeşlik değil, kesrette gerçekleşen olumsuzlanıyor olabilme ve değişime açık gerçekleşiyor olabilme olanağında yüklem belirlenimli özdeşlikte kesrete haiz iken kesret dolayımında vahdet gerçekleşmekteydi… ki vahdet kesrete içkin kendinden fazlası olarak var olmak anlamında, kesrette ve çeşitlilikte var olmanın belirlenimi olarak gerçekleşmiş olmaktaydı.

Üst bir ilke anlamında Tanrı'ya veya arkeye yani ilk neden kabulüne bağlı olarak varlık âlemindeki kesret ile ilk nedenin aynılığı fikrine dair vahdet görüşü yaklaşımında, kesrette gerçekleşen çeşitlilikte bilmenin olanağından yoksun, toptancı yaklaşım sebebi ile bilme olanağının önüne geçilmiş olur. Elbette anlama içkin görüşe bağlı olarak kesrete

dair görünüşleri bir çerçeve içinde vahdete dair bilmek olanaklıydı. Ancak bu, olana dair bir yakıştırma değil, olanın kendinde gerçekleşen gerçeklik belirlenimine göre olması gerekendi. Aynılık düzeyinde gerçekleşen bir oluşta bilmenin olanaksızlığına dikkat çeker iken kesret dolayımında vahdete dair olanı bilmek olanaklıydı… ki bu anlamda kesrette gerçekleşen farklılık, yüklem almaya açık değişim ve olumsuzlanabilir olma durumu aynılık düzeyinde vahdetin değil, yüklem alma belirlenimli olarak dolayımlı olmakta gerçekleşen bir vahdetin olduğunu göstermekteydi.

Özde Allah dahi fiziki anlamda nur olma niteliği ile niceliğe haiz kesrete içkin var olmakta iken kendinde vahdeti, hareket ve varlık olma niteliğini hep koruyor olmakta bulmaktaydı. Kendi olma niteliğini korumak ile beraber kendinden fazlası olarak verdiği yaratılmış olanları da kesrete içkin vahdet belirlenimli var etmekteydi. Kendinden fazlası verdiğinin hem nesnesi hem de öznesi olsa da fazlası verdiğine içkin ve dışsal kapsayıcı olmakta ayrı değildi ama varlık olma bakımından da aynı değil olmakta bulunmaktaydı. Bu anlamda Allah veya ilk neden anlamında arkenin kendisinden fazla vermiş olduğu yaratım nesnesi ile aynı olduğunu belirttiğimiz mutlak vahdetten değil, yüklem belirlenimli gerçekleşen mümkün kılınmış vahdetten bahsetmek gerekmekteydi.

Ereğine bağlı neden belirlenimlerinde her gerçekleşen, ereğe bağlı varlık âleminde yerini alır iken artık hikmet belirlenimli olmakta gerçekleşir iken vahdetin mümkün kılınmış olmasının bir belirlenimi olan hikmette gerçekleşmekteydi. Hikmet, vahdet belirlenimli olarak kesrete aşkınsal bakabilmenin erek neden bağıntısında olan biteni, sonuç belirlenimli olarak değerlendirebilmenin ilmiydi… ki en temelde vahdeti hikmet olarak değerlendirmekteydik.

Vahdet aynılık düzeyinde özdeşlikte değil, neden bağıntılarında yüklem almaya açık yüklem belirlenimli özdeşlikte yüklemler dolayımında mümkün kılınmış gerçekleşmekteydi. Katmanlı yaratım bağıntısı da vahdetin, zorunlu gerçekleşen mümkün olma durumu olduğunu göstermekteydi. Her varoluş anlama/ ideye içkin bağlamsal gerçekleşir

iken dil dolayımında usta vahdet, anlamın tümel yargısal olmasında karşılanıyor olarak tanık olunandı. Varlık âleminde vahdet neden bağıntılarında bağıntısaldı, usta anlamı yüklem almaya bağlı olarak da vahdet bağlamsal olmakta idrakin konusu olmaktaydı.

Vahdet; kesret dolayımında, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşiyor olmakta ve kesret zemininde kesrete aşkınsal dolayımsal olmaktan öte gerçekleşen değildi. Kesret zemininde kesrete aşkınsal kendinden fazlası olmak veya öznesi ve nesnesi olunan kendinden fazla verilmiş olguların tümel biçimsel belirimi ve kendinden fazla verilmiş olguların dolayımında işlevsel kurulan yapısallık veya kendiliği oldu kılınan karakter/ kimlik belirlenimleri hep vahdet belirleniminde gerçekleşenlerdi… ki vahdet en temelde mümkün kılınmış dolayımlı gerçeklik belirlenimi olmaktan öte değildi. En basit tabir ile vahdet; olan bir durum olmaktan daha çok gerçekleşen bir durumdu… ki bu sebepten dolayı varlık âleminde aynılık düzeyinde vahdetten veya hakikatin varlığından bahsedilemezdi.

Bilgibilimsel açıdan bu konuyu değerlendirmeye devam eder isek anlam, bağlamda gerçekleşir iken kesrette, bağıntılılık dolayımında anlama dair bağlam kurma olanağı bulunur… ki kesret; yaratım dolayımında neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşeni ne olduğu veya ne olmadığı dolayımında bilmeyi, farklılığa dair belirlenimlerde olanaklı kılan olanaktı. Aynılığa dair vahdet fikrinde/ görüşünde ise farklılığının yitimi sebebi ile bilmenin olanaklı olmadığı görülür. Bu anlamda bilmek; en temelde kesret dolayımında, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşeni, bağıntısal olmakta gerçekleşen vahdet belirleniminde bilmenin olanağıydı. Her kesret belirlenimi; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken bir vahdet belirleniminin parçası ve vahdet belirlenimli olmakta gerçekleşmekte olduğundan, vahdet bağıntısında ve anlamın da tümel yargısal doğası gereği ile yüklem alınmış olmasına bağlı bilmeye açık bulunmuş olmaktaydı.

Bu anlamda felsefe; dışsal bağıntılılıkta gerçekleştiği varsayılan kesret bağıntısında vahdeti veya vahdet bağıntısında kesreti bilmekten farklı olarak, varlık olmaya içkin olup da içkin bağıntılılıkta gerçekleşen kesret-vahdet bağıntısında bilmenin olanaklı olduğu gerçekliği kendisine konu kılması gerekendi. Vahdeti olan bir durum değil, oluşan bir durum olarak değerlendirmesi gerekmekteydi.

Özde nurun doğasında vahdet ise kesrete içkin yekvücud olup da kesrete aşkınsal vahid olma durumunda gerçekleşmekteydi. Özde yekvücud aynılıkta kendi olan kendi olma durumunu kesrete içkin vahid olmakta bulmaktaydı. Varlık âleminde ise her bir varlık, kesrete içkin vahdet yani birlik belirleniminde kendi olmayı çoklu varlık olma durumunda çoklu varlık olmaya aşkınsal kendi olmakta bulmaktaydı… ki özde nurun nur olma niteliğinde kendi olmayı yekvücud olmakta koruması ve varlık âleminde çoklu varlık olmaya içkin kendi olmayı bulma durumu, kesrete içkin gerçekleşiyor olsa da aynı nitelikte gerçekleşmekte değildi.

Özde olan nurun katmanlı kapsayıcı olmasından da bakıldığında varlık âleminde gerçekleşenler ile birbirine içkin ve dışsal kapsayıcı gerçekleşmekte iken vahdet zorunlu gerçekleşmekte olan bir durumdu. Ancak, varlık âleminde gerçekleşen tür belirlenimli yaratılmış olanların özde olana içkin kapsayıcılığı, özde olanı kavrayıcı veya kontrol edici ve dışsal anlamda kapsayıcı olmakta gerçekleşiyor değildi. Özde olan nur ise hem içkin hem de dışsal anlamda yarattıklarını kapsayıcı varlık olma durumunda yarattığı ile aynı olmakta değil, ayrı değil aynı da değil olmakta yüklem belirlenimli mümkün kılınmış vahdet durumunda bulunmaktaydı.

Varlık âleminde gerçekleşen varoluş eşikleri, tür belirlenimli yaratım, uyum, düzen, ereğe yönelik gerçekleşen hikmet belirlenimli nedenler, anlama içkin temsil ve tasvir edilmiş olmakta gerçekleşme vb. her belirlenim, olan değil de oluşan vahdetin yani mümkün kılınmış vahdetin belirlenimiydi. Âlemde vahdet, “La ilahe illallah-ın” kanıtlayan delil -ayet- niteliğinde gerçekleşmekteydi.

Kavramlar ile de çokluğa haiz ama kavramın -anlamın- tümel yargısal gerçekleşmesi olanağında vahdet belirlenimli olarak bilmenin neden bağıntısal gerçekleştiği gerçeğini açık eden düşünce alanıydı. Bu yaklaşım varlık-yokluk ve oluş bağıntısında kesreti vahdete kurgul anlamda taşıma faaliyeti değil, hakikat kesrete içkin vahdet bağıntısında gerçekleşir iken kesretin bir gerçeklik belirlenimi olup yokluk olmadığı anlayışı dolayımında, varlığın varlık olmaya içkin kesret-vahdet bağıntısında gerçekleşen hakikate haiz olduğu anlayışını içerir.

Bu anlamda vahdet; salt vahdet anlamında bir değil, mümkün -kılınmış- vahdet anlamında birlik içeriğinde kullanılması gereken kavramdı. Varlığın kendinden fazlası olduğu her belirlenim, salt tümel veya mutlak vahdet anlamında aynılık düzeyinde özdeşlikte değil, kesrete içkin dolayımlılıkta mümkün varlık belirlenimli olarak yüklem almaya dair özdeşlikte mümkün -kılınmış- vahdet veya birlik belirlenimli gerçekleşmekteydi.

En basit tabiri ile kesreti vahdette taşıma hareketi olan felsefe; aslında neden bağıntılarında hep mümkün kılınmış vahdete dahil gerçekleşen ve vahdet belirlenimli gerçekleşen kesret belirlenimini neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçeklik durumunu kavramsal olarak idrake taşıma ve açıklamanın ilmiydi. Vahdetsiz kesretten, kesretsiz vahdetten bahsedilmeyeceği bir varlık oluşunda vahdet-kesret bağıntısı sadece ilmi bir yaklaşım değil, ontolojik zeminde değerlendirilmesi gereken bir gerçeklik durumuydu.

Artık mutlak varlık görüşlerinden ve klasik vahdeti vücud görüşlerinin aynılık düzeyinde ifade edilen vahdet görüşlerinden farklı olarak, mutlak varlığın kendisinde niceliğe haiz kesreti barındırdığı ve kuvvet etkileşim biçimleri ve hareket bağıntısında vahdeti vahid olma niteliğinde içerdiği gerçeğinden hareket ile gerçekleşme ve yaratım olanağı bulur iken mümkün varlık da olduğu/ olabildiği gerçeği ile tanışmak gerekir. Kesret ve vahdetin sadece ilmi değil, ontolojik zeminde gerçekleşen bir gerçeklik olduğu gerçeğine de uyanmak

gerekir. Kesret zemininde kesrete aşkınsal, yüklem belirlenimli mümkün kılınmış vahdet oluşuna haiz var olunduğunun gerçeğine de uyanmak gerekir. Kendinde vahit olan Allah'ın, yarattıklarını kesrete içkin olup da kesrete aşkınsal vahdet belirlenimli var ettiğini, hikmete dahil kesrette katıyor olarak yeni bir vahdet durumunda yaratıma devam ettiğini de artık anlamak gerekir.

Özde varlık, niceliğe haiz nesnellik zemininde hareket bağıntısında kuvvet etkileşim biçimlerinde yekvücud vahidiyet sahibi olup, katmanlı yaratım bağıntısında içkin ve kapsayıcı olmakta mutlaklığına zeval gelmeden mümkün varlık olarak kendini gerçekleştirme ve yaratımda bulunabilme olanağına haizdi… ki varlık âleminde yaratım belirlenimli kesret olanaklı olabilmekteydi. Varlığın kesret-vahdet belirlenimli çift yönlü içkin doğası, kesreti veya vahdeti bir yanılsama olmaktan çıkarıp, her ikisinin de gerçek olduğunu tanıtlar. Varlığın niceliğe haiz kesret belirlenimli mümkün doğası, varlık âleminde de kesretin gerçekleşmesinin olanağıydı. Varlık âlemindeki kesret, özde de kesret-vahdet bağıntısının olanaklı olmasında mümkün varlık belirleniminde olanaklıydı.

Niceliğe haiz mümkün varlık belirlenimli olma, kuvvet etkileşim biçimleri ve hareket bağıntısında varoluş eşik belirlenimli kayıt almaya bağlı yüklem alıyor olma, kendinden fazla verebilme yaratım olanağında gerçekleşiyor olma, karşıtlık dolayımında yaratıyor olma vb. bütün belirlenimlerde vahdete içkin kesret ve kesret belirlenimli vahdet olanaklıydı. Varlık âleminde görülen karşıtlığı içeren ve karşıtlığa aşkınsal çeşitlilikte görülen kesret bir yanılsama değil, vahdet de aynılık düzeyinde gerçekleşmekte değildi.

Var olmak, kesrete içkin varlık olmaktı. Kesretten bağımsız, salt tümel varlık olmak veya salt tümel tanrı olmak var olmanın doğasına aykırıydı… ki salt tümel varlık veya salt tümel bir tanrı varlığından bahsedilmezdi. Allah dahi kendinde niceliğe haiz nesnelliği olup da varlık niteliğinde nur ve nura dair çoklukta kendi olandı…ki özsel hareket olanağında kendi özünde çokluğa haiz bütünlük anlamında

vahdet değil, yekvücud birlik anlamında vahidiyet sahibiydi. Mutlak kendisi olmasında ahadiyet sahibiydi… ki kesrete içkin kendini gerçekleştirmeye yönelik mümkün varlık olması olanağında yaratabilme olanağı gösterir iken kendinden fazla verdikleri ve yüklem almaya açık yüklem alma olanağında yaratabilendi.

İşte "La ilahe illallah", varlık olarak nur olmasında mutlak, nurda nicel belirlenimli çokluğa ve harekete haiz gerçekleşme olanağında mümkün varlık olarak yaratır iken yarattıklarının hem nesnesi hem öznesi olan Allah'ı, ilah olması belirleniminde tanımlamakta, olmadıkları dolayımında tanıtlamakta olan ilahi sözdü. İlah kavramının içeriği yaratıma dair olanak sahibi olması anlamında mümkün varlık olmayı içerir iken olmadıkları dolayımında ilah olmaya dair mutlak olan Allah'ı, bu iki yönü ile de kapsayıcı olarak açımlayan anlam bağlamına haizdi. İlah, yaratım, mümkün, mutlak, olmadığı dolayımında diyalektik belirlenim vb. kapsayıcı anlamı ile "La ilahe illallah" teolojik olduğu kadar felsefi içeriğe haiz bir tanıtlamayı içeren bir tanımlamaydı.

"La ilahe illallah-ta" kesret olumsuzlanmaz, Allah olma yeterliliği olmayanlar olumsuzlanır iken Allah'ın vahidiyeti ifade edilmiş olunur. Karakter içerikli kimlik belirlenimli olarak Allah olmak da diğerinin yaratımı dolayımında gerçekleşir iken Allah, kesret dolayımında kesrete aşkınsal kendiliğin oldu kılınmış olduğu varoluş belirlenimiydi. Zaten benlik hep kesret dolayımında kesrete aşkınsal kendi olmanın korunmuş olma durumuydu… ki hep vahit olmanın vahdet belirleniminde gerçekleşmekteydi. Bu anlamda Allah olmayı yaratıcı benliğine yüklem alır iken karakter içerikli kimlikte vahdeti, bir varoluş biçimi olarak mümkün kılmış yani yaratmış olmaktaydı.

*

Fenomenolojik içeriği ile La ilahe illallah…

Olumsuzlama ile başlayan her yöntem, olumsuzlanan dolayımında olumlanması gerekeni fark etmek, fark belirlenimlerine göre tanımlamak ve tanıtlamak ile görünür kılmayı gerekli bulur. Olumsuzlananın olumladığı, kendi dolayımında görünüş bulandır… ki olumlanan, olumsuzlandığı dolayımında görünüş bulandır. İster inanılsın ister ise inanılmasın, Allah inanmayan ve inananların konusu olmakta ise insan tininin bir olgusu olmak ile beraber varlık gerçekliği bilinmesi ve bulunması gerekendir.

İnanmayanlar, Allah’ın varlığını yok saydıkları içindir ki böylesi bir teklifi “Olmayanı bilmek veya aramak beyhudedir” diyebilirler. Ancak, özümüzde Allah’ı aramaya dair bir dert yani kriz ile baş başa kaldığımızda, derdi savmak yerine arayışa eylenir iken Allah’a doğru çekildiğimiz gerçeğinden uzak/ kopuk düşünemeyiz. Bu dert, acziyetimiz sebebi ile sığınma ihtiyacından sebebiyet değil, Anlam arayışı neden arayışı olarak biçimlenir iken en temel anlama doğru çekiliyor olmamız gerçeğinden doğar. İşte bu öze çekilmedir. Kişi elinde olmadan Allah’ı arar ve bunu bir anlam arayışı krizi oluşu içinde deneyimler.

Kur’an’daki İbrahim nebi anlatısı da bu anlamda önemlidir. Çünkü İbrahim nebi anlam arayışını Allah arayışında biçimler iken en temelde ne ile var ise ereğinde de onun ile var olunması, anlam arayışının onda noktalanması gerektiğinin usunu taşır. Deneyimsel olarak da Allah arayışının çabası içinde anlam arayışında olduğunu ona dair anlatıda görürüz. Anlam arayışı Allah’ı bilmek ve bulmakta noktalandığında ise artık hem ilk hem de erek nedeni olan Allah’a göre yaşamak gerektiğinin idraki ile yaşar ki bu durumda Allah ile anlamlı olan bir yaşamı tercih ettiğini görürüz. Aidiyeti Allah’a olup da Allah için Allah’a döndüğünde ise artık Halilullah olarak muhatap kabul edilmişti.

İbrahim nebi anlatısı dolayımında demek istediğim; anlam arayışında olan için anlamın varlıksal ve varoluşsal karşılığı olmalıdır… ki bu durumda anlama dair gerçekliği olanı sadece ilke gereği ussal bilmenin

yeterli olmadığı deneyimsel anlamda da ilişkide bulmak gerektiği gerçeği işaret edilir. İlkeye dair anlam karşılığı olan deneyimin konusu olarak bilindiğinde ve bulunmuş olduğunda olumsuzlaması yapılmış olanların dolayımında olumlanmış olmakta görünüş bulur… ki o olumsuzlaması yapılmayacak olan belirlenimde görünüş bulduğunda artık “İllallah” demek hak olur.

Bu anlamda kelimeyi tevhid sadece ussal bir telkin değil, vicdani de olan bir telkindir. “İllallah” sonucu ile karşılaşan anlam arayıcısına “Artık iman etmeyecek misin” sorusunu sormak hak olur. Vicdan toplumsal aidiyetlere göre biçimleniyor gibi olsa da en temelde gerçek ile karşılaşıldığında kabulüne dair olması gerekeni yapmak, iman etmek ve bu doğrultuda da olması gerekeni yapmak anlamını da taşır. Usun iyi, doğru, güzel idea belirlenimli ilke işlevsel formasyonu olarak nesnel kritik değil de öznel kritik belirlenimi olsa da en temelde gerçek olana göre biçimlenmesi gerekendir… ki en temel gerçeklik Allah iken vicdan, usun öze çekilme melekesi olarak gerçekleşir. Öze çekilme, anlam arayışı krizi ne kadar derin ise o kadar derine doğru çekiliyor olmakta gerçekleşir… ki artık duyularla görülen ve duyular dolayımında katılınan dünyanın özüne çekilmiş olarak anlam, özsel bir gerçeklik olarak aradığımız olur.

Böyle olsa da anlam arayışında belirleyici olan anlamın bizzat kendisi değil anlamın temsil ettiği gerçekliktir ki anlam, ide olarak gerçeğini temsil ederken temsil ettiği gerçeğe uyanışın olanağı olarak öznelde gerçekleşir. Uyanış gerçekleştiğinde gerçek, anlama haiz olarak belirir iken anlama haiz olarak bilinmeye ve bulmaya açık deneyimin konusu olarak bulunur. Gerçek görünüş bulduğu fark belirleniminde taşıdığı anlama göre anlamın tümel yargısal oluşa haiz olması sebebi ile olumsuzlamanın aracı olması dolayımında görünüşe gelmiş olur.

Bu anlamda “La ilahe illallah” tevhid sözü “İllallah” ifadesinde belirtilen Allah gerçeğinin görünüş bulmasının anlam içeriğine haiz iken sadece bilgibilimsel değil, ontolojik karşılığına göre teo-ontolojik belirlenimde diyalektik fenomenolojiye de haiz gerçekleşme karşılığı olan bir

betimlemeydi. Ussal olan her ne kadar ilke gereği olgusal olan ise betimlenmiş olan da ilke karşılığına göre gerçekliği deneyime açık bulunması gerekendi… ki bu anlamda "La ilahe illallah" tevhid sözü sadece ilke karşılığı olan ussal bir ifade değil, ilkesine dair anlam karşılığı olanın deneyime açık bilinebileceğinin ve bulunabileceğinin anlam içeriğine haiz betimlenmiş olan gerçeklik belirlenimiydi… ki gerçek sadece usa dair ilkesellikte görünüş bulmakta değil, deneyime açık betimlenmiş ilkeselliğe haiz ussallığı da içerir iken deneyimsel olarak bilinebilecek ve bulunabilecek olandı.

Başka bir deyişle de "La ilahe illallah" dolayımlı gerçekleşen varoluşta hakikatin dolayımlı görünüş bulduğu gerçeğini anlamlı kılmaktaydı. Allah; Allah olmayanlar dolayımında görünüş bulan, Allah olmanın yeterliliğini kendinde taşıyan hakikat sahibiydi. Varoluş dolayımlı gerçekleşmekte iken dolayıma dair ne gerçekleşmekte ve deneyimlenmekte ise dolayımda görünüş bulmanın bir belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

Varlık olmanın farklılıklarına dair olunan veya olunmayan dolayımında görünüş bulmak, varoluşun kaçınılmazıydı. Her ne gerçekleşmekte ise dolayım belirlenimli gerçekleşmekte olarak gerçekliği olan bir varoluşa haizdi.

*

Evet-hayır bağıntısında La ilahe illallah

Hep evetlenen bir oluş içinde “Hayır” demek zordu. Neye göre hayır demek gerektiğini de öğrenmek gerekmekteydi.

Doğumdan itibaren duyular ile evetlediğimiz bir varlık oluşu içinde anlam-değer yüklemlerinde katıldığımız bir dünyaya eyleniriz. Duyular ile “Evet” demek ile kalmayıp, kültürün anlam-değer yüklemlerine göre biçimlenen, varlık görüşüne göre de biçimlenen dünya görüşü çerçevesinde biçimlenen ve evetlediğimiz tinsel/ öznel bir doğum da yaşarız.

Duyu ve dil dolayımında yargısal baktığımız bir oluş içinde genel anlamda evetlediğimiz bir dünya oluşunda bulunuruz. Böyle olmak ile beraber iyi, doğru ve güzel yargılarına göre değer biçimsel oluş içinde evetlediklerimiz olduğu gibi evetlemediğimiz yani “Hayır” dediklerimiz de olmaktaydı. “Hayır” dediklerimiz daha çok bireysel tercihlerimiz doğrultusunda gerçekleşiyor olup, evetlediklerimizin genelliğine kıyasen çok azdı. “Hayır” dediklerimiz bilinç belirlenimli gerçekleşir iken evetlediklerimiz bilinçdışı olmak ile beraber bilinçaltı belirlenimli olarak varoluşumuzu bağlayıcı gerçekleşmekteydi.

Duyuların kapsayıcı tanrısal oluşuna ve varlığın oldukları ve olmadıkları dolayımında görünür olması, tarih olgusal bağıntıda gerçekleşen kültürel oluşun anlam-değer bağıntısı ilişkilerinde var olmakta iken bireysel anlamda “Hayır” dediklerimiz genelleştirilmeyecek kadar bireye has gerçekleşir. Eş deyişle, hayır ifadesi evet ifadesinin evrenselliği gibi genelleştirilmeyecek bireysellikte gerçekleşir. Genelde kişi nefsi emmaresinin tekbenci doğası gereği kendi için olmakta kendi için olana yönelik hep evetlediği bir dünya oluşu içinde de bulunur.

Genel anlamda evetlediğimiz bir dünya oluşu içinde “La ilahe illallah” tevhid sözü bizlere hayır ifadesini evrensel anlamda genelleştirme olanağı verir. “La” yok anlamını taşır iken hayır anlamına içkin gerçekleşir… ki “İllallah” ifadesi içeriğine göre Allah merkezli olarak “La ilahe” demek, idrak olarak ve ereksel anlamda Allah’tan gayrı kılan

bütün her şeye hayır diyebilme olanağı verir. Böylece hayır ifadesi; Allah'ın varlığı kriterine göre hakikat bağıntısında hakikat idrakinden ve ereğinden uzak kılan her şeye yönelik olarak uygulamada yöntemsel olarak genelleşir.

Varlık alanına varoluşsal anlamda artık "Hayır" demenin bilinçliliğinde katılmış olunur. Artık hakikat, "Hayır" diyebiliyor olmanın bilinçliliğinde bulunur. "Hayır" demenin bilinçliliğinde "La ilahe illallah" demek ile hakikat idrakine uzanır iken olmaması gerekenlere "Hayır" demenin bir biçimi olan olması gerekenleri yapmak ile de hakikate katılır iken hakikati talim etmekte deneyime açık bulmuş olmaktaydık.

Artık evetlenen bir dünya oluşunda "Hayır" demenin hakikat bağıntısında genelleştiği oluş içinde bulunulur. Hayır demek hem Allah'ın varlığı kıyasınca teo-ontolojik gerçekleşir hem varoluşsal anlamda bilinç belirlenimli olarak hakikate uzanmakta gerçekleşir hem tarih olgusal olup da kültür veya medeniyet biçimsel görünüş bulan batıla karşı teo-ontolojik izlekte gerçekleşir hem de nefsi emmarenin kötücül doğasına yönelik gerçekleşir.

Bu anlamda Nebi hazreti İbrahim ve hazreti Muhammed Mustafa ve Allah için olan nebiyullah ve veliyullah olanların emsal yaşamları dikkate değerdir. Onların yaşamında "La ilahe illallah" tevhid sözü "Hayır" demiş olmanın genelleştiği yöntemsellikte gerçekleşir.

*

Özgürleşmek ve La ilahe illallah…

“Evet” demiş olmanın kolaylığında ve vermiş olduğu konfor alanında “Hayır” demiş olmanın zorluğu ve konfor bozucu olması düşünüldüğünde “Hayır” demenin kavramsal anlamda genelleştirilmesi elbette zordu.

Ancak söz konusu olan Allah ereğine göre yaşamak ise O’nun olmadıklarına “Hayır” demek, batıl olan kültürel değişmezlere “Hayır” demek ayrıca Allah ile var iken Allah’ın kulu üzerindeki varlık hakkı -hukuku- ve diğeri ile var olmakta iken diğerinin hak ve had belirlenimleri sebebi ile nefsi emmarenin kötücül doğasına “Hayır demek “La ilahe illallah” açısından bakıldığında, yaşamsal anlamda zor olsa da yöntemsel olarak olanaklıydı.

Zor olsa da “Hayır” demenin “La ilahe illallah” izleğinde gerçekleşmesi gereken yöntemsel olanağı hem cesaret ve mücadele isteyendi hem de sonuçta özgürleştirici olmaktaydı. Batıla “Hayır” dedikçe gerçek ile buluşmak, nefsi emmarenin kötücül doğasına “Hayır” dedikçe diğeri ile buluşmak ve güzel ahlak sahibi olmak, gerçek ve ilişkilerden yana özgürleşmenin yolunu “Hayır” demekten geçtiğini göstermekteydi.

Böyle olmak ile beraber “La ilahe illallah” tevhid sözünü talime dair yöntem oluşuna bağlı deneyimlediğimizde, “La ilahe” dediklerimiz dolayımında “İllallah” düzeyine varıldığında Allah’ın nüfuz alanına varmış olarak özgürlüğü Allah ile nüfuz alanı genişlemesinde bulmuş olmak da olanaklıydı.

“Hayır” dediğimiz yani “La ilahe” dediğimiz batıl, nefsi emmarenin kötücül doğası, zulüm vb. olduğunda bunlardan yana özgürleşmeyi, bunlara karşı olması gerekenleri yaptıklarımızda bulmuş olmaktaydık… ki olması gerekenlerin her biri hak, güzel ahlak, hukuk, mücadele vb. iken en temelde tanrısalları hakkı gereği tesis etmekte gerçekleşmektelerdi. Bu durumda “La ilahe” demenin zorlu durumundan “İllallah” demiş olmanın zorlu durumuna geçmiş

olmaktaydık… ki özgürleşmek, zor olana karşı cesaret göstermek ve mücadele ruhunu yitirmemek ile hak edilmiş olmakta kazanılandı.

“La ilahe illallah” bu açıdan bakıldığında talime dair oluş biçimi ile zorluğu içeren deneyime tabi gerçekleşmekteydi. Bu açılardan bakıldığında “La ilahe illallah” tevhid sözü, yaşanmasına dair cesaret ve mücadele kararlılığı göstermek ile hakkı verilmiş olarak talim edilebilirdi… ki Nebiyullah ve ümmetleri, veliyullah ve hizmet ettiklerinin tarihinde de gerçeğin zorlukta deneyimlendiğine, talime açık bulunduğuna tanık olmaktaydık.

İnsanlık tarihinden de bakıldığında hak olanın açık olması ve ahlaki olanın hukuki anlamda tesis edilmesinin zorluğuna tanık olunur. İnsan haysiyetini yani öz değerini koruyarak özgürleşmenin en temel yolu “La ilahe illallah” ifadesini gerçekleştirmekten geçmekteydi… ki bilerek veya bilmeyerek insanlık tarihinde tanrısallar ilke olması gereği, bütün zorluklara rağmen tesis edilir iken “La ilahe illallah” talim edilmiş olmaktaydı. Özgürleşmek, “La ilahe illallah” tevhid sözünü yaşamaktan ibaretti. İnsanın insana ve elleri yarattıklarına kul olması zilletinden kurtulmanın devrimci ifade biçimi “La ilahe illallah-tı.”

*

Yüklem alınmış olanların olumsuzlanması ve değişim oluşunda La ilahe illallah…

La ilahe illallah" tevhid sözüne göre "Hayır" dememiz gereken Allah değil, batıl ve nefsi emmare de değil, nefsi emmarenin kötücül doğasıydı… ki batıl olan yani gerçek karşılığı olmayıp da varsaydığımız olan ayrıca Allah'ın hakikatinden yana sonuç almaktan sonuçsuz bırakan her ne ise "Hayır" demesi zor olsa da hayır denilmesi gerekendi. Nefsi emmare de kötücül doğasından yana terbiye edilmesi gereken anlamında kötücül doğasına yönelik "Hayır" denilmesi gerekendi.

Böylesi "Hayır" demek; anlamın, gerçekleşme iradesi gösteren içgüdünün, iradenin, duygunun vb. yüklem alınmış olan ne var ise yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşir iken yüklemlerin olumsuzlana biliyor olmasına bağlı değişebiliyor olması gereğinde olanaklıydı. Bu anlamda "La ilahe illallah" sadece teolojik bir söz değil, varoluşsal karşılığı olup da gerçekleşmesi olanaklı olan bir teolojik bir sözdü.

Yüklem alınmış olunanlar yüklem olması bakımından olumsuzlanır iken değişen yüklem almalara açık oluşta öznelliğin değişen yüklemlerde hep yeniden yaratıma açık olduğu görülür. Hep yeniden yaratıma açık olan özneye bireysel anlamda değişen yüklemlerin öznesi olmakta iken hiç yoksa "La ilahe illallah" tevhid sözü ile evrensel gerçeğine göre değişime açık olarak yeniden yaratıma yüklem almalara göre açık olması teklif edilmiş olunur.

Bu anlamda "La ilahe illallah" yüklem almaya açık olup da yaratıma açık olan kişiye, varlıksal anlamda ve ilkesel anlamda değişmez sabiteleri olan Allah'a göre erek belirlenimli yaşaması gerektiğinin de telkinini içerir. Sonuçta batıl olanın sonuçsuz bırakıyor olması deneyimine göre de "La ilahe illallah" taşıdığı anlamın işaret ettiği gerçeğin gerçekliğin ussal tanıtlanmasıydı, deneyimsel olduğunda da kanıtıydı.

*

Körlükten görmeye doğru yolculukta La ilahe illallah…

“İllallah” gerçeğine göre “La ilahe” demesini öğrendikçe, hakkı dışında anlam-değer yüklediklerimizin körlüğe sebep verdiği olma durumundan kurtularak “İllallah” gerçeğine göre görmeyi öğrendiğimiz bir oluş içinde bulunuruz. Bakmak değil görmeyi öğrenen varlıklarız. Görmeyi ise gerçeğe dair anlam edindikçe ve batıl olanın dolayımında gerçek diyalektik oluşta görünüş buldukça yani hak olan gerçekleşip de batıl olan zayi oldukça öğreniriz.

Bakmayı fıtraten tanrısal bir yeti olarak buluruz. Görmeyi ise gerçeğe dair anlam edindikçe öğreniriz. Gerçekten kopuk her öğrenmede ise körlüğe mahkûm olmak kaçınılmazdır.

Anlamın tümel yargısal gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak bakışımız anlam ile biçimlenir iken görme gerçekleşir. Anlam batıla dair ise görmeye örtük körlükte gördüğümüzü sanırız. Aslında ise anlamın tümel yargısal olması gereğinde inandığımız ne ise onu görmekteyizdir ama gördüğümüz batıl olup gerçeğin idrakinden bizi uzak kılmış olmakta ise bu görmek değil, körlüktür. Gerçeğin idrakinden yoksun olup da kör olanlar ise gerçeğe kör olanlardır.

Bir ayette “Ve şurada kör olanlar ahirette de kördürler, yoldan daha da sapmıştır” denilir. Bu dünyada gerçeğe dair anlam körlüğüne dikkat çeken bu ayet ile bakmanın değil de görmenin sonradan edinildiğini görmekteyiz. Kör olanlar ise “La ilahe illallah” tevhid sözünün anlam açısından bakıldığında gerçek olmayana yani batıla ve gerçekten uzaklaştırıcı zulme, kötülüğe “Hayır” diyemeyenlerdir… ki batıl olana ve nefsi emmarenin kötücül doğasına “Hayır” dedikçe gerçeğe dair anlam yükleminde ve gerçeğin tanrısal belirlenimlerde gerçekleşmesinin bir olanağı olan güzel ahlakta duyarlı olmayı öğrendiklerimizde görmeyi öğrenmek olanaklıydı. Sonuçta da görmeyi meleke olarak edinmiş olmak olanaklıydı.

Görülen o ki “La ilahe illallah” ile hem batıl olanı görmek ile olumsuzlamakta iken gerçeği görmeyi öğrenmek hem nefsi emmareyi

kötücül doğasında görmek ve kötücül olan yönünü terbiye etmek ile diğerine ve gerçeğe duyarlılık kazanmak, hemhâl olmak ile diğerini de görebilmek yöntemsel olarak teklif edilmekteydi. Görmek, sadece gerçeği ve olması gerekeni görmek değil, gerçeğin ve olması gerekenin batıl ve kötü olanın dolayımında nasıl gerçekleştiğini de görmek anlamını taşımaktaydı. Bu anlamda sadece gerçeği ve ahlaki anlamda olması gerekeni görmeyecek, nasıl gerçekleşiyor olduğuna da yabancı kalmadan gerçeğe göre nasıl yaşamamız gerektiğini de görmemiz gerekmekteydi… ki gördüğümüze göre yaşam yolculuğunda hakikatten sapmadan yürüyebilmeyi de öğrenmiş olalım. Görmeyi öğrenir iken yürümeyi de görmek ile öğrendiğimizi unutmamak gerekirdi. Anlamı kulaktan duyarak, yazı ile gözden görerek veya deneyimlediklerimizde bize açık olmasında bularak yüklem alırken sadece görmeyi öğrenmekte değil, görmek ile beraber nasıl yürümemiz gerektiğini de öğrenmekteydik.

*

Kur'an teo- ontolojisine göre La ilahe illallah…

"La ilahe illallah" tevhid sözü olumsuzlamaya dair olumlamayı içerir iken "Rabb-ül Âlemin" ifadesi artık olumlanmış gerçeklik, varlık belirlenimli olarak olmadıklarından yana olumsuzlamayı içermekteydi. O Allah ki "Rabb-ül Âlemindi" âlemlerin kendisi değildi. O Allah ki "İllallah" olup da "La ilahe" olanlara dair Muteali yani aşkın olandı.

Böyle olmak ile beraber "İllallah" ifadesi "Rabb-ül Âlemin" karşılığına göre okunduğunda teo-ontolojik merkezde Allah'ın olduğu bir dünya görüşü biçimlenir. "La ilahe" demek ile de merkezde olan Allah'ın öncelendiği düşünsel ve eylemsel önceliğe tanık oluruz. "La ilahe illallah" tevhid sözü ile Allah, "Rabb-ül Âlemin" olarak tanımlanır iken "Rabb-ül Âleminin" ne olmadığına bağlı olarak tanıtlandığı ifadeydi.

Rabb-ül Âlemin olması gereği ile katmanlı yaratım bağıntısında içkin varlık olarak da yarattıkları üzerinde içkin aşkınsal olan Allah, mevcudatın üst ve evrensel gerçeğiydi. Yine Rabb-ül Âlemin olması sebebi ile her varlığın özsel gerçeği iken kendi deneyiminde deneyime açık varlık olarak bulmuş olduğu teo-ontolojik gerçeklik yönüydü. Bu anlamda "La ilahe illallah" öz varlığın gerçekte ne olmadığı üzerinden ne olduğunun gerçeğine dikkat çeken teo-ontolojik bir ifadeydi.

Varlık olanın ne olduğuna dair tanımlanması, ne olmadığına dair tanıtlanması yapıldığında varlık görüşü belirginleşir. Fatiha'da ve Kur'an'ın diğer birçok suresinde geçen Rabb-ül Âlemin ifadesi Allah'ın varlıksal düzeyde yüklem belirlenimli olarak ne olduğunun tanımlanmasıdır. "La ilahe illallah" tevhid sözü de "Rabb-ül Âleminin" tanımlanmasının olumsuzlamaya bağlı gerçekleşen tanıtlaması anlam içeriğine haizdir.

Kur'an teo-ontolojisine göre Allah "Rabb-ül Âlemin" olup "La ilahe illallah" ifadesinde geçen olumsuzlama yöntemi ile hakkı gereği bilinmesi gerekendir. Hakkı gereği "Rabb-ül Âlemin" olarak tanımlandığında, bilindiğinde de Rabb-ül Âlemin yeterliliği

göstermeyenler Rabb-ül Âlemin olmaktan yana olumsuzlanmış olmaktaydı.

*

Varlık görüşüne göre biçimlenen yaşam ve La ilahe illallah…

Varlık görüşü nereden baktığımıza bağlı olarak dünya görüşümüzü belirli kılar. Anlam-değer yükleminde dünya zihniyetimizi de biçimler iken ortak anlam-değer dünyalarında zihniyet edinmemizin de nedeni olur.

Varlığın ne olduğu önemli olduğu kadar varlığa ne için nasıl baktığımız da bir o kadar önemlidir. Varlık görüşü, zihniyetimize dair dünya görüşümüzü biçimler iken diğerine/ ötekine hangi anlam-değer yükleminde baktığımızı da belirli kılar. Bu durumda ilişkilerde ne için nasıl olunması gerektiğini de ahlak biçimsel olarak belirli kılar.

Bu anlamda "La ilahe illallah" tevhid sözü, Allah merkezli ve öncelikli bir dünya görüşünü biçimler. Söz konusu "İllallah" ifadesinin karşılığı olan, "La ilahe" sonucunda "Rabb-ül Âlemine" varmak olduğunda varlık görüşü "Rabb-ül Âlemine" göre biçimlenir. Allah yaratılmış olanlar değil, "Rabb-ül Âlemin" olandır. İbrahim nebi ve Musa nebinin dilinden de davetin "Rabb-ül Âlemine" olduğu net olarak ifade edilir.

"Rabb-ül Âlemine" davet ise "Rabb-ül Âlemin" olmayanların, yeterlilik göstermeyip de hakkı dışında tanrısal kılınanların olumsuzlanmasından yani "La ilahe" denilmesinden geçer. Böylece "İllallah" ifadesi "Rabb-ül Âleminde" karşılık bulmuş olur… ki bu anlamda "La ilahe illallah" tevhid sözü Rabb-ül Âlemin bakışımı ile her varlığa hakkı gereği bakmayı önceler.

Artık diğeri olumsuz anlamda öteki kılınan değil, Rabb-ül Âlemin ile var olup da hikmeti gereği var olandır. Bu anlamda "La ilahe illallah" sözü gereği olumsuzlanan Rabb-ül Âlemin evrensel düşüncesinden beri bırakan her düşünce ve düşünce biçimidir.

Bu durumu anlamak için Aşık Veysel Şatıroğlu'ndan örnek verir isek:

"Beni hor görme kardeşim!
Sen altınsın ben tunç muyum?
Aynı vardan var olmuşuz.

Sen gümüşsün ben sac mıyım?"

Aynı vardan yani yaratıcı özden var olmuş olmanın olanağında diğerinin olumsuz anlamda ötekileştirmesine, kendini gizli şirkte ilahlaştırmasına "La ilahe" demiş olan Aşık Veysel aynı yaratıcı özde buluşmak gerektiğini hatırlatırken de "İllallah" demiş olmaktaydı. O bu nefesi ile "La ilahe illallah" tevhid sözünü özgün biçimde zikretmiş olmaktaydı.

Niyazi Mısri'den de bir örnek verir isek:

"Zatı Hakk'ı anla zatındır senin
Hem sıfatı hep sıfatındır senin,
Sen seni bilmek necatındır senin
Gayre bakma, sende iste sende bul"

Niyazi Mısri de görülen o ki insan, varlığa dair hakikat söz konusu ise Rabb-ül Âleminin hakikatini kişinin kendi üzerinde bulması gerektiğinin gerçeğine ayna tutmaktaydı... ki kişiyi veya varlığı kendi öz gerçeğinden ayrı tutan ne var ise "La ilahe" demiş olmak ile "İllallah" olana dikkat çekmekteydi. Bu ifade biçimi ile de özgün bir biçimde "La ilahe illallah" demiş olmaktaydı. Elbette yaratılmış varlık -kişi- Allah değildi ama Allah ile Allah'a ait tanrısallar ile var iken Allah'tan da gayri var değildi.

Bu anlamda "La ilahe illallah" bir öğreti biçimi olarak da gördüğümüz yöntemsel anlayışa sahipti. Varlığa ne için nasıl bakmamız, varlığı ne için nasıl görmemiz gerektiğinin ussal idrakini vermek ile kalmayıp, varlık ile ilişkimizin ne için nasıl biçimlenmesi gerektiğinin de idrakini vermekteydi. "İllallah" tevhid sözünü kapsayıcı anlam içeriği ile öğrenmiş ve içselleştirilmiş değer yani karakter biçimsel inşa zemini kılmış isek bizleri "İllallah" ifadesinin anlam içeriğinden öteye atacak ve gizli şirk içeriğine haiz her görüşü "La ilahe" diyerek olumsuzlarız.

Rabb-ül Âlemin bağıntısında "La ilahe illallah" tevhid sözü sadece Allah'ı bilmenin değil, varlık olması bakımından diğerini de Allah ile bilmenin ve Allah'a göre diğerini görebilmenin, davranabilmenin ahlaki öğretisine de eyler. Allah ile var olan her varlığa Allah hakkı için ve var

olmanın hak olması sebebi ile önem göstermek, hak belirlenimlerine göre dikkat etmek gerekmekteydi.

Ontolojik olanın evrenselliği, varoluşsal anlamda güzel ahlakı gerekli kılmaktaydı. Nefsi emmare sebebi ile herkesten güzel ahlak beklenemediği içindir ki ontolojik olanın evrenselliğine bağlı olarak evrensel hukuk herkesin hakkı olarak ihtiyaç duyduğuydu… ki en temelde güzel ahlak nefsi emmarenin kötücül doğasına, zulme "La ilahe" diyerek "Hayır" demekti. Hukuk da nefsi emmarenin kötücül doğası ve kurumsallaşan zulme, kötülüğe "La ilahe" diyerek "Hayır" demekti.

İnanan ve inanmayan ve bilerek veya bilmeyerek bireysel ilişkilerde güzel ahlakı ve toplumsal ilişkiler bütününde hukuku önceleyen her kişi tanrısalları gerçekleştirmiş olmak ile de "İllallah" ifadesini gerçekleştirmiş olmaktaydı. Yaşamda en temelde ihtiyaç duyduğumuz, "La ilahe illallah" tevhid sözünü gerçekleştirmekti. "La ilahe illallah" tevhid sözü iman eden her kişiye açık gerçekleştirilmesi olanaklı olan evrenselliğe haizdi.

*

Yaşamda tutarlı olmak ve La ilahe illallah…

“La ilahe illallah” tevhid sözü; Allah’ı nasıl bilmemiz gerektiğinin öğreti biçimsel yöntemi olmak ile beraber, varlık görüşüne göre biçimlenen yaşamda nasıl İslam olmamız gerektiğinin de uslamlamasını vermiş olmaktaydı. Bizi Allah’tan beri bırakan her ne var ise gizli ilahlık -otorite- belirlenimi ile beraber “La ilahe” diyerek olumsuzlanması gerekendi. “İllallah” ifadesi gereği ile de imanda ve eylemde tutarlılık ise müslim olandan beklenendi.

Bu anlamda Ashabı Kirama ve onların ardından gelen bizlere yönelik “O ölse veya öldürülse gerisin geri mi döneceksiniz. Kim topukları üzerine gerisin dönerse Allah’a zarar verecek değildir…” denilir iken “La ilahe illallah” sözünü ne kadar içselleştirip içselleştirmediğimiz sorulmuş olunur. Söz konusu Allah ise her türlü koşul altında ve durum karşısında “La ilahe” anlamında “Hayır” diyeceğimiz çok şey vardı. “İllallah” içeriğinde iman ettiğimiz ve ereğe bağlı eylemlerde tutarlılık gösterdiğimiz gerçek Allah’tı ki Allah’a göre nasıl yaşamamız gerektiği “La ilahe illallah” anlam bütünlüğünde işaret edilmiş olmaktaydı.

Allah’tan başka ilahın/ ilahların olmadığı durumda ilahlar edinmekten uzak ve gizli şirk anlamında nefsi emmarenin tekbenci olup kötücül gerçekleşen doğasını ilahlaştırmaktan da uzak Allah’a göre yaşamak gerekmekteydi. Bizi Allah’tan uzaklaştıran, uzak kılan her ne var ise “La ilahe” diyerek “İllallah” ifadesinde kararlılık göstermek müslim olmanın gereğiydi. Her türlü zorluğa ve olumsuz duruma rağmen imanda ve Allah ereğine bağlı eylemlerde tutarlılık göstermek “La ilahe illallah” tevhid sözünü yaşamsal kılıyor olarak karakter biçimsel kılmak anlamını da taşımaktaydı.

Bir müslim için İslam olmak, bu bağıntıda “La ilahe illallah” tevhid sözünü yaşamak anlamını taşımaktaydı. İslam olan müslim kişinin “İllallah” merkezli olarak “La ilahe” diyeceği çok şey vardı.

*

İslam'ın ilk şartı dolayımında La ilahe illallah…

Dini akidenin en temel şartı imana dair söz vermek olup şahadet getirmekti. "Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resulü" ifadesi İslam olmak için aranan ilk şarttı… ki kişi şahadet getirmiş olmak ile Allah'a söz vermiş ve diğer müminlerin de güvenini kazanmış olmak ile mesul kılınmış olmaktaydı. Artık şahadet ettiği yani söz vermiş olup da mesul kılınmış olduğu izlekte dini yaşaması gerekendi.

Kelimeyi şahadette "La ilahe illallah" denilir iken en temelde imanın şartının, Allah'ın varlıksal anlamda tek olduğu ve kendisine denk veya ortak koşulanlardan yana varlıksal anlamda münezzeh olduğuna dair iman etmiş olmak gerektiği ifade edilmiş olur. Muhammed Mustafa'nın da bu görüşün temsilcisi olduğu ifade edilir… ki artık nebisinin ümmeti olmuş olarak emsal olan nebisi izleğinde "La ilahe illallah" tevhid sözünün yaşanacağına, temsilcisi olunacağına dair söz verilmiş olmaktaydı. Şahadet getirmiş olmak sadece iman etmiş olmak değil, mesuliyet yüklenmiş olmak anlamını taşımaktaydı. Her iman eden kişi, nebisi emsaline göre ve izleğinde "La ilahe illallah" tevhid sözünün yaşanacağına dair mesuliyet yüklenmiş olmaktaydı.

Artık iman eden "La ilahe illallah" tevhid sözü izleğinde sadece sözel değil, deneyimsel olarak da Allah'ın yaratıcı varlık olarak tek ve bir olduğu ve tanrısal belirlenimlerinde sebepler ile nesnelliğe aşkın öznellikte görünüş bulduğuna tanık olmalıydı. Mesul olduğu şey kelimeyi tevhidi ümmeti olduğu nebisi izleğinde hakkı gereği yaşamaktı.

Bu anlamda şahadet düzeyinde Allah'ı bilmeye, bulmaya yönelik olarak tanık olmaktan yana mesul olunduğu gibi bildikten, bulduktan sonra "La ilahe illallah" tevhid sözüne göre yaşamaktan da mesul olmuş olmaktaydık… ki şahadet "Muhammeden abduhu ve resulü" ile devam eder iken "La ilahe illallah" tevhid sözünün hangi izlekte gerçekleşmesi gerektiği ifade edilmiş olunur.

Resulü Ekrem'e Mekke'nin reisliği ve servet teklif edildiğinde "Sağ elime güneşi, sol elime ayı verseler yine de vazgeçmem" hadisi şerifini ifade eder. Bu tavır ve ifade, müşriklere karşı "La ilahe illallah" demiş olmak anlamını taşımaktaydı... ki bizler için "Muhammeden abduhu ve resulü" ifadesi, ümmet olarak Muhammed Mustafa izleğinde her türlü koşul ve zorluk karşısında böylesi, "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşayabilmekti... ki nebisi ile hemhâl olmakta "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamsal anlamda gerçekleştirir iken hakkını vermiş olarak şahadet etmiş olmaktaydık. Nebinin "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşadığına da kendi yaşantımızda şahadet etmekteydik... yani tanıktık.

*

Ne için olduğunun bağıntısında La ilahe illallah…

Kişi şahadeti gereği “La ilahe illallah” tevhid sözünü; yaşamsal olarak hem tanrısalların kendi elinde olmadan Allah’a aidiyette gerçekleşiyor olmasında tanık olması dolayımında hem de Allah için olmakta gerçekleştiriyor olmasında bilfiil kendi eylemleri dolayımında hizmet belirleniminde tanık olmakta seyir etmekteydi. Şahadet artık sözel anlamda ifade edilmiş olup hakiki anlamda iman edilmiş olmak ile “La ilahe illallah” belirleniminde tanık olunan ve tanrısalların gerçekleşmesinde yaşamsal olarak gerçekleşmekteydi.

Derler ki Cenabı Allah Musa nebiye “Bugün benim için ne yaptın” diye sorar. Musa nebi de “dua ettiğini, namaz kıldığını, oruç tuttuğunu vb. ifade eder. Cenabı Allah da “Bunları senin için sana hak kılmıştım benim için ne yaptın” diye karşılık verir. Bu durumda Musa nebi “Ya Rabbi senin için ne yapılır” diye sorar. Karşılık olarak da “Bir yetimi sevdin mi, bir fakirin ihtiyacını giderdin mi, bir hastayı ziyaret ettin mi” diyerek cevap verir. İşaret edilen insani ilişkilerde El Vedud, Er Rezzak, Eş Şafi, El Adl vb. tanrısalların gerçekleşmesiydi… ki tanrısal isimlerin insani ilişkilerde karakter biçimsel olarak gerçekleşmesinde insan Allah’a hizmet etmiş olmaktaydı.

Allah’a iman eden, tanrısallar gereği yaşar… tanrısallar gerçekleşirken de Allah’ın bilfiil görünüş bulmasının gerekenlerini de gerçekleştirmek zorundaydı. Bu anlamda Allah’a hizmeti, tanrısalları gerçekleştirmekte bulmaktaydı. Tanrısalları, Allah’ı tanımak ve diğerleri için güzel ahlakta gerçekleştirmekte bulduğu kadar da “La ilahe illallah” demiş olmaktaydı. Sözel ifadeden deneyimsel gerçekleştirmeye geçmiş olarak “La ilahe illallah” gerçekleşmiş olmaktaydı… ki artık kişi zikrullahı yaşamsal olarak deneyimler iken Allah ile anlam bulmuş olmanın doygunluğunda kendi olmaktan yana mutmain de olmayı bulduğu oluş içindeydi. Allah için var olmuş olan, Allah için olduğunda varlık anlamını gerçekleştiriyor olmakta bulduğu içindi ki kendi olmaktan yana da mutmain olabilmekteydi.

İnsanın fıtratı Allah'ın kendisine fıtrat olarak seçtiği tanrısallar ile temsil içerikli tasvir edilmiş olmakta biçimlenmişti. Fıtratı gereği tanrısalları insani ilişkilerde gösterme kabiliyeti olan insan, diğeri için de olduğu güzel ahlak belirleniminde tanrısalları gerçekleştirdiğinde Allah'a hizmet etmiş olmakta kendi için de olmayı bulmaktaydı. Allah için ne için olduğunu bulmuş olan insan Allah için olduğu kadar kendi için olmakta ve kendi olmaktan yana mutmain olabilmekteydi.

"Allah'a aidiz geri Allah'a dönücüleriz" ayeti ile de ne için olduğunun anlamını Allah'ta bulmuş olarak tanrısalları yaşamak ile Allah'a dönüyor olmak iman edenlerin yaşam düsturuydu. Allah'a ait olmak ile Allah'a dönmeyi, yükselmeyi olanaklı kılan tanrısalların gerçekleştiği eylemlerde "La ilahe illallah" aidiyet duyulup da ne için olduğunu belirli kılmış olduğu Allah erek belirlenimine göre biçim kazanmış olmaktaydı. Artık "La ilahe illallah" tevhid sözü erek biçimsel olarak Allah ereğine göre karakterize edilmiş olarak yaşanmaktaydı. İnsan Allah'tan başka ilah olmadığını, tanrısalları Allah'a ait kendisine dair kılınmış olmakta gerçekleştirir iken görünüşe taşımaktaydı. Ne için olduğunun anlamını da Allah'ta bulmuş, tanrısalları gerçekleştirmiş olmakta görünüşe taşımaktaydı.

*

Beşeriyetten uluhiyete yükselişte La ilahe illallah…

İnsanın bedene dair sınırları içinde beşerî olarak aciz, yetersiz kaldığı birçok durum ile karşı karşıya kaldığı bir gerçekti. Beşer olmak, bedene dair sınırlarda insan türüne ait olmak anlamını taşımaktaydı. Tarihsel perspektiften bakıldığında da beşer, acziyete gebe yetersizliği ifade eder iken insanın Allah olmadığı anlamında "La ilahe" içeriğinde olumsuzlandığı anlamını taşımaktaydı. İnsana beşer denilir iken tenzih ilkesi gereği "La ilahe" denilmiş olmakta ve Allah kendisinden öte varlık olarak tenzih edilmiş olmakta tasavvur edilmekteydi.

Bu anlamda beşer ifadesini sahiplenenler, insanın uluhiyeti içeren fıtratı gereği hayr-ül beşer yaratılmış olduğuna dikkat etmiş değildi. Beşer olarak kötülük sahibi olan insan, beşer olması gereği ilişkilerinde, insanlık tininde rububiyete dair bilfiil gerçekleştirdiklerinde uluhiyetin görünüş bulmasının da mahaliydi -uzayıydı-. Tanrısallar ilişkilerde, emeğe dair yaratıcı etkinlikte, tinsel alan belirlenimlerinde gerçekleşir iken insanlık âlemi; kendinden fazla verdikleri dolayımında Allah'ın uluhiyetinin görünüşe geldiği âlemdi.

İnsan da bireysel anlamda insani ilişkiler, yaratıcı çaba -emek- ve aile, devlet, din, sanat, felsefe, bilim, tasavvuf, kelam vb. birçok alanda yaratıcı etkinlikte tanrısalların gerçekleşmesi içeriğince özgünce kendini gerçekleştirdiği kadar Allah'ın uluhiyetinin rûbubiyet belirlenimli gerçekleşmesinin nesnesiydi. Kendinden fazla verdikleri dolayımında kendini oldu kıldıklarında aslında görünüş bulan uluhiyeti gereği Allah'tı. Allah ile aynı değildi ama Allah'tan ayrı da değildi.

Varlık olmaya dair çift yönlü varoluşta özde varlık olan ile yaratıcı etkinlikte fazladan belirmiş olgu olarak yaratılmış olan arasında katmanlı kapsayıcılıkta ve çift yönlü varoluş gerçekleşmekteydi. Özde yaratıcı olan, varlık olma bakımından kendi olmayı korur iken yarattığını var edebilmekteydi. Bu durumda yarattığı ile aynı değil, ayrı da değil olmakta hem kendi olabilmekte hem de kendinden paye vermiş olarak yarattığını yaratmış olabilmekteydi.

İnsan bu durumda bir yönü ile beşeriyete bakmakta, diğer yönü ile Allah'a içkin Allah'a bakmakta olarak bir yönü ile de kendi olabilmekteydi. Kendi olabildiği durumda kendinden fazlası olandı, kendinden fazla verdikleri dolayımında sadece kendini metafizik anlamda görünüşe getirmekte değil, Allah'ın tanrısalları ile var iken Allah'ı da tanrısal belirlenimlerinde metafizik anlamda görünüşe getirmiş olmaktaydı.

İşte "La ilahe illallah" derken ilahlık belirlenimine haiz olup da her ne görünüşe gelmekte ise nedeni kendi olmaktan uzak Allah'a ait gerçekleşir iken "İllallah" ifadesinin anlam içeriğinde gerçekleşmekteydi… ki "La ilahe" denilen ise insanın gösterdiği ilahlık belirlenimine hakkı dışında tanrısallık anlamı yüklemeden insanlık âleminde gerçekleşenler üzerinden Allah'ı görebilmekti. Böylece beşeriyet üzerinden uluhiyete açılan kapı misali insandan Allah'ın tanrısalları gerçekleşir iken Allah'ı bulabilmekti. Beşeriyet dolayımında tanrısalları yaşarken uluhiyete yükselişte Allah'ı bilfiil olduklarında görünüşe taşıyabilmekti.

Beşeriyetten uluhiyete yükselişte "La ilahe illallah", beşeriyete aşkınsal uluhiyet belirlenimli olarak tanrısallarında gerçekleşen Allah'a tanık olmanın ilkesel içeriğini de vermekteydi. Allah varlık âleminde tanrısalları ile gerçekleştirdikleri dolayımında Allah olarak uluhiyet belirlenimli olmakta var ettiklerine aşkınsal görünüş bulmaktaydı. Yaratıma dair birbirini katmanlı kapsayıcılıkta çift yönlü aşkınsal ve karşılıklı olarak da aşkın gerçekleşmede bulan yaratan ve yaratılan için ayrı değil ama aynı değil olma bağıntısında varoluş kaçınılmaz gerçekleşmekteydi.

Bu durumda artık dileyen sadece insanlık tinini veya doğa da olanları var bilir, dileyen görüngüler dünyasını Allah bilir, dileyen Allah'ı aşkın öte bilir, dileyen içkin aşkınsal bilir, dileyen de yaratan ile yaratılanın katmanlı oluşta çift yönlü ve karşılıklı varoluş bağıntısında ayrı değil ama aynı da değil olması gerçeğine göre olan bitende her varlık belirlenimini hakkı gereği bilir.

Beşeriyetten yeterliliğe doğru yolculukta La ilahe illallah…

Beşeriyet sonsuza açılan kapımızdı. Tanrısalların gerçekleşmesine dair yüklem belirlenimli temsil ve tasvir edilmiş durumdan gerçekleşme biçimlerine yükselir iken hakikati farklı açılımlarda özgünce biricik olmakta deneyimlemekteydik. “La ilahe illallah” tevhid sözü de hakikati nasıl deneyimlememiz gerektiğinin aklını sunmaktaydı.

“La ilahe illallah” herkese açık bir varlıksal görüşü teklifi sunmak ile beraber kime göre nasıl yaşanması gerektiğine dair varoluşsal anlamda bir dünya görüşü de sunmaktaydı.

Beşeriyet tanrısalları yaşamanın olanağını taşıdığı kadar uluhiyete yükselmenin, sonsuza açılmanın olanağıydı… olanağı olarak da değerlendirilmesi gerekendi. Bu anlamda insan olmaya dair yeterlilik ise “La ilahe” dediklerimiz dolayımında “İllallah” dediğimiz Allah’ta bulduğumuzdu. Kendine yeter olan Allah’tı… Allah’ı yükseltici tanrısallara içkin gerçekleşen eylemler sonucunda Allah’ın nurundan beslendiğimiz veya tanrısallara dair istidat artışı yaşadığımız kadar kendine ve diğerlerine yeterli olmayı bulmaktaydık.

Kendine yeterli olunduğu, diğerine yeterli olunduğu kadar belirmiş olmaktaydı… ki bu anlamda Cenabı Allah bütün varlık âleminde yaratıyor olduklarının tamamına yeterli olmakta kendi olmaya dair de yeterliliği olan varlık olmakta belirmiş olmaktaydı. Bu yeterliliğin sınırı ise yaratımdaki nihayetsiz açılımdan da anlaşılmaktaydı ki nihayeti yoktu.

İnsan da diğeri ile varoluşta diğerlerine yeterli olduğu yönde sonuçta ortak varoluşta kendine de yeterli olmakta kendi olabilmekteydi. Yeterlilik, beşeriyetten uluhiyete yükseldikçe genişleyen bir durumdu… ki kişi “La ilahe” diyerek “Hayır dediği varsaydıklarından uzaklaşıp “İllallah” dediği yönde Allah’a kendisini ulaştıran ibadet, güzel ahlak vb. eylemlerde bulundukça Allah ile kendine ve diğerlerine yeterli olmaktan yana istidat artışında seyir eder.

Tanrısalların gerçekleşmesinden yana istidat artışı kişinin nüfuz alanını genişletir… ki “La ilahe illallah” denildiği yönde “İllallah” ifadesinin anlam kapsayıcılığında gerçekleşen Allah’a yükselten eyleme dair vasıtalar, Allah’tan uzak kılanların “La ilahe” denilmiş olduğu olumsuzlamayı da içermiş olmakta gerçekleşmekteydi.

“La ilahe illallah” diyen kişi “İllallah” ifadesinin karşılığını Rabb-ül Âleminde bulup da Rabb-ül Âleminden beslenen oluş içinde bulunmakta ise Rabb-ül Âleminin nüfuz alanında nihayetsiz kerem sahibi oluşuna tanık olur. O nihayetsiz nimet sahibiydi ki nihayetsiz oluş içinde deneyime açık bulunmuş olmaktaydı. Rabb-ül Âlemin ile nüfuz alanı nihayetsizliğe uzanan kişi için beşeriyetten sonsuza uzanan yolculuk cennet oluşu içinde gerçekleşir.

Cennet kişinin Rabbi ile yani üzerinden galip sıfatları ile beliren Allah ile nüfuz sahibi olduğu kendilik alanıydı. Huzur, selamet, öngörülü gelecek temel ilkeleri olup, kişinin rabbi olan Allah ile nüfuz sahibi olduğu varlık alanının, mahalinin -uzayının- ismi cennetti.

Cennet sadece hak edilmiş olan mükafat alanı değil, selamete içkin özgünce ve özgürce yaşama alanıydı. Allah ile nüfuz sahibi olarak özgürlüğün Allah’ta Allah ile gerçekleştiği alandı.

Kişi cennetini dünyevi yaşamda bulmuş ise cennetini Allah ile dünyada bulmuş olarak deneyime açık bulmuş olabilmekteydi… ki burada deneyime açık bulduğunu, geleceği olarak hak etmiş olmakta yaşayacaktı.

İşte “La ilahe illallah” “La ilahe” denilenlerden kurtulmuş olarak olumsuzlamanın olumsuzlandığı “İllallah” ifadesinin anlam karşılığında Allah ile var olunduğun idraki ve Allah ile kendine yeter olarak nüfuz artışında var olunabileceğinin yöntemselliğini içeren anlama haiz olan tevhid sözüydü. Terbiye olmuş nefsin Allah ile buluşabileceğinin müjdesinin anlamını da taşımaktaydı.

Beşeriyete sıkıştırılmış insan "La ilahe illallah" ile sonsuza uzanır iken nimetin nihayetsizliğinde rahmetin nihayetsizliğine tanık olur. Her ne ki kendisine rahmete dair bahşedilmiş olarak verilmiştir, söz konusu nimetin nihayetsizliği ise her verilen azdır. Her hak edilmiş olan azdır. Nimet ve rahmet sahibi Allah söz konusu ise O'na aşık kul için Allah yeter iken kendisine ne verilmiş ise azdır. Söz konusu dünya malına dair açgözlülük ise elbette terbiye gereği aza kanaat etmek gerekir. Ancak söz konusu Allah'a hizmet ise açgözlü olmadan dünya malına dair kazanımlarının ve bu kazanımların, tanrısalların gerçekleşmesinin aracı kılınması da gerekir. Söz konusu sevgili olan Allah ise aza kanaat etmek, Allah'ın nihayetsiz varlık ve nimet sahibi olduğunun idrakinden yana gaflettir.

Eskilerden birisi Fırat nehri kenarında kumlara bakıp "Ya Rabbi bunlar altın olsa" demiş. Cenabı Allah' da oradaki bütün kumları altına çevirmiş. İsteyen kişi "Ya Rabbi senden az isteyenin gözü kör olsun" demiş. Kendi gözü kör olmuş.

Söz konusu olan Allah ise "La ilahe" derken olumsuzladıklarımız dolayımında "İllallah" derken kendisine tutunmaktan yana sonsuza uzanan nihayetsiz bir oluş içinde bulunulacağı unutulmamalıydı. Allah elbette bize yeterdi ama yeterliliğinden yana nihayetsiz olanı belli nihayetlere, sınırlara sıkıştırmış olarak nihayetsiz olmasından yana gaflet içinde bulunmak kabul edilecek değildi. "La ilahe illallah" diyen birisi için korkmadan "La ilahe" kıldıkları dolayımında "İllallah" ifadesinin içerdiği nihayetsizliğin seyrine uzanması kaçınılmazdı. Öyle ise beşer doğan, insan olmayı "La ilahe illallah" ile bulacak ise Allah'ın nihayetsizliğine sınır vuranlardan olmamalıydı… ki "La ilahe illallah" tevhid sözünün hakkını vermiş olarak yaşamış olsun. Beşeriyetten yeterliliğe doğru yolculukta Allah'a kavuşmak gerçekleşmiş ise Allah ile yeterliliği bulan, Allah'ın nihayetsiz yeterli oluşundan şüphe etmeden nihayetsizliğe uzanmalıydı… ki nihayetsizlik seyrinde hakkı gereği "La ilahe illallah" demiş olsun.

*

Hak edişlere göre sınıflanır iken La ilahe illallah….

Varlık olarak herkesin ortak gerçeği olan Allah "La ilahe illallah" tevhid sözü ile varoluşsal anlamda kendisine göre yaşanmasını teklif etmiş olmaktaydı. Teklif ise herkese açık olup evrenseldi… ki ayrıcalıklı olma anlamında bir kişiye, ırka, cinsiyete, batıl olan görüşlere, kavimciliğe vb. indirgenmeyecek kadar herkes için herkese açık olan bir ifadeydi.

Kim ki "La ilahe illallah" tevhid sözünü, "İllallah" demekten kendini beri bırakacak olan ayrıcalıklı durumu (servet, kariyer, makam vb.), ırkı, cinsiyeti, batıl olan dünya görüşü, ortak zihniyet anlamında kavimciliği vb. hakiki olarak canı gönülden "La ilahe" demek ile olumsuzlar "La ilahe illallah" tevhid sözünün evrensel mesajını duymuş ve hayata geçirmiş -gerçekleştirmiş- demektir.

Diğerlerini "İllallah" demeye yakinliklerine göre mümin, müşrik, münafık, kafir vb. olarak hakkı gereği değerlendirip kendini de konumlandırır. Elbette "La ilahe illallah" herkes için herkese açık söz olsa da sonuçta yaşamsal anlamda ne kadar gerçekleşmekte ise hak edişe göre değerlendirildiğimiz bir oluş içinde de kılmaktaydı. "İllallah" demeye yakinliklerine göre kimisi nefsi emmaresinin ilahlığında, kimisi siyasi otoritenin ilahlığında, kimisi menfaat ilişkilerinin gölgesinde kalır iken "La ilahe" denilmişlerden olarak yerini almış olmaktaydı.

Bu anlamda "La ilahe illallah" sözü hak edişe göre sınıflanmış olmak ile sonuçlanan bir oluş içinde de kılmış olmaktaydı. Herkes yaptıklarından mesul kılınmış olduğu oluş içinde hak ettiği ne ise ona göre sınıflanmış olarak kimlik belirlenimli nitelenmekteydi… ki "La ilahe illallah" tevhid sözünü hakkı gereği yaşayanlar İslam'dı, mümindi, müslimdi, muhsindi, salihlerdendi.

Kim ki "La ilahe illallah" tevhid sözünü canı gönülde kabul ederek nefsi emmaresine muhalif olarak tanrısalları hakkı gereği yaşar, hakiki İslam -Müslim- olmuş olmakta kendi olur. İslam olmak "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamaktan ibaretti. Her müslim "La ilahe illallah" tevhid

sözünü teo-ontolojik düzeyde bilgi biçimsel, varoluş biçimsel, görünüş biçimsel vb. ne kadar yaşamakta ise o kadar İslam'dı.

"La ilahe" demek ile başlayan ve "İllallah" demek ile sonuçlanan varoluşsal yolculukta Allah merkezli olarak "İllallah" demiş olmanın izleğinde artık varlığa, varoluşa, alanlara dair ne gerçekleşmekte ise tanrısalların gerçekleştiği mahal olarak değerlendirilir iken "İllallah" Allah'a hizmetin düsturu olur. "La ilahe" de yanlışa, kötülüğe, batıla, şirke vb. dair ne var ise olumsuzlar iken Allah'a hizmetin başka bir veçhesi olur. Hem hakkı gereği gerçekleşmesi gereken tanrısalları yaşamak hem de olmaması gerekenlere karşı duruş sergilemek ve mücadele ruhunu canlı tutmak "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşarken İslam olmanın gerçekleşme biçimleriydi.

Bir daha söylemek gerekir ise "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşadığımız kadar İslam'dık. İslam olarak yaratılmış olmaktaydık.

*

Keşif bilgisi ve La ilahe illallah…

Kimi keşif ehli olup da varlığa ve varoluşa dair birçok şey söyleyen olmuştu. Özellikle vahdeti vücud ehli ussal bilginin yetersizliği karşısında duyusal deneyimcilik ve bilgi içeriğinde değil de öznel deneyimcilik anlamında keşif bilgisini öncelemişlerdi. Ancak keşif bilgisinin tahkikinin neye göre yapılması gerektiğinin aklını tam anlamı ile nesnel kılmış değillerdi.

Klasik sudurculuk izleğinde "Birden bir çıkar, çoklu yanılgıdır, sadece bir vardır" demekte iken keşiflerinde Allah'ın nurunun nicel belirlenimli çokluğa haiz olduğunu seyir etmelerine rağmen bu sözlerinde ısrar edebilmektelerdi. Allah'ın nur olduğunu bilmelerine rağmen yarattığı ile aynı olduğunu da söyleyebilmektelerdi. Bunu keşfi bilgiye bağlamış olmak ile beraber ussal olan ile keşfi olanın tahkikini bağdaştırma çabası içinde ussal ifade edilmiş olan önermenin tespit değil, varsayım olarak yanlış olduğunu düşünmüş de değillerdi. Allah'ın niceliğe haiz nur olmakta nesnelliği olan varlık iken nesnellik zemininde nesnelliğine aşkınsal kendinden fazlası olan varlık olduğunu düşünmüş değillerdi.

Çokluk ise bir yanılgı değil, kendinde çokluğa haiz olup da yaratmayı nicelik belirleniminde olanaklı bulmanın sonucunda nesnel karşılığı olmakta gerçekleşendi. Birden aynı olmak kaydı ile yine bir çıkmakta değil, kendinden fazla vermiş olup da aynı olmadığı ama ayrı da olmadığı varlıklar var etmiş olmaktaydı. Çokluk bir yanılgı değil, bir daha söylemek gerekir ise nesnel karşılığı olup da gerçekliği Allah'ın nura dair nicel belirlenimli gerçekliğine göre olanaklı olandı.

Yaratan ve yaratılan arasında elbette varoluşa dair çift yönlü gerçekleşen ayrılmaz bir bağ vardı ama bu her ikisinin de aynı olduğu anlamını taşımakta değildi. Aynılık söz konusu olmuş olsaydı yaratıcı tözün/ öznenin aynı olmaya dair kendi olmayı koruyamayacağı gözden kaçırılmıştı.

Melekler de insanın varoluş gerçeğine dair yeryüzünde sadece kan dökecek bir türü öngörmüşlerdi. Bu keşfi veya vahiy bilgisi olsa da

insanlığın tanrısalların gerçekleşmesine dair neleri başaracaklarını ve tanrısalların gerçekleşmesine Allah'ın insan dolayımında nasıl görünüş bulacağını öngörememişlerdi. Allah ile varlık olma bakımından aynı olmadıklarının da idrakindeydiler.

Genel anlamda demek istediğim; keşif bilgisi dahi ya yanlış önermeler ya da eksik bakışımlar sebebi ile yanlış veya eksik değerlendirilebilmekteydi. Bu durumda keşif bilgisinin tahkikine ihtiyaç vardı ki önce hangi önerme izleğinde değerlendirildiğini değerlendirmek yerinde olurdu. Yanlış önerme keşfi de yanlış değerlendirmeye sebepti. Ayrıca kesin vahiy bilgisi ile de keşfin doğruluğunu vahiy bilgisinde karşılığı olup olmadığına bağlı olarak değerlendirmek olanaklıydı. Bilimsel veriler ışığında da keşfi bilginin doğruluğunu tahkik etmek olanaklıydı. Ayrıca bilimsel olanakların ulaşamadığı durumlarda dahi keşfi bilgi ihtiyaç duyulan olabilmekteydi. Bu durumda tespite dair keşfi bilginin doğru bir modelleme anlamında metafizik bir önerme bağıntısında anlamlı kılınması da elzemdi… ki gerçeğe dair görüş sahibi olunabilsin.

Birisi çıkıp da "Keşif bilgisine haiz ifadelerde bulunanlar nurdan beslenmiş olan ve her şeyi bilen ruhanilerdir" der ise melekler de nurdan yaratılmış olmalarına rağmen sınırlı bilgiye haizlerdi cevabını alırlar… ki her ruh nurdan yaratılmış olmak ile beraber nurdan besleniyor olarak tanrısalları deneyimlemeye açık olsa da kısmi anlamda bilmeye ve deneyime açıktı. Allah'ın bildirdiği, gösterdiği ve deneyime açık kıldığının dışında başka bir şeyi bilecek de değildi. Böyle olmak ile beraber bildiklerini gerçeklik bağıntısında genel bir modelleme içinde bilecek diye bir kaide de yoktu.

Yani bilmeyi ruhaniler ile sınırlı kılmış olmaya karşı "La ilahe" demek olması gerekendi. "İllallah" demiş olmak ile de bilginin asıl olan kaynağının Allah olduğunun ve Allah ile gerçekte gerçeğin ne olduğu, nasıl olduğu, ne için olduğu belirlenimlerinde bilebilirdik. Gaybın sahibi Allah iken Allah ile gaybı bilme olanağının da olduğunu unutmamak gerekirdi. Yeter ki geçmişin hatalarına bir daha düşmüş olmayalım.

Keşfi bildiklerimizi de vahiy, bilimsel bilgi verileri, felsefi tutarlılık gibi birçok açıdan değerlendirerek daha geniş bir yelpazeden değerlendirmek de olması gerekendi. Yanlış yargılarımızı kendimiz ilahlaştırmadan eleştirel anlamda "La ilahe" diyerek olumsuzlamak hakkımızdı. "İllallah" diyerek de "Doğrusunu Allah bilir" demek ile bilmeye açık olmayı korumak ile beraber bilmeye dair sorumluluktan yana kaçmak değilse de aciz olduğunu belirtmek yerinde olurdu.

Bu ifadelerden gerçeğin bilinemeyeceği değil, bilmeye dair kesin çizgilerden kurtularak bilmeye dair açık olmayı koruyarak gerçeğe açık olmak gerektiğini anlatmaktayım. Gerçeği bilmeye dair de duyarlı olmak ile açık olur iken bilmeye dair tevazuyu, Allah ile biliyor olduğunun gerçeği ile korumak gerekir. Tanrısallığa kapılmadan Allah'a açık olmayı koruduğumuz kadar gerçeği bilmeye, gerçeği bulmaya, gerçeğe kavuşmaya da açıktık. Yeter ki "İllallah" der iken fakrı korumuş olarak her türlü şirkten uzak "La ilahe" demiş olalım.

*

Vahyin sürekliliği ve La ilahe illallah…

Vahiy; fısıltı ile söylemek veya dilin doğası gereği işaret etmek anlamına gelse de Allah'ın kullarına indirdiği anlama bağlı gerçekleşen bilgilendirme ve iletişim biçimiydi. Vahyin birçok gerçekleşme biçimi olup en bilindikleri melek ile nebiye ve nebi ile de ümmetlerine/insanlığa vahyin indiriliyor olmasıydı. Allah'ın nebilerine doğrudan vahiy veriyor olması olduğu gibi ilham veya rüya ile de vahiy verdiği bilindikti.

Bir hadisi şerifte "Müminin rüyası nübüvvetin kırk altı cüzünden biridir" denilir. Sahih rüyanın nübüvvet niteliğinde gerçekleştiğini hadisi şerifler ile bildiğimiz gibi Yusuf suresi ile de bilmekteydik. İmgenin anlam yüklemli gerçekleşmesi olanağında sahih rüya vahiy niteliği taşımaktaydı. Bu durumda vahiy sadece söz içerikli değil, imge içerikli de gerçekleşebilmekteydi.

Nebiler haricinde meleklere, arı gibi canlıya, Musa nebinin annesine veya İsa nebinin annesi olan Meryem'e vahiy indirildiğini de Kur'an'dan bilmekteydik. Vahyin kaynağı Allah olup, vahiy farklı biçimlerde gerçekleşiyor olsa da sonuçta vahiy bir bilgilenme biçimiydi. Vahiyde esas olan veya amaç edinilen de verilmek istenen anlamın aktarılmış olmasıydı. Bu anlamda iletişim ve ilişki biçimin nasıl gerçekleştiği önemli olsa da vahiyde esas olanın anlamın aktarılması olduğu gözden kaçırılmamalıydı.

Bunu söylemekten kastım: nübüvvetin en belirleyici olgusu olması anlamında vahyin olgu olması gereği ile metafizik belirleyenini bildiğimizde vahyin ne olduğunun ve ne olmadığının idrakinde olabileceğimizdir. Söz konusu olan Allah'ın vahiy anlamında indirdiği ise gerçekte karşılığı olup gerçekleşme belirlenimleri dolayımında ayet niteliği taşıyor olmasıydı. Ayrıca gerçeklik bağıntısında gerçekleşmesi gerekenlerin bildirimi de sonuçları gereği ayet niteliği taşımaktaydı. Anlam da öznelde bağlamsal gerçekleşiyor iken ayet bağıntısında vahiy; gerçeğe veya gerçekleşmesi gerekene dair verilmek istenen anlamın

öznelde anlaşılıyor olarak muhatabına indirilmiş olması anlamında gerçekleşmekteydi.

Bu doğrultuda ayet niteliği taşıyan yani varlıkta veya varoluşta karşılığı olup da deneyime veya deneye açık nitelikte gerçekleşen ayrıca ilkeye bağlı gerçekleşmesi gereken vahiy, gerçekleşme karşılıklarına göre talimine bağlı anlam akışında anlamın muhatabı tarafından anlaşılıyor olmasına bağlı olarak süreklilikte gerçekleşmekteydi. Yani nebinin nübüvveti ile gelen her ayet, ussal anlaşılmaya ve talim edildiğinde anlaşılmaya açık olarak vahyin sürekli olarak gerçekleşmesinin olanağını vermiş olmaktaydı. Yani nübüvvet, nebi Muhammed Mustafa efendimiz ile bitmiş değil, Kur'an ile süreklilik kazanmış yapısallığa haizdi. Nebi özelinde öznel gerçekleşen artık herkese açık yapısal gerçekleşmekteydi… ki bu anlamda Kur'an, yapısal anlamda vahyin sürekliliğinin olanağıydı. Anlam öznelde yaratılıyor iken her ayet; anlam bağlamında anlaşıldığında, vahiy edilmiş muhatabına inmekteydi… talime açık gerçekleştiğinde de hem deneyimde anlaşılıyor olmasında hem de kişinin kendisinden gerçekleşmiş olarak inen vahiydi.

Bu anlamda vahyin sürekliliği, "La ilahe illallah-ın" hem ussal hem pratikte talim edilmiş olması anlamını da taşımaktaydı. Vahyin sürekliliği, herkese açık olması ile de hem tahkik hem talim belirlenimli gerçekleşir iken nübüvvete aşkın değil de nebiye aşkın olarak evrensel deneyime açıktı… ki bu durumda nebi izleğinde nebiye aşkın olarak Allah'ı, "La ilahe illallah" belirleniminde bulmuş olunmaktaydı. Nebi izleğinde nebiye aşkın olarak vahiy, yapısal kılınmış olduğu ilahi söz bağıntısında muhatap olan her kişiye inmiş olmaktaydı… ki bu izlekten bakıldığında Kur'an, daveti gereği evrenselliğini muhatabına göre her an canlı kılınmış olmakta bulur iken mucize niteliği taşıyan ilahi sözdü.

Kur'an artık nübüvvetin yapısal kılınmış formuydu. Anlaşıldığı doğrultuda vahyin ussal anlamda indiği ve gerçekleştiği, talim edildiği doğrultuda vahyin ayet belirlenimli gerçekleştiği gerçeğini taşımaktaydı. Mushaf yani sayfalar olmaktan öte, Allah'ın kendi gerçekliği ve kendi gerçekliğine göre var olanların yaratılmış olma

belirlenimli gerçekliği ve kendisine göre nasıl yaşanması gerektiği ilkeselliğine haiz vahiydi... ama vahyin sürekliliğe haiz gerçekleşmesinin olanaklı kılınmış olduğu ayet ve sure biçimsel olan üst bir vahiy biçimiydi.

*

Vahyin gerçekleşme biçimlerinde La ilahe illallah…

Kur’an’ın kapsayıcı anlam bağıntısında vahyin birçok biçimde gerçekleştiği görülür. Vahyin gerçekleşme biçimlerine bakıldığında vahyin gerçekleşme biçimlerine bağlı olarak sürekliliğine de tanık olunur.

Yusuf nebi ile rüyaların yoruma açık anlama olanağında bir vahiy biçimi olduğunu görmekteyiz. Sahih rüyanın vahyin bir cüzü olduğunu belirten hadisi şerifler de vardı… ki derin uykuda gerçekleşen rüyalarda görülen ve işitilenler, berzah anlamında uyku ve uyanıklık arası görülen rüyalarda görülen ve işitilenler, murakabe anlamında derin dalınçta görülen ve işitilenler, yakaza denilen uyanıklık durumunda görülen ve işitilenler vb. gerçekleşenler, gerçeğe dair olduğu yönde vahyin bir gerçekleşme biçimi olarak gerçekleşmektelerdi.

Geleceğe dair içgörüler veya iç sesler, nebiler veya mürşidi kâmillerden rüyada ders görmeler, gayba dair bilinmeyen birçok şeyi işiterek veya görerek bilme veya anlama durumu hep vahyin bir biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Vahiyde önemli olan, gerçeğe ve olması gerekene dair bilgi veriliyor olmasıydı… ki bu anlamda nübüvvetten rol çalarak değil, nübüvvetin takibinde ve nübüvvetin gerçek olduğunun talim edildiği velayet alanında -mertebesinde- vahyin sürekliliğine tanık olunabilmekteydi.

Allah’ı yakin bulmuş olmanın mertebesine göre ayetler gerçekleşir iken vahiy süreklilikte gerçekleşmekteydi. Süreklilikte gerçekleşen vahye kimileri keşif, kimileri de gerçekleşme biçimine göre ilham ve hatır demekteydi. Gerçek oldukları yönde keşfe, ilhama ve hatır denilen Allah’tan alınan anlamlar vahiy niteliğinde gerçekleşmekteydi.

Keşfe ve ilhama dair olanın; ayetler, us ve gerçekte karşılığı olması bağıntısında doğrulanmasına ihtiyaç duyulmaktaydı… ki bu anlamda velayette gerçekleşen vahiy, nübüvvette gerçekleşen vahyin doğruluğuna dair netliğinden farklı olarak tahkike ihtiyaçlıydı. Melekuttan veya bir veliden ilham almak vardı ama ilham alınan

bilginin kendi mertebesi ile sınırlı olmasında eksik veya yanlış yargılara varmak da söz konusu olabilmekteydi. Cinlerin, iblislerin dahi ilham vermesi vardı ki bilginin doğruluğundan emin olmak için ayet bilgisine, ussal tutarlılığa ve verili bilginin gerçekte olup olmadığı, gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine dair tahkik edilmesi elzemdi. Hatır ise hadisi kutsi misali doğrudan Allah'tan olup, hiç şüphesiz, gerçek karşılığına bağlı olarak doğru olduğundan emin olarak gerçekleşmekteydi.

Yine Kur'an açısından baktığımızda, Lokman Hekim nebinin evladına verdiği nasihatin Kur'an'da ayet kılınmış olduğunu görmekteydik. Ayet kılınmış nasihat, vahiy niteliğinde bir bilgilendirme olarak Kur'an'da yer almıştı… ki varlığa veya varoluşa dair gerçekliği olanın anlatımı veya ahlak biçimsel olarak olması gerekenin tavsiyesi kimin dilinde ifade edilmekte ise vahiy niteliği taşımış olmaktaydı. Lokman Hekim evladına nebi iken vahyin nasıl gerçekleştiğinin bir biçimini gösteren emsal olarak bize de nebiydi.

Demek ki Allah'ın gerçekliğine, ahlaki anlamda olması gereken, akıbet ve ahiret ilmine göre olacak olana dair her nasihat vermek de vahyin bir gerçekleşme biçimi olarak gerçekleşmekteydi… ki bu anlamda veliyullahın Allah muhabbetine, akıbet ilmine, gerçekleşene ve gerçekleşecek olana dair vb. sohbeti vahyin bir gerçekleşme biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Bundan olsa gerek ki Allah kendisinin gerçekliğine dair konuşulan meclislere rahmet etmekte, affı ile bakmaktaydı.

İlminde derinleşmiş alimlerin, bilim insanların olan bitenin gerçekliğine, nasıl gerçekleştiğine dair bilgileri paylaşmaları dahi vahiy niteliğinde gerçekleşmekteydi. İlminde derinleşenlere istişare edilmesi gerektiği de bunun için gerekli kılınmıştı.

Sanatçıların ilkeye dair ilham almış olmakta gerçeğe veya olması gerekene dair olanı yorumlamış olarak ifade etmeleri de vahyin bir gerçekleşme biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Yeter ki sanatçı gerçeği veya olması gerekeni, özgün ifade gücü ile betimlemiş olmakta açımlamış olarak sunabilmiş olsun.

Yaşama dair tecrübeler de akıbet ilmi olarak ders almaya dair gerçekleşir iken Allah'ın bahşettiği bir öğrenme biçimiydi. Bu anlamda ders çıkarmış veya ibret almış olarak anlaşılmış olmakta gerçekleşen her tecrübe vahyin bir gerçekleşme biçimi olarak gerçekleşmekteydi.

Aynalaşılan bir varoluşta kişinin kendisini ve diğerini görmeye, tanımaya, hemhâl olmakta anlamaya sebep olan her türlü olay-olgu-ilişki bağıntısında gerçekleşenler de vahyin bir gerçekleşme biçimiydi. Yeter ki kişi olan bitene duyarlı olarak anlam yüklemli gerçekleşen dünyayı hikmetine dair okuyabilme yeterliliğini kazanmış olsun.

Derin düşüncenin yaratıcı etkinliğinde gerçeğe ve olması gerekene dair her yeni bağlamda anlam yaratılır iken anlamın anlaşılıyor olması da vahyin bir gerçekleşme biçimiydi. Yeter ki düşünme nesnesi olan olgunun esaslarından kopmadan bağlam kurma olanağında yeni anlam kazanımlarına açık yaratıcı etkinlik niteliğinde düşünülüyor olunabilsin.

Yaratıcı etkinlik veya çaba anlamında emek de talim nitelik olarak vahyin bir gerçekleşme biçimiydi. Eskiler emeği hizmet kavramı ile de anlamlı kılmış olup yaratıcı her etkinliği; tanrısalların güzel ahlakta rahmet belirlenimli olarak ibadet niteliğinde gerçekleşmesi dolayımında salih amel niteliğinde, 'Allah'a hizmet' anlam içeriğinde gerçekleştirmişler. Bu, Allah'ın nurundan beslenmenin olanağı ile kişinin feraset, basiret, keşf, irfan -anlayış-, tasarruf vb. niteliklerde vahyin gerçekleşme biçimlerine açık kılmaktaydı. Kişi hizmetinde hem kendi potansiyelini keşf etmekteydi hem de üzerinde galip tanrısal sıfat ve isimleri ile beliren Allah'ı keşf etmeye açık durumda bulunmuş olmaktaydı.

Hizmet; kulun, kendisini Allah ile var biliyor olmasının gerçekleştiği yaratıcı etkinlikti… ki kul kendi elinde gerçekleşmeyen ve nihayeti olmayan tanrısalların gerçekleşme bereketinde seyir etmiş olmaktaydı. Allah'ı yakin bulmuş olmanın düzeyine göre dilinden Allah'ın konuştuğu, gözünden Allah ile gördüğü, kulaktan Allah ile duyduğu, düşündüğünde Allah'ın anlam veriyor olması ile anladığı oluş içinde vahye açıktı. Vahye açık olduğu yönde gördüğü bir dünya oluşu içinde

bulunmaktaydı. Hiç bilmediklerini sohbet ederken öğrenmekte veya yazmakta iken fark etmekteydi. Allah için yaptığı her yaratıcı eyleminde Allah'ı yakin bulmuş olmak ile kalmayıp, Allah'ı yakin bulduğu idrak mertebesi olan irfan yani anlayış düzeyinde de bulunmuş olmaktaydı… ki bu düzeyde vahiy artık bereket belirlenimli süreklilik kazanmış olmakta gerçekleşmekteydi. Yeter ki fakr ile, yaratıcı etkinliğe dair gerçekleşen hizmet devam etmiş olsun.

İnsan diğerinin de değerli olduğu varoluşta vicdanı uyanmış ise olması gerekenlere dair her anlam, duygu ve irade belirlenimini değer biçimsel buluyor iken vahye açık, vahyin bir gerçekleşme biçimini deneyimlemiş olmaktaydı. Özüne olması gerekeni ilham eden Allah'tan başkası değildi.

Varlık âleminde gerçekleşen her ne ise Allah'ın yarattığı olmak ile beraber Allah'ın emrine açık yeni yüklem almalarda mümkün varlık olarak gerçekleşmekte iken varoluşunu vahiy temelli gerçekleşmekte bulmaktaydı… ki ne olacağının emri üzere yüklem almaya açık olarak vahyi varoluş biçimsel deneyimlediğinden dahi kişi haberdar değildi.

Kişi tanrısal sıfat ve isimlerin gerçekleşmesinde varoluş bulmakta iken tanrısalları Allah için Allah ereğinde gerçekleştirirken de diğerine uzanan Allah eli olmakta veya Allah'ın bir tanrısal belirleniminin görünüş nesnesi olmakta iken vahyin bir gerçekleşme biçimini yine varoluş biçimsel deneyimlemekteydi. Nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen, kişi özünde tanrısalları hakkı gereği ile güzel ahlakta gerçekleştirme iradesi, yönelimi bulmuş ise tanrısallara dair anlam varoluş biçimsel gerçekleşir iken kişi dolayımında gerçekleştiği biçimde vahiy edilmiş olmaktaydı.

En basit anlamda nebi Muhammed Mustafa efendimizin güzel ahlakı, insani ilişkilerde ayetlerin ve tanrısalların vahiy biçimsel olarak gerçekleşme biçimiydi… Yeter ki kişi güzel ahlakta gerçekleştirdiği tanrısal dolayımında görünüş bulan Allah'ı, eylemi kendi nefsine mal etmeden göstermiş olsun… sonuçta diğeri de tanrısalın gerçekleştiği insani ilişkide anlama dair görüş sahibi olur iken Allah'ı görmüş olsun.

Her görme durumu anlam için görmek anlamında gerçekleşir iken gerçekleşiyor olmada gerçeğe veya olması gerekene dair aktarılan anlam, vahyin bir gerçekleşme biçimi olarak diğerine aktarılmış veya indirilmiş olarak gerçekleşmekteydi.

Söz konusu velayet ise Kur'an'da geçen bütün ayetler talime dair gerçekleşir iken anlam içeriklerine bağlı vahiy ediliyor olmakta deneyimlenmiş olmaktaydı. Vahyin bir değil, yüzlerce biçimde insanlıkta deneyimlendiği ise bir gerçekti… ki bu anlamda doğruluğundan şüphe edilmemesi gereken nübüvvetten farklı olarak doğruluğunun tahkik edildiği vahyin sürekliliği ile de artık barışık olmak gerekti.

Kaldı ki beden Allah'ın mabedi ve anlam Allah'ın nuru ile kendinden yarattığı olduğundan insan bilgibilimsel oluş içinde varoluşu, Allah ile bulur iken anlam akışında vahye açık var olmaktaydı. Ancak çoklu varlık oluşu içinde ve nefsi emmarenin kötücül doğası sebebi ile özünden gelen anlam akışına dair kesintiler yaşaması da gerçekleşmekteydi. Bunun için dahi olsa terbiyeye ihtiyaçlı olup kesintisiz vahye ve tahkikine de ihtiyaçlıydı. Her türlü anlam akışına bağlı her gerçekleşmeyi denetliyor, tahkikini yapıyor olmak da zorundaydı… ki anlam-değer, irade-duygu, niyet-eylem vb. gerçekleşen anlam biçimsel her varoluş biçiminde; hataya, günaha, kötülüğe düşse de yeniden kendi olmayı, kaybolmadan başarabilsin.

Özünde "La ilahe illallah-ı" vahyin sürekliliği dolayımında varoluş biçimsel bulan insan, "La ilahe illallah-a" bilgi akışı içinde kaybolmamak için ihtiyaçlıydı. İnsanlık tarihi de bilginin tahkikinin yapıldığı süreç belirlenimi olarak gerçekleşir iken insan, "La ilahe" diyecekleri dolayımında "İllallah" diyebileceği vahiy bilgisine de ihtiyaçlıydı. Yeter ki inkârdan, şüpheden, riyadan ari olarak "La ilahe illallah-ı" vahyin sürekliliğine bağlı oluş içinde talim ediyor olabilsin.

Yukarıda bahsi geçen vahiy biçimlerinden farklı olarak gerçekleşen birçok vahiy gerçekleşme biçimi vardı. Her bir vahiy gerçekleşme biçiminde talim edilen "La ilahe illallah-tı."

Varoluşa dair sistem oluşu içinde La ilahe illallah…

Denir ki Azazil Âdem'e secde etmeyip de cennetten lanetlenmiş olarak kovulduğunda yani huzuru ilahiden nasibi kesilmiş olarak uzaklaştırılmış olduğunda, "Beni azdırmana karşılık yemin olsun ki…." der. Aslında bunu söyler iken yaptığı hatanın sorumluluğunu yüklenmekten kaçmış ve hatasında ısrarcı olduğu içindir ki hatasını günah olarak kendiliğine giydiği bir elbise gibi bulmuştur. Başka bir deyişle de hatada ısrar hatayı yüklem alınmış günah kılmış olmaktaydı.

Yunus nebi ise "La ilahe illa ente sübhaneke inni küntü minezzalimin" der iken kendi yaptığı hatanın sorumluluğunu yüklenmiş olarak hatada ısrar etmiş değildi. Hatasını rabbi olan Allah'a yeniden dönmesinin bir vesilesi kılmış olmaktaydı. Aynı durum Âdem nebi ve eşi Havva annemiz için de geçerliydi. Onlar da hatalarını Allah'a dönmenin bir vesilesi bulmuşlardı.

Aslında ise Azazil, Allah'ı yaratıcı fail olması bakımından zikretmiş olmakta iken kendisinin aslen fiil sahibi olmadığını zikretmiş olmaktaydı. Yaratıcı etkinlikte hareket tanrısaldı ve Allah'a ait gerçekleşir iken yaratılmış olana dair kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi. Bu durumda Azazil fiilde "La ilahe illallah" demiş olmak ile beraber fiilin sebebi olarak kendi üzerine dönmeyip de kendi dışında sebep aramış olduğu için hataya düşmüş olmaktaydı.

Azazil, fiilin sebebi olarak kendi üzerine dönmüş olsaydı, kendisinden hareket ile hak edişi bağıntısında kendisine yeniden dönülmüş olduğunu anlayabilecek ve Allah'ı hak edişleri tesis ediyor olmakta bulmuş olacaktı. Ayrıca kendi dışında olarak Allah'ı bulmuş ve suçlamış olmaktan uzaklaşıp kendi üzerinde Allah'ı bulmuş olmaya da sebep bulmuş olacaktı. Ancak, Allah'a yönelik inkârı değilse de Âdem'e yönelik inkârı kibir ile birleştiğinde, gözünü anlamdan yoksun kör kılmış olduğundan, ilahi huzurdan uzaklaşmış olması durumu ile sonuçlanmıştı.

Azazil'in anlatısı veya tam aksi yönde nebi Yunus'un anlatısı, her varlığın kendi fıtratı gereği yönelimlerde ve eylemlerde bulunur iken yine kendi üzerinden rahmete veya gazaba yönelik sonuçları hak etmiş olarak bulduğunu göstermekteydi. Her kişi kendi olmayı en temelde kendi dolayımında, kendinden fazla verdikleri dolayımında yüklem aldığı anlam-değer belirlenimlerinde bulmaktaydı. Bu kendi olmaya dair yaratımın gereğiydi… ki dışarda suçlu aramak yerine kişi kendine dönmüş olarak yazgısına dair hatayı düzeltmiş olma çabası içine girmiş olsa zaten yazgısını düzeltme olanağının da kendisine verilmiş olduğunu görmüş olacaktı.

Bu durumda yine "La ilahe illallah" demiş olmak ile beraber faili olduklarının sebebi olarak kendisinden hareket ile yolculuğunun biçimlendiğinin idrakini de edinmiş olacaktı. Kişinin kendinden hareket ile şeytanlaşması veya veliyullah olması gerçekleşir. Kişi kendinden hareket ile kendisine yeniden dönülen bir sistem oluşu içinde olduğunu idrak ettiğinde, akıbet ilmi olarak sonuçlardan hareket ile kendine çeki düzen verdiğinde, kendisine karşı hak edişe dair dönüşlerde gazabın değil, rahmetin öncelenmiş olduğuna tanık olur.

Yani "La ilahe illallah" sadece Allah'ı zikretmekte olduğumuz teolojik bir söz değil, Allah'ın yaratıcı etkinliğinde gazabı değil de rahmeti öncelemiş olduğu varoluşa dair sistem oluşunda kendimizden ve Allah'tan neleri olumsuzlamış olarak Allah ile ilişkiyi sürekli kılmış olmanın yöntemsel olanağını anlamını da taşır. Azazil dahi Âdem'in varlığına itiraz eder iken itiraz etmeyi kendi olmanın bir tercihi olarak bulmakta iken kendi olmanın rahmet edilmiş olmasında bu cüreti göstermiş olmaktaydı. Söz konusu tercihinin ve eyleminin hak edişe bağlı sonuçları ile karşılaşmak ise gazap sahibi Allah ile karşılaşmış olmaktaydı… ki bu anlamda da rahmet ve gazap arasında hep La ilahe illallah" tevhid sözünü yaratıcı etkinlikte fail olan Allah'tan kaynaklı olarak deneyimlemiş olmaktaydı. Bu neden ile bakıldığında da "La ilahe illallah" tevhid sözünün, varoluşa dair tanrısalların gerçekleştiği sistemsel bir oluş içinde sistemi bağlayıcı olduğuna tanık olunur.

Varoluş tanrısalların dışında gerçekleşmekte değildi. Tanrısalların çok anlamlı ve gerçeklik bağıntısında çeşitlilikte gerçekleşiyor olması dahi "La ilahe illallah" ilkesine bağlı olarak bir sistem oluşunda gerçekleşmekteydi… ki bu anlamda "La ilahe illallah" varoluşa dair sistemi, seviye belirlenimine göre deneyimlemenin sürekliliğini sağlayan yaşamsal ilke olarak varoluşa dair yolculuğun düsturu olmuş olmaktaydı.

Bunun içindi ki Âdem'den Hatem'e insanlık yürüyüşünde şeytan karakterleri ile beraber insanlık, geçmişin deneyimlerine özgünce maruz kalmış olarak hep yeni bir tecrübe eşliğinde yeni varlık mertebesine geçebilmekteydi. Âdem'e, Azazil'e, İbrahim'e, Nemrut'a, Musa'ya, Firavun'a… vb. arketipal karşılığı olan her karaktere uğramadan veya geçmişe dair deneyimlerini yeniden tecrübe ederek aşmadan, yeni bir varlık mertebesinde özgünce kendi olmayı bulmak söz konusu olmamaktaydı.

Demek ki hak edişe dair sistem oluşu içinde "La ilahe illallah" yaşam düsturu olması gerekendi. Her yeni deneyimde ise geçmişin tecrübelerine göre "La ilahe illallah", sistem içi yazgıda sağlıklı bir biçimde yürümenin, yolculuk yapmanın düsturu olarak yöntem biçimsel kullanılması gerekendi.

Sistem için yazgıda var olmak var olmanın gereğiydi. Bu, özgür iradenin konusu olmaktan daha çok nasıl var olduğumuz ve nasıl var olmaya devam etmemiz gerektiği ile ilgili bir konuydu. Ne için var olmaya devam etmemiz gerektiğini dahi kendi tercihlerimize bağlı olarak anlam-değer yüklenmiş olmakta bulur iken kendi tercihlerimizi yüklem belirlenimli olarak aşmak için dahi olsa "La ilahe illallah" tevhid sözüne ihtiyaç duymaktaydık… ki geçmişin acı tecrübeleri, günü anlamamız ve nasıl bir geleceğe doğru yürüdüğümüzü öngörür iken "La ilahe" dememiz gerekenler dolayımında "İllallah" demeye yükselmek varoluşa dair yolculuğun selameti adına önemliydi. "İllallah demeye yükselmiş olan için artık yolculuk refiki olan Allah ile anlamlı ve rahmet öncelikli olup da selamette deneyimlenendi.

Gelecek, geçmişin tecrübeleri dolayımında günü yaşarken adım attığımız olması gerekendi. Geçmişin tecrübelerine dair "La ilahe" diyebileceğimiz çok şey var iken "İllallah" diyeceğimiz de çok şey vardı. "La ilahe illallah" diyerek, sistem içi yazgıda hakkı dışında anlam ve değer yüklenmiş olanlardan gerçekte hak sahibi olan Allah'a yükselmiş olmak gerekirdi. Ayrıca anlam-değere dair hakkı verilmemiş olanların da hakkını Allah ile gerçekleşiyor olduğunun hakkı üzeri teslim etmek gerekirdi.

*

Eleştirel tutum olması anlamında La ilahe illallah…

Madem ki varoluşa dair bir sistem oluşu içinde var olunmakta akıbet ve ahiret bilgisine göre yaşamak, geçmişin tecrübeleri izleğinde "La ilahe illallah" ile olması gerekmekte. Geçmişin yanlışa dair deneyimlerini eleştirel anlamda olumsuzlarken doğruya azık etmiş olarak "La ilahe illallah" demiş olmaktaydık.

Düşünce tarihi izleğinden bakıldığında "La ilahe illallah" eleştirel bir tutum olup, yanlışa veya batıla dair ne gerçekleşmekte ise eleştirinin konusu kılınması gerekendi. "Atanız yanlış yapmış olsa da mı" ayetinden de bu eleştirel durum anlaşılır. Özellikle felsefenin düşünce tarihinde eleştirel tutumun korunduğu görülür ki arke yani ilk neden arayışı doğaya dair unsurlardan başlamış olup söz, us gibi tinsel/ öznel unsurlara evrilmişti. Tek tanrılı yaklaşım ile beraber ilk nedenin Tanrı olduğunu söyleyenler… özellikle İbni Sina ilk nedeni, "Vacib-el vücud" yani olması zorunlu olan varlık anlamında Allah olarak ifade eder iken "La ilahe illallah" demiş olmaktaydı. Zorunlu ve mümkün veya mucib ve mümkün olan ayrımı ile de "La ilahe illallah" ifadesini, geçmiş düşünürlere kıyasen eleştirel mahiyette devam ettirmiş olmaktaydı.

Eşari görüşü izleğinde Gazali ve ardılı olanlar da Vesilecilik yaklaşımı ile nedenlere zorunluluk anlamında tanrısallık yüklemiş olan düşünürlere yönelik olan bitenin Allah'ın iradesine göre gerçekleştiği, biçimlendiğini ifade eder iken farklı bir açıdan "La ilahe illallah" demiş olmaktalardı. İbni Sina'nın varlıksal anlamda ilk neden yaklaşımına karşı çıkılmasa da varlık âlemine dair gerçekleşenlerin yani olan bitenin, süregelenin, varoluşsal anlamda Allah'ın iradesine bağlı gerçekleştiğini ifade etmiş olmaktalardı. Varlık âlemindeki nedenselliği zorunlu olmaktan çıkarıp mümkün olmaya indirgemişlerdi… ki bunda haklı olarak, her gerçekleşenin yaratıma dair olarak Allah'ın iradesi dahilinde gerçekleştiğini ifade etmiş olmaktalardı.

Eşarilerin en temelde ıskaladığı ise Allah'ın iradesine bağlı mümkün gerçekleşenin neden bağıntılarında gerçekleşmiş olup da neden bağıntılarında neden bağıntılarının değişmesine göre hep yeniden

yaratıma açık kılınmış olarak gerçekleştiğiydi. Yani nesnel olan ile öznel olan arasında bağıntıyı kuramamış veya kurma gereği duymamışlardı. Yani ateş özsel neden bağıntısı gereği yakıcıydı ancak Allah irade ettiğinde yakıcı olmaya bilirdi. Bu durumda ateş mümkün varlıktı ama ateşin yakmaması Allah'ın iradesine göre gerçekleşir iken ateş yeni neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak yakmama durumunda bulunabilmekteydi. Yani ateşin yakmaması dahi yeni neden bağıntılarında gerçekleşmiş olmaktaydı. Böyle olmak ile beraber Eşari düşünürler varlık âleminde var olan yaratılmış olanların ve nedenselliğin mümkün belirleniminde gerçekleştiğini beyan eder iken insanlığın düşünce tarihine önemli bir not düşmüşlerdi.

Allah'ın zorunlu varlık olduğunu ifade eden İbni Sina veya Allah'ın zorunlu ve basit varlık olduğunu takip eden kelamcılar söz konusu yaratım ise elbette haklıydılar. İlk neden elbette Allah'tı ama düşünürlerin genel anlamda gözden kaçırdığı, söz konusu olan yine yaratım ise Allah yaratma olanağını kendinde ve kendinden olarak bulur iken ilk neden anlamında ne kadar mucib veya zorunlu varlık ise o kadar da mümkün varlıktı. Yani yaratabiliyor olmaya dair kendi varlığını mümkün buluyor olması şarttı. Yarattığının hem nesnesi hem de öznesi olarak olması zorunlu olan varlık elbet Allah'tı ve Allah yaratıyor olabilme anlamında kendini yarattığının nesnesi kılmanın mümkünlüğüne haizdi… ki yaratıma dair kendinden fazla veriyor olarak yaratabiliyor olsun. Ayrıca kendinden fazla verdikleri dolayımında tanrısal sıfat ve isim belirlenimlerinde de kendini oldu kıldıklarında yüklem almaya açık yaratabilme olanağında mümkün varlık olma durumu dahi vardı.

Bu bir eksiklik değil, kendinden fazla verir iken kendisinden fazlası olmanın belirlenimi olmakta tamlık göstergesiydi. Kendini oldu kılmış olduklarında hep kendisinden fazlası olarak var olmaktaydı.

Bu başlık altında düşünce tarihine dair kısa bir yürüyüşte kast etmek istediğim; gerçeğe dair her doğru yeni yaklaşım biçimi ve bilgi ile eskiye dair eleştirel olarak hep daha iyi açıdan ve doğru yargıdan hareket ile

Allah'ı bilmeye dair gerçeğe ulaştığımızdı. Bu durumda "La ilahe illallah" tevhid sözü, geçmişe dair eleştirel olunduğu kadar, geçmişin takipçilerinin kendilerine dair eleştirel olmalarını hak kılan eleştirel bir tutumu yöntemsel anlamda içermekteydi. Yöntemsel olması bakımında önemi ise tarihsel süregeliş içinde eleştirel olduğumuz kadar gerçeğe daha çok yaklaşmış olduğumuzda görülmekteydi. Atalarımızın yanlışlarını doğrunun azığı kılmış olarak hep yeniden gerçeğe kapı aralamalıydık.

Her galip düşünce batıl olduğu içerikte tahakküm kurduğu yönde yaşamı biçimleyen ilahlık iddiası taşımaktaydı… ki Allah'ın hakikatinden uzaklaştırdığı yönde "La ilahe" demek ile olumsuzlanması gereken iken "İllallah" demek ile Allah'a tutunmak haktı.

Varlık olma bakımından varlığa dair konuşmak, varoluşu anlamaya dair duyarlı olmak, refleksiyon biçimsel gerçekleşir iken her kişinin hakkıydı. "La ilahe illallah" referansından hareket ile eleştirel olmak da gerçeğe dair esası yitirmemek için her müslim olan canın hakkıydı.

*

Nefsi emmare -eğitiminde- terbiyesinde La ilahe illallah…

Kişinin kendini öz denetim edinmiş olarak eğitmiş olması yani terbiye etmesi için ihtiyaç duyduğu; kendini gerçekleştirdikleri dolayımında iyi-doğru yargılarında ve anlam-değer yüklem aldıklarına dair vicdanında eleştirebilme yeterliliği göstermesiydi. Başkası kendisini eleştirmeden özeleştiri anlamında eleştirisini yapabilenler, özdenetim edinmenin kolaylığını da edinmiş olarak kendilerini terbiye ederler. Başka bir deyişle de üzerlerinde galip olan tanrısalları hakkı gereği açık etmenin anlam, değer, irade, duygu, niyet ve eylem belirlenimlerinde kendilerini gerçekleştirebilirler.

Kelamı kibarın birinde "La-dan illallah-a gelene kadar nice yol kesici vardır hâlince" denir. İnsan çok katmanlı, çok anlamlı, çok gerçekli ve girift ilişkiler bağıntısında gelgitlere gebe anlam-değer yüklemlerinde, yüklemlerin değişimi içinde yaratılıyor iken "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamak kolay değildi. İnsana engel sadece batıl olarak biçimlenmiş kültür dünyasının nesneleri ve kişileri değil, biyolojik olarak bedene dair bulduğu canlılıkta kendini nesnelerinde bulan nefsi emmaresiydi.

İyiliğe dair bir şey mi yapacaksın? İçindeki kendi olmaktan taviz vermeyen kötücül doğanın itiraz sesini duyarsın. "Dur ne yapıyorsun senin ihtiyacın var." Allah için bir şey mi yapacaksın? Nefsi emmarenin ilahlık tavrında, "Boş ver işine bak" itirazı ile karşı karşıya kalırsın. Oruç mu tutacaksın? Tutmamaya dair her türlü bahane sanki dile gelmiş de konuşur senin ile "Dur tutma, ne yapıyorsun kendine!"

Kişi Allah'a yöneldi mi hevası peşinde kendini ilah edinen nefsi emmarenin bin bir türlü karakteri, huyu ile karşı karşıya kalır. Nefsi emmaresi kâh Azazil olur kâh Nemrut kâh Firavun olur kâh Ebu Cehil… Yaşamdaki ilişkilerin benzersiz gerçekleşmesinde hep özgünce yeniden Azazilleşir, Nemrutlaşır, Firavunlaşır… daha nice şeytanın ahlakını göstermekten yana mahir bir oyuncudur… ki işte "La ilahe illallah" tevhid sözü; kişinin Allah'a yönelmiş olmasındaki yolculukta, nefsi emmaresinin karakter, huy ve içgüdü biçimsel engellerine "Hayır" yani

“La ilahe” demiş olarak “İllallah” ifadesinde kararlılık göstermesi bağıntısında en temelde ihtiyaç duyduğuydu.

Kur’an’da Azazil, Nemrut, Firavun, Haman, Karun, Ebu Cehil vb. ifade edilen her karakter, şeytani bir arketip olarak nefsi emmarenin karakter biçimsel vücud bulduğuydu. Söz konusu nefsi emmarenin biyolojik gerçekliği ise her devirde farklı biçimlerde gerçekleşiyor olsa da Azazil’in temsil ettiği kibir, Nemrut’un temsil ettiği vesvese ve tutarsızlık, Firavun’un temsil ettiği şımarıklık, Haman’ın temsil ettiği iktidar ilişkisinde menfaat, Karun’un temsil ettiği açgözlülük Ebu Cehil’ in temsil ettiği bağnazlık, sonuçları sebebi ile kişinin kendine zulmüydü.

Nice yol kesici vardı. Mikrobiyotalardan tutunda nefsi emmarenin karakter biçimsel her belirlenimi yolculukta farklı biçimlerde özgünce deneyime açık bulunabilmekteydi. Allah’a olan yolculukta ihtiyacımız olan ise “La ilahe illallah” tevhid sözüydü. “İllallah” ifadesine yaşamsal anlamda varıldığında, nefsi emmarenin baskın gücü ve gerçekleşme belirlenimlerinde “La ilahe” diyerek “Hayır” demeye ihtiyaçlıydık. Çünkü her bir şeytani vasıf; hak edişe dair cezayı hak ettiği sonuçların mahkûmiyeti sebebi ile kişiye zararı, körlük olmak ile beraber, tanrısal özgürleşmeden de mahrum kılmasıydı.

*

İmtihan, kötülük ve La ilahe illallah…

Kur'an ifadesine göre belirtir isek insan ne için olduğunu; Allah'ı bilmek, Allah'ı yakinen tanımak, Allah'ı tanrısal belirlenimlerinde müşahede etmek yani yaratıcı etkinliğine katılır iken tanık olmak, tanrısallarını gerçekleştirir iken Allah'ın görünüşüne sebep halifesi olmak için yaratılmış olmakta bulması gerekendi. Ne için olduğunu açık etmesi için de gereken imtihandı.

İmtihan; insanın potansiyelini açık etmesi, kendini keşfe açık tanıması, zorluklar ve zulüm (kötülük) karşısında ilkeye dair olması gerekeni yapması, mesul kılınmış varlık olarak ilişkilerini yönetebilmesi, imana dair aidiyetinde kararlılık gösterip göstermediği yani aidiyete bağlı karakter yaratımına katılması vb. hikmetlerde ne için olduğunu bilfiil gerçekleşmesinde bulmaktaydı.

Nefsi emmarenin güvenilmez, hain, zalim -acımasız-, korkak olduğu için kötülüğe meyilli, kendi menfaatine düşkün bencil olması -kötücül- tabiatından bakıldığında, var olduğu her zamanda insanca yaşamak için güzel ahlak ve hukuka ihtiyaç olduğu görülür. İnsanın en büyük imtihanı hayata dair zorluklar ile karşı karşıya kalması değil, nefsi emmareye haiz olması ve nefsi emmare sahibi diğerleri ile ilişkilerini yönetebilmesidir.

İnsanın kötülüğe meyilli zalim yani acımasız bir yönü vardı ki imtihan kötülük karşısında ilkeye dair olması gerekeni yapmak, olması gerekene dair duruşu gösterebilmek, çözümler üretebilmekti. Kötülük Nemrutlar, Firavunlar, Karunlar vb. misali kurumsal yapısallık kazanmış ise ilkeyi tesis edecek kurumsal güce haiz olarak rahmeti, adaleti, gerçek olanı tesis etmek de insanın imtihanıydı. Nefsi emmare yani kötülük, insanın en büyük imtihanıydı. İnsanlık tininde kötülüğe dair açılmış boşluk ilkeye dair olması gerekeni yapmak ile doldurulması gerekmekteydi… ki bu anlamda imtihanı aşmak için ihtiyaç duyulan Allah'a iman, vicdan ve herkes için herkese yönelik evrensel hukukun tesisiydi.

İşte “La ilahe illallah” tevhid sözü “La faile illallah” ifadesinden veya “Başlarına iyi bir şey geldiğinde Allah’tan biliyorlar. Kötü bir şey geldiğinde ise senden biliyorlar. De ki her şey Allah’tandır” ayetinden bakıldığında yaşanan dünyanın mimarının Allah olduğunu işaret eder. Bunun ile kalmaz söz konusu yaratımda ilahlık ise kendisi dışında yaratıma güç yetirmek söz konusu olmayacağı içindir ki olan biten her şey ve her iş Allah’ın yaratım etkinliğinin bir parçası olarak gerçekleşmekteydi. Bu durumda kötülüğün ana sebebi insanın Allah ile değil, kendi ile olan imtihanını aşması içindir. İnsan ise imtihanı yanlış anlamış olsa gerek ki kötülüğün varlığını sorgular iken kötülüğü Allah ile imtihanı olarak yorumlamıştı. Allah’ın varlığının olup olmadığına dair kendisine imtihan nesnesi kılmış olmaktaydı.

İmtihanın nedenlerinden bakıldığında kötülük insanın kendi ile olan imtihanının en temel belirlenimiydi. Kötülük ile mücadelesinde tanrısalları hakkı gereği gerçekleştirmiş olmakta Allah için -halifetullah- olmasında ne için olduğunu kendisine açık etmiş olmak ile kalmayıp, kötülüğün en temelde yaratıcısı olan Allah ile rahmed sahibi olarak aşmanın olanağını da bulmuş olmaktaydı. Kendisi ile olan imtihanında; varlığından, diğerinin varlığından ve gerçekleştirdiklerinden mesul kılınmış olduğu içindi ki varoluşa dair sınırlar verilmiş olmakta imtihanını -kötülüğü- aşma olanağına haiz yaratılmıştı.

Bu doğrultuda “La ilahe illallah” da imtihanı aşmanın iman ilkesi olmak ile beraber, imtihana dair ne yaşanmakta (özellikle kötülüğe dair ne yaşanmakta) ise nefis emmarenin ilahlık yanılgısı olarak biçimlendiği karakter ve kurumsal yapılara karşı “La ilahe” düsturunda mücadele ile aşılması gerekmekteydi… ki sonuçta “İllallah” anlam içeriğinde Allah ile Allah’ın imtihanı yaratmış olduğu olayın olgusal belirlenimi aşılmış olmaktaydı.

“La ilahe illallah”, insanın kendisi ve insanlık ile olan imtihanını aşmasının mücadeleye dair yöntemselliğini de içermekteydi. İmtihan çetindi… bunun içindi ki “Resul ve onun ile beraber olan müminler

Allah'ın yardımı ne zaman" diyecek kadar dip bir olay ve olgu bağıntısında insan olmanın imtihanına maruz kalmış olabilmekteydi.

"La ilahe illallah" tevhid sözü insan olmanın imtihanı, insanın yaratıcı ile aşmasının olanağının hatırlatılışı ve teklifidir. "Kahrına, lütfuna da eyvallah" denildiğinde, "Bana seni gerek" net ve hakiki olarak belirtildiğinde vb. imtihana dair ne deneyimlenmekte ise aşmanın olanağı Allah ile bulunmuş olmaktaydı. İmtihanda Allah, Allah'a iman etmiş olup olmamaya dair imtihanın konusu olabilse de imtihanın en temel konusu insanın kendisi ve insanlık ile imtihanıydı… ki Allah insanın imtihanı olmaktan öte, imtihanı aşmasının olanağı olarak iman ile tutunulması gerekendi.

İnsan açısından bakıldığında kötülük veya imtihan Allah ile imtihanına dönmüş yorumlanabilmekteydi. Ancak, Allah açısından bakıldığında imtihan insanın kendi ile olan imtihanıydı… ki kendisini anlam-değer, irade-duygu, niyet-eylem yüklemlerinde imtihana dair yaşadığı olmaması gereken ne var ise olması gerekenler ile aşması içindi. Kendini yüklemlerinde olması gerekenlere bağlı aşabilen insan imtihanı da aşmış olarak anlam-değer yüklemli gerçekleşen kendi yaratımına katılmış olabilmekteydi.

Bu anlamda "La ilahe illallah"; insanın "La ilahe" diyerek olumsuzladıkları dolayımında "İllallah" ilkesi izleğinde kendi yaratımına fıtratı ile uyumlu olmakta ne için olduğuna bağlı olarak katılmasının olanağını göstermiş olmaktaydı. İmtihanın çetinliği karşısında "La ilahe illallah"; "İllallah" anlam içeriğine tutunmuş olarak "La ilahe" demenin zorluğunda mücadeleci -savaşçı- olarak yılmadan, imtihanı aşmanın olanaklarını gerçekleştirmeyi gerekli kılmış ve hatırlatmış olmaktaydı.

Söz konusu imtihan ise "La ilahe illallah" hem Allah'a iman hem de Allah'a iman ile mücadele ruhunu yitirmeden var olmanın olanağını, kişinin kendi yaratımına katılmasının, karakter biçimsel inşasında mesuliyet yüklenmiş olarak söz sahibi olmasının olanağını vermiş olmaktaydı. Yeter ki imtihana dair görüşümüzde bakış açımızı yenileyelim. İmtihan sonuçta aşılması gereken iken insanın imtihanı

Allah ile değildi. Çünkü Allah ile var olanın Allah'ı aşması söz konusu değildi. İnsanın imtihanı bizzat insan olmaya dairdi ki insanlık içinde insan kendisi ile imtihan edilir iken imtihanı aşma olanağı bulmalıydı. Bu anlamda "La ilahe illallah" tevhid sözü imtihanı nasıl aşabileceğimizi hatırlatan rahmetti.

Allah'a iman ile tutunmanın, yaşama ve kendiliğe de sağlam olarak tutunmayı olanaklı kılmasından da anlaşılacağı gibi imtihan/ imtihanlar karşısında yıkılmamak, kaybolmamak için "La ilahe illallah" yöntemselliğine ihtiyaçlıydık. Acziyetini dipte hisseder iken ihtiyaç olan "La ilahe illallah" tevhid sözüydü.

"La ilahe illallah" tevhid sözü ahiretin değil, dünyada imtihanı olan müminin tutunması gerektiği ilahi sözdü. Allah'ın varlık gerçeğini bilmenin, Allah'a kör olmamanın gerektiğinin mesajını da taşımaktadır... Çünkü ahirette herkes "La ilahe illallah-ın" işaret ettiği gerçek ile bir biçimde tanışacaktı. Önemli olan bu dünyada iken "La ilahe illallah" izleğinde Allah'ın varlık gerçeği ile tanışabilmekti. Bu anlamda "La ilahe illallah" dünyaya veya cennete davet değil, bunlar dolayımında Allah'a davetin ifadesiydi. Davetinde esas Allah'tı.

"La ilahe illallah" İslam olmanın özeti anlamında da anlam içeriğine haiz ve yaşamsal karşılığı olan tevhid sözüydü... ki Hak edilmiş kimlik anlamında İslam ve hak edilmiş karakter anlamında müslim olmak "La ilahe illallah" ile imtihan edilmiş olmak sonucunda hak ettiğimizdi. İslam olmak "La ilahe illallah" ile imtihanımızdı. "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamak imtihanımızdı... ki "La ilahe illallah" tevhid sözünü hakkı gereği yaşadığımızda imtihanı aşmış olmaktaydık. Diğer imtihan edildiklerimizi de "La ilahe illallah" ile yöntemsel anlamda aşma olanağı bulmaktaydık.

*

İmtihanda varoluşun gerçekliğini hissetmek, kendini hatırlamak ve La ilahe illallah…

Zorluklar, acılar, acımasızlıkla dolu zulümler karşısında genel olarak sebeplerde kaybolunur. İmtihan edilir iken imtihanda olunduğunun idrakinde olmamak da sebeplerde kaybolmanın bir sebebiydi. İmtihan edildiğinin idrakinde ise sebeplerde kaybolmak yerine sebeplerin sonuç ilke olarak ne için gerçekleştiğine dikkat edilir ve bu doğrultuda sonuç bilgisine yani akıbet ilmine göre hareket edilir.

Böyle olmak ile beraber imtihan, acziyete, zorluklara, acılara, gebe iken var olmanın gerçekliğini hatırlatır. Sefaya, lükse, şımarıklığa gebe iken kendiliğe dışsal varoluş nesnelerinde kaybolmaya da sebeptir. Kiminin imtihanı zorluklar, zulme maruz kalmak, acılar vb. dolayımında kendisi ile olur. Kiminin imtihanı ise servet, lüks, şımarıklık, kibir vb. ile kendisine ait kıldıkları, başka bir deyişle de aldanmış oldukları dolayımında kendisi ile olur. Her iki durumda da imtihan kişinin kendisine dair kendisini hatırlatıyor olması içeriğince gerçekleşir.

İster zorluklar ve acılar ister ise dünyevi servet, lüks, makam vb. ile imtihan edilmiş olalım imtihanda ya Allah'ın hakikatini inkâra ve ilke gereği olması gerekeni yapmaktan kaçmaya yönelmekteydik ya da Allah'a iman etmiş olarak ilke gereği olması gerekeni yapmış olmaya yönelmekteydik. Yaptıklarımızın sonuç karşılıklarına bağlı olarak ya kendimize zulmetmekteydik ya da rahmet etmiş olmaktaydık. Her iki sonuçta da varoluşu yeni bir seviyede deneyimlemekteydik. Deneyimlediklerimiz yaratılmış gerçeklik olsa da deneyim gerçekti. Varoluş, deneyimlediklerimiz dolayımında gerçek olarak hissetmekte ve gerçek olarak bulduğumuzdu. Zaten Allah'ın gerçekliğinden paye sahibi olduğumuz içindi ki varoluşu gerçek bulmaktaydık.

Yaratılmış gerçeklikte imtihan içeriğinde zorluklara, acılara, zulme maruz kalmak elbette dayanılmazdı. Dayanmak için bize bahşedilen en temel tutunulması gereken dayanak ise iman, kaygı, umut, vicdan, diğerinin varlığı, aidiyet, sorumluluk vb. idi. Tutunduklarımız ile yaşamaya devam etmeli, aidiyet ve sorumluluklarımız belirli kılmış

olarak kendimizi anlam-değer yüklemlerinde değerlendirmeliydik. Böyle olmak ile beraber imtihan zorluklara, acılara, zulme maruz olmakta deneyimlenmekte ise hem Allah'ın hatırlanışı hem de bizim bize hatırlatılmış olmamızın vesilesiydi. İnsan zorda kaldığında olanakları ve hak edişleri düzeyinde kendini hatırlar. Olanakları dahilinde hak talepleri ile hak edişini tesis etme çabasında bulunur. Böyle olsa da zor olan içinde zorlanır, kendi olmaktan yana nefes almakta güçlük çeker.

İşte, imanlı olup da imtihanında daralmış insan! "La ilahe illallah" de… kaybolsun darlık. Acziyetin pençesinde acı mı çekmektesin? "La ilahe illallah" de giderilsin acılar. "La ilahe illallah" zorlukları, darlığı, acıları unutmak için kendini kandırdığın bir söz değil, Allah ile yine yaşama tutunur iken ayağa kalkmaya, yeniden yürümeye isteklendirecek iman sözündür. Bir de görürsün ki hiç ummadığın yerden rabbin olan Allah sana el uzatır. İmtihan edildiğin olay-olgu akışı dağılır da seni kendisine seçer, kendisine yükseltir. Sana kendisini gösterir de kendisine kabul eder. İnsan olmanın öz değerini yani haysiyetini işte o an Allah ile bulduğun andır.

Gelip geçici olup da imtihan edilmiş olduğun bu dünya hayatı elbet bitecektir. Eskilerin dediği gibi "Kendin ile getirmediğin ve beraber de götürmeyeceğin derdi dert etme!" "Dert birdir kendine tasa etme, beslendiğin kılıp da iki de etme!" Senin imtihanın kendin ile olduğundan önce kendine dön! Hak edişler ile geri sana dönen Allah iken öncesinde ne yaptığını hatırla ve ilkeye dair olması gerekeni yapmaktan çekinme! Sonuç, doğru olup da Allah'ı yanında bulanların, iyi olup da Allah'ı özünde bulanlarındır.

Öyle ise zorluklar, kötülük karşısında "Allah nerede" diye soracağına, ilkeye dair olması gerekenleri yapmak ile Allah'ı bilfiil görünüşe getir! İmtihanın mesuliyet yüklenmiş olduğunun göstergesidir. Öyle ise aidiyetinin Allah'a olduğunun idraki ile Allah'ı görünüşe getirmekten yana mesul kılınmış olduğunu da bil! "La ilahe illallah", aidiyetin ve mesuliyetinin hangi izlekte biçimlenmesi gerektiğini hatırlatır. Kendin

ile olan imtihanında seni sana, ne için olduğunun anlamında da hatırlatır.

Sen evvela ne için olduğunu bulmalı ve imtihan edilmiş olduğun bu yaşamda peşinden sürüklenip de kendine yitik bırakan ne var ise "La ilahe" diyerek aşmalı, kendini "İllallah" anlamına tutunmuş olarak kendini yeniden hatırlamalısın.

*

Kendini tanımak ve La ilahe illallah…

Kur'an vahiy bilgisinde bizlere rahmet olarak bildirilen en önemli olgulardan biri de imtihan ediliyor olduğumuz bir hayatı yaşadığımızın bilgisinin veriliyor olmasıdır. Sebepler içinde imtihan ediliyor olduğundan habersiz yaşayan insan için bu bilgi, imtihan ediliyor olduğunun idraki ile ne için nasıl yaşaması gerektiğinin bilgisini de edinmenin hayati olduğu anlamını taşıdığı için önemliydi.

Ne ile imtihan ediliyor olduğumuz önemliydi. Bundan daha önemli ise ne için imtihan ediliyor olduğumuzdu. "İmtihan, kötülük ve La ilahe illallah" başlığı ve bir sonraki başlık altında imtihanın ne için olduğuna dair hikmetleri ifade etmek ile beraber bu başlık altında da imtihanın ne için olduğuna dair farklı bir yönünü göstermiş olacağım.

Ey insan! İmtihanın ne olduğuna dair değil ne olacağına dair iken senin kendini ne olduğuna dair bilmen değil ne olacağına dair bilmen için imtihan edilmiş olduğunu unutma! Ne olduğuna dair insansın ama yüklem almaya açık gerçekleşen ucu açık yaratım oluşunda ne veya kim olacağın, tercihlerin ve eylemlerin dolayımında gerçekleşir. Tercihlerin ve eylemlerini biçimleyen olay-olgu ilişki örüntüsünde ne/ kim olacağına dair imtihan edildiğini bilmen de senin hayrınadır.

Bu durumda imtihanda önemli olan neye maruz kaldığın değil, maruz kaldıkların dolayımında ne/ kim olacağındır… ki bu anlamda kendini, nasıl ne/ kim olabileceğin olanağına haiz olan özne/ kişi olarak bilmen, yaratıma tabi mümkün varlık olarak potansiyelini görmüş olman adına önemlidir.

İnsan olarak kendini bilmek ve özde Allah ile var olduğunu bilmek elbette önemlidir. Ancak bundan daha önemlisi; erek biçimsel varoluşta sadece insan olmakta değil, yüklem aldıkları dolayımında mümkün varlık olarak birçok şey olabilme olanağına haiz var olduğunu bilmektir… ki imtihana dair maruz kaldıklarımız dolayımında tercih ve eylemlerimiz sonuçta yaratıcı biçimleyişte ne/ kim olduğumuzu belirli kılmış olmaktaydı.

Bu durumda kişinin kendini tanıması; özde Allah ile var olması, tür olarak ne olduğu, biyolojik ve tinsel bütünlükte neler yapabileceği, mümkün varlık yüklem almaya açık yaratım oluşunda neler olabileceği anlamında önemliydi. İmtihan da kendini tanımanın bir yöntemi olarak gerçekleşmesi gerekendi.

Sonuçta gerçekleştirdiklerimiz dolayımında hak edişlerimize bağlı olarak kendimizi tanımamızın bir yöntemiydi. İmtihan var ise imtihan eden de vardı ki imtihan, imtihan edeni de tanımamızın ve ona göre nasıl yaşamamız, ilişki kurmamız gerektiğinin de olanağını vermekteydi.

Her kişi elbette kendini tanımalıydı. Ancak tür olarak ne olduğundan daha çok mümkün varlık olarak ne olabileceğine, tercih ve eylemleri doğrultusunda ne/ kim olduğuna dair kendisini tanıması daha önemliydi.

İşte "La ilahe İllallah" bu açıdan bakıldığında, kişinin Allah'a göre gerçekleşen tercih ve eylemlerinde Allah ile kendisini tanıması gerektiğinin mesajını verir. Maruz kalınan kötülüğe dair olumsuzladıkları dolayımında, Allah için iken kendisi için olan, diğerleri için iken kendisi için de olabilen ahlaki ve ruhani anlamda güzel bir insan olunabileceğinin yönetimini gösterir.

Kişi "La ilahe illallah" ile "La ilahe" demesi gerekenleri öğrendikçe, sonuçta "İllallah" dediği Allah ile kendisini tanımakta bulur. Olumsuzlamasını yapamadığı varlık yani Allah ile var olduğunun idrakini edinmek ile kalmaz, ne için nasıl yaşaması gerektiğinin uslamlamasında sonuçta ne/ kim olacağını, gerçeklik kaynağına göre belirli kılar. Gerçeklik kaynağına göre kendini oldu kılmış olduğu müslim, mümin, muhsin, salih, veliyullah, refik vb. olma karakter/ kimlik belirlenimli durumunda Allah ile bilir… Allah ile kendini tanır. Allah'ı tanıdıkça, kendisine gizli kalmış olan diğer yönlerini de keşfe açık bulur. Keşfe açık bulduğu kendini, mümkün varlık olarak olabildiklerinde tanıdıkça, ne olup olmayacağına dair kendisini daha çok tanır.

İnsan ne/ kim olacağına dair kendisine sürpriz olan varlıktır… ki yüklem almaya açık mümkün varlık oluşunda ucu açık yaratıma tabi iken mümkün varlık olması, kendisini keşfe açık kılar iken keşfe açık oluşta kendini tanıyabileceğini de göstermiş olmaktaydı. İşte “La ilahe illallah” kendini oldu kılma olanağına haiz olmakta keşfe açık bulur iken varoluş nesnelerinde ve değişen anlam-değer, irade-duygu, niyet/ tercih-eylem oluşu içinde kaybolmamak için de ihtiyaç duyduğumuz ilkeselliği vermekteydi.

*

Terke dair yöntemsel oluşta La ilahe illallah…

Terk, terk ettiklerini geride bırakmış olarak yürümeyi olanaklı kılan yöntemin ismiydi. Manevi yolculuk, yükler ile yürünmesi olanaklı olmayandı… ki Nakşibendi tariki büyükleri terki dünya, terki ukba, terki hesti, terki terk demek ile “La ilahe illallah” tevhid sözünü özgünce yöntemsel kılmaktalardı. “La ilahe illallah” tevhid sözü zaten ilkesine ve oluş biçimine bağlı olarak yöntem biçimsel bir ifadeydi. Nakşibendiler de seyir süluk açısından “La ilahe illallah” tevhid sözünü yöntemsel kılmışlardı.

Terki dünya; dünyevi meşguliyetleri, ihtiyaçları asgariye indirmek ve dünyevi makam, kariyer vb. uzak durmak, Allah’ın bahşettiklerinden, vermiş olduğu maldan, nimetten fazlasını Allah için diğerleri ile paylaşmak vb. anlamını taşımaktaydı. Terki ukba; Allah’a yolculuk ederken edinilen kazanımlara, geleceğe dair beklentilere, bahşedilmiş olan seyirlere takılmadan fakrı koruyarak yolculuğa devam etmek anlamını taşımaktaydı. Terki hesti; ölmeden önce ölmüş olmak anlamında varlığından vazgeçmiş olmak, kefeni boynunda sadece Allah için olan hizmette adanmış bir ruh olmak, gerekir ise Allah için canını vermek ile şehit olabilmek anlamını taşımaktaydı. Terki terk de terk edecek bir şeyi kalmamış olup da Allah’ın zatına varan kul için terk etmeyi terk etmek anlamını taşımaktaydı… ki artık terk edilmiş olunanlar Allah’ın hak kılmış olduğu yönde fakrı korumuş olarak yaşanması gerekenlerdi.

Yukarıdaki tanımlara dikkat edilecek olunur ise çoğu kişinin yaşamında merkeze alıp da öncelediği, gizli şirk olarak gölgesi altında kaldığı, Allah’tan gayrı kılan ne var ise terk edilmiş olmaktaydı… ki bu anlamda terk “La ilahe” ifadesinde karşılık görmekteydi. Terk ile beraber fakrın korunmasında veya Allah’a adanmış olmakta varlığını askıya almış olmak ile ilahi feyiz ve bereketin artışı söz konusu olmaktaydı. Allah’ın nimet ve rahmetine dair artış ayrıca kabul ederse eğer zatına ermek söz konusu olduğunda artık terk etmeyi terk etmek ile yeniden varlık âlemine dönmek haktı… ki artık yolcu Allah ile varlık âleminde

olduğunun idraki ve Allah için olan eylemlerinde hizmet ehliydi. “İllallah” ifadesinin anlam içeriğince halka göre değil Hakk’a göre yaşamaktaydı. Hakk için halka hizmet ve himmet etmekten mesuldü.

Başlangıçta “La ilahe illallah” ile Allah’ı bilmekten, bulmaktan ve Allah’a kavuşmaktan mesul olan her terk mertebesinde Allah’ı yakin bulacağı oluş içinde bulunur. Terki terk etmeyi de halka göre değil Hakk’a göre yaşamak ve Hakk için halka hizmet ve himmet etmekte bulmuş olmak gerekmekteydi. Yani “La ilahe” terke dahil iken “İllallah” terki terke dahildi. Terki terk gerçekleşince yani olumsuzlamanın olumsuzlandığı olumsuzlamanın yapılamadığı öz varlık durumuna kavuşmak söz konusu olduktan sonra artık “İllallah” Hakk için halka hizmet ve himmet etmekte gerçekleşecek olandı. “La ilahe” de halka göre değil, Hakk’a göre yaşamak ile olması, gerçekleşmesi gerekendi.

Diğer tariklerin de terke dair farklı yöntemleri vardı. Sonuçta her tarik terke ve nafile ibadetlere, riyazete bağlı olarak Allah’a ulaşmayı öncelemekteydi. Bedenin ruhu baskılamış olması ve Allah’a -özeduyarlı olmaktan daha çok dışa yönelik varoluş nesnelerinde var olmanın öncelenmesi sebebi ile riyazet, zikir, nafile ibadetler, salih ameller -erdemler- ile tanrısalları talim etmek öncelenmekteydi… ki sonuçta Allah’tan nurlanmak ile sonuç olma doğrultusunda bedenin baskılanması ile ruhsal gücün artması gerçekleşmekteydi. Nurlanarak tanrısal melekelerin kuvvet artışı doğrultusunda hakikati, Allah ile var olmakta bulmanın gerçeği ile tanışılmış olunmaktaydı. İnsanın, insan olmayı talim eder iken hakikati marifettullahta bulmuş olmasının yolu “La ilahe illallah-ı” talim etmiş olmasından öte gerçekleşmekte değildi.

Görülen o ki tarikte terk “La ilahe” ifadesini karşılar iken Allah’a fiilinde, sıfatında, zatına her varım “İllallah” ifadesinin anlamında karşılanmış olmaktaydı. Bu da “La ilahe illallah” esasında tariklerin özgünce yorumbiçimsel olarak biçimlendiği anlamını taşımaktaydı… ki bu anlamda yollar yani yöntemler farklı olsa da aynı esasları içermek ile beraber amaçta birdiler.

Eskiler “Her yiğidin yoğurt yemesi farklıdır” der. Ancak işin ehli olanlar esas olan yoğurdun ve yoğurt yemenin korunduğunu bilmiş olarak farklı olanın yoruma dair gerçekleştiğini bilir. Yol esasları gereği yol olma niteliği olandır ki sonuçta ereğinden sonuç almış olarak yol olmuş olsun. Esastan kopuk her yol çıkmaz sokak olmak ile kalmayıp, hakikatten yani ereğinden yana da sonuçsuz bırakır.

*

Varlık mertebeleri, talim ve La ilahe illallah…

Nimetin nihayetsizliğinde, varlığın mertebe ve makam belirlenim açılımlarında çeşitlenen seyrin tükenmezliğine tanık olunur. Bir rivayete göre Hazreti Muhammed Mustafa efendimiz için “Günde kırk makam geçerdi ve her makam geçişinde diğer makamdaki eksikliğini, örtük olduğu idrak seviyesini görürdü” denilmişti.

Rivayetin doğru olup olmadığı değil, anlam olarak bize “La ilahe illallah” tevhid sözünün talimine dair nasıl gerçekleştiğini işaret etmesi önemliydi. İslami anlamda varlık, görünen doğadan ibaret değil, çok katmanlı, mertebeli ve makam belirlenimli deneyime açık olandı. “La ilahe” ile yürünen varlık mertebeleri ve makamları “İllallah” ile yerindeliğinde ve gerekliliğinde hikmeti gereği seyir edilmiş olmaktaydı.

“La ilahe” yaklaşımı ile hep daha fazlasına açık olmak korunur iken “İllallah” ile hep kendinden fazlası olan yeni bir düzeyde seyir ediyor olmak gerçekleşmekteydi. “La ilahe” ile edinilmiş bilgi izleğinde sadece yanlış veya batıl olan değil, hakikate örtük kalınmış olunan ve eksik olup da sıkışılmış olan galip düşünceler veya düşünce biçimleri de olumsuzlanabilmekteydi. “İllallah” ile de doğru, gerçek olan da kararlı, tutarlı olarak talime dair yürüyüş devam etmiş olmaktaydı.

“La ilahe” denilmemiş olunanlara sıkışmış olmakta iken sıkışmış olmaktan “La ilahe illallah” ile kurtulmuş olmak yöntemsel talim edilmiş olmaktaydı. Diyalektik oluşsal yöntemselliğe haiz olmakta hak olanın hep yeniden yeni olarak belirmiş olmasında sadece batıl olanın olumsuzlanması değil, eksik doğrular veya yeni duruma örtük kılan doğrular dahi olumsuzlanabilmekteydi. Hep hak olan ile yeniden ve yeni olarak hakikate tanık olma olanağı bulunmuş olmaktaydı.

Hak olana dair bilinenler ile “La ilahe” denilmekte ve hep yeniden hakikate tanık olmakta iken “İllallah” demek, “La ilahe illallah” tevhid sözünün talim etme biçimiydi. Varlık, çok katmanlı ve çeşitli mertebelere haiz olduğundan ve bu gerçeklik belirlenimi ile uyumlu

olan “La ilahe illallah”, varlığı tek cihetli olarak görmemenin, bilmemenin ve seyir etmemenin talim biçimiydi.

Varlığa dair “La ilahe” dediklerimiz olduğu gibi “İllallah” dediğimiz gerçeklik belirlenimleri vardı. Varlığın göründüğünden fazlası olmak ile beraber, üst ve evrensel gerçeklik olan nedeni ile var olduğunu da “La ilahe illallah” ile anlayabilmekteydik. “La ilahe” ilahlık yeterliliği gösteremeyen mevcudat için ifade edilir iken “İllallah”, üst ve evrensel gerçeklik olup da mevcudatın kendisi ile var olduğu ve ilahlık yeterliliğini kendinde bulan yaratıcı varlık ifade edilmiş olmaktaydı.

“La ilahe illallah” tevhid sözünde dahi varlığın farklı mertebe düzeylerinde var olduğu gerçeğinin anlamı içerilmiş olarak ifade edilmiş olmaktaydı. Söz konusu talim ise varlık mertebeleri yaratılmış olan ve yaratan, ubudiyet ve uluhiyet belirlenimli olarak temel iki düzeyde gerçekleşir iken “La ilahe illallah”; hak-batıl, yeterlilik-yetersiz, sürekli-süreksiz, olumsuzlama-olumlama vb. karşıt belirlenimlerde diyalektik dolayımda, ilahlık ilminin talime açık gerçekleştiğinin ifade edilmiş biçimiydi.

Varlık mertebeleri kategorik olarak elbette çok çeşitli gerçekleşmekteydi ancak en temelde bütün varlık mertebeleri yukarıda ifade edildiği gibi yaratan ve yaratılmış olanlar farklılığına göre üst bir kategoride toplanmış olmaktaydı.

*

Tevhidin kategorik olarak yöntemsel kılınması ve La ilahe illallah…

Tevhid sadece Allah'ın varlığını iman ile kabul etmek değil, Allah'ın varlıksal, varoluşsal belirlenimlerinde bilinmesi, tanık olunması anlamını da taşımaktaydı. Eleştirel anlamda belirtir isek her şeyi Allah bilmek veya görmek değil, her şey üzerinden tanrısal belirlenimleri ile görülen Allah'a tanık olmaktı.

Eskiler tevhidi: 1) Tevhidi efal, tevhidi sıfat, tevhidi zat 2) Tevhidi efal, tevhidi sıfat ve zat mertebelerinde kategorize etmişlerdi. Asılında yapmış oldukları "La ilahe illallah" tevhid sözünü yöntemsel anlamda kategorize etmiş olmaktı. Onlar için tevhid artık kategorize edilmiş olduğu belirlenimlerde "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamış olmak anlamını taşımaktaydı.

Birinci tevhid kategorisi ayn-el yakin tevhid seyriydi ki kişi katmanlı yaratım oluşunda Allah'ı kendi varlığı dışında seyir etmiş olmaktaydı. Bu anlamda tevhidi efal; Allah'ı bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında ayet belirlenimlerinde, duaların kabulünde, rüyaların gerçekleşmesinde, hak edişlerin tesislerinde müşahede etmeyi öngörmekteydi. Tevhidi sıfat; Allah'ı tanrısal sıfatların gerçekleşmesinde tanrısalların Allah'a ait yaratılmış olana dair gerçekleşmesinde bütün mevcudat dolayımında müşahede etmekti. Tanrısal isimler seyrini de bu anlamda tevhidi sıfat kategorisinde görülebilirdi. Tevhidi zat da Allah'ın faili oldukları ve sıfatları dolayımında sürekli görünüş bulması üzerinden müşahede etmek anlamını taşımaktaydı.

İkinci tevhid kategorisi de hak-el yakin mertebe düzeyinde tevhid seyriydi ki kişi katmanlı yaratım oluşunda Allah'ı varlığına içkin seyir etmiş olmaktaydı. Bu anlamda tevhidi efal; Allah'ı, varoluş kişinin elinde gerçekleşmiyor iken varoluşun faili olmakta müşahede etmekti. Kişi kendisini Allah'ın ayeti olarak bulmuş olmakta Allah'a kendi varoluşu üzerinden tanık olmaktaydı. Tevhidi sıfat; Allah'ı tanrısal sıfat ve isimleri dolayımında kişinin kendi üzerinde müşahede etmiş olması anlamını taşımaktaydı. Zat mertebesi ise kişinin Allah'ı zatında

olumsuzlaması yapılamayacak varlık olarak bulması veya Allah'ı zatında sadece kendi olmakta kavuşmuş olmasında bulunmaktaydı.

Her bir kategoride de tevhid, ayn-el ve hak-el yakin düzeyinde -kategorisinde- gerçekleşir iken "La ilahe illallah" tevhid sözünü, deneyimlemek anlamında gerçekleşmekteydi. Bu durum ayrıca tarikte terkin ve ibadetin yöntemsel kılınıyor olmasından bakıldığında tasavvuf, özünde "La ilahe illallah" tevhid sözünü yaşamsal anlamda esas almış olarak deneyimin konusu kılmış olmaktaydı. Tevhidi ussal anlamda kavramsallaştırmış olmak ile kalmayıp yaşamsal anlamda karşılar iken olgusal kılmış olmaktaydı. Bu durumda "La ilahe illallah" tevhidi sözü de kavramsal bir nitelik kazanmış olup yaşamsal anlamda süreç ve evre belirlenimli karşılığı olmasına bağlı olarak olgusal kılınmış olmaktaydı.

*

Olması gereken, güven, talim ve La ilahe illallah…

İman güvene aşinadır. İman eden mümin; olması gerekeni yaptıkça ve olması gereken yaratıcı çaba -emek- ve mücadeleyi gösterdikten sonra işlerin sonucuna dair Allah'ı vekil kılmakta yani Allah'a tevekkül etmekte, eş deyişle de tevekkül etmenin duygusu olan Allah'a güvenmekte ise müslim olmanın karakterini edinmiş demektir. Müslim olmak sadece Allah'tan gelen ilahi sözü kabul etmiş olmak değildi… sadece İslam olmayı kültüre dair miras olarak kimlik biçimsel bulmuş olmak da değildi. İlahi sözü anlama, değere, iradeye, duyguya, niyete, eyleme, diğerinin varlığına ve en başta da Allah'ın varlığına göre yaşamsal karşılıklarında yaşamak, talim etmekti.

Mümin olmak; Allah'a iman etmek ve yarattıkları ile ayrı değil ama aynı da değil olarak birlik bağıntısında yani vahidiyeti gereği tevhid bakışımında da iman etmek anlamını taşımaktaydı. Ahlaki anlamda da tanrısalları hakkı gereği yaşayan müslim olmakta güveni tesis eden, güvenilen anlamını taşımaktaydı.

Söz konusu "La ilahe İllallah" tevhid sözünü talim etmiş olmakta müslim olmak ise müslim; inkârdan ve şirkten ari muvahhid yani tevhid ehli olmakta "La ilahe" demiş olup da "İllallah" ifadesi ile Allah'a tam iman etmiş olan mümindi. Mümin; İslami anlamda olması gerekenlerini yaparken olmaması gerekenlere "La ilahe" demiş olmakta ve olması gerekenlerini yaptıktan sonra işlerinin sonucuna dair "İllallah" demiş olarak Allah'a güvenen müslimdi.

Müslim; Allah'a, ilke belirlenimli tanrısalları hakiki olarak yani ihlas ile Allah için olması gerektiği gibi gerçekleştirdiğinde riyadan ari emin olunan mümin olandı. Mümin; zor şartlar ve imtihanlar karşısında olması gerekeni "La ilahe" taliminde yapmaya memur olup da olması gerekenden sonra "İllallah" demiş olarak Allah'a güvenmeyi tercih edendir. "La ilahe" ifadesini müslim, olması gerekenlerini/ gerekenleri yapmakta talim eder. Olması gerekenlerden mesul olduğu içindir ki mesuliyetinin idrakini de talim etmiş olur. Ancak işlerin sonucunun ne olacağına dair beklentileri olsa da beklentilerine aşkın "İllallah" demiş

olarak Allah'a güvenmeyi talim eder. Çünkü bilir ki yaratıcı fail Allah'tır ve işlerinin sonucuna dair hak edişine bağlı olarak Allah kendisine dönecektir. Emek, tedbir, temkin, mücadele, hizmet vb. kulun vazifesiydi, Allah ise takdir edecek olandı.

Müslim için "La ilahe" tevhid gereği olması gereken her şeyi talim etmiş olmak anlamını taşır iken "İllallah" da işlerin sonucuna dair Allah'a güveniyor olarak hak edişine bağlı kabul edilmiş olmayı beklemekti… ki bu anlamda "La ilahe" müslimin vazifesi olan talime dair olandı. "İllallah" da Allah'ın kulunu muhatap almasına dair hak edişini tesis etmesi anlamını taşımaktaydı. "İllallah" yani Allah var anlamında kuluna "Ben varım" olarak kulunu muhatap almış olmakta dönmesiydi.

Her işin sonucunda Allah'a imanı gereği tam güvenmiş olan müslim; Allah'ı da El- Mümin olmakta bulmuş olacaktı. İşlerin sonucu, hüküm ve hikmet sahibi Allah'a aitti. Müslim sadece yapması gerekenlerden sorumluydu… ki bu anlamda "La ilahe" ifadesini talim etmek ile yükümlü olup, "İllallah" anlamında kendisine görünecek olan Allah'ı El-Mümin ismi gereği bulmuş olacaktı. Böylece "İllallah" ifadesinin anlamını da hüküm ve hikmet üzere işlerin sonucunda kendisine tanrısal sıfat ve isimlerinin gerçekleşmesinde bilfiil olarak görünen Allah'ı her bulmuş olduğunda talim etmiş olacaktı.

*

Cennetin anahtarı, velayet ve nübüvvetin olması gerekeni La ilahe illallah…

Yukarıdaki başlığın devamı olan başlık olarak okunmalı…

Her kapı tinsel bir mahalden -uzaydan- başka bir mahale geçişin geçidiydi. Her kapı neyi deneyimlemekte isek onunla biçimlenmiş, onunla vücud kazanmış, onunla isimlendirilmeyi hak etmekteydi.

Bir hadisi şerifte rivayet edilir ki "Cennetin kapısında "La ilahe illallah, Muhammed Resulullah" yazar. Başka bir rivayette, "Muhammed ve Ali" kardeştir" diye yazdığı da ifade edilir. En evrensel tabiri ile "La ilahe illallah" yazdığı gerçektir… ki bu, "La ilahe illallah" tevhid sözünü talim etmeden cennete girilemeyeceği anlamını taşır. "Muhammed Resulullah" ifadesi de kimin ümmeti olmuş isek ona dair kılınmış nübüvveti risal ettiği biçimde talim etmiş olmak ile cennete gireceğimiz anlamı taşır… ki bu durumda sadece kimlik olarak ümmet değil, nebisini yani Muhammed Mustafa'yı nübüvvete dair daveti, risaletine dair fikri, sireten sünneti (karşılıksız Allah için hizmet, insana ve varlığa hürmet, adaleti gözetmek, rahmet ve hak üzeri olmak, insana kibirlenmeden tenezzül ederek inebilmek, insanın gönlüne dokunabilmek) yani güzel ahlak ile talim etmiş olmak olması gerekendi.

Her cehennemlik kişi nasıl ki kendisine uydukları önderi/ önderleri ile cehenneme sevk olunmaktaydı… her cennetlik kişi de ümmeti olduğu nebi ile cennete girecekti. Cennetin kapısında "Muhammed Resulullah" yazmasının bir anlamı da buydu. Cennete takipçisi olduğumuz nebi ile yani "La ilahe illallah" tevhid sözünü kendi zamanının batıl görüşlerine yönelik "La ilahe" diyerek özgünce deneyimleyen nebinin izinde sonuçta "İllallah" anlamında bulacağımız Allah'ın kabulü ile gireceğimiz kesindi. Öyle ise "La ilahe" ile nebinin izni takip edecek, o tevhidi hangi fikir ve ahlak üzeri yaşadı ise kendi zamanımızda onun tevhid fikri ve ahlakı üzeri yaşarken O'nun mirasında doğmuş olarak vücud bulacak ve cennete böylesi girmiş olacaktık.

Ey güzel insan! Senin anlayacağın dil ile söyler isek bu zor işti. Her zora iki kolaylık veren Allah'tı… ki biz müslimlere düşen vazife zor karşısında, tevhid gereği yani fikri ve ahlaki olarak eylemde olması gerekeni emek ve mücadele ile gerçekleştirmek ve işin sonucunu Allah'a güvenmiş olarak bulmaktı. Kısa süren dünya hayatında, sonsuza uzanan yaşamın sürekliliğini unutmadan yaşamaktı… ki cennet, "La ilahe illallah" tevhid sözünü müslim olarak talim etmek ile bu dünya da hak etmiş olup da ahiretinde bulacağındı.

Elbette cennetin kapısında "La ilahe illallah" yazmaktaydı. Çünkü "La ilahe illallah" kapının bizzat kendisiydi. Talim etmeden cennete girilecek de değildi.

Birisi "Muhammed Resulullah" demeden olur mu der ise her ümmet nebisi ile cennetin yolunu bulur demek haktır. Her ümmet nebisi izleğinde "La ilahe illallah" tevhid sözünü talim ettiği yönde özgünce kendi olmayı gerçekleştirdiği kadar cenneti hak eder… daha fazlası değil. Âdem'den Hatem'e İslam dini Allah'ın dini olup her nebi "La ilahe illallah-ı" ifade ve talim ettiği yönde ümmetlerine cennetin yolunu göstermiş olmaktaydı. Din Allah'ın dini olup insan evrenselinde herkese açık değerlendirildiğinde, kişiler ile sınırlandırılmamalıydı.

Her kişi ümmeti olduğu nebisi izleğinde kendi zamanında "La ilahe illallah" tevhid sözünü özgünce talim ettiği kadar da Allah ile rûbubiyet ilişkisinde kendi olmayı özgünlükte gerçekleştirir. Bu durumda da eğer "Muhammed Ali kardeştir" sözünün hakkı gereği ile Allah tarafından muhatap alınmış olarak kabul edilir ise veliyullah olmakta "La ilahe illallah" tevhid sözünü velayet mertebelerinde talim etmiş olur.

Velayet taliminden sonra eğer nebisi misali halka hizmete döner ise nebisi misali ahlak ve fikir sahibi olarak zamanının ve gelecek zamanın idrakine ve gerekenlerine göre irşad vazifesini, Allah ile hak etmiş olarak rüştünü göstermekte bulur. Artık o kişi cennetin kapısıdır… yani "La ilahe illallah-tır." "La ilahe illallah-ın" talim edileceği kapıdır.

O Allah'ın bu dünyada halifesi olarak kendisini görünüşe taşıdığı kâmil insandır… ki bu anlamda "La ilahe illallah" talim edilir iken kişi tekâmülünü Allah'ta bulur. "La ilahe illallah" insan olarak kemâl bulmuş olmanın yani ereğinde kendi olmanın yeterliliğini ve ne için olduğunu Allah'ta bulmuş olmanın anlamı -ilmi- ve talim biçimiydi.

*

Kadir gecesi, nebiden miras kalan velayet ve La ilahe illallah…

Kur'an Ramazan ayında Kadir gecesi inmişti. Müslümanlar için Ramazan ayının son on gecesinde özellikle tekli günlerin gecelerinde Kadir gecesinin rahmetini aramak, itikafa çekilmiş olarak sünnetti. Bin aydan hayırlı bir geceye rast gelmiş olarak Allah'ın rahmetini ummak elbet imana dair güzel bir beklenti ve tarihsel köklerine bağlı olarak yaşamanın bir gereğiydi.

Ancak, Kadir gecesini Kadir gecesi yapan Kur'an'ın indirilmesiydi. Kur'an ile inen ise en genel anlamı ile "La ilahe illallah-tı." Eskiler "Her kim ki Allah'ı bulur (yani velayet idraki ve taliminde bulunur) Kadir gecesi o vakittir" demişler. Kadir gecesini, hakikat idrakine yükselmenin, hakikati deneyime açık talim etmekte buluyor olmanın vakti olarak değerlendirmişler. Allah'a kör kalınmış olunan batılın karanlığından Allah'a iman etmenin idrakine varmak, muhatap alınmış olarak kabul edilmiş olmanın lütfuna ermek, başka bir deyişle de velayet idraki ve talimi gereği Allah'ı bulmuş olmak, İslami anlamda kişinin Leyletü-l Kadr olarak hakikati deneyimleye açık olmasıydı.

Gecenin karanlığına dair misal edilen; kişinin, hakikate dair zihninde yaşadığı karanlıktı… ki Allah'ın kabul etmiş olup da hakikatini deneyimine açık kılmış olduğu kişi artık zihninin karanlığından Allah ve melekleri ile aydınlanmış olmanın rahmetine ermiş olmaktaydı. Elbette böylesi kişi için Allah'ı bulmuş olduğu veya Allah'a imanının varlıksal karşılığı olan bir gerçeklik olduğunu talime açık buluyor olması bir ömürden değerli ve hayırlıydı.

Kadir gecesi ile ümmetine emsal Muhammed Mustafa sadece nübüvvet sahibi olan nebi değil, nüzul olayı ile iman ettiğinin gerçekliğini yakinen deneyimleyen veliyullahtı. Deneyimlediği ise şirkten, inkârdan, riyadan, şüpheden ari olarak imanın gerçekte karşılığının olduğuydu… ki bu anlamda "La ilahe illallah" kendisine nazil olmuş ve "La ilahe illallah-ı" talim etmiş olmaktaydı. Elbette ilk inen ayetler "Oku…" emri ile başlamış olmaktaydı. Ancak bir ömür boyu okunacak, talim edilecek olan "La ilahe illallah-tan" öte değildi.

Nebi Muhammed Mustafa Kadir gecesi ile nübüvvet maratonunun nebilik bayrağı kendisine uzatılır iken sadece nebiliği üstlenmemiş "La ilahe illallah-ı" talim etmeyi de üstlenmiş olmaktaydı… ki bu nebiyullah olmak ile beraber veliyullah olması anlamını da taşımaktaydı. Nebiye nebilik verildiğinde velilik de nazil olunan ile beraber nebinin zamanı ve mertebesine göre verilmiş olmaktaydı.

Veliliğin ilk verilişi, nübüvvete dair nüzul ile gerçekleşmekteydi. İkinci mertebesi veya basamağı Cenabı Allah'a yükselme olanağı, başka bir deyişle de miraç ettiği kadar nasip olmaktaydı. Üçüncü mertebesi, tanrısalları insani ilişkilerde talim ettiği ve nübüvvet gereği hizmet ettiklerinde de gerçekleşmesini olanaklı kıldığı kadar ve aynalaşma dolayımında Allah'ın tanrısallar seyrine katıldığı kadar gerçekleşmekteydi. Dördüncü mertebesi de ciraç anlamında âlemler seyir dolayımında Cenabı Allah'ı bütün alan ve âlemlerde tanrısal belirlenimlerinde gerçekleşen seyrine hem temaşa hem de yaratıcı etkinlikte tanrısalları deneyimlerken katılmak ile bilfiil gerçekleşmekteydi. Her bir velayet seyri "La ilahe illallah-ı"; kulluğa dair müşahede belirlenimlerinde Fena ve tanrısallar ile hemhâl olma deneyiminde Beka mertebelerinde seyir etmekti.

Velayete dair dört mertebe seyri nebilikte iki mertebe seyrinde toparlanmaktaydı. Nübüvvet iki defa velayet olup hem Allah'ı ferdi olarak talim ve tahkikinde anlam-duygu idrakinde, hemhâl olduğu tanrısal belirlenimlerde bulmuş olmak demekti hem de idrakinde olduğu gerçeği, hizmetinde paylaştıkları dolayımında ümmetinde de gerçekleşiyor olarak bulur iken aynalaşmaya dair bir oluş içinde derinlik kazanmakta ve âlem belirlenimli ayrıntılar seyrinde bulmuş olmaktı. Nübüvvet iki defa velayet olarak Allah'a dair seyirde sadece nüzul ve miraç değil, ciraç olarak âlemler dolayımında tanrısallar bilfiil gerçekleşir iken Allah'ı fail olmakta bütün varlık alanını doldururken de seyir etmekti.

Nüzul, miraç ve ciraç fena ve beka seyirlerinin derinliğinde nübüvvetin izleğinde velayet, insanlığın batıla dair karanlık gecesinde aydınlanmış

olarak Allah'ın hakikatine göre yaşamak, yaşamayı öğrenmiş olmakta seyir etmekti… ki Kadir gecesi olması ile bitmiş bir gece değil, gerçekleşmesi ile beraber rahmete dair sürekli kılınmış bir gece olarak artık gerçekleşmekteydi. Karanlık gecemiz ruh, melekler ve Allah ile aydınlanmış olsa da korkup da ne yapacağını bilmemek vardı. Düşme tehlikesi de vardı. Düşüp de yeniden kalkmak da vardı. Ancak, kabul edilmiş olmanın imanı ve yakin bulmuş olmanın idraki ile Allah'la olmanın neşesi de vardı. Bu gece dertler, çileler, imtihanlar ile oyalanmanın, yese düşmenin gecesi değil, Allah ile huzur bulmuş olmanın gecesiydi.

İşte "La ilahe illallah" öyle bir gecede talime açık genel olay içinde nazil olmuştu ki Allah'ı, nüzul olayı dolayımında yakin bulmuş olmanın korkusu ve ardı sıra gelen neşesinde, talime dair insanlık mirasıydı. Her kişi tarafından ilk defa talime açık bulunduğu an, aydınlanmış bir gecenin şafağında bulunulmaktaydı. Miras olarak yüklenilmiş huzur kaynağıydı.

Kadir gecesi ve "La ilahe illallah" her müslimin mirası olarak talim etmesi gereken gerçeğiydi. Kim ki kadir gecesine ulaşır… "La ilahe illallah-ı" dilinde bulacak, talime dair de yaşayacaktı.

*

Sevginin kutsiyeti ve La ilahe illallah…

Sevgi bir duygu olmaktan ileri değer biçimsel gerçekleşir iken varlığı anlam yüklemli kılmakta varoluş biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Sevmek, sevdiğini değer kılmak ve sevdiğini değer kılma dolayımında varlığını anlamlı kılmak ile beraber yaşama tutunma biçimi olarak da gerçekleşen bir duyguydu. Zaten duygular değer dönüştürücü iken varoluşa yani bilfiil olmakta yaşama ve kendiliğe tutunma biçimleri olarak gerçekleşmektelerdi.

Sevgiyi diğer duygulardan önemli kılan, seven ile sevilen arasında değer biçimsel olduğu yönde anlam biçimsel gerçekleşen bir oluş içinde kılar iken diğerinin yabancılığını aşmanın olanağı olmak ile beraber bu dünyada kendi olmaya dair alınmış yüklemlere olan yabancılığı aşmanın olanağını da vermiş olmasıydı. Sevgi; ontolojik tekillikte tek başına var olmanın derin yalnızlığını aşmanın, birer yabancı olunan dünyada yabancılığı aşmanın, yakin olmanın, uyum sağlamanın, nefsi emmarenin bencil ve kötücül doğasına aşkın diğeri için de olabilmenin yani ahlaki olarak da terbiye olabilmenin, yüklemlerinde kendini aşabilmenin, ahlaki anlamda gelişmenin, odak merkezli olarak anlayışın gelişiminin vb. birçok hikmetin gerçekleşmesinin ana nedeniydi. Aidiyet duyarak varlığa katılmanın, ortak değerlerde kimlik sahibi olabilmenin, üst bir gerçeklikte buluşabilmenin, ilişkide yeni bir anlam-değer alanı oluşturabilmenin de olanağını vermekteydi. Duygu olarak hakiki deneyimlendiğinde, riyasız, maskesiz kendi olmanın da olanağını da vermekteydi.

Sevgi ne içindir der isek işlevsel sonuç belirlenimleri gereği ile beliren sevgiye dair yukarıda belirtilen hikmetleri, sevginin ne için olduğunun belirlenimleriydi. İşlevsel sonuçlarına dair sevgi yalnızlığı, yabancılığı aşmanın bir varoluş biçimiydi. Terbiye biçimi iken ahlak biçimi olarak da gerçekleşmekteydi. Değer biçimsel varoluş biçimiydi. Anlayış biçimi iken varlığa tutunma biçimi olarak da gerçekleşmekteydi. Sevgi sonuçta açık olan hikmet belirlenimleri ile de ne için olduğuna dair tanımlanabilecek olan, insan olmaya dair yüklem belirlenimli

gerçekleşen tanrısaldı. Yani herkes için olan/ olabilen evrensel, zamansız, biricik olup da yaratılmış olana dair kılınmış ama Allah'a ait gerçekleşen varoluş biçimiydi.

Bütün duygular, yaşamı/ varoluşu değer biçimsel kılar iken varoluş biçimi olarak deneyimlenmekteydi. Ahlaki bir biçim olmak ile beraber varlığa tutunmanın, katılmanın ve yaratıma açık oluş içinde değişen yüklem belirlenimleri olarak her an değişen irade ve anlam belirlenimleri ile beraber yeni bir yaratımda biçimlenen öznelliğe de tanık kılmaktaydı. Öznenin karakteristik olarak yaratımının dolayımlı unsurları olup, en çok dikkat edilmesi gerekenlerdi.

Bu anlamda sevgi de sonuç hikmetlerinden bakıldığında en çok dikkat edilmesi gerekenlerdi. Bu anlamda insanı hakiki kıldığı yönü ile kutsiyetinden şüphe etmeden insanlaşmanın en temel duygusu olarak değerlendirmek gerekirdi.

Sevgi Allah'a ait bir tanrısal olup birçok gerçekleşme biçimi olsa da hepsi sevginin bir biçimiydi. Gerçekleşme biçimlerinin çeşitliliğinde sevgi, tümel varoluş biçimi olarak biricik gerçekleşmekteydi. Sevginin gerçekleşme biçimlerine bağlı olarak sonuca dair hikmet belirlenimleri de elbet farklılık taşımaktaydı. Platonik yaşanan sevgi ile karşılığı olan sevginin gerçekleşme biçimi ve sonuçları elbet farklıydı. Bir eşyayı sevmek ile bir özneyi sevmek elbette geri dönüşsel farklılıkları sebebi ile farklı hikmet açılımlarına sebepti. Allah'ı sevmek ile kulu sevmenin de farklı sonuçları elbet olmaktaydı. Sevginin sonuçlarına dair bilgi verileri genel olarak bilindiği için üzerinde durmayacağım.

Sevgi herkese nasip değilse de herkesin potansiyelinde gerçekleşmeye dair beklenen tanrısal olarak gerçekleşmesine ihtiyaç duyulandı. Yaratılış olarak da herkesi sevmek olanaklı olmadığı gibi herkesi seveceğiz diye bir kaide de yoktu. Cenabı Allah hayrı ve şerri yaratmış olmasına rağmen şerri amaç edinmemiş ve hikmete araçsal kılmış olmak ile beraber şerri sevmekte değildi. Yani Allah'ın dahi yarattıklarına dair sevdikleri ve sevmedikleri var iken her şeyi sevmenin olanaklı olmayacağı bilinmeliydi.

Bunun ile beraber irade ve duygu gelgitleri içinde değişen yüklem almalarda hiçbir duygu ve irade kalıcı değil iken her an sevmek mümkün olmadığı gibi her şeyi sevmek de bu açıdan da olanaklı değildi. Bunun içindi ki her şeye ne ve nasıl olduğuna dair hakkı ve ne için olduğuna dair hikmeti gereği bakabilirdik ama her şeyi seveceğiz diye bir kaide yoktu. Olan biten içinde her şeyi Er- Rahman tanrısal ismi gereği merhamet ile kucaklayabilirdik ama El- Vedud tanrısal ismi gereği sevgide kucaklamak diye bir kaide yoktu. Yani merhametin kapsayıcılığını, sevgide göstermek anlamında bir olanak yoktu.

Bazıları merhametin, sevginin bir görünüş biçimi olduğunu söyler ise merhamet elbette en temelde sevgiden sebep gerçekleşse de sevgiden farklı olarak geneli kapsayıcı olabilmekteydi. Örnek olarak belirtir isek Cenabı Allah Er Rahman ismi gereği güneşi herkes için kılmıştı ama Er Rahim ismi gereği herkesi sevmekte veya eşit düzeyde herkesi sevmekte diyemezdik. Allah ile var olma olanağı sebebi ile aile içinde dahi bir anne veya baba bütün çocuklarına merhamet veya şefkat duysa da bazısını bazısından daha çok sevebilmekteydi. Değer yitimi söz konusu olduğunda sevmemeleri dahi söz konusu olabilmekteydi.

Sevgi, diğerini sevmek olduğunda diğeri ile nurani, duygusal, ilişkisel gerçekleşen bağ kurmayı da olanaklı kılmaktaydı. Sevgi ile kurulan bağlarda özneler arası ilişkide anlam-değer, irade-duygu, irade-eylem akışına dair beslenme de gerçekleşir iken ilişki bütünlüğünde birbirine benzeyen karakteristik özellikler dahi göstermek gerçekleşebilmekteydi. Sevgi bir beslenme ve gönüllü benzeme aracı iken özneler arası ilişkide sevdiklerine dikkat etmek hayatiydi. Ne güzel söyler Mevlâna Celaleddin-i Rumi "Söyle bana dostunu söyleyeyim sana kim olduğunu." Dostların, eşlerin vb. sevgi ve aidiyet bağı, fıtratları gereği ne kadar farklı olsalar da kuvvetli olduğu ölçüde birbirlerine anlam-değer, irade-duygu, aidiyet-sorumluluk vb. izlekte karakteristik olarak benzemelerine sebep verebilmekteydi.

Bunun için dahi olsa diğerini sever iken dikkat etmek gerekirdi. Ola ki sevilen kötüdür, kötü olmaya dair kapı aralamanın gereği yoktu. Böylesi

durumda “Herkesi seveceğiz” sözü, gerçekçi olmayıp, insancıl bir söz olarak güzel olsa da pratikte karşılığı olmayıp sevgi en çok dikkat edilmesi gerekenlerdendi.

Müminlerin birbirlerini sevmeleri ise Allah’ın özden vermiş olduğu bir vergi olup ortak amaç, ortak ruh, ortak ahlak biçim, ortak karakteristik özelliklerde sürekli kılınmaktaydı. Buna rağmen itikada dair farklılıklar sebebi ile ortak özelliklerden kopup birbirine buğz veya düşmanlık söz konusu olmakta ise Allah’a olan iman ve muhabbete zaaf gösterilmiş olunur iken özden kopulmuş demekti. Allah için mümin kardeşini sevmek de böylesi bir hastalığı aşmanın olanağıydı.

İşte “La ilahe illallah” Allah’a iman ve muhabbetin ifade edilme biçimi iken kimi seveceğimiz, kimi sevmeyeceğimizin de açıklamasıydı. “La ilahe illallah” diyen mümin kardeşi ile itikat farklılıklarını aşmanın reçetesiydi. “La ilahe” dediklerimiz dolayımında “İllallah” dediğimiz Allah’ı iman ve sevgide önceler iken buna göre yaşamı biçimlenenler ile birbirini sevmek, özden -nurdan- kaynaklı olarak bahşedilebilmekteydi.

*

Havas ilminde La ilahe illallah…

Allah'a yükselmenin birçok vasıtası vardı. Havas ilmi olan zikir, riyazet, uzlet, nafile ibadet ve sonuçta meleke kazanmak, meleklerin indiği yol üzerinde bulunmak da haktı. Bu ilim de "La ilahe illallah" zikri bütün tariklerde ortak bir zikir olmak ile beraber farklı biçimlerde (hafi yani gizli veya cehri yani sesli) yapılmaktaydı.

İmanı tam her mümin "La ilahe illallah" tevhid sözünü zaten zikir olarak vird edinmekte ve anlamını hep hatırlamakta olmalıydı. Havas ilmine göre ise hakiki olarak yani tam ihlas ile yetmiş bin "La ilahe illallah" demek, duanın kabulü için yapılması hak olan yani olması gerekendi. Özellikle Nakşibendi de her gün on bin tane "La ilahe illallah" demek vird olarak yapılması gerekendi… ki kalp mahali yani gönül uzayı Allah'tan başka hiçbir şeye açık olmuş olmasın.

"La ilahe illallah" zikri vird olarak cehri yapılırken de Allah'a muhabbeti artırıcı, başka bir deyişle de Allah'a ulaşmayı isteklendiren yani motivasyon aracı olarak kullanılandı. Hadisi şerif ile de sabitti ki "La ilahe illallah" sözü, anlam idrakinde iman ile ifade edildiğinde imanın tazelenmesini olanaklı kılmaktaydı. Sevgi; yılmış, yorulmuş gönüllerin tazelenmesi ve yeniden yaşam sevinci bulmasının olanağı da olur iken Allah'a olan muhabbet (sevgi) ve iman "La ilahe illallah" ın idraki ve zikri ile hep yeniden tazelenen, canlanan olabilmekteydi. Yeter ki kişi ihlasını korumuş olarak imanında hakiki olsun.

Zikir, zikredileni çağırmak, davet etmekti… kim ki Allah'ı "La ilahe illallah" demek ile davet etmekteydi. "La ilahe illallah" demek ile "kendisine düşen "La ilahe" vazifesini talim etmiş olmaktaydı… ki Allah'ın ona "İllallah" olmakta dönüşünü, gönlüne şüphesiz tam iman vermiş olması ve muhabbetini bahşetmiş olmasında bulacaktı.

Bunun içindir ki zikir ehli "La ilahe illallah" demeyi sadece nefsi emmareye bir telkin olarak yapmış olmakta değil, Allah'a varmanın bir vasıtası olmak ile beraber iman ve muhabbet gibi iki önemli yükselme vasıtasını, meleke olarak kesb etmiş olmak için de yapmış olmaktaydı.

Zikrin kendine ait sözel titreşimine, enerji yani nur açılımına bağlı olarak da Allah'tan nuruna dair beslenmeyi de olanaklı kılmış olmaktaydı. "La ilahe illallah" ile kazanılacak olan nur ile de tevhide dair olarak âlemlere dair ilimden nasipli olmak gerçekleşir.

Kim ki "Elhamdülillahi Rabb-ül Âlemin" der… Rabb-ül Âlemin olan Allah'ı davet etmiş olur… ki bu ayet "La ilahe illallah" tevhid sözünün özgünce ve âlemler oluşu içinde kapsayıcı anlam içeriğinde ifade ediliş biçimiydi. "La ilahe illallah" tevhid sözü talim edildiğinde yöntemsel anlamda sonuç Rabb-ül Âlemine varmış olmaktı ki artık "İllallah" ile yani Rabb-ül Âlemin ile âlemler (mekân, mertebe, makam ve aile, devlet, sanat, din, felsefe vb. alan oluşu içinde zamansal olmakta anlam ve duygu akışı seyrinde bulunanlar) Allah'ın tanrısal belirlenimlerinde temaşa edilir.

Âlemler seyri dolayımında Cenabı Allah tanrısal belirlenimlerinde, bilfiil müşahede ve talime açık deneyimde bulunmuş olur… ki kim "La ilahe illallah" tevhid sözünü gerçekte taşıdığı anlam üzere iman ve ihlas ile hakiki zikretmiş olur, hakiki olarak tam iman, ihlas ve Allah'a güvenmiş olmakta talimine de açık olur.

Söz konusu olan "La ilahe illallah-ı" zikretmek ise zikri yapan kişi, zikrin muhatabı olan Allah'a uzanmanın yolunu bulmuş demektir. Kişi zikrinde ne kadar hakiki ise Allah elbet "La ilahe" talimine bağlı olarak "İllallah" denilmiş olmasının hakkı gereği kuluna "İllallah" olmakta döner. Kendisini yakin buldurur. Bu anlamda havasta, "La ilahe illallah" talimi sadece virdin gereğinde zikretmek için değil, virdini yaptığının talimine de açık olmak için yapılır/ yapılması da gerekir.

"La ilahe illallah-ı"; anlam idrakinde olarak zikretmek, iman duygusunda içselleştirmek, Allah'a güven ve iman duygusu bağıntısında inkâr -batıl- karşısında ayrıca tanrısalları güzel ahlakta deneyimlemekte iken talim etmek, olması gerekendi. Anlamına, duygusuna ve talimine bağlı olarak "La ilahe illallah" erek belirlenimli ilke olarak varoluş veya yaşama biçimsel anlamda zikredilmiş olmalıydı.

Ayrıca belirteyim ki "La ilahe illallah", zikirde bir zemin olarak da kullanılır. Anahtar misali istencin gerçekleşmesinin kapılarını açar. Bu anlamda "La ilahe illa ente sübhaneke innî küntü minezzalimin" denilir iken tövbenin kabul edilmesinin vesilesi kılınır. "La ilahe illallah-u melikul hakkul mübin" denilirken de ilim, hikmet, hüküm, nüfuz etme vb. olanakların gerçekleşmesine dair talime kapı aralar.

Dileyen dilediği gibi zikretsin! Yeter ki hakiki ve iyi niyetli olarak Allah'a yol tutsun. Sonuçta elbet kabul edilecektir. Cenabı Allah zikri ile "La ilahe" ifadesini ibadet olarak gerçekleştireni yani ibadet ile olmaması gerekenlerden uzak duranı, elbet "İllallah" olmakta yakin olarak karşılayacaktır. Kendisini zikredeni, kendisi de zikretmektedir. Yani kendisini idrakten uzak tutmayanı, kendisi de idrakinden, öncelemiş olmaktan uzak tutmuş değildir.

Sen Allah'ı hep hatırında tut ki Allah'ta seni hep hatırında tutmuş olsun. Başka bir deyişle de sen Allah'ı bilinçdışı kılmadan bilincinin önüne almış olarak öncele ki Allah da seni bilinçdışı kılmış olmadan öncelemiş olsun. Sen Allah'ı inkâr edenlerden, unutanlardan olma ki Allah da seni unuttuklarından yani öncelemediklerinde kılmış olarak görmezden gelmesin.

Sen iman ile "La ilahe illallah" de ki cehennemden korunmuş olasın! Sen "La ilahe illallah-ı" hakkı gereği talim et ki cennet kapıları sana açılsın! Sen "La ilahe illallah-ı" hakkı gereği talim ederken Allah muhabbeti ile Allah'ı iste ve Allah'a yetiş ki Allah'ın tanrısalları ile görünüş bulduğu mabet olasın!

Sen insansın! "La ilahe illallah" tevhid sözünü anlamak ve talim etmek için yaratılmışsın. Havas ilmine göre "La ilahe illallah-ı" vird biçimsel okuyarak manevi kazanımlarda bulunmak talimin bir biçimi olup "La ilahe illallah" havas ilmi ile sınırlanmayacak kadar anlam genişliğine haizdi ve çeşitli talim biçimlerinde gerçekleşebilmekteydi.

*

Rahmetten selamete La ilahe illallah…

Var olmanın, kişinin elinde gerçekleşmiyor olması bahşedilmiş olarak rahmete dair gerçekleştiğini göstermekteydi. Rahmet edilmiş bir varoluşta vahiyle bize Allah'a ve yarattıklarına dair gerçeğin hatırlatılıyor olması da hak edişlerin tesis edildiği bir oluşta adaletten olduğu kadar rahmettendi. Bahşedilmiş bilgi olduğu içindir ki rahmettendi.

İşte "La ilahe illallah" Allah'ın hakikatini hatırlattığı için rahmettendi. Batıl olanı olumsuzlamak gerektiğinin idrakini verirken rahmettendi. Sadece hakikate ve olması gerekene dair bir bilgi vermesi ile değil, gerçek ile bağıntılı bir yaşam biçimi teklifi olarak da rahmettendi. Sadece ussal anlamda bilgibilimsel değil, talime dair bilgibilimsel yönü ile de tahkike açık yöntemselliği ile rahmettendi.

"La ilahe illallah" varoluşa dair anlam krizini aşmanın, hakikate yönelik yöntemsel yol bulmuş olmanın olanağı olarak rahmettendi. Ahlaki anlamda Allah'a göre nasıl var olmak gerektiğinin ilkesi olarak da varoluş biçimsel gerçekleşir iken rahmettendi.

"La ilahe illallah" der iken havas ilmi gereği sonuç veren zikir olması ile de rahmettendi. Cennetin hak edilmesi için yani güzel bir gelecek için Allah'ın bir hediyesi olarak da rahmettendi.

Rahmet olan; rahmet edilmiş olana kendisinden fazlası olmaya dair artı bir değer olarak katılır iken katkı verendi. Bu anlamda "La ilahe illallah" kişinin idrakine olduğu kadar yaşamına da nüfuz eden talim biçimsel oluşu ile Allah'a yükselmesinin, Allah ile gerçekleşen varoluşunda bulunduğu durumdan daha fazlası olduğu bir dünya oluşu içinde bulunmasının olanağını verir iken rahmettendi.

Rahmet; hak, adalet, güzel ahlak belirlenimli gerçekleşir iken gazaba aşkın hep daha iyiye doğru gitmenin belirlenimiydi. Ruhsal anlamda hep iyi, doğru ve güzel olan öncelenir iken hep rahmet gerçekleşmekteydi. Tarihsel anlamda gelişim içinde bulunur iken iyileştirmenin ve ilkeye dair alanların genele yaygın tesis edilmesinde

hep rahmet gerçekleşmekteydi. Batıl olan hak olan karşısında hep zayi olur iken rahmet hak olan olanın gerçekleşmesi ve genele yaygın tesisinde gerçekleşmekteydi.

Ruhsal anlamda kötü olanı unuturken veya unutma çabası gösterirken hep rahmeti deneyimlemekteydik. İlişkilerde de diğeri ile var olmanın gerekliliğinde pragmatik sebeplerden veya rahmete dair insancıl sebeplerden dolayı hep rahmeti öncelemek gerektiğini öğrenmiştik ve öğrenmeye devam etmekteydik. Toplum olmak dahi rahmet öncelikli gerçekleşmekteydi.

Tarih ve miras varlığı olmak dahi rahmet belirlenimi olmak ile beraber, tarihsel kökler ile anlamlı bir dünya oluşunda rahmet tesis edilmekteydi. Var olmak mevcudun elinde gerçekleşmiyor iken rahmet edilmiş olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Mülkiyette dair hak kazanmaktan yana çaba içinde olurken dahi varlığa bir tutunma biçimi ve varoluşuna zemin olacak nesneler edinmiş olmakta rahmeti deneyimlemekteydik. Emek sahibi olarak yaratıcı etkinlikte bulunurken de kendimize rahmet olacak yaratıcı çaba içinde bulunmaktaydık. Nice oluş içinde rahmetin öncelendiği bir varoluşu deneyimlemekteydi.

Elbette gazabın gerçekleşme biçimleri vardı. Doğada gerçekleşenlerin musibet olarak zarar verici yönlerinin olması, insanın nefsi emmareye dair tekbenci kötücül doğaya haiz olarak bencil, güvenilmez ve zalim olmaya dair kötülük denilen olguyu açık ediyor olması da vardı. Ancak gazabın gerçekleşme biçimleri dahi rahmetin bir belirlenimi olarak olması gerekenleri gerçekleştirmenin, tesis etmenin, tarih olgusal gelişimin bir neden olarak değerlendirildiğinde, gazap dahi rahmetin gerçekleşmesinin nesnesi olarak nedenini bulmuş olmaktaydı.

Gazabı deneyimlemek, imtihan edilmenin de bir nesnesi iken rahmettendi. Rahmet her belirlenimi ile gazab dolayımında gazaba aşkınsal, sonuçta tesis edildiğinde de gazaba aşkın gerçekleşen ve gerçekleşmesi gerekendi.

İşte "La ilahe illallah" rahmeti öncelemiş olarak gazaba sebep verecek batıl olanın olumsuzlanması yöntemselliğini içerirken rahmeti içeren niteliğe haizdi. "La ilahe illallah-ı" talim ettiğimiz kadar rahmeti de tesis ettiğimiz bir oluş içinde bulunmaktaydık. Gadabullaha sebep verecek uydurduğumuz "İlahlar" zannından kurtuldukça, nefsi emmarenin ilahlığa dair boyunduruğundan da kurtuldukça, "İllallah" ifadesinin anlam içeriğine bağlı olarak rahmetteydik. Allah ile selameti bulmuş olduğumuz kadar da rahmetti sürekli kılınmış olmakta bulmaktaydık/ bulacaktık.

*

Gazaptan yetişkinliğe La ilahe illallah…

Gazabın araçsal kılınmış olması dolayımında rahmet varoluşa dair esas olandı. Cenabı Allah "Rahmeti kendime farz kıldım" der iken rahmeti öncelediği ahlakı kılmış ve var olmayı rahmet üzeri genele yaygın kılmış olduğunu da ifade etmiş olmaktaydı.

Bu durumda gazaba dair olan bitende, suçlu/ suçlular arayacağımıza, suçlu/ suçlular kılacağımıza ve suçun verdiği ruhsal hâle (anlam-duygu durumuna) göre suçlayıcı bakışımda bulunacağımıza, rahmete dair olması gerekeni gerçekleştirmek ve genele yaygın tesis etmek ile suç ve suçlu ruhsal durumunu aşmak gerekir. Çünkü, rahmete dair olması gerekeni gerçekleştirmek veya tesis etmek ile sınandığımızda olması gerekeni gerçekleştirmiyor ve genele yaygın tesis etmiyor isek suçlu olan bizdik. Suçlamanın kolaycılığında ve çocukça olmasından kurtulup da yetişkinler olmak için ihtiyaç duyduğumuz ise "La ilahe illallah" diyerek rahmete dair olanı gerçekleştirmek ve genele yaygın tesis etmekti.

Olan, olması gereken için olmakta ise önemli olan olana takılı kalmak değil, olması gerekeni gerçekleştirmekti. Olanda takılı kalıp, olması gerekeni unuttuğumuz bir oluş içinde isek kendimizi rahmetten beri bırakmış olmakta iken gazabın bir parçasıydık. Rahmet ile gazabı aşmak yerine gazabın bir parçası olmakta isek hak edişimizin gazap olduğu bir gelecekten de şikayetçi olmamak gerekirdi.

Şikayetçiler, gerçeğe hâlen kör kalmış olup da nedende takılı kalmış olanlardı… Gazap ve rahmet dolayımında görünüş bulan Allah idrakinden uzak oldukları gibi rahmete dair olması gerekeni yapmanın yetişkinliğinden de uzaklardı.

"La ilahe illallah" bu anlamda sadece rahmetin değil, İslami izlekte yetişkin olmanın da gerçekleşme belirlenimiydi. "La ilahe illallah" diyen her müslim, şikayetin ve şımarıklığın gerçekleştiği çocukluk evresinden yetişkinliğe geçmiş olmanın olgunluk belirlenimiydi. Kişinin hakkı dışında istekleri, hakkı dışında şikayetleri, hakkı dışında kendisini

kutsadıkları ne var ise şımarıklık belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi. Şımarıklıktan ari kendi olmanın kutsiyetini Allah ile bulanlar, yetişkin olmanın sorumluluğunu üstlenmiş olmaktalardı. Diğerinden karşılıklı var olmanın hakkı ve Allah'tan da var olmanın varlık hakkı sebebi ile sorumlu olunduğunun idrakinde olup da sorumlu olduğundan yana olması gerekenini yapanlar muhatap alınacak yetişkinliğe, olgunluğa ermişler demektir. Sorumluluk muhatap alınmış olmanın olanağıydı… ki sorumluluk sahibi olmayanı ne diğerleri ne de Allah muhatap alıyor değildi.

Gazabın sorumluluğunu, pişmanlık ve rahmet edebildiklerimiz ile yüklenmiş olarak yetişkinler olmalıydık. Çocukça yaşayan kişiler değil, tanrısalları hakkı gereği yaşaması gereken yetişkin insanlar olmalıydık. Başka bir deyişle de İnsanı Kâmil olmalıydık… ki "La ilahe illallah" her kişinin sorumluluk idrakinde yetişkin olarak İnsanı Kâmil olabileceğinin anlamını da mesaj olarak taşımaktaydı.

*

Fakrdan kulluğa, acziyetten haddini bilmeye ve cennete uzanan yolda La ilahe illallah…

İnsan varlığı gereği ile varoluşu kendi elinde gerçekleşmiyor iken ontolojik anlamda fakr olan ve varlığı ile güç yetirmekten yana kendine ait olan bir yeterliliği olmayan olarak da aciz olan varlıktı. Her yaratılmış varlık Allah ile var olmakta iken fakrı ve acziyeti doğası gereği bulmuş olmaktaydı.

İnsan, bedensel anlamda yaşama incelmiş pamuk ipliğiyle bağlıymışçasına, ölüme bir nefes kadar yakindi. Ontolojik acziyetini bilmekten dahi aciz ve buna göre yaşamaktan ise ölümü unutmuş, nefsi emmaresine göre hiç yaşlanmayacak veya hiç ölmeyecek gibi kör yaşamaya dalandı.

İnsan göklerden yere indirilmiş varlıktı. İlk inen Âdem nebi her ne kadar sürgün yerine indirilmiş olsa da ardı sıra gelen insanlar halifetullah olmayı gerçekleştirdiği kadar ne için olduğunu yani var olmasının anlamını gerçekleştirmiş olmak için yere inmekteydi. İnsanlık tininde kurulan dünyada doğmuş olarak da nesnelliğe aşkınsal anlam-değer belirlenimleri ile biçimlenmiş bir dünya oluşuna gözünü açmış olmaktaydı.

İşte "La ilahe illallah", insanın anlam-değer bağıntısında kendinden fazla vermiş olup da inandığı ama gerçekte karşılığı olmayan ve galip olduğu yönde iktidar belirlenimli ilahlık yüklemli dünya görüşlerini olumsuzlamanın ifadesiydi. Dünya içinde sahiplendiğimiz soy, evlatlar, eşler, mülkiyete dair mal kıldığımız ve servet olarak sahiplenenler, kariyer veya makama dair hırslanma, Allah'ın hakikatinden kopuk ideolojik görüşler vb. ne var ise "La ilahe" demek ile gizli şirkte tapındıklarımız olarak tapınmaktan yana kurtulmamız gerekenlerdi. "İllallah" demiş olarak da Allah'a ait gerçekleşirler iken hakkı gereği helal kılınmış oldukları yönde yaşanması gerekenlerdi.

Kibir, kendini kutsanmış put kılmış olmakta hakkı dışında büyüklenmeydi. Narsist olmak da kendiliği kibir aynasında tapınak

kılmış olmaktı. Hırs; arzu ettiğine tapınırken kendine, öz varlığı olan Allah'tan uzaklaşmaktı. Tamah; anlam yoksunluğuna işaret eder iken doymak bilmeyen sahiplenme duygusunda kaybolmaktı. Öfke; anlam ve değere dair ne var ise yakan bir ateş olup nihilist bir varoluşa kapı aralar iken kişinin kendini hevalarına kurban edip tanrılaştırmasının başlangıç ayağıydı. Her ne ki günaha dair yaşanmaktaydı... günah öz varlığı olan Allah idrakinden uzaklaşır iken kendine yitik kaybolmaya dair düştüklerimizdi. Yeryüzüne inen/ indirilen, kendini ilahlaştırdıklarına dair zan güttüklerine düşerken, düştüklerinde sürüklenirken düşmeye ve sürüklenmeye tövbe ederek duracak ise "La ilahe illallah" başlangıçtı.

Kişi önce ontolojik olarak fakr ve aciz olduğunu, ölüme bir nefes kadar yakın kardeş yaratılmış olduğunu bilmeliydi. Fakr mülkiyetten ve karşılık beklemekten yani sahiplenmekten ari kul olmakta biçimlendiğinde ve acziyet haddini bildiği var olma sınırı olduğunda "La ilahe illallah" talime başlanmış demekti. Kişi günaha düştüğü duygular ve irade biçimsel gerçekleşenlerden yana yedi başlı ilahlık iddiası olan nefsi emmaresine "Hayır" deyip de arındıkça, "La ilahe illallah-ı" artık hakkı gereği talim ediyor demekti. Bunun için olması gereken ise Allah'a olan muhabbet ve vicdandı.

Kişi Allah'ı; tanrısalların gerçekleştiği her eylemde yakinen bulduğunda ve tanrısalları ile istidat artışında deneyime açık bulduğunda artık "La ilahe" dediklerinden ari "İllallah-ı" talim etmiş olmaktaydı. Fakrı koruduğu, acziyetinin idrakinde olduğu sürece gizli şirkten de korunmuş olarak "İllallah" seyrinin nihayetsiz oluşunda kendi olmanın kendisine bağışlanmış olduğu özgünlükte var olabilirdi. Her varlık biricik olmakta kendi iken kendi olmanın özgünlüğünü deneyimlemekte var olmaktaydı. Nihayetsiz "İllallah" seyrinde de kendi olmanın özgünlüğünü gerçekleştirdiklerinde gösterebilmekteydi.

Artık bedene dair değildi ki ölümden korkmuş olsun! Doğaya ait değildi ki acziyet ve fakr kaderi olmuş olsun! Allah'a aidiyette Allah ile acziyeti aşmış, fakrında sultanlığa uzanmış sultanların yurdundaydı. İster oraya

cennet denilsin ister ise kurbiyet yurdu denilmiş olsun fark etmez artık insan; yerden yani duyuya açık görülen fiziki dünyadan, Allah'tan emin olduğu Allah'ın anlam-değer dünyası olan kendilik nezdine yani gönül yurduna yükselmiştir.

Bu dünya, en temelde nur zemininde fizik yani nesnel karşılığı olup nesnelliğine aşkınsal kendinden fazlası olunan kendilik dünyasıydı. Fakrı kullukta karakterize eden, acziyeti haddini bilmekte karakterize eden Müslimlerin yurduydu. Yeter ki fakrdan kulluğa, acziyetten haddini bilmeye ve cennete uzanan yöntem biçimsel yolda "La ilahe illallah-ı" kati iman ve Allah'a muhabbet ile talim etmiş olsun. Sonuçta ise cennet dahi bir ciheti ile fakrda karşılanan, diğer cihetiyle de beka seyri olarak nihayetsiz oluş içinde deneyimlenir iken Allah'ın esas olduğu unutulmamalıydı.

*

Yönteme dair sorunsal olan bir açıdan La ilahe illallah…

Her alan kendi yöntemselliğinde ilkesini açık etmekte ve ilkesini alan belirlenimli tesis etmekteydi. Yöntem alandan alana değişebilir olsa da ilkesine veya olgusuna bağlı olarak sonuç almaya yönelik sonuç vermekte ve sonuç verileri kullanıma açık bulmakta ve genele açık kılabildiği yönde gerçek ile buluşturmaktaydı. Yöntem gerçek ile buluşup, gerçeği talim etmeyi olanaklı kıldığı kadar yöntemdi, yoldu.

Yöntem herkese açık tahkike dair gerçekleşen yol olsa da herkes yönteme başvuracak, yöntemin sonuçlarını bilecek veya sonuçlarından istifade edecek diye bir kaide yoktu. Herkes içkin olduğu karakterine bağlı yönelimleri ve deneyimlerine bağlı edindiği ilgi alanları, alışkanlıkları ayrıca koşullar ve ihtiyaçların zorlamaları doğrultusunda vb. durumlarda yüklem almaya açık ucu açık yaratım oluşunda farklılıklara haiz çeşitlilikte yaratılmış olmaktaydı… ki bu anlamda herkesten aynı alanın insanı veya aynı potansiyelde yeterlilikler göstermesi beklenemez.

Bu doğrultuda belirtir isek sözde tasavvufu yeniden değerlendirmeye alan alimler, tasavvufu mürşit, zikir, riyazet, nafile ibadetler vb. içerikte yöntemsel yol olduğu iddiasında bulunurlar. Böyle olmak kaydı ile gözden kaçırdıkları, kati iman, Allah'a muhabbet yani ilahi aşk, vera düzeyinde vicdan sahibi olmak, derin düşünce ve Allah'a güven sahibi olmak vb. Allah'ın kuluna dair bir lütfuydu… ki bunlar olmadan diğer yöntem belirlenimleri işlevsiz değilse de Allah'tan tam sonuç almaya dair yeterli değildi.

Asıl yöntem; Allah'ın bahşetmiş olup da yöntem kıldıklarıydı. Zikir, nafile ibadetler, salih ameller, riyazet, insanı talim etmek uygulamaya dair yöntem olanlardı. Allah'ın mümine bahşettikleri olan kati iman, kendisine dair muhabbet -ilahi aşk-, samimiyet, kararlılık, sadakat vb. de irade ve duyguya dair yönteme dair olup, verilmiş değiller ise uygulamaya dair yöntemsel olanları hakkı gereği yapmaktan uzak olunduğu gibi uygulamaya dair yöntemler kişiye yük olabilmekteydi. Zorlanan kişinin küfrüne sebep verebileceği gibi imanda zayıflamaya da

sebep verebilirdi. Böyle olsa da bu durum, uygulamaya dair yöntemde gerçekleşmesi gerekenleri yapmamak anlamını taşımakta değildi.

Kişinin gayreti kati imana, Allah'a muhabbete, ihlasa, kararlılığa sebep verecek deneyimde yapıldığında, uygulamaya dair olması gerekenler sonuçta irade ve duyguya dair olması gerekenlerin gerçekleşmesine vesile kılınmış olabilmekteydi. Mürşit kişi pir olup da kâmil kişi ise insana olan muhabbet ve talim sebebi ile de irade ve duyguya dair gerçekleşmesi gerekenler, anlam ve duygu akışı ilişkisi içinde kısmi veya sonuna kadar gerçekleşebilirdi. Uygulamaya ve irade-duyguya dair gerçekleşmesi gerekenler hakkı gereği gerçekleştiğinde Allah'tan sonuç almak, yöntemsel oluşa bağlı süreç sonunda Allah'ın gerçek kılmış olduğu bir vaadiydi.

Uygulamaya dair yöntem kılınmış yapılanların ruhu; iman, muhabbet, azim, şevk, aidiyet, sorumluluk, niyet vb. değer biçimsel gerçekleşen yüklemlerin, uygulamada anlamlı kılmasında gerçekleşmekteydi. İnsan, sadece anlam-değer, irade-duygu, karakter-kimlik vb. yüklemleri almakta değil, uygulamada gerçekleştirdiklerini değer biçimsel gerçekleştirir iken anlam yüklemli olarak ruh kazandırmış olmaktaydı. Eylemleri ile kendine ruh üflemiş, kazandırmış olmaktaydı… ki eylemler ortak amaçta uygulanmakta ise ortak anlam-değer yüklemli ruh alanları oluşturmaktaydı. Bu anlamda ortak ruh alanına her gelen de anlam-duygu belirlenimli katıldığı kadar hem ruh alanına ruh üflemekte, katkıda bulunmakta hem de kendisi de ortak ruh alanında ruhlanmış olarak diğerini rahmete dair olarak hemhâl olduğu yönde deneyime açık bulmaktaydı. Diğerini talim etmeyi, ortak ruh alanında anlam-değer-duygu belirlenimli tatmayı da öğrenmekteydi.

Her kişi insan olmasının vazifesi ne ise onun için halk edilmiş iken her kişiden "La ilahe illallah-ı" hakkı gereği talim etmesi beklenemez. "La ilahe illallah-ı" talim etmesine dair açık teklif zaten varken ve herkes çeşitlilikte ayrıca diyalektik oluşun gereğinde var olmaktayken bütün dünyayı kurtaracağım derdine düşmek yanılgıydı.

Kimisi için her şey veya bir şey delaletine sebep verir iken kimisi için ise her şey veya her şey içinde bir şey hidayetine sebep verebilmekteydi. Bu anlamda her kişi “La ilahe illallah” ifadesinin kapsayıcı anlamına haiz var olmaktaydı. Ya “La ilahe” denilmesi gerekenlerin oluşu içindeydik ya da “La ilahe” demenin oluşu içinde “İllallah” seyrine, talimine geçmiş olarak “La ilahe illallah-ı” talim etmiş olmaktaydık. “La ilahe illallah” kapsayıcı anlam içeriği ile esasına bağlı yoruma açıktı ama talime dair sonuç verisi ile herkese açık olmak ile beraber herkesin hakkı gereği talim edeceğidir diyerek herkese zorlanacak yöntem değildi.

Dinde zorlama yoktu… ki din “La ilahe illallah-ı” yaşamaktan ibaretti. Dinde zorlama olmadığı gibi “La ilahe illallah-ı” talim etmeye dair hiç kimse zorlanamazdı. Dinde esas gönüllülük iken esası yitirmeden “La ilahe illallah-ı” talim etmeye dair aday/ adaylar olabilirdik/ olmalıydık.

Zorla tahakküm kurarak din sahibi kılmak ne kadar yanlış ise yönteme dair her zorlama da yanlıştı. Teklif; kendi olmayı hak sahibi olmakta bulan ve kendi olmayı gerçekleştirmenin özgürlüğünü kendi olmakta bulan her kişinin kendi tercihine bağlı olarak talim etmesi gerekendi. Teklif; yöntemselliğe haiz olup gerçek ile buluşmayı olanaklı kılan bir yolculuğu içeren yöntemdi ki adanmış olanların yürüyebileceği bir sonucun teklifiydi. Her türlü zorluğa ve sınanmış olmaya rağmen ilkesinden taviz vermeden sonuca doğru yürümeyi gerekli kılmaktaydı.

İnsanın acizliği, nefsi emmareye dair zaafları, kötü olana rağbeti de var iken herkesten teklifi kabul etmesi ve hakkı gereği talim etmesi beklenemezdi. Buna rağmen teklif herkese teklif edilmiş olup, herkesin talimine de açıktı.

*

Ayn-el ve hak-el, fena ve beka seyrinde La ilahe illallah…

Seyir; âlemlerin nesne kılınması dolayımında âlemlere aşkınsal Allah'ı, bilfiil gerçekleşen tanrısal belirlenimlerde Rabb-ül Âlemin olmakta seyir etmekti. Allah'ı bilfiil gerçekleşen tanrısal sıfat ve isimlerinde afakta ayn-el yakin ve kişinin kendi üzerinde hak-el yakin seyir etmiş olmasıydı.

Kişi Allah'ı "La ilahe illallah" oluş belirleniminde seyir etmiş olmaktaydı. "La ilahe" ile âlemleri seyre nesne kılar iken âlemlere ve sebeplere aşkınsal fail olmakta görünüş bulan Allah'ı "İllallah" olmakta seyre açık bulmuş olmaktaydı.

Kişi "La" ve "ilahe" arasında inkâr ve araf arasında bulunabildiği gibi iman ve sırat-el müstakim üzere olabilmekteydi… ki "La ilahe" dediğinde artık seyri fenadaydı. Fena seyrinde; İbrahim nebi gibi düşünce âleminde, hakkı dışında anlam-değer yüklediklerini olumsuzlamaktaydı. Ayrıca terke dair olumsuzlaması gerekenleri terk etmiş olarak "La ilahe" seyrini fena seyri olarak bulmuş olmaktaydı. "İllallah" seyrinde ise Allah'ı bilmiş ve bulmuş olduğu seyrinde de kulluk perdesinden seyir ederken iken fena seyrinde, beka sahibi olanı zamansızlara yani tanrısal belirlenimlere bağlı seyir etmiş olmakta iken de beka seyrinde bulunmuş olmaktaydı… ki bu mertebe bir yüzü ile fenaya diğer yüzü ile de bekaya bakan seyre haizdi.

Kişi "La ilahe" ile terki olmayan mertebeye yani olumsuzlayamadığı varlık mertebesine gelmiş olduğunda ise terki terk etmiş olarak artık Allah'a kavuşmuş olmakta beka seyrindeydi. Seyri bekada artık kişi Allah ile görür, duyar, bilir, tutar, sever, irade eder ve yaratıcı etkinlikte diğer tanrısalları da Allah ile hemhâl olmakta deneyimliyor olmanın seyrinde bulunur. Öncesinde de zaten tanrısallar ile var olmaktaydı ancak fena seyrinde tanrısallar ile var olunduğunun idrakinde olunur. Beka seyrinde ise tanrısalları hem istidat artışında hem de hemhâl olmakta deneyime açık bulmuş olmak vardır.

Ayrıca beka seyrinde ahirete dair cehennem, cennet mertebelerini, Cenabı Allah'ın nur âlemlerini de seyir etmek vardı. Her mertebede fena seyrinde bulunur iken mertebe, öznelliğe dair makam kılınmış olduğunda beka seyrine dahil olabilmekteydi. Velayet bir mertebeydi biliniyor olmaya dair fena seyri iken veliyullah olunduğunda bu mertebenin beka seyrine geçilmiş olunmaktaydı. Bu defa velilik bir mertebeydi… bu mertebeyi kulluk perdesinde arif olarak tanrısalları deneyimliyor olduğunun idrakinde deneyimlemekte fena seyrinde olunmaktaydı. Bu düzeyde kişi "İllallah" seyrini Allah'a müşahit olmakta fena seyrinde bulmuş olmaktaydı. Allah'ı tanrısalları dolayımında hemhâl olmakta "İllallah" seyrinde bulduğunda ise artık Arifibillah olmakta beka seyrinde bulunmuş olmaktaydı.

Yukarıdaki anlatıma dikkat edildiğinde fena seyrini belirli kılan hem öznelliğe dair kulluk perdesinde seyir edilmiş olunmasıydı hem olumsuzlamaya veya terke dair seyir edilmiş olunmasıydı hem de kendiliğe dışsal belirlenimlerde ve vaat edilmiş olanı hak etmeye dair seyir edilmiş olunmasıydı. Beka seyrini belirli kılan ise hem kulluk perdesine aşkınsal Allah'ı kendinde olduğu hâl yani anlam-duygu-meleke belirleniminde hemhâl olmakta seyir etmiş olmaktı hem Allah'a ait olanlara katılır iken olumsuzlama öncelikli değil, yüklem alma öncelikli seyir edilmiş olunmasıydı hem de kendiliğe dışsal değil, kendiliğe dair hemhâl olmakta ve hak kazanımlarında seyir edilmiş olunmaktaydı.

Söz konusu "La ilahe illallah" olduğunda, "La ilahe" taliminde fena seyrinde bulunulur iken "İllallah" seyrinin başlangıcında fena, sonucunda ise beka seyrinde bulunulmuş olunmaktaydı. Fena seyir hakikati bilme, bulma seyri olup beka seyri ise hakikate marifetullah düzeyinde kavuşmuş olarak erme, Allah ile kendi olma seyriydi. Böyle olsa da söz konusu Allah'ın nihayetsiz seyir sahibi olması ise kulun seyre dair her bulduğu azdı.

Eskiler "Allah, Allah'lığını kimseye vermez" derken de Allah'a kıyasen hep az olanı seyrettiğimizi, az olanda kaldığımızı da ifade etmiş

olmaktaydı. Seyir yaratılmış olanın "La ilahe illallah" seyri ise yaratılmış olmakta hep azdık. Allah ise kendinden fazla vermiş olmak ile kalmayıp aidiyetinde gerçekleşen tanrısallar ile yaratmış olanlardan hep fazlası olmakta zaten Allah'ı Ekber olandı. Bu anlamda "La ilahe illallah" seyri, "La ilahe illallah" demek ile sorumlu olan yaratılmış olanın seyri olup hep fakr olunduğunun, başka bir deyişle de hep az olduğunun idraki ile haddini bilmiş olmanın da seyriydi.

*

Cihad-tevhid ve İnşirah suresi bağıntısında İslam ile La ilahe illallah…

Cihad; mücadele kavramından türetilmiş olup gayret etme, bütün gücünü, varlığını amacın gerçekleşmesi için kullanmak anlamını taşır. İlkeye dair amacın gerçekleşmesi için verilmiş olan zorlu gayret cihad iken cihad sonucunda başarı El Azim ve el Kahhar isminde karşılık görmekteydi.

Hazreti Muhammed Mustafa cihadı büyük ve küçük cihad olmak üzere ikiye ayırmıştı. Küçük cihad; müşrik, münafık, münkir ile olan ilmi ve değer alanı çatışmasına dair gerçekleşmekteydi. Büyük cihad ise kişinin kendi nefsi olan cihadıydı… ki zor olanın bu cihad olduğunu da vurgulamıştı. Büyük cihadı kazanamayanların küçük cihatta başarı kazanması beklenemezdi.

Allah uğrunda Allah adına Allah için cihad; fedayı nefs olan serveti, makamı, sevdikleri her ne ise Allah için kılmak, paylaşmak ve hizmet ile yapılan cihattı. İlim öğrenmek, sevdiklerinden paylaşılabilecek olanları paylaşabilmek, ibadetler, nafile ibadetler hep fedayı nefs düzeyinde cihada dairdi. Fedayı can düzeyinde cihad da Allah'a adanmış bir ruh olarak kefenini ölmeden önce giymiş misali nefsi emmareye göre değil, Allah'a göre yaşamaktı. Gerekir ise canını dahi Allah ve değerleri için feda edebilmekti.

İşte "La ilahe illallah" tevhid sözü cihada azme dair isteklendiren ilahi sözdü… ki kelimetullah anlamında gerçekleşmesi için cihat edilmiş olandı. Cihad "La ilahe illallah" tevhid sözünü gerçekleştirmek için yapılandı. "La ilahe illallah-tan" gafil cihad, cihad niteliği taşımakta değildi. Cihad amaçta kelimetullahı gerçekleştirmek, tesis etmekti… ki ister fedayı nefs ister fedayı can olsun kelimetullahı gerçekleştirmenin bir biçimiydi. Cihad hangi biçimde, düzeyde ve araçlar ile yapılırsa yapılsın "La ilahe illallah-ı" gerçekleştirmek, tesis etmek için yapılandı. Münafıka, müşrike, münkire yani zalimlere karşı cihad ilim ve değer alanında olması gereken iken en temelde kişi kendi nefsi emmaresine karşı cihad etmeliydi ki zalimlere karşı cihadında başarılı olsun. Cihad,

sürecinde Allah'ın El-Azim ismi gereği yapılmalıydı ki sonuçta Allah'ın El-Kahhar ismi gereği üstünlük, başarı kazanılmış olsun.

Kur'an'da cihadı en iyi betimleyen surelerden biri de İnşirah suresiydi. Son dört ayeti ile cihadı betimlemekteydi.

İnşirah suresi:

"Senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı? Senin şanını yükseltmedik mi? Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten, güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Öyleyse işi bitirince diğerine koyul. Sadece Rabbine yönel."

Genel anlamda İnşirah suresi; Allah'ın, sebeplerin faili olduğunu fark etmek yani tevhid ilkesi gereği okunması gereken bir sureydi. Sonuçta ise fail olan Allah'a cihad ruhu ile katılmak gerektiğinin usunu verir iken tevhidin eylem biçimsel olarak da gerçekleşmesi gerektiğinin usunu verir. Böyle olmak ile beraber İnşirah suresinde tevhid; tevhidi gerçekleşenlerin yaratıcı -fail- nedeni olan Allah'tan olarak okumak ve fail nedene erek yönelimli olarak yaratıcı çabada katılmak içeriğinde anlamlı kılınmış olmakta betimlenmiş olmaktaydı. Sebepler, sebepler ile yine sebepleri okumanın sebepleri değil, sebeplerin faili olan Allah'ı bilmenin ve bilfiil olarak görmenin tevhide dair ayet belirlenimleri olarak okunması gerekendi. Sonuçta ise yaratıcı fail olana fail olmak ile katılmak tevhidin fail olmakta gerçekleşmesi gereken yönüydü. İnşirah suresinde tevhid, bilmeye yönelik olduğu kadar eyleme de yönelik gerçekleşendi… varlıkta her fiil -eylem- yaratıcı etkinliğin bir belirlenimi olarak gerçekleşir iken ilk ayetler ile bu da kastedilmiş olmaktaydı. Bu durumda cihad; her türlü zorluğa rağmen, Allah'ın yarattıkları ile arasında fail olması bağıntısında gerçekleşen vahidiyetine bağlı olarak tevhidi yaşamaktı.

Her türlü zorluk karşısında azim ile yılmadan olması gerekenleri yapmak, yaratıcı çabadan taviz vermeden hep yeni bir işe başlamak olması gerekendi. "Yalnızca -sadece- rabbine yönel" ayeti de "La ilahe illallah" tevhid sözünün ereğe göre uygulamaya dair karakterize edildiği

farklı bir biçimiydi… ki İnşirah suresinin cihada dair anlam içeriğinden bakıldığında, cihad Allah için iken Allah'tan gafil olmamak gerekirdi.

İnşirah suresi, zorluklar karşısında unutulmuş gerçeği, kiminle ve nasıl var olduğumuz gerçeğini bize hatırlatır iken Allah'a yönelmiş olarak cihada devam edilmesi gerektiğinin gerçeğini de anlamlı kılar. Surenin anlam bütünlüğüne bakıldığında, tevhid, dolayısıyla da yöntem biçimsel ifade edilmiş olarak "La ilahe illallah" betimlenmekteydi. Bu doğrultuda yorum biçimsel olarak belirtir isek "La ilahe" ile Allah'tan gafil bırakılanlar olumsuzlanır ve cihad öncelenmiş olunur. "İllallah" ile de Allah olumlanır iken Allah'a yönelmiş olarak Allah'a göre yaşanması gerektiği farz kılınmış olur. Bu anlamda tevhidi yaşamak, dolayısıyla da "La ilahe illallah-ı" yaşamak en temel dini kaidelerden olarak farzdı.

İslam'da düşünmek, ilim öğrenmek, ilim sahibi olmak ne kadar farz ise tevhide dair okuma yapabilmek ve tevhidi yaşamak da bir o kadar farzdı. Bu düzeyde bakıldığında, İslamı farza dair basite indirgeyerek tanımlar isek İslam; iman, tevhid ve cihattan ibaret olup ilimin tevhide dair talimini koşullamaktaydı.

Tevhid; Allah merkezli olarak tanrısallar dolayımında düşünmek, sebeplere aşkınsal yaratıcı fail olan Allah'ı bilfiil olmakta müşahede etmek, bilfiil olmakta tanrısalları yaratıcı çabada gerçekleştirmek ve genele yaygın tesis edebilmekti. İşte böylesi farz olanı, ilke belirlenimli olarak erek biçimsel anlamda yaşama çabası cihattı.

İslam'da cihada; cihadın anlam açısından bakıldığında, "La ilahe illallah" cihadın ana mesajıydı ve gerçekleşmesi gerekeniydi. "La ilahe illallah" tevhid sözü, "La ilahe" ifadesi ile cihadın yöntemini içermekteydi. "İllallah" ifadesi ile de cihadın sonucu olarak Allah görünür olmalıydı. Sonuçta cihad kelimatullahın gerçekleşmesi için iken kelimetullah gerçekleştiğinde görülmesi gereken sözün sahibi olan Allah'tı.

İslam; Allah'a iman, Allah'ın tanrısal sıfat ve isimlerinin hakkı gereği gerçekleşmesinin, görünüş bulmasının cihadı ve tevhidine göre cihada

içkin yaşamayı önceler. İslamı özetleyen söz “La ilahe illallah” tevhid sözüydü. “La ilahe illallah-ı” özetleyecek olan ise Allah’a iman ve cihattı. Cihad tanrısalları belirleniminde Allah’ın hakkı gereği görünüş bulmasının gereği olarak tanrısalların hakkı gereği gerçekleştirilmesi gereğinde yapılması gerekendi.

Cihadın kime karşı ve hangi araçlar ile yapıldığı önemliydi ama ne için yapılmış olduğuna gafil olmamak daha önemliydi… ki ne için olduğunun anlamından gafil olunan her mücadelede; anlam-değer yitimine maruz kalmak, yüklem almaya açık oluşta vesveseye açık kaybolmak, şekilciliğin baskıcı yaklaşımında araçları amaç edinmiş olmakta iken esas amaçtan kopmuş olmak ve mücadele edilen zalimlere benzemeye başlamak vb. gerçekleşebilecek olanlar içinde baş sıradalardı.

Amaca bağlı belirli kılınmış olan anlamın ve değerin yitirilmiş olması, kendi olmaya dair ne için olunduğunun anlamının ve değerinin de yitirilmiş olduğu anlamını taşımaktaydı. Allah için olan insan, Allah için cihad ediyor olarak kendi için, kendi varlık anlamı için de cihad etmiş olduğunu unutmamalıydı.

*

İrade ve La ilahe illallah…

İrade, en temel gerçekleşme potansiyeli olup hareket bağıntısında kendini gerçekleştirme erkinin biçimlenmiş olduğu öznel tanrısal belirlenimdi. Kendini gerçekleştirmeye dair her potansiyel gerçekleşme erki gösterdiğinde irade biçimsel gerçekleşmekteydi… ki bu anlamda bilfiil olmakta bilkuvve vücud bularak gerçekleşen bütün tanrısal sıfat ve isimler irade biçimsel gerçekleşmekteydi. Yaratıcı etkinlik anlamında düşünmek, düşüncede bilme biçimsel gerçekleşen us, hayal gücü, görme, duyma, bilme, duygulara dair gerçekleşenler, biyolojik faaliyet olarak belirenler hep iradeye içkin gerçekleşmekteydi. En temel varlık durumu olan nur dahi irade değildi ama harekete içkin iradeye haiz gerçekleşmekte olarak öznelliğin doğasının irade biçimsel gerçekleştiğinin gerçeğini kendinde taşımaktaydı.

Öznelliğe dair her ne gerçekleşmekte ise harekete içkin gerçekleşme erki beliriminde irade biçimsel gerçekleşmekteydi. Bilgi ve irade buluşmasında da irade, irade edilen nesneleri dolayımında tercih belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Yukarıdaki başlıkta yorumlanan İnşirah suresine dikkat edildiğinde, ayrıca Kur'an'da geçen Duha suresine dikkat edildiğinde insanlık tininde her ne gerçekleşmekte ise Rabb-ül Âleminin iradesi dolayımında özden kaynaklı olarak gerçekleştiği ifade edilir. Rahman suresinde de "Rabbinizin hangi nimetini yalanlarsınız" denilen her ifadede ve önsel anlatımında, doğada nimet olma niteliğinde gerçekleşen her şeyin yine melekut (Allah olmanın kuvvetleri zemininde) Rabb-ül Âleminin iradesine haiz gerçekleştiği ifade edilmiş olur.

Yani varlık âleminde her ne gerçekleşmekte ise Allah'ın iradesi dışında gerçekleşmekte değil. Zaten Rabb-ül Âlemin denilirken dahi bütün mevcudat üzerinde iradesi ile galip olan ve katmanlı yaratım bağıntısında içkin aşkınsal, dışsal aşkın varlık kast edilmiş olmaktaydı. İradeye içkin her tanrısal belirlenimi ile de Rabb-ül Âlemin olmayı sürekli kılmış olarak koruyan Allah kastedilmiş olmaktaydı.

“Ben istemeden siz isteyemezsiniz” ayeti de iradenin tanrısal olup Allah’a aidiyette gerçekleşir iken yaratılmış olana dair gerçekleştiğinin anlamını taşımaktaydı. Tanrısalların tamamı Allah’a aidiyette gerçekleşir iken yaratılmış olana dair gerçekleşmekteydi… ki var olmak tanrısallar ile gerçekleşirken ve var olmak kimsenin kendi elinde olmadan gerçekleşir iken Allah’ın iradesi dışında gerçekleşiyor değildi.

İşte “La ilahe illallah” en temelde bütün varlık âleminde gerçekleşenlerin, Allah’a aidiyette var olmaya dair kılınmış olmasında Allah’ın yaratıcı düşünce etkinliğinde iradesi, usu dahilinde gerçekleştiğinin anlamını taşımaktaydı. İlahlık belirlenimi olarak ne gerçekleşmekte ise yaratılmış olana dair kılınmış olmakta iken Allah’a aidiyette gerçekleşmekteydi… ki her ilahlık belirlenimi olan tanrısal, Allah’ın ilah olmasının belirlenimi olarak yaratım dolayımında gerçekleşmekteydi. Allah kavramında karşılanmış olarak ilah olan zatın varlık gerçeğini ve varoluş biçimsel olan olma durumunu yani ereğinde görünüş bulduğu kendini oldu kılmış olduğu olma durumunu anlamlı kılmış olmaktaydı.

Varoluş biçimsel olarak gerçekleşen yaratım, tanrısallar ve melekut biçimsel gerçekleşen her ilahlık belirlenimi, her bir belirleniminde vahidiyetini koruyan Rabb-ül Âlemin ile ereğinde Allah olmanın gerçeğinde gerçekleşmiş olmaktaydı. Bu anlamda El- İlah anlamında Allah ismi sadece varlık olarak ilk neden olan değil, varoluşsal olarak da erek neden olmakta kendini gerçekleştiren irade sahibi olup da iradesini yarattıkları dolayımında gerçekleştiren yaratıcı zata -özneye- işaret etmekteydi.

Allah ile var olduğumuz içindir ki doğal anlamda irademizi Allah ile buluyorken ve irade bize dair bahşedilmiş olmakta gerçekleşiyor iken tercihe dair beliren her iradeden, diğerinin varlığı sebebi ve kendi olmanın gerçeği sebebi ile mesul kılınmış olarak, Allah ereğine göre iradenin biçimlenmesi gerektiğine işaret etmekteydi.

Yani irade diğer tanrısallar gibi yaratım biçimsel gerçekleşiyor olmak ile beraber, diğer tanrısallar ile var olmaktan yana mesul değildik ama

diğer tanrısalların ne için nasıl gerçekleştiğini belirli kılan iradeden sorumlu olarak var olmaktaydık… ki bu doğrultuda “La ilahe illallah” yöntemsel içeriği ile, yaratıma dair gerçekleşen iradenin Allah ereğine göre ne için nasıl gerçekleşmesi gerektiğine dair biçimlenmesi gerektiğinin anlamını taşımaktaydı. Tevhidin sadece ilk nedene bağlı biçimlendiğini değil, erek neden belirlenimine göre de irade ve yaşam biçimsel biçimlendiğini göstermekteydi.

Tevhid, irade bağıntısında ereğine bağlı olarak değer oluşu içinde yaşamsaldı. İrade bu anlamda us gibi tevhidin en önemli unsurlarındandı. Us ile tevhid ilmini bilecek ve irade ile talim edecektik… ki “La ilahe illallah” yani kelimetullah insan olmanın gerçeğinde, anlam-değer dünyası olan tininde, us ve irade biçimsel olarak gerçekleşmiş olsun.

Tevhid; Allah’ı ilmi ve müşahedeye dair yakin bulmuş olmanın ilmiydi. İradeye bağlı gerçekleşecek olan cihatta yaşanması gerekendi. “La ilahe illallah”, iman ile çıkılan tevhid yolculuğunda, irade ile biçimlenen yolculuğun ereğinde nereye doğru gittiğini işaret etmekteydi. Yolculuk “La ilahe-den illallah-a” uzanır iken “İllallah” bir son değil, yeniden başlangıçtı. Artık Allah ile biçimlenen bir yolculuğun yürüyeni olmaktaydık… ki nihayetsizliğe uzanan yolculuğun yöntemi ve ismi “La ilahe illallah” idi. İnsanın nihayeti, sonuçta ulaşması gerektiği kaderi Allah idi ve nihayete varmak söz konusu olduğunda nihayetsiz bir oluş içinde var olmak -yaşamak-, insanın yeni kaderi idi.

*

Özgür irade, Tanrı tasavvuru, İslami anlamda öncelik ve La ilahe illallah…

Madem ki varlık âleminde olan biten, süregelen ve sürecek olan her ne gerçekleşmekte ise Allah'ın iradesine bağlı gerçekleşmekte, öyle ise özgür irade ne anlam taşır? Bu soruya ve arkasından gelecek olan; öyle ise adalet, cehennem veya cennet ne anlam taşır gibi sorulara diğer kitap çalışmalarımda geniş biçimde yer verdiğim için "La ilahe illallah" çalışmasında bu soruların üzerinde detaylı durmayacağım.

Ancak özellikle belirtmek isterim ki İslam'da öncelikli sorunsal olan özgürlük veya özgür irade sorunsalı değildir. Elbette özgürlüğü, kendi olmakta ve kendini gerçekleştirme iradesi gösterme belirleniminde bulur iken felsefi ve kelama dair düşünmenin konusu kılmalıydık. Kendi olmanın sorumluluğu, diğeri ile var olmanın sorumluluğuna göre özgürlüğün biçimlenen bir olgu olduğunun da idrakinde olmalıydık. İslam kelamcılarının veya alimlerinin, ariflerinin özgür irade, adalet, cehennem ve cennet gibi konuları, sorunsal olarak kritik etmiş olmalarını da elbet önemsemeliydik.

Ancak bu gibi sorgulamalar, bu konuların Kur'an'da sorunsal olarak değerlendirildikleri anlamını taşımakta değildi. Bu sorgulamalar İslami anlamda ne için olduklarına dair hikmet başlığı altında hikmetlerine dair sorgulamalar olarak değerlendirilir/ değerlendirilmelidir.

İslam'da öncelikli sorunsal olan ise tanrı tasavvurları çeşitliliğinde Allah'ın hakikati, ahadiyeti ve ayrı değil ama aynı da değil yaratım bağıntısında gerçekleşen vahidiyetinin anlaşılmasıydı… ki panteist, pagan, şirk ve inkâr gibi konular tanrı tasavvurları ile ilgili konular olup en temelde "La ilahe illallah" ifadesi ile bir tanrı tasavvuru verilmiş olarak en temel soruna dikkat çekilmiş olmaktaydı.

Her inkâr veya müşriklik biçimi bir tanrı tasavvurundan hareket ile gerçekleşmekte olduğu içindi ki "La ilahe illallah" tevhid sözü, İslam'da ilk öncelenen konunun tanrı tasavvuru olduğunu görmek adına

önemliydi. Allah ile var iken öncelikli olarak Allah'ı bilmek olması gerekendi.

İslam'da öncelik; iman, tevhid, cihad, olan bitenin ne için olduğuna dair hikmeti yani nedeni/ nedenleri, sonuçta ise Allah'a ait olanlar ile Allah'la var iken ilahi rızaya ermektir. Bu anlamda "La ilahe illallah", Allah'a göre yaşamak gerektiği anlamında yöntemsellik içerir iken iman, tevhid (hakikat anlayışını içerir), cihad, hikmet, rızaya erme oluşu içinde gerçekleşmesi gerekendi.

İslam'da en temel öncelik; iman ve doğru biçimde tevhidi idrak ediyor olmak ile Allah'ı hakkı gereği bilmek, cihad, güzel ahlak sahibi olmak ve Allah rızasına ermekti. Hikmet de olan biteni neden bağıntılarında ve kendinden fazlası olma belirlenimlerinde metafizik anlamda düşünmeye konu edinmekti… ki ilmi ve metafizik anlamında olan biteni anlamaya, bilmeye çalışma çabası da İslami anlamda öncelikli kılınmış olan bir farzdı. Allah'ı düşünmek, yaratıma dair olan biteni hikmeti gereği düşünmek, ilim öğrenmek vb. İslam'da öncelikli farzlardandı.

Ancak yukarıda belirtilmiş olan önceliklerden daha öncelikli bir konu değildi. İslam'da İslam'ın kendinden fazla vermiş olduğu bir durum olarak hikmet, hikmeti bilmenin konusuydu. Öncelikli ihtiyaç durumunda iman, tevhid ilmi, cihad, güzel ahlak -terbiye- öncelikli iken hikmet bunların hemen arkasından gelen ve derdine düşmüş düşünür insanların önceliği olarak gördüğümüz bir farzdı. Genel anlamda müslimler bu farzdan uzak durmamalıydı. Kendilerini, olan bitenin süregelen zamansız gerçeklerinden mahrum etmemelilerdi.

"Bana eşyanın sırrını öğret" veya "İbrahim nebiye verdiğin bereketten ver…" dualarını yapan nebinin ümmeti isek tevhid gereği baktığımızda Cenabı Allah'ın El Alim, El Hâkim vb. tanrısallarının gerçekleştiği bilime ve metafiziğe yabancı kalmamalıydık. Genel anlamda toplumsal düzeyde ihtiyaç duyulan iman, tevhid ve ilişkilerde terbiye, adalet vb. bireysel anlamda cihad, hikmet, güzel ahlak ve rıza (gönüllülük esasının gözetiliyor olması) ile taçlanmalıydı.

Kur'an ve La ilahe illallah…

Kur'an'da "La ilahe illallah" Allah'tan başka ilah olmadığı anlamında Allah'ın vahidiyetini anlam olarak içeren içerikte ifade edilmekteydi. Bütün sureler sure olmaları gereği hakikate dair yaşamsal olup deneyime açık bir modelleme iken "La ilahe illallah" tevhid sözünün anlam içeriğine göre biçimlenmiş olmaktaydı. Birçok ayet bir zikir misali "La ilahe illallah-ı" içermekte, Allah'ın yarattıkları ile varlıksal ve varoluşsal bağı anlamlı kılmış olmaktaydı.

"La ilahe illallah" en temel gerekçesi ile müşriklere ve münkirlere, anlam olarak vermiş olduğu tanrı tasavvuru ile "La ilahe" demiş olmanın dolayımında "İllallah" demiş olmanın eleştirisi ve reddiyesiydi. Sadece tanrı tasavvuru vermiş olmakta değil, en genel yaklaşımı ile Katmanlı yaratım bağıntısında ayrı değil aynı da değil olmakta, Allah ve yarattıkları arasındaki bağın nasıl olduğunu da anlamlı kılmış olmaktaydı.

Katmanlı yaratım bağıntısında, şah damarından daha yakin olan, her nereye bakar isen bilfiil gerçekleşen tanrısal belirlenimlerinde vücuda gelmiş olmakta veçhe belirlenimli görünüş bulmaktaydı. Yarattıklarına içkin aşkınsal olduğu gibi dışsal aşkın da duran varlık olarak hem yarattıklarının nesnesi ve öznesi hem de tanrısalları ile de yarattıklarına paye vermiş olarak pay sahibi olmakta var kılmış olmaktaydı.

Her bir yarattığı kendisinde fazla vermiş olduğu olarak kendisi değil ama kendisinden ayrı da gerçekleşmemekteydi… ki O kendinde nur olmayı koruyor iken yeri, gökleri ve arasında var olanları kendinden fazla vermiş olduğu belirimde var etmiş olmaktaydı. Su nur değildi ama nur ile var olmaktaydı. Toprak nur değildi ama nur ile var olmaktaydı. Hava nur değildi ama nur ile var olmaktaydı. Nur ise birçok türev ve kuvvet etkileşim biçimi ile en temelde niceliğe haiz olup hareket bağıntısında kendinde yekvücud öznel niteliği ile Allah olandı. Kendi olmayı yitirmeden kendinden fazla verdikleri dolayımında, yaratım sonucunda Allah karakterinde kendi olmaktaydı.

Allah kendinden fazla verip de yarattıklarına varlıksal anlamda benzemeyen ama biricik tanrısalları kendisine ait gerçekleşir iken yarattıklarına dair gerçekleşiyor olmakta yarattıklarını kendi gibi kılmış olmakta benzer kılmaktaydı. Böyle olsa da her bir tanrısal birçok biçimde gerçekleşiyor olsa da eşsiz gerçekleşmekte ve kendisine ait gerçekleşmekte iken tanrısalları ile de yarattıklarına benzemezliğini korumuş olmaktaydı. Yarattıkları tanrısalları kısmi deneyimler iken kendisi bütün varlık biçimlerinde evrensel kılıyor olmakta ve nihayetsiz yeterlilikte tanrısallarını kullanıyorken de yarattıklarına benzemez olmayı korumaktaydı. Yarattıklarının kendisine benzer olması, kendisinden aldıkları paye kadarı ile kendisi gibi oldukları özellikleri kısmi anlamda göstermekten öte gerçekleşmekte değildi.

Kendinden fazla verdikleri ile varlıksal anlamda aynı değildi ama yaratıma dair kendisi ile hareket bağıntısında yarattığını bilfiil vücuda getirmiş olmakta iken yarattığının kendisinden ayrı gerçekleşmesi olanaklı değildi. Kendi varlık niteliğini kaybetmeden kendinden fazla vermiş olarak var ediyor olması da aynı değil ama ayrı da değil yaratım bağıntısında gerçekleşmiş olmaktaydı.

Cenabı Allah hem varlıksal anlamda nur olması hem de varoluşsal anlamda tanrısalların kendisine ait gerçekleşiyor olması bağıntısında yarattıklarının nesnesi ve öznesi olmasından bakıldığında ayrıca varoluşu kendi elinde gerçekleşmeyen yarattıklarından da bakıldığında "La ilahe illallah" ifadesinin anlam olarak içerdiği yaratıcı öznesiydi. Mutlak ilahlık vasfını, yarattığı hiçbir varlık gösterme yeterliliğinde değildi. İlahlığa dair her ne göstermekteler ise o da Allah'ın aynı değil ama ayrı da değil olması gereğinde gerçekleştirme yeterliği gösterdikleriydi.

Kur'an'da "La ilahe illallah", varlık âleminde gerçekleşen tanrısalların Allah'a ait gerçekleştiğinin anlamı ile de kullanılır. "Huvallahullezi la ilahe illa hu, alimul gaybi veş şehadeh, huver rahmanur rahim…" vb. her ifade de "La ilahe illallah" tanrısalların aidiyetinin Allah'a ait olduğu vurgulanır. İnsanı "O her şeyi gören, işiten, bilendir" denildiği gibi

"İnsanı işiten, gören ve bilen kıldık" der iken Allah'a ait gerçekleşen tanrısalların yaratılmış olana dair gerçekleştiği de ifade edilmiş olmaktaydı.

Kur'an'da La ilahe illallah" hem nasıl bir tanrı tasavvurumuzun olması gerektiği hem yaratan ve yaratılan arasında birbirinden kopuk değil, yaratıma dair bağıntılılıkta varoluşun çift yönlü gerçekleştiği hem de Allah ile nasıl yakinlik kurmamız gerektiğinin yöntemselliğini içermekteydi. Bunun için olsa gerek ki "La ilahe illallah", Kur'an'ın dil kullanım üslubunun karakteri olduğu gibi Kur'an'ın nasıl yaşamsal olduğunun/ olması gerektiğinin yöntemselliğini de içermekteydi. Kur'an'ın özeti Fatiha olsa da ana fikri "La ilahe illallah-tı."

Tevhid, yaratan ve yaratılan bağıntısının ne olduğu, nasıl gerçekleştiğinin ilmiydi. Kur'an anlam derinliğinde "La ilahe illallah" tevhidi tanımlayan ve tanıtlayan ilahi sözdü.

*

Farklı biçimlerde yorumlanan La ilahe illallah…

Konu tasavvuf olduğunda “La ilahe illallah” tevhid sözü farklı biçimlerde de kullanılmış olmaktaydı. Sonuçta tevhidin birçok yorumuna, tasavvufta tanık olmak olanaklıydı.

“La mabude illallah” der iken Allah’tan başka ibadet edilecek yoktur denilmiş olmaktaydı… ki bu sözün karakter karşılığı abid veya zahid olmakta görülmekteydi. “La maksude illallah” denilir iken Allah’tan başka gaye edinilecek yoktur” denilmiş olmaktaydı… ki bu sözün karakter karşılığı adanmış kul olmakta görülmüş olmaktaydı. “La matlube illallah” der iken Allah’tan başka talip olunacak yoktur denilmiş olmaktaydı… ki bu sözün karakter karşılığı mürid olmakta görülmüş olmaktaydı. “La mahbube illallah” der iken Allah’tan başka sevilen yoktur denilmiş olmaktaydı… ki bu sözün karakter karşılığı insanda aşık kul olmakta gerçekleşmekteydi.

“La faile illallah” der iken Allah’tan başka fail yok denilmiş olmaktaydı. Bu ifade en temelde her şey ve her iş yaratıcı etkinlikte gerçekleşir iken Allah’ın fail olmasının kaçınılmazlığında varoluşa dair her ne var ise gerçekleşiyor olduğunun ifadesiydi.

“La mevcude illallah” derken de Allah’tan başka mevcud yoktur denilmiş olmaktaydı… ki bu ifade en temelde klasik vahdeti vücud görüşünün “Birden bir çıkar” ifadesinin farklı biçimde yorumuydu ve bir zorlamadan ibaretti. Elbette Allah faili mutlaktı ama yaratım gereği kendinden fazla verir iken hem kendi olmayı koruyan hem de yeni bir varlık durumu açık etmiş olmakta iken kendisinden başka mevcut olmadığı varlık durumunu artık geride bırakmış olmaktaydı.

“La ilahe illallah” tarihsel süregelişte yukarıdaki örneklerdeki gibi farklı biçimlerde yorumlanmıştı. Bazısı zorlama olup elbette birçoğu doğruydu. Allah’a ait sıfatları yine Allah’a aidiyette gösterme çabasına da bu yorumlama biçimlerinde tanık olmaktaydık.

“La ilahe illa ente sübhaneke innî küntü minezzalimin”, “La ilahe illallah-u melikul hakkul mübin”, “La ilahe illa huver rahmanur rahim” vb.

kelimeyi tevhidi tamamlayıcı ifadeler de yukarıda bahsi geçen yorumlama biçiminden farklı olarak “La ilahe illallah” tevhid sözünü, Allah’ın farklı sıfatlarını zikretmenin zemini kılmış olmaktaydı. Kendisinden başka ilah olmayanın, hangi sıfatları veya isimlerinde ilahlık belirleniminde kendini gerçekleştirdiği veya görünüşe geldiği anlamlı kılınmış ve hatırlatılmış olmaktaydı.

“La ilahe illallah” tevhid sözünü böylesi yorumlama biçimi bir önceki yorumlama biçiminden, anlam bütünlüğüne uygun olarak daha doğru olup, Kur’an’da da uygulamalı olarak gösterilmiş olmaktaydı. Böylece Allah’ta olmayan özellikler Allah’a yakıştırılmış olmamaktaydı. Böyle olsa da kötü niyetten ari olarak böylesi yorumlar, anlam zenginliği ile farklı bakış açılarından “La ilahe illallah” tevhid sözünü değerlendirmenin olanağını gösterir iken dikkate değer olduğu kadar önemliydi. Zorlama olanları ayıklamak ise gerekçeleri ile beraber olması gerekendi.

*

Esmayı Hüsna ve La ilahe illallah…

Esmayı Hüsna Cenabı Allah'ın anlam-değer yüklemli olup karakter içerikli kimlik belirlenimleriydi. Duyguda karşılıkları olan isimleri olduğu kadar nesnel karşılıkları olan isimleri de vardı. Zatını, sıfatlarını işaret eden isimleri olduğu gibi ilke içerikli fiilde gerçekleştirdikleri dolayımında anlam yüklemli isimleri de vardı.

En temelde varlıksal anlamda Esmayı Hüsna ile bize söylenmiş olan; varlık olmaya dair zatında öz niteliği gereği mutlak olanın, söz konusu kendini gerçekleştirmek ise kendini gerçekleştirmeyi, niceliğe haiz hareket etmeye yani kendini gerçekleştirmeye dair mümkün varlık olmakta bulur iken yaratıcı etkinlik olarak bulduğuydu… ki yaratırken kendinden fazla verdikleri dolayımında kendini oldu kılmış olduğu karakter içerikli kimlik belirlenimlerinde yani yüklem içerikli gerçekleşen tanrısal belirlenimlerde kendini de yaratıyor olduğuydu. Bu anlamda Allah özü gereği varlık olarak ne kadar zorunlu varlık ise varoluşsal anlamda da bir o kadar mümkün varlık olarak kendini yaratıma açık bulmuş olmaktaydı. Kendini Esmayı Hüsna nitelemelerinde sıfat, karakter, kimlik belirlenimli olarak gerçekleştirmek ve görünüşe taşımaktaydı.

Yaratılmış her varlık da Allah'tan paye almış olarak pay sahibi olmakta var iken Allah'a ait tanrısallardan yani sıfat ve isimlerinden de pay sahibi olduğu kadar kendi olmayı tanrısallar ile bulmuş olmaktaydı. Bu anlamda tanrısallar varlığın evrensel gerçeği olmaktan öte değillerdi.

Esmayı Hüsna olarak ne gerçekleşmekte ise gerçekleşme belirlenimli olarak bilfiil olarak gerçekleşir iken bilkuvve vücud bulmuş olarak görünüşe gelmenin belirlenimi iken yaratan ve yaratılmış olan arasında "La ilahe illallah" tevhid sözü altında toparlanmaktalardı. Allah'a ait gerçekleşir iken yaratılmış olana dair gerçekleşmekte olup "La ilahe illallah" tevhid sözünün anlam içeriğinde bağıntısal gerçekleşmiş olmaktalardı. Yani Esmayı Hüsna Allah'a ait gerçekleşmektedir der iken "İllallah" demiş olmakta ve yaratılmış olana dair gerçekleşmekte denilir iken de "La ilahe" denilmiş olmaktaydı. Yaratılmış olanlar tanrısalları

gerçekleştirmenin tanrısal yeterliliğinden uzak tanrısallar ile var olmaktaydı. Görme, duyma, bilme, merhamet, sevgi, cömertlik vb. bütün tanrısallar bize dair kılınmış olup da kendi olmanın bir belirlenimi olarak gerçekleşiyor olsalar da bizim elimizde olmadan öz varlığa yani Allah'a ait olarak O'nun yaratıcı etkinliğinde gerçekleşmiş olmaktalardı.

*

İsmi azam ve La ilahe illallah…

Çeşitlilik içinde en büyük, en faziletli, en aliy, en belirgin, en güzel kıvam vb. değerlendirmelere tabi tutmak, farklılığın belirgin doğası gereği kaçınılmazdı. Söz konusu Esmayı Hüsna ise içlerinde hangisinin en önemli isim olduğu yani ismi azam olduğu hep tartışıla gelmiş bir konuydu. Sıfat ve fiile dair isimler hariç zati isimler olan El- Hayy, El- Kayyum, Es Samed, En- Nur isimleri Cenabı Allah'ın en büyük isimlerindendi. Eskilerden ehil olanlar da bilirdi ki El- Elif de Cenabı Allah'ın zati isimlerinden olup en büyük isimlerindendi.

El- Hû ismini de zati isim kabul edip Allah'ın mutlak gaybi yönüne işaret eden anlamında en büyük isimlerden görenler de olmuştu… ki bilmeyi isteyen Allah için varlığına dair gaybı mutlak olan bir mertebeden bahsetmek yanlış bir yaklaşım olmak ile beraber El- Hû, hüve anlam içeriği ile Kur'an'da, tanrısal her belirlenimin Allah'a ait gerçekleştiğinin anlam ifadesini taşımaktaydı. El- Hû diyebilmek için tanrısal yüklemlerinde belirlenim göstermiş olmak şartı aranması gerekendi.

Böyle olsa da bu isimlerin tamamı kulun dilinden ifade ediliyor olup Allah'ın kimlik belirlenimli olarak onanması anlamında gerçekleşmekteydi. Özsel anlamda karakter biçimsel olarak Allah'a aidiyette gerçekleşiyor olsalar da evrensel paylaşım ilkesi gereği yaratılmış olanlara dair olmakta da gerçekleşmekteydi. Böyle olmak ile beraber kimlik belirlenimli olarak kul dilinden ifade ediliyor olmaları gerçeğinden bakıldığında en büyük isimlerden olsalar da en büyük isim olmaktan hep uzaktılar. Çünkü önemli olan Allah'ın kendisini en temelde nasıl ve ne olarak ifade etmiş olduğuydu… ki Cenabı Allah en temelde kendisini "Ben" olmakta ifade etmiş olmaktaydı. Zatına, sıfatlarına, fiilde beliren duygu içerikli gerçekleşen karakter belirlenimlerine dair bütün isimler "Ben" olmaya yüklem alınmış olmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Ben ise dilde yüklem olarak gerçekleşse de varlık olma bakımından kendi olma durumuydu. Bir diğeri tarafından ifade edilmiş olmak yerine varlık olarak kendiliğin ifade ediliş biçimiydi… ki her karakter ve kimlik

belirlenimi ben olmaya yüklem alınmış olmakta gerçekleşmekten öte gerçekleşmekte de değildi.

“Ben” olmanın ve zati isimlerin haricinde en büyük isim ise isimlerde üst bir kategori olarak çatı isim olan Allah ismiydi ki “La ilahe illallah” bu ismin zikri üzere inşa edilmiş bir beyandı.” Zati isimler dahi varlık niteliği olarak özsel olsalar da yaratım sonucu görünüş bulduklarından “El- İlah anlamında Allah ismine katılmaktaydı. Görme, duyma, kudret gibi sıfatların isim karşılığı olan El- Basir, Es Semi, El- Kadir vb. de Allah ismine haiz gerçekleşme olanağı olan potansiyellerdi. Faili olunan Er- Rahman, Er- Rahim, El- Vedud, El-Kahhar vb. duygu belirlenimli isimler de yaratım belirlenimli görünüş bulur iken Allah’a ait olarak gerçekleşir iken Allah isminin altında toparlanmaktalardı… ki bu anlamda “O Allah ki Alim, Rahman, Rahim…” vb. dir anlamında diğer bütün isimler Allah ismine yüklem kılınarak, Allah’a aidiyette zikredilmiş olunabilmekteydi.

Allah ismi şerifini El- İlah içeriğinde değil de “Hû-el” ifadesinin terkibi gibi okuyanlar olsa da “Hû-el” derken dahi “Hû” ifadesi belirlenimlerinde görünüş bulan şahsı işaret eder iken her görünüş ilahlık tavırlarında görünüş bulmak olduğundan zaten ilah anlamına haiz ifade edilmiş olmaktaydı… ki bu anlamda “Hû” denilir iken en genel biçimi ile “O İlah” da denilmiş olunmaktaydı. Bunun yerine El- İlah ifadesinin zaman içinde ifade ediliş biçimi anlamına haiz olarak Allah denilmiş olduğu gerçeğini de göz ardı etmemiş olmak gerekirdi.

Bu doğrultuda belirtir isek “La ilahe illa Allah” yani “La ilahe illallah” ifadesinde esas isim, müşrikliğe sebep ilah görüşüne karşıt El- İlah anlamında Allah olup kul dilinden zikredilecek en güzel isim bu isimdi. Elbette Cenabı Allah kendisine Ya Elif, Ya Nur, Ya Samed gibi zati isimleri ile dua edilmesine dair hoşnut olmaktaydı. Ancak söz konusu Allah ismi olduğunda bu isimler dahi zatına dair ilahlık belirlenimleri olup Allah isminin anlamına katılmaktaydı. Allah ismi ilahlık anlamını içermesi sebebi ile esmayı cemdi. Çünkü bütün isimler ilahlık anlamında yaratım, galip olmak ve genele egemen olma belirlenimli evrensel

içerikte gerçekleşir iken Allah ismi ile en genel biçimde ifade edilmiş olmaktaydı.

Bu durumda Cenabı Allah'ın kullarının dili ile kendisine yönelik en cami ismi Allah olup en büyük ismi ise kendisi dilinden kendisini ifade ettiği "Ben" idi. "Korkma ya Musa benim ben Rabb-ül Âlemin", "Ben olan benden geliyorum de" "Benden başka ilah olup olmadığını benden daha mı iyi biliyorsunuz" gibi ifadeler varlık olma bakımından "Ben" olan öznenin nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal kendinden fazlası olduğu metafizik varlık durumuydu.

Ben olmak; kendi olmanın hem nesnesi hem de öznesi iken kendinden fazlası olarak var olmanın, kendinden fazlası olarak kendini dilde görünüşe taşımanın, kendinden fazlası verdikleri dolayımında karakter veya kimlik belirlenimli olarak kendini oldu kılmış olduklarını kendi olmayı koruduğu zemin olarak yüklem almış olmanın/ olabilmenin gerçeğiydi. Böylesi kendinde ben olanı, kulun dilinde ifade ediliş biçimi olarak karşılayan tek isim Allah'tı… ki "La ilahe illallah" bu anlamda "Ben" olup da Allah olarak ifade edilmiş olmakta karşılanan ilahın, şirkten, inkârdan ari ifade edildiği anlam netliğine haizdi.

*

Kulluktan sultanlığa uzanan yolda La ilahe illallah…

Kulluk en sığ anlamda başka birinin iradesi altında mülkiyeti olmak anlamını taşımaktaydı. İslami olarak da en basit anlamı ile mülkiyetten ari yani fakr olarak Allah için adanmış bir ruh olmak anlamını taşımaktaydı. Fakr derken servetten veya dünyalık ihtiyaçlarını karşılamaktan yana aciz olmayı kastetmekte değil, var olmanın kendi elinde olmadan gerçekleştiğinin idraki ve bu idrak ile var olmaktan yana haddini biliyor olmanın ahlakında yaşamayı kastetmekteyim.

En yüksek anlamı ile de kul olmak; üzerinde ilahlık belirlenimli galip sıfatları -tanrısalları- ile rabbi olan Allah'ın halifesi iken O'na ait tanrısallar ile var olmakta iken tanrısalları diğeri için de olabilmekte hakkı gereği gerçekleştirmek ile bilfiil olmakta tanrısal belirlenimlerde Allah'ın görünüşe gelmesinin hizmetinde bulunmak anlamını taşır. Bu anlamda kul olmak demek, veliyullah olmak anlamını da taşımaktaydı. Bu anlamda nebiyullah olmak herkese açık olmasa da veliyullah olmak kati iman ile tanrısalları talim eden kul olmakta herkese açık bir mertebeydi.

Nefsi emmareye rağmen kişi tanrısalları Allah'a teslim olmak anlamında gerçekleştirir ise müslim olan kul olmakta kendi olmayı bulur. Tanrısalları hakkı gereği güzel ahlakta talim ederken de hakiki olunduğu ve güven verdiği kadar kişi emin olunan mümin olma karakterinde kulluğu deneyimlemiş olmaktaydı. İslam'da kul, öte Allah tasavvuruna sahip olarak sadece İslami kaideleri yaşayan anlamına gelmekte değil, Allah'a ait tanrısalları özünden geldiği üzere vicdani anlamda güzel ahlak sahibi olarak, nefsi emmareye rağmen bilfiil talim edebilme cesareti ve gücü gösterebilmek anlamını taşımaktaydı.

İşte "La ilahe illallah-ta" en yüksek biçimde kul olmanın gereği olarak mülkiyetten, nefsi emmareden yana fakr olarak güzel ahlak sahibi olmakta tanrısalları hak etmiş olmakta yani Allah ismini hakkı gereği talim etmiş olmakta gerçekleşecek olandı. Kul rabbi olan Allah'ın görünüşe geldiği gerçekleşme mahaliydi… ki bu mahal Allah ile dolu olup Allah'ın görünüş yeri olduğunda Allah için Allah adına diğerine

hizmet kulluğun yeni biçimi olarak gerçekleşmekteydi. "La ilahe" denilecek olanlardan uzak "İllallah-ı" ne kadar görünür kılmakta isek o kadar kulduk. Kul olduğumuz kadar Allah'a uzanmış olarak Allah ile sultan olduğumuz bir dünyadaydık. Yani kişi Allah'a kul olduğu, halka kulluğu gereği hizmeti düstur bildiği kadar tanrısalları yaşarken Allah'ın nuru ile sultanlığa ulaşmış olarak kulluk kayıtlanmışlığına aşkınsal sultan olabilmekteydi.

Başka bir deyişle de İslam'da kulluk, aşağı kalmak değil, kulu olduğu ile sultan olmak, sultan olduğu kadar kayıtlanmış olduklarına aşkınsal özgür olmak anlamını taşımaktaydı. Özgür olduğu kadar kendi olmanın özgünlüğünde tanrısalların gerçekleştiği mahal olmak anlamını taşımaktaydı… ki tanrısalların melekeler olarak biçimlendiği mahalde sultan; Allah'ın görünüşe geldiği varlık cemaliydi.

*

Gerçeği yaşamak ve La ilahe illallah…

Gerçeği bilmekten daha önemlisi gerçeği nasıl yaşamamız gerektiğiydi. Gerçeği bir biçimde bilmiş olabilirdik ama Allah ve yarattıkları ile var iken gerçeği nasıl yaşamamız gerektiğinden yana mesuliyet yüklenmiş olmaktaydık. Bilmediklerimizden yana değil de bildiklerimizden yana sorumlu kılınmış olmamız da bu duruma dikkat çekmekteydi.

Bu durumda önemli olan; Esmayı hüsna ile bağıntıda Allah ile var olduğumuzun gerçeğini bilmekten olduğu kadar, Esmayı Hüsnayı nasıl yaşadığımızdı. Kendi nefsimiz için bencilce ve kötülüğe araç kılıp mı yaşamalıydık yoksa Allah için kılıp da diğeri için de olmakta gerçekleşir iken sonuçta kendimiz için olmakta gerçekleşirken mi yaşamalıydık. Elbette Allah için olup/ kılıp da diğeri için de olmakta gerçekleşir iken sonuçta kendimiz için olmakta gerçekleşmekte yaşamalıydık.

Esmayı Hüsna ile var iken Allah'a ait tanrısallar ile var olunduğu gerçeğine vakıf olmaktan daha önemlisi Allah'a ait olanları nasıl yaşamamız gerektiğiydi. Bahşedilmiş olanı, hakkını vermiş olarak yaşamak gerekmekteydi. Nefsi emmareye tabi olarak değil, güzel ahlak ile diğeri için olmakta ve evrensel hukuk çatısı altında diğeri ile olması gereken ilişkilerde Esmayı Hüsnayı hakkı gereği yaşamak ile kulluğun hakkını vermek, vermiş olmak gerekmekteydi… ki kulluktan sultanlığa giden yolculukta Allah ile özgürleşmiş olabilelim. Bildiklerimizden yana mesul kılınmış olmaya aşkınsal kendimiz ve muhataplar olarak özgünce yaşayabilelim.

Bizleri böylesi varoluştan yoksun bırakacak olan nefsi emmarenin, karakteristik olarak gerçekleşme biçimleri olan ve üzerimizde tahakküm kuran Azazillere, Nemrutlara, Firavunlara, Ebu Cehillere vb. karşı, "La ilahe" deme hakkını yine "La ilahe illallah" tevhid sözünde bulmuş olarak "İllallah" demiş olmakta kararlı olabilelim. Gerçeği karakterimiz kılar iken kendi Azazilliğimize, Nemrutluğumuza, Firavunluğumuza, Karunluğumuza, Ebu Cehilliğimize vb. karşı da "Dur veya Hayır" demiş olarak insan olmanın öz değerini yani haysiyetini Allah ile korumuş olmakta gösterebilelim. Bu anlamda da "La ilahe

illallah" demiş olmak ile karakteristik anlamda yaşamda karakter edinmiş olmanın duruşunu göstermiş olabilelim.

Allah'ın rahmete dair öncelediği ahlakı ahlakımız olduğunda "La ilahe illallah" artık karakter biçimsel olarak varlığımızın varoluşsal -ahlaki- zeminiydi.

*

Tarihi süregelen itikat çeşitliliğinde ihtiyaç duyduğumuz La ilahe illallah…

Her olgusal olan tarihsel süregelişte olgusal olmaya dair gerçekliği ile görünüş bulmaktaydı. İhtiyaçlar ve koşulların dayatıcı yani cebri yönü ile karşılaştığında olgu, tarih sahnesinde yerini almış olmaktaydı.

Pagan, panteist dini yaklaşımlar, hakikatte karşılığı olmayıp hakikatten yana sonuçsuz bırakan batıl inanışlar ile doluydu. Tek tanrıcı dinlerden olan Yahudilik, kaynağından koptuğunda öte bir Tanrı anlayışına sıkıştırılmıştı. Hıristiyanlık da teslis ile paganlığın gölgesine sıkıştırılmış ve gölge bir zihniyetin gölgesi olduğu içindi ki söz de gerçek olduğuna dair istenilen yöne doğru taşınmakta ve uzatılmaktaydı. Yani gerçekte ne olduğu değil, istenilen yönde yorumlanmaktaydı. Bu anlamda hakikati bilmeye dair ihtiyaç duyulan gerçekte ne olduğuna dair bilgiydi ki bu anlamda Kur'an ile hakikatin Allah olduğu ve "La ilahe illallah" demek ile tarihsel süregelişte kaynağından koparak batıla dönmüş inanış biçimlerinden tenzih edilmesi gerekmekteydi.

Bu anlamda Allah itikat bağlamında ne paganların, ne panteistlerin, ne Yahudilerin, ne de Hıristiyanların öngördüğü gibi bir varlıktı. Kur'an'a rağmen İslam itikadında Allah tasavvuruna dair farklılıklar açık olur iken panteist, Yahudi veya Hıristiyan itikadına benzer görüşler de açık olmuştu. Bu doğrultuda Allah'ı doğaya içkin özdeş doğa bilen, varlık âleminden öte bilen veya kişi Tanrı görüşüne sıkıştıran itikat biçimleri açık olmuştu.

İşte "La ilahe illallah" tarihsel anlamda süregelen hakikatten kopmalara karşı yöntemsel bir sığınaktı. Hakikat sahibi Allah katmanlı yaratıma dair mertebe açılımında, birbirini kapsayan gerçeklikte, ayrı değil aynı da değil olmanın varlıksal bağıntısında, yarattığına dışsal olduğu kadar içkin olandı. Yarattığı da Allah'a için var olmakta iken Allah'ı kendisine dışsal da bulabilmekteydi. Yaratan ve yaratılan ayrı değil oluş içinde, varlıksal anlamda bilfiil aynı da değil olmakta varlık durumu gösterebilmekteydi… ki bu anlamda "La ilahe illallah" tarihsel süregelişte itikat bağlamında hakikatten sapmış olanların galip

düşüncesini “La ilahe” anlamında olumsuzlandığı, Allah’ın yaratıcı varlık olarak El- İlah olmakta “İllallah” demek ile olumlandığı tevhid sözüydü. Batıl olana yönelik, Allah’ı olumlar iken hakikat bağıntısında pozitif teo-ontoloji yapmanın olanağını vermiş olmaktaydı.

Tarihi süregelen itikat çeşitliliğinde ihtiyaç duyduğumuz “La ilahe illallah” idi. Yanlış olup da Allah’ın hakikatinden yana sonuçsuz bırakan her türlü itikada karşı her müslim “La ilahe illallah” demeyi kendine farz bilmeliydi. “La ilahe illallah” tevhid sözü, içerdiği anlamın karşıladığı gerçeğin tanımlanmış olan tanıtlanması olarak olgusal bir ifadeydi. Tarihsel süregelişte “La ilahe” ile olumsuzlaması yapılanlar dolayımında olgusallığını açık eden bir önerme olarak kalmayıp, itikat anlamında ihtiyaç duyulduğu yönde olgusallığı yöntemsel olarak da göstermiş olmakta iken “İllallah” ifade ise gerçeğe ayna tutmaktaydı.

Halen farklı biçimlerde (hakikatten uzak ideolojilerde, şişirilmiş benlik sahibi olmakta, şirki içeren ananelerde, hakkı dışında değer kılınmış yani putlaştırılmış kültür ve varoluş nesneleri, ateist dil kullanımında vb.) görünüş bulan müşrikliğin veya münkirliğin karşısında “La ilahe illallah” yitirilmeyen kalkandı. Anlam-değer olarak tutunmaya ihtiyaç duyduğumuz Allah’ı hatırlatan ihtiyaç duyduğumuz kelimeyi tevhitti.

*

Siyaset ve La ilahe illallah…

Siyaset; kavramsal anlamda yönetim bilimi anlamını taşır. İktidar ilişkilerini konu edinir. Etimolojik anlamda sys kökünden seyis kelimesinden türetilmiş olup at bakıcısı veya terbiyeciliği anlamına da haizdi. Böyle olsa da en temelde yönetim bilimi anlamında kullanılmaktaydı.

Siyaset; hukuki anlamda toplum yönetimi, ilişki yönetimi, gelecek yönetimi, yönetimin yönetilmesi içeriğinde gerçekleşiyor olup her insan amaca bağlı olarak kişileri, ilişkilerini, gelecek kaygılarını ve umutlarını veya beklentilerini diğerinin varlığına göre yönetiyor olduğu kadar siyasiydi. Yönetime dair güç yetirme sahibi olunduğu kadar da her insan siyasi varlığını güç yetirdiği alan içinde gösterebilmekteydi.

Böyle olmak ile beraber diğerinin varlığı söz konusu olduğu içindir ki siyaset; hukuki anlamda genele yaygın ortak irade gösteriyor olmakta gerçekleşmesi gerekendi… ki bunun için ihtiyaç olan devletti. Devlet de hangi anlam-değer yükleminde idealleştirilmiş ise ideali doğrultusunda yönetimde bulunandı.

İnsana dönmüş olarak belirteyim ki diğerinin varlığına bağlı olarak anlam-değer yüklemlerinin farklılığı veya ortak kabullere göre ilişkilerin yönetimi söz konusu olmakta ise siyaset diğerinin varlığına bağlı olarak gerçekleşmekte olandı. İlişki ve gelecek yönetimi siyasi olmayı belirli kılan en temel esaslardı.

Bu doğrultuda insanlık âleminde diğerinin varlık dolayımında amaca bağlı gelişen ilişki ve gelecek yönetimine dair her ne gerçekleşmekte ise siyasiydi. Bu anlamda diğeri ile ortak amaç ve fikir birliğinde olup olmamaya bağlı olarak gerçekleşen her ilişki ve gelecek yönetimi siyasi gerçekleşmiş olmaktaydı. Yönetim durumuna bağlı olarak gerçekleşmiş/ gösterilmiş olan her tavır ve söylem de bu bağlamda siyasiydi. Her şey ve her iş yönetim ile ilgili olduğu kadar siyasetin bir parçası veya konusu olabilmekteydi.

İşte "La ilahe illallah" ifadesi de karşıtları olan muhalifleri dolayımında ilişki ve gelecek yönetimi bağıntısında ilk ifade edilmiş olduğu günden bugüne siyasi bir söylem olup, muhalifine karşı teo-ontolojik bir zeminden hareket ile varlıksal bir konumlanma getirmekteydi… ki bu anlamda diğeri ile ilişkide ilişkinin nasıl yönetilmesi gerektiğinin yöntemselliğini de içerdiği için, tam anlamı ile siyasi bir söylemdi. Sadece müşriklere, paganlara, panteistlere veya münkirlere karşı slogan olarak beyan edilmiş olan bir söylem değil, onlar ile olan ilişkide varlıksal anlamda konum ve karakter bildirimi veren ayrıca onlar ile ilişkide anlam-değer bağıntısında ilişkilerin nasıl yönetilmesi gerektiğinin yöntemini oluşturan anlam içeriğine haiz yaratıcı söylemdi.

Bu anlamda siyaseti Kur'an ölçeğinde okuduğumuzda Kur'an da "La ilahe illallah" perspektifinde ilkesine bağlı gelecek vaadi, gelecek yönetimi, ilişkiler ve amaca bağlı kişi yönetimi bağıntısında yöntemsel anlamda bir yönetim ilkesini de içeren bir metin iken siyasi olmaktan öte değildi. Kur'an elbette hakikat, tevhid, değerler, ahlak, hüviyet vb. temel ilkelerin betimlenmiş olduğu metindi ama bu ilkelerin diğeri dolayımında yargısal olarak ilişki belirlenimine taşınıyor olması ve ilişkilerin ilke bağıntısında yönetiliyor olması, Kur'an'ın siyasi bir söyleme de haiz olduğunu göstermekteydi.

Kur'an'ın yöntem biçimsel özeti olan "La ilahe illallah" ifadesi de bu anlamda sadece yaratılan ile yaratan bağıntısında gerçeğin varoluş biçimsel ifade edilmiş olması değil, diğerine yönelik teklif ve telkin içermek ile beraber olumsuzlama etkinliğine de haiz gerçekleşir iken yönetim biçimsel belirlenimde siyasiydi.

Kur'an siyasi olduğu kadar insanlığın bütün alanlarına müdahil ilişki yönetimine dair hükümler içermekteydi… ki yarattığı üzerinde varlık hakkı, emek hakkı (aidiyet hakkı), sorumluluk hakkı, mülkiyet hakkı olan Allah için insanın, özellikle iman edenlerin yaşamına müdahil olması kaçınılmazdı. İlişki yönetiminde hakkı gereği müdahil olmak ise siyasi bir durum olmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Allah’ın varlık üzerindeki hakları sebebi ile insanı “La ilahe illallah” varlık durumuna davet etmesi sadece davet etmiş olmak değil, ilişki yönetimi sebebi ile siyasi bir durumdu. Birinin beklentisi, diğerinin durumunu belirli kılmakta ise siyasi olmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

*

Bilgi, yaratım, yorum bağıntısında La ilahe illallah…

Yüklem almaya açık olup da ucu açık yaratım oluşunda varlık mümkün varlık olarak yaratıma açık varlıktı. Yaratım yorum biçimsel gerçekleşir iken ucu açık yaratım yoruma açık yaratım olarak değişime, yeniden biçimlenişe açıktı.

Yaratım bilkuvve nur olup da bilfiil olmakta yaratımı bilgi biçimsel olanaklı bulan Allah tarafından gerçekleşir iken Allah elbette "La ilahe illallah" ifadesini hak edendi. Nesnelliğe haiz olup da bilgi biçimsel anlamda vücud bulan her yaratılmış olan bilgiye haiz yönü ile anlam biçimsel de gerçekleşmekteydi. Böyle olmak ile beraber bilgi biçimsel sınırlara haiz nesnel tikel belirlenimde tekil var olunmaktaydı. Anlamın tümel yargısal olması ve varlığın tümele haiz kendinden fazlası olarak yaratılmış olması metafizik doğasından da bakıldığında mevcudun varlığı yaratılmış olmakta belirmekteydi… ki yaratımdan bakıldığında "La ilahe illallah" denilmeyi Cenabı Allah elbette hak etmekteydi.

Mevcudun varlığı bilgi biçimsel gerçekleşir iken bilgi biçimsel olmanın sınırlarında var olunmaktaydı. Böyle olsa da neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci var olunur iken varlığın mümkün olma doğası gereği ile de yeniden biçimlenmeye, yorumlanmaya açık olduğu da görülmekteydi. Bu durumda mevcudun bilgi biçimsel durumu da değişmiş olmakta gerçekleşmekteydi… ki mevcut tümele dair esasını yitirmediği sürece yüklem almaya açık olduğu kadar yoruma açık varlık olarak gerçekleşmekteydi.

İşte insanı diğer varlıklardan farklı kılan da esasını yitirmeden yüklem almaya açık çeşitlilikte ve sınırsızca değişim oluşu içinde bulunmasıydı… ki bu yönü ile insan varlıkta açık ara önde yaratıcı etkinlik içinde bulunmaktaydı. Bu hâli ile insan, "La ilahe illallah" ifadesini bilfiil talim etmekte deneyime açık bulmuş olmaktaydı. Yaratıcı etkinliği bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında kendinden fazla verdiklerinde gösterir iken yine açık ara önde olarak "La ilahe illallah" ifadesini bilfiil talim etmekte deneyime açık bulmuş olmaktaydı.

“La ilahe illallah” bir yönü ile bilgibilimsel yöntemselliğe bakar iken bir yönü ile de yaratıcı etkinliğe bakmaktaydı. “La ilahe” ifadesi bilgi yöntemselliğe bakar iken “İllallah” ifadesi “El- İlah” anlam içeriği ile beraber yaratıma, yoruma açık olmanın olanağına bakmış olmaktaydı. El- İlah yani Allah yaratıcı varlık olarak nihayetsiz yaratımın, sonsuza uzanan yorum biçimsel varoluşun sahibiydi. “La ilahe illallah” bunu da kapsayıcı anlam içeriğinde barındırmaktaydı.

*

Bilginin kesinliğinden yorumun nihayetsizliğine uzanırken La ilahe illallah…

Bilmeye dair keskin çizgilerden yoruma, yaratıma açık nihayetsiz oluşa uzanmak kolay değildi. Bilginin sınır belirlenimli gerçekleşiyor olması, yaratımı olanaklı kılar iken yaratım, sınırlı bilgi açılımına bağlı olarak anlama dair hep yeni bağlamlarda, nesnel anlamda da hep yeni neden bağıntılarında yüklem almaya açık olup nihayetsiz yoruma da açık olmakta gerçekleşmekteydi. Varlığa dair çeşitlilik, varoluşa dair ucu açık yaratım oluşu da bunun en temel kanıtıydı.

İşte "La ilahe illallah" tevhid sözü "La ilahe" ifadesi ile bilginin kesinliğinden, "İllallah" ifadesi ile yorumun nihayetsizliğine uzanmanın anlamını da taşımaktaydı. Nihayetsiz yaratım/ yorum sahibi Allah'ın nüfuz alanına ulaşıldığında hep yeniden yoruma/ yaratıma açık oluşta varlığın özsel derinliğinden varoluşun anlam zenginliğine varılmış olmaktaydı.

Varlığın görülmesini olanaklı kılan bilgi biçimsel sınırları, varoluşun nihayetsizliğe uzanmasının nesnesi olmaktaydı. "O her gün/ an yeni bir tavırdadır" ayeti ve "Yarattığım andan beri anım anıma benzemedi" hadisi kutsisi; yaratımın yorum biçimsel gerçekleşen sınırsızlığını gösterir iken özde kendi olmayı koruyan Allah'ın yaratım ile beraber sonsuz olan varlıksal derinlikten varoluşsal derinliğe doğru nihayetsizliğe yani bitimsizliğe uzandığının anlamını taşımaktaydı.

İnsanlığın bilgi biçimsel oluşa haiz yazgısında sınırlı varlık olması ama yüklem almaya açık olup da gerçekleşen ucu açık yaratım oluşunda nihayetsizliğe uzanması da "La ilahe illallah" tevhid sözünün gereğinde Allah ile Allah'ın ilahlık seyrinde temaşa etmesinde gerçekleşmekteydi. Bilginin sınırlı ve kesinliğinden yaratıma dair gerçekleşen yorumun nihayetsizliğine uzanmak; zorluklar içinde, ihtiyaçlar doğrultusunda, haz ve arzuların renkli dokunuşunda, tercihler ve beklentilere göre biçimlenir iken hep yeniden yeni bir oluşta kendilik deneyime açık deneyimlenmekteydi. Kendiliğe nesne edinilenler dolayımında varoluşun nihayetsizliği deneyimlenmiş olmaktaydı.

Buna rağmen sıradanlaşma veya anlam boşluğuna düşmek gerçekleşmekte ise “La ilahe illallah” tevhid sözünün bizi davet ettiği Allah’ın hakikatine dair varlık anlayışından, tevhide dair gerçekleşen bilme -biçiminden- yönteminden ve yaratımın sınırsızlığına uzanmaktan, dolayısıyla da tanrısalları yaşamaktan yana uzağız demekti. Sıradanlaşan yaşamdan ve anlam boşluğuna düşmüş olmaktan kurtulmak için dahi olsa “La ilahe illallah” tevhid sözüne ihtiyaçlıydık.

“La ilahe illallah” ilahlık anlamının yükleminde ve yöntem belirlenimli teklifi gereği yaratıma açık olmak gerektiğinin de anlamını taşır iken dikkate almamız gereken anlama haizdi. Fatiha’da işaret edilen “Sapkınlardan” olmamak için de “La ilahe illallah” tevhid sözünü talim etmeye, yaşamaya ihtiyaçlıydık. Sınırlarda yaşarken nihayetsizliğe uzanmaya ihtiyaçlıydık. Ucu açık yaratım ile beraber kendinden fazla vermeye, yaratıcı çaba anlamında emeğe nihayetsizliği tatmak için dahi olsa La ilahe illallah izleğinde ihtiyaçlıydık.

*

Nihayetsizliğe uzanma ihtiyacı ve La ilahe illallah…

İnsan eksikliğini hissettiği şeylere karşı kendini ihtiyaçlı hisseden varlıktı. Eksikliğini duyduklarını da kendinde tamamlamak için çaba gösteren, emek verendi.

En temelde anlam arayışı içinde iken ihtiyaç duyduğu anlama dair tatmindi. Bu anlamda ihtiyaç duyduğu, sınırlar içinde hapsedilmiş olmak değil, nihayetsizliğe uzanan yaratım oluşunda yoruma açık olarak var olabilmekti. Bunun için de olması gereken, yüklem almaya açık yaratım oluşunda Allah ile kendi olmayı bulmaktı. Allah anlamı ile dolu olarak kendi olmak ile barışabilmekti… ki Allah'tan yana nurundan, tanrısal belirlenimlerinden, mülkünden beslenir iken yaratıma açık olmak ile beraber her yaratım oluşunda kendi olmaktan yana mutmain olmayı Allah ile bulmuş olacaktı.

La ilahe illallah" Allah'ın hakikatine davet olduğu gibi bir bilme biçimi, eğitim biçimi, ilişkilerde terbiye biçimi, yaşam biçimi, özgürleşme biçimi, tanrısalları yaşama biçimi, siyasi söylem biçimi, gerçeği yaşama biçimi vb. idi. İmanın zikri iken nihayetsiz yaratım oluşu içinde Allah'ın bizlere canı gönülden dokunma biçimiydi. Yaratıcı etkinlikte nihayetsiz olan Allah'a nihayetsizliği talim ettiğimizde uzanma, varma biçimiydi. İnsan olduğumuz sürece, insanlık olduğu sürece Allah ile var olmakta iken en temelde ihtiyaç duyduğumuz ve anlam olarak duymamız gereken ilahi sözdü.

Nihayetsizliğe ihtiyaç duyan insan, Allah ile nihayetsizliğe uzanan/uzanacak olan iken kendi olmaktan yana mutmain olmayı Allah ile nihayetsizliğe ulaşmakta bulacaktı. "La ilahe illallah" da nihayetsizliğe uzanmanın yöntem biçimi olarak duymaya, talime, yaşamaya dair ihtiyaç duyduğuydu. Başka bir deyişle de "La ilahe illallah" varoluşsal olarak ihtiyaç duyduğumuz teo-ontolojik anlama, yöntemselliğe, uygulamaya, talime ve sonuçta da var olmaya dair tatmine ulaşmayı teklifinde taşıyan vaadi ile gerçeğe açılan yöntemsel bir ifadeydi.

Nihayetsizliğe uzanmanın ihtiyacı, anlama dair gerçekleşen her türlü boşluğu doldurma ihtiyacı iken yüklem olarak olumsuzlaması yapılabilir olan veya zaman içinde elimizden çıkacak, alınacak olan ile karşılanacak değildi. Anlam olarak kendi olmaktan yana tatmin edecek ve bizatihi talim eder iken sürekliliğinden yana güven uyandıran ile olanaklı olandı… ki Allah'a iman ve "La ilahe illallah-ı" tanrısalların gerçekleşmesinde talim etmiş olmak ile de yaratıcı çabada nihayetsizliğe uzanabilmekteydik. Başka bir açıdan da belirtir isek her yaratıcı çaba; neden bağıntılarında yorumlamaya dair bağlam kurmada birbirine indirgenebilir gerçeklikler arasında gerçekleşir iken yüklem almaya açık sınırsızlık da nihayetsizliğe uzanmanın bir biçimi olarak gerçekleşmekteydi.

İnsan çok anlamlı, çok gerçekli, çok katmanlı vb. varlık iken tek bir biçime indirgenmeyecek kadar çeşitlilikte gerçekleşme ihtiyacı duyandı. Yüklem almaya açık yaratım oluşunda da bunu göstermekteydi… ki "La ilahe illallah" nihayetsizliğe uzanmanın sınırlarını göstermek ile kalmayıp, Allah'a katıldığımız her yaratıcı çabada Allah ile nihayetsizliğe uzandığımızın gerçeğini de ilah kavramının anlam içeriği ile beraber "illallah" ifadesinde açımlar. Bu durumda ilahlık sıfatı Allah'a ait gerçekleşir iken insana da dair gerçekleşmekte olduğundan insan, "La ilahe" demiş olmanın idrakinde fakr olduğunu ve haddini bilmesi gereken varlık olarak "La ilahe illallah" demeyi hak etmiş olmakta ifade edebilen varlıktı. Nihayetsizliğe uzanan yüklem alma dolayımında, nihayetsizliğe nasıl uzanmamız gerektiğinin uslamlamasını da "La ilahe illallah-ta" görmekteydik.

*

Gerçek ve doğru olan arasında La ilahe illallah…

Günümüzde her ne kadar gerçeği bilmek yerine doğruyu bilmek ifadesi kullanmakta ısrar edenler olsa da gerçeği bilmeden doğrunun tam anlamı ile doğru olduğundan yana bilinmesinin olanaksızlığına dikkat çekerim… ki bu anlamda önceliğimiz gerçeği bilmek olmalıydı ki doğru olanın gerçek bağıntısında ne olduğuna dair doğru yargıda bulunmuş olabilelim.

“Doğru olan uygulamada doğru olandır” denilecek olur ise uygulamada doğru olanın sonuçları sebebi ile yanlış olması veya uygulamada doğru bildiğimizin yöntemsel eksikliği ve yanlış olması söz konusu olduğunda doğrudan ne kadar eminiz ki doğru olduğuna dair geniş bir kabulümüz olsun.

İşte “La ilahe illallah” gerçeği bilmenin olanağı dolayımında doğru olanın ne olduğunu gösterir iken gerçeği bilmeden doğruya dair yargılarımızın eksikliğini veya yanlış olabileceğini gösteren yöntemselliği ile de önemliydi… ki varlıkbilimsel zeminden hareket ile bilgibilimsel olmak gerektiğinin gerçeğini de idrakimizi (anlayışımızın) önüne sunar. Gerçeklik bilgisi dolayımından hareket ile nihayetsizliğe uzanan oluşta kaybolmadan nihayetsizliğe uzanabilmenin olanağını da göstermiş olur. Başka bir deyişle de bilginin sınırlarından yorumun/ yaratımın nihayetsizliğine uzanmanın doğru yolunu, gerçeği hakkı gereği bilmekten geçtiğini işaret eder.

“La ilahe illallah” ilahlık yeterliliği olan varlık anlamında Allah’ın gerçeğini ifade etmek ile kalmayıp, Allah’ın gerçeği bağıntısında doğru olana dair yapılması gerekenin ne olduğunun cevabını da taşır. Hakiki varlık anlamında Allah ile var olmakta iken her varlık, varlık olması gerçeğini Allah ile bulmuş olmaktaydı. “La ilahe illallah-ın” işaret ettiği olumsuzlaması yapılamayan ve ilah yeterliğini ve sürekliliğini kendinde bulmuş olmak ile ilah olanın karşılığı olan “Rabb-ül Âlemin” ifadesinden bakıldığında, Allah varlıksal anlamda kendisi dışına çıkılmayan varlık kaynağıydı. Tanrısallar olan ilahi sıfat ve isimler kendisine ait, yaratılmış olana dair gerçekleşir iken tanrısallar ile de var olan her varlığın kendisi

dışına çıkamadığı, varlık olarak üst gerçekliği olan ve varoluşsal anlamda evrensel gerçeklik sahibiydi.

Madem ki Allah varlıksal ve varoluşsal anlamda kendisi dışına çıkılamayan varlıktı… öyle ise doğru soru O'nun var olup olmadığı değil, O'na göre nasıl var olmamız, yaşamamız gerektiğiydi. Zorunlu olana göre yaşamak olması gereken olarak bulduğumuzdu. Bunu doğadaki kuvvetler ve gerçekleşen olaylar akışında da deneyimlemekteydik.

Tanrısal olan düşünmek (en temel yaratıcı etkinlik melekesi) ve us (en temel bilme ve bildiğini organize etme, meleke kılma melekesi) da kendisi ile var olduğumuz iken söz konusu varoluş ise dışına çıkamadıklarımızdı… ki bu durumda Allah'a göre nasıl düşünmek, ussal olmak ve yaratıcı çaba içinde olmak gerektiğini de artık düşünmek gerekmekteydi. "La ilahe illallah" bilme ve yaratıcı çaba etkinliğimizin hangi ilke altında gerçekleşmesi gerektiğinin usunu veriyor olması adına da önemliydi.

Ussal olmanın ve iletişimin olmazsa olmazı olup da en temelde anlam yüklemi ile yaratıcı etkinliğin en temel belirleyeni olan dil de tanrısaldı. Tanrısal olması gereği ile söz konusu olan ussal olmak, eş deyişle bilme oluşu içinde bulunmak, anlam-değer yükleminde var olmak, yüklem almaya bağlı ucu açık yaratım içinde bulunmak, iletişimde kendi olmanın gerçeğini görünüşe getirmek, alan belirlenimli varoluş alanları gerçekleştirmek, gerçeği tesis etmek vb. ise dil, dışına çıkılamayan varoluş belirlenimiydi. Dilde anlatılanların dışına çıkmak, yüklem belirlenimli gerçekleşir iken olanaklı olsa da insan olmaya dair yaratıcı nesnelliği ile belirli olan dilin dışına olgusal anlamda çıkmak olanaksızdı. Meditasyonlarda, hali istiğrak gibi derin dalınç durumlarında dil yüklemini dolayısıyla da usu olumsuzlamak olanaklı olsa da varoluşsal anlamda dile -usa- dönmek veya varoluşsal anlamda dil -us- olgusunun dışına çıkmak olanaksızdı.

"La ilahe illallah" ile de dil dolayımında gerçekliği ve gerçeğe dair doğru olanı anlamlı kılar iken varlık görüşü ve olması gerekenin dil dolayımında aktarıldığı ve biçimlendiği gerçekliğe de dikkat çekmiş

olunur… ki bu anlamda hakikate dair en yüksek ifade biçimini, us bağıntısında iletişime indirgemiş olarak dil dolayımında açık eder iken dilin dışına çıkmanın olanaksızlığına da dikkat çekilmiş olunur. Söz konusu gerçek veya bilfiil gerçekleştiğinde gerçekliği olanın (kendinden fazla verilmiş olanın) dile gelmesi yani dil dolayımında anlam yüklemli olarak ifade edilmesi ise anlama/ ideye dair gerçekleşen iken dil dolayımında karşılanıyor olarak anlama/ ideye dair biliniyor olması açık olmaktaydı. Dil dolayımında bilinenin, anlam yüklem alıyor olmakta öznelliği ucu açık yaratıcı etkinlikte kılıyor olması ve yoruma açık değerlendirmede ucu açık yaratıma katılıyor olması da düşüncenin yaratıcı etkinliği dolayımında kaçınılmaz gerçekleşmekteydi.

Madem ki dilden çıkış yoktu (evrensel anlamda us ve dil bağıntısından bahsetmekteyim, dışına çıkılması olanaklı olup da dilin yapısal kılınmış olduğu ve dile göre yapısallık içeren farklı alanlar ve fonetik yapısal -ses biçimsel- dil farklılıklarından bahsetmekte değilim), öyle ise dilin nasıl olması gerektiği sorusu doğru soru olmaktaydı… ki bu anlamda “La ilahe illallah” ateist dil yapısallığı değil, tevhide dair dil yapısallığını içerir iken dilin gerçeğe yakın kullanıldığı dolayımında gerçeği görünür kılacağının anlamını da taşımaktaydı. Dil tevhide dair biçimlendiğinde Allah’ın âlemler dolayımında âlemlere aşkınsal Rabb-ül Âlemin olmakta bilfiil görülebileceği gerçeğine tanık kılar.

İrade de gerçekleşme erkinin öznel belirlenimi ayrıca varoluş durum ve nesnelerine yönelik tercih belirlenimli gerçekleşir iken en temel tanrısaldı. Varoluş söz konusu ise kendisi dışına çıkılamayan en temel tanrısaldı. İşte “La ilahe illallah” iradenin de iman ile biçimleniyor olup ilkesine bağlı olarak nasıl karakter biçimsel gerçekleşmesi gerektiğinin de anlamını vermekteydi.

Sevgi, merhamet, gadab vb. duygular da tanrısallar olarak gerçekleşir. Söz konusu değer biçimsel oluş içinde bulunmak, varlığa kendi olarak katılmak, varlıksal olanı öznelliğe bağlı içselleştirmek, aidiyetler geliştirmek, diğeri ile ilişkilerde ortak bir dünya içinde olabilmek vb. ise duygular da dışına çıkılamayan tanrısallardı.

Varoluş tanrısallar ile yani tanrıya ait gerçekleşenler ile olanaklı iken var olmak kimsenin elinde gerçekleşen değildi. Ancak tanrısallar varlığın var olmaya dair kullanım nesneleri olarak da gerçekleşir iken nasıl yaşandıklarına -deneyimlendiklerine- bağlı olarak ne için kılınmış olduklarına dikkat etmiş olmak önemliydi. Bu anlamda “La ilahe illallah” her bir tanrısalı hakkı gereği aidiyeti olan merkez kaynağından hareket ile yaşamak gerektiğinin anlamını da vermesi adına önemliydi. Elinde olmadan var olmak Allah’ın kanıtı iken varoluşun doğası Allah ile bulunuyor olduğundan Allah var mı veya yok mu yerine, Allah’a göre nasıl var olmak gerektiğini sormak olması gereken doğruydu.

Gerçek ve doğruluk anlamında gerçeğe bağlı gerçekleşmesi gerekenler sadece gerçeği bilmek değil, gerçeğe göre nasıl yaşanması gerektiğinin de gerekliliği adına önemliydi. Görmek veya duymak dahi yaratılmış olanın elinde olmadan gerçekleşenler iken kullanımına verilmiş olandı. Böyle olsa da en temelde görmek ve duymak hak kılınmış olmakta iken gerçekleştirdikleri dolayımda tanrısal belirlenimleri ile bilfiil görülmesi gereken Allah’ı görmek ve duymak için de hak kılınmış olanlardı.

Görmek ve duymak, Allah’ı görmenin ve duymanın hakkı için de var iken sadece fevri kullanıma dair gerçekleşenler değildi. Görmek ve duymak hak kılınmış ise Allah’ı bilfiil belirdikleri dolayımında görmek ve duymak için de hak kılınmış olduklarına kör kalmamalıydık. Buna dair “Burada kör olanlar orada da kördür”, “İnsanı gören, işiten ve bilen kıldık” ve “Gözler verdik görmezler, kulaklar verdik duymazlar, kalpler verdik anlamazlar” ayetleri ile de anlamış olmak gerekirdi.

Gerçek/ gerçekliği olan bağıntısında doğru olana dair olması gereken; dil, irade, duygular veya diğer melekelerimiz gibi tanrısallar için geçerli bir durum olmak ile beraber, metafizik için de geçerli bir durumdu… ki “La ilahe illallah” varlığa dair en temel metafizik ilkeyi vermek ile kalmayıp, ilkeye bağlı olarak nasıl bir metafizik oluş içinde olmamız gerektiğinin gerçeğine de işaret eder. Kendinden fazlası olmakta ve kendinden fazla verdikleri dolayımında nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal öznel düzeyde anlam-değer yükleminde metafizik bir

varoluşun dışına çıkmış olmanın olanağı yok iken yani varlık olmak ve varoluş metafizik gerçekleşmekte iken nasıl bir metafiziğimizin olması gerektiği sorulması gereken doğru soruydu. Gerçek olan doğru olana eylemekteydi… ki "La ilahe illallah" gerçeğe bağlı nasıl bir oluş içinde metafizik varlık olmak gerektiğini de yöntemsel anlamda işaret etmekteydi.

Varoluş metafizik iken öznel anlamda varlık, diğeri ile olan her ilişki anlam-değer, irade-duygu vb. yüklemli olarak gerçekleşir iken amaca bağlı tavır belirlenimli olmakta ahlak biçimsel gerçekleşmekteydi… ki bu anlamda ilişkilerde ahlak biçimsel varoluşun dışına çıkmanın olanaksızlığında nasıl bir ahlakımızın olması gerektiğinin sorusu doğru bir soruydu. "La ilahe illallah" metafizik olmanın olanağında, söz konusu gerçek ise gerçek olan doğrultusunda doğru olana göre nasıl bir ahlakımızın olması gerektiğinin de anlamını taşımaktaydı… ki gerçekten taviz vermeden "La ilahe" olumsuzlamanın tutarlılığında Allah'a ait tanrısalları yaşamanın olanağında ahlakı, gerçeği yaşamak olan oluş içinde "İllallah-ı" ahlak biçimsel talim etmiş olmaktaydık.

Demek ki gerçeğe veya bilfiil gerçekleşir iken gerçekliği metafizik olan varoluşsal belirlenimler ile bağıntıda doğru olanın, olması gerekenin sorularına cevap vermiş olmaktaydık… ki gerçek olan doğru -ve iyi- olana eylemekte iken evvela doğru olanın değil, gerçek olanın bilgisine ihtiyaçlıydık. Gerçeği görmekten uzak olduğumuz durumlarda sağduyuya, deneyime başvurarak doğru olana dair yargıda bulunabilmeliydik veya olması gerekeni yapabilmeliydik. Böyle olsa da en temelde ihtiyacımız olan önce gerçeği bilmektir ve gerçek veya gerçekliği olanlar bağıntısında doğru olana dair yargıda bulunmak ve olması gerekeni yapabilmektir… ki çoklu ve girift anlam bağıntısında gerçekleşen varoluşta kaybolmaya fırsat vermiş olmayalım. İman eden birisi olarak bunun için en temelde ihtiyaç olan "La ilahe illallah-tı."

*

Varlık olma bakımından ben olma sorunu ve La ilahe illallah…

Bezm-i Elestte Cenabı Allah ruhlara "Ben rabbiniz değil miyim" dediğinde ruhlar "Evet şahidiz" demişlerdi. Ruhların yani öz kendiliklerin toparlanmış olduğu vakitte Allah'ın ruhlardan söz almış olması, "La ilahe illallah" tevhid sözünün karşılıklı sözleşmede bulunarak gerçekleşiyor olmasıydı. Kalu Bela veya Bezm-i Eleste dair sözleşmenin bu dünyada gerçekleşiyor olmasının karşılığı ise Rabb-ül Âlemine iman etmekti… ki bu, Muhammed Mustafa ile berber "La ilahe illallah" demek ile karşılanmış olmaktaydı. "La ilahe illallah" dilde ve taliminde "Evet şahidiz" sözünün tutulmuş olması anlamını taşımaktaydı. Bunun ile beraber ahireti de "La ilahe illallah-ı" yaşadıklarımızın dolayımında ve yaşadığımız kadar hak ettiğimiz gelecek olarak bulacaktık.

"La ilahe illallah" sadece Bezm-i Elestte verilmiş sözün bu dünyada uygulama karşılığı değil, yöntemsel olarak talim ediliyor olması gereği ile yaşamsal karşılığı olandı… ki ruhlar meclisinden dünyaya ve dünyadan ahirete taşınır iken âlemden âleme her geçişte "La ilahe illallah" yaşamsal anlamda gerçekleşmekteydi. Evvelinde verilmiş söz bu dünyada "La ilahe illallah" olarak talim edilmiş olmaktaydı. Ahiretinde ise "La ilahe illallah" talim edildiği kadar gelecek olarak yaşanacak dünyanın biçimlenmiş gerçeği olmuş olacaktı.

Bezm-i Elestte sadece "Ben rabbiniz değil miyim" ve cevaben de "Evet şahidiz" denilmiş değildi. "Ben sizin rabbiniz değil miyim" diyen zat yaratıcı olması sebebi ile El- İlah olan yani Allah'tı… ki Rabb-ül Âlemin olarak ruhların yani öz kendiliklerin de üst ve evrensel gerçeği olarak içkin olmakta var ederken rableri olan Allah'tı. Katmanlı yaratım bağıntısında dışsal var olmanın olanağından bakıldığında, karşılıklı var olmanın olanağında yarattığına yani kendisinden fazla vermiş olduğuna seslenebilmekte ve iletişime dair ilişki kurabilmekteydi. Hem onlara içkin yaratıcı iken baskın, galip sıfatları ile yarattıkları üzerinde rabb olandı hem de yaratımda kendi olmayı yitirmeden ve yarattıklarını da farklı başkası kılmış olmakta var eder iken onlara dışsal belirmiş, bilfiil

olmakta görünüş olan rableriydi. Yaratıcı olarak kendini bilen bellek sahibi olduğunu da bu ifadeden anlamaktaydık. Bellek sahibi olarak kendini tanrısal belirlenimde niteleyen olması ile de kimlik sahibi olarak niteleyendi… ki kimlik belirlenimli görünüşe gelmek, kendini oldu kılmış olduğu ve kendinden fazlası olarak görünüş bulduğu metafizik gerçekleşme, görünüş bulma, varoluş biçimiydi.

Yaratılmış olan öz kendilikler yani ruhlar da "Evet şahidiz" der iken soruya cevapmış olmanın anlama gücüne haiz olmak ile beraber anladıklarını kendilerinde fiilen taşımanın bellek gücüne haizlerdi… ki cevap verebilme olanağı edinmiş olmaktalardı. Bunun ile de kalmayıp bellek sahibi olarak kendi olmanın belirlenimini de göstermiş olmaktalardı. Ayrıca rabb belirlenimli gerçekleşme durumları karşısında edilgen yaratılmış oldukları da görülmüş olmaktaydı… ki her edilgenlik durumu yüklem almaya açık mümkün varlık olmanın da belirlenimiydi.

Bu ikili varoluş durumunda yaratan ve yaratılmış olanın birbirini onarken varoluşu birbiri dolayımında gerçek bulduklarına da tanık olmaktaydık. Bunun haricinde öz kendiliklerin cevap vermesinde anlamaktaydık ki anlam yüklem almaya açık yaratım sürekliliği oluşu içinde mümkün varlık olma nitelikleri vardı. Yani "Evet şahidiz" dedikleri düzeyde "Evet senin ile varız, senin ile kendi olmayı yani en temelde kendi olma belirlenimi olan ben olmayı senin ile bulmaktayız" da demiş olmaktalardı. Çünkü benlik veya kendi olmak en temelde olumsuzlaması yapılamayan kendinde varlık olma durumu iken olumsuzlaması yapılamayacak olan Allah ile kendi olmanın gerçeği bulunmuş olunmaktaydı. "Evet şahidiz" denilir iken "Evet Rabbimizsin… evet senin ile kendi olmayı bulmuş canlarız, senin ile ben olmaktayım/olmaktayız" da denilmiş olmaktaydı.

Anlam yüklem almaya açık oluş içinde bulunuluyor olmasından da anlaşılmaktaydı ki sadece zorunlu olan ile var olunmakta değil, mümkün varlık olarak ucu açık yaratım oluşunda da bulunulmuş olmaktaydı. Bu durum "Rabbiniz değil miyim" der iken Allah için de

geçerli bir durumdu ki özde kendi olmanın mutlaklığını koruyan zat, hem yaratmakta yani kendinden fazla vermekte hem de fazla verdikleri dolayımında karakter içerikli kimlik sahibi olmakta yüklem almaya açık yaratım oluşu içinde kendini bulmuş olmaktaydı.

Bu durum, karşılıklı varoluşun yaratıma açık mümkün varlık olmakta sürekli kılınmış olduğu gerçeğini de görünür kılmış olmaktaydı. Bunun ile beraber yüklem almaya açık benlik, karakter içerikli kimlik belirlenimli olarak bellek belirlenimli inşa edilmeye, yaratılmaya açık benlikti. Bellek; inşa edilen benlik alanı iken kendinde ben olmayı Allah ile bulduğumuz anlamını taşımaktaydı.

Ruh bellek biçimseldi, beden bellek biçimseldi, melekeler bellek biçimseldi, doğada gerçekleşenler bellek biçimsel gerçekleşmekteydi, kültür bellek biçimseldi, tarihsel anlamda miras bırakılanlar veya miras insanlık için bellek biçimsel gerçekleşme alanıydı. En temel melekeler olan us, dil ve yaratım olanağı olan düşünce bellek biçimsel gerçekleşmekteydi. Karakter ve kimlik belirlenimli yaratıma dair inşalar da bellek biçimsel gerçekleşmekteydi. Bedene dair her belirlenim, genetik, epigenetik, hücreler, dokular, organlar, hormonlar, kimyasal ve fiziksel bütün işlevsel durumlar yapı belirlenimli olarak bellek biçimsel işlevsellerdi.

Zaman ve mekân dahi öznede bellek biçimsel karşılanır iken doğada bellek biçimsel olarak gerçekleşmekteydi. Çünkü, varoluş eşiklerinde zamansal var olmak ve ardışık döngüsel zaman aralıklarında zamansal olmayı belirli kılmak, mekânda gerçekleşenlerin yapı belirlenimli vücud buluyor olması bellek biçimsel gerçekleştiklerinin göstergesiydi. Allah'ın varlığında yaratılmış olmaya dair bütün zaman ve mekânların katmanlı yaratım bağıntısında ve yapısallıkta gerçekleştiği de düşünüldüğünde zaman ve mekânın yapısal anlamda bellek biçimsel gerçekleştiği söylenebilirdi.

Duygular dahi yaratım biçimsel gerçekleşir iken nesnellik zemininde fiziksel karşılıkları olup öznel gerçekleşenler iken bellek biçimsel gerçekleşmekteydi. Bellek biçimsel olan hem yapı biçimsel hem de bilgi

biçimsel olarak yapı ve bilgi işlevsel gerçekleşmekteydi… ki en temelde anlam biçimsel olarak işlevsel olmakta yüklem alabilme olanağı bellek biçimsel varoluşu olanaklı kılmaktaydı. Bu anlamda birçok katmansal olan bellek yapısallığında anlam -bilgi- yüklemsel gerçekleşmede varoluş, boş levha gibi bir başlangıca haiz olmadan gerçekleşmekteydi. Her var olan kendi olmanın doluluğunda bellek biçimsel var olur iken neden bağıntılarında değişime açık ve yüklem almaya açık iken yeni bir oluş içinde bulunabilme olanağına haiz yaratılmış olmaktaydı. Doğadaki düzen, varoluş eşikleri, inşaya dair olgusal belirlenimlerinin tekrarı vb. doğada gerçekleşenlerin ussal olduğu kadar işlevsel bellek belirlenimli gerçekleştiğinin de göstergesiydi.

Varoluş; bilgi işlevsel, bilgi işlemsel ve bilgi yapı biçimsel inşa belirlenimli yaratımda gerçekleşir iken bellek biçimsel belirlenimler dolayımında gerçekleşmekteydi. Yüklem almaya dair ve neden bağıntılarında kayıtlanmış olmakta, yapısallık zemininde yapısallığa aşkınsal gerçekleşmekteydi. Yüklem almaya açık oluşta değişen yüklemlerde belleğin de değişimine bağlı olarak inşa edilen yani yüklem belirlenimli yaratılmış öznelliğin, kendiliğin yani benliğin de değişeceği kaçınılmazdı. Ancak bu en temelde olumsuzlaması yapılamayan benlik öz nitelik olarak değiştiği değil, mümkün varlık olan yönü ile yüklem belirlenimli değişime açık olduğu gerçeğini gösterir. Eğer öz nitelik anlamında benlik değişiyor olmuş olsaydı... yüklem almaya dair inşa ediliyor olan benliğin süreklilikte ve tutarlı yapısallıkta gerçekleşiyor olması olanaklı olmazdı.

“Evet şahidiz” ifadesi, öz kendilikler anlamında ruhların bellek sahibi olduğunun anlamını taşır iken inşa edilmiş benlik sahibi olduklarının da anlamını taşımaktaydı. “Evet” diyecek kadar yüklem almaya açık edilgen oldukları yönde yaratıma açık olan ve “Şahidiz” diyecek kadar da benlik sahibi olarak kendi oldukları benlik durumunda edilgenliklerine aşkınsal yani kayıtlanmış oldukları olma durumuna aşkınsal ben olmakta etken katıldıkları bir dünya oluşu içinde bulunmaktalardı… ki “Şahidiz” derken şahid olunana katılıyor olmanın olanağında kendi olmayı da ben olmakta koruyorlardı.

Hem özde kaynağı ile var olacak hem kendi olma durumunda var olacak hem öz kaynağını rabbi olmakta bulacak hem ona yönelmiş olmakta kendi olmayı gerçekleştirecek hem kendi olmanın sürekliliğinde rabbi ile iletişim ve ilişki bulma olanağında yaratıma açık olunacak… böylesi oluşta var olan çok yönlü, çok amaçlı üst bir formasyonda gerçekleşen varlık durumuna haizdi. “Ben rabbiniz değil miyim” diyen Allah da hem kendi olmanın korunumunda olacak hem kendinde bir şey yitirmeden kendinden fazla verdiği yarattıklarını görünüşe getirecek hem kendi olmakta iken yarattıkları ile aynı olmadan ayrı da olmadan var olacak hem içkin hem dışsal kapsayıcı katmanlı olmakta var olabilecek hem onlar ile ilişki ve iletişim kurmanın olanağında yarattıklarına üst varlık olarak geri dönebilen konumda ve oluş biçiminde bulunabilecek hem karşılıklı varoluşta ucu açık yaratım oluşunda kendisini karakter ve kimlik belirlenimlerinde, varoluş biçimsel görünüşe taşıyabilecek… bu, üst ve evrensel içerikte eş zamanlı olarak birçok işlevde ve olma biçiminde bulunabilme olanağı olan süper varlık durumu sahibi olmak anlamı taşımaktaydı.

Ruhlar yani öz kendilikler “Evet şahidiz” der iken bellek sahibi olduklarını göstermiş olmaktaydılar. Bu durumda nur ile yaratılmış olduklarından nura dair oluşturulmuş bir kuvvet alanı içinde yüklem almaya açık kısmi varoluş düzeyine haiz olduklarını da söylemek olanaklıydı. Yani ruhlar her ne kadar olumsuzlanmayacak varlık niteliği olan varlıktan kaynaklı var olmuş olsalar da kısmi varoluş biçimleri ile yaratılmış kendiliklerdi… ki nur yapısal, bellek yapısal ve hangi meleke öncelikli var ise meleke yapısal olarak bilfiil vücud bulmuş olmakta yaratılmış olmaktalardı. Bellek biçimsel iken bellek, benliğe zamansal ve mekânsal oluşun katılmış olması dolayımında benlikte hep işlevsel gerçekleşendi. Geçmiş, gün ve gelecek oluşu içinde benlik hep üç zamanlı olmakta bilinçli olma belirleniminde gerçekleşmekteydi.

Özde varlık olmanın kendi olma durumu zaman, mekân, bellek, meleke dolayımında görünüş bulmaktaydı. Melekeler dahi bir yeti biçimsel bellek durumu olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Neden bağıntılarında var olmak demek işlevsel bellek oluşu içinde var olmak

demekti... ki zaman ve mekân en temel bellek belirlenimi olup varoluşa zemindi. Yani zamanı ve mekânı dahi işlevsel bir bellek biçimi olarak deneyimlemekteydik. Bizlere “Rabbiniz değil miyim” diyen Allah da zamanları ve mekânları bir bellek oluşu işlevinde kendinde deneyimlemekte ve rabb belirlenimli olarak bellek belirlenimli kayıtlanmışlığa, kayıtlanmaya aşkınsal kendini görünüşe getirmiş olmaktaydı.

Ruhların kendilerini, bilfiil yaratım oluşunda var kılmış olan Allah’ı anlayabilme ve kendi varlık durumlarını da Allah ile bağıntılı olarak kavramış olma idrakine sahip olduklarını da “Evet şahidiz” ifadesinden anlayabilmekteydik. Kendi olmanın idrakine, özbilince sahip olarak ben olmanın olanağında “Evet şahidiz” demek olanaklıydı.

“La ilahe illallah” tevhid sözü “Ben rabbiniz değil miyim” ifadesinin karşılığı olarak verilmiş cevabın: “Evet şahidiz” yani “Evet Rabbimizsin” ifadesinin en genel ifadesi olup Allah ile benlik sahibi olduğumuzun, başka bir deyişle de olumsuzlamasını yapamayacağımız varlık ile ben olmakta varlık olduğumuzun anlamını taşımaktaydı... ki Bezm-i Elest bağıntısında “La ilahe illallah” varlık sorununu aşmanın olanağıydı. “Ben rabbiniz değil miyim” der iken ontolojik anlamda “Benim ile var olmakta değil misiniz” denilmiş olmaktaydı. “Evet Şahidiz” diye cevap verilirken de “Evet senin ile var olmakta, kendi -ben- olmayı bulmaktayız” denilmiş olunmaktaydı.

İçkin ve dışsal kapsayıcı katmanlı olmakta gerçekleşen içkin olmaya bağlı çift yönlü ve dışsal olmaya bağlı karşılıklı varoluş da göstermekteydi ki varoluş, varlığın tek düzlemli, tek biçimli, tek zamanlı, tek mekânlı değil, süper nitelikli olarak çok katmanlı, çok çeşitli, çok zamanlı, çok mekânlı, çok anlamlı ve çok gerçekli gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı. Allah da yarattıkları ile aynı değil, ayrı da değil oluşta hem yarattıkları olan hem de yarattıkları olmayan değil hem kendi olan hem de kendilik korunumu olanağı ile kendi olmadıklarını var edebilen olanağı olan varlıktı.... ki kendi varlığında kendi olmadıklarını var edebilen mümkün varlık olma niteliğine de

haizdi. Tarih boyunca Allah'ı sadece mutlak varlık olma düzeyinde düşündüğümüz için olsa gerek ki mümkün varlık olma durumunu gözden kaçırmıştık. Bu birçok yanlış fikre ve düşünme yöntemine sebep olmuş bir eksiklikti.

Bezm-i Elestte sorulan soruya cevap vermek, anlam yüklem almaya açık yaratım oluşunda bulunabilen benliğe dikkat çekmekteydi. Benlik kendinde olumsuzlanamayan varlık durumu olarak kendinde şey olandı. Yüklem almaya açık ve kendini gerçekleştirirken potansiyel açılımı olan varlık olarak da mümkün varlıktı… ki bu, yaratıma açık varlık olduğu anlamını da taşımaktaydı. Anlam-değer, irade-duygu, haz-arzu, niyet-eylem, beden ve melekler vb. yüklem alabildikleriyle yaratıma açık olduğu kadar her ruh, nihayetsizliğe uzanan Allah vergisinde yaratılmıştı. Yaratıma açık olduğu kadar nihayetsizliğe uzandıkça Allah'ı nihayetsizliğinde deneyimleme olanağı bulmuş olmaktaydı. Allah deneyimden uzak varlık değil, kendisi ile var olmakta iken tanrısalları ile deneyime açık varlıktı… ki "Evet şahidiz" denilir iken deneyime açık olmasına bağlı olarak "Evet rabbimizsin" denilmiş olunmaktaydı.

Görülen o ki "La ilahe illallah" geçmişte verilmiş bir sözü hatırlatandı. Geçmişte verilmiş sözü yeniden gerçekleştirmiş olmanın olanağıydı. Öznel anlamda ifade ettiğimiz "Evet şahidiz" veya "Evet rabbimizsin" ifadesinin genel dünya oluşu içinde gerçekleşme olanağı olmak ile beraber, özde kimin ile varlık olduğumuzun yeniden idrakinde olmamız gerektiğinin anlamını taşımaktaydı.

Bellek; yüklem almaya açık oluşta gerçekleşir iken yüklemlerin olumsuzlanması, önceliği olmamasına veya öncelenmemesine bağlı olarak unutulması, koşullar karşısında baskılanması, yeni varoluş biçimlerinde geriye atılmış olması vb. sebeplerden dolayı geçmişe dair deneyimlerin yeniden hatırlanmasının da yeriydi. Öz belleğimiz olan ruhumuza, yani kendi olmaya dair varlık durumuna yeniden döndüğümüzde sadece beden veya sonradan yüklem alınmış olup da kendimizi oldu kıldıklarımız olmadığımıza tanık oluruz. Ayrıca verdiğimiz sözü yeniden iman ile hatırlama gücüde bulmuş oluruz.

Bunun için dahi olsa hatırlatıcı olarak “La ilahe illallah-a” söylem ve talime dair ihtiyaçlıydık. Ola ki kimin ile var olduğumuzu yeniden hatırlamış oluruz da “Evet şahidiz” demeyi “La ilahe illallah” demiş olmakta buluruz.

Mesele: ontolojik olup da varlık olma bakımından ben olmanın sorunsal durumu ile doğrudan ilgiliydi. Kendinde varlık olarak ben olmak ile yüklem almaya açık bellek biçimsel olarak inşa edilebilen yani birçok karakteristik varoluş biçiminde yaratılabilen benliğin ne/ kim ile var olduğunun idrakinde olarak yaratıma dair yüklem almakta nasıl var olması gerektiği yani nasıl yaratılması gerektiğine dair soruların cevabını kişinin kendine önce vermiş olması ile beraber, nasıl yaşaması gerektiğine dair de karar vermiş olmasıydı.

İşte “La ilahe illallah” kime göre nasıl var olmak, yaratıma açık olarak yaratılıyor olmak anlamında varlığın zorunlu ve mümkün olduğu yönü, Bezm-i Elest bağıntısında yeniden anlama olanağı vermekteydi. Ben olmak neydi ve en temelde söz konusu yaratılmış olmak ise kiminle nasıl gerçekleşmekte ve gerçekleşmesi gerekmekteydi? Bu soruların cevabı Kur’an’da Bezm-i Elest bize hatırlatılır iken “La ilahe illallah” bağıntısında anlam kazanmaktaydı. Artık “La ilahe illallah” derken şahadetin gereği olarak kendi olma idrakinde özbilinç -benlik- sahibi olmakta yaratım seyrine katılmak ile tanık olabileceğimiz Allah’ı daha doğru bilmekteydik. Daha doğru olarak olması gerekenleri yapmalıydık.

Hakiki varlık Allah’tı ve Allah ile yüklem almaya açık yaratım oluşunda ne kadar paye almış olarak var olmakta isek o kadar gerçekliği, ben olmanın gerçeklik belirleniminde deneyime açık bulmaktaydık. Ben olmayı, gerçekleşen yüklemler dolayımında varoluş biçimsel deneyimlemekteydik. Varlığın özde kendi olma durumu olan ben olmak, varlık durumu olmak ile beraber varlık idraki olup, varoluş biçimsel her gerçekleşmede, varoluş biçimleri dolayımında görünüş bulmaktaydı. Varlık idraki -öz bilinç- durumu olduğu içindi ki varlığın özde kendi -ben- olmaya dair refleksiyon belirlenimli dolayımsal her dönüşü, ben olma idrakinde gerçekleşmekteydi.

Kendinde varlık olan, kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi olduğu içindi ki özde varlık olarak kendi -ben- olsa da idrakin dolayımlı gerçekleşiyor olması sebebi ile ben olmayı kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi olmasının dolayımlılığında gerçekleşiyor bulmaktaydı. “Ben” demenin dolayımında da buna tanık olunabilirdi. “Ben” diyen, kendiliğini kendine nesne kılarken kendi varlığının da öznesi olmakta kendini görünüşe taşımış olmaktaydı.

Varlık âleminde gerçekleşenler fazladan belirmiş olgu olmakta gerçekleşir iken hakiki varlık anlamında Allah’ın, mümkün varlık olma niteliği sebebi ile yüklem alma olanağında gerçekleşirler. Varlık olması bakımından her ne var olmakta ise dil dolayımında da ussal kılınır iken anlam belirlenimli yüklem olarak bilinmeye açık bulunmaktaydı.

En temelde varlık olma bakımından ben olan; kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi iken varlık olma zemininde varlık olma anlamı yani kendi -ben- olma idrakini yüklem alıyor olmakta gerçekleşiyor bulur. Ben olmak, varlık olma bakımından kendinde yüklem değilse de anlam içerikli dil dolayımında bilfiil gerçekleşen özbilinç farkındalığı -idrakinde- yüklem olarak gerçekleşir.

Ben olmak; kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi olanın kendi ile kayıtlanmış olmanın dolayımında kendi olma zemininde kendi olmaya aşkınsal yüklem belirlenimli kendi olmaktır. Kendi olmanın idrakinde olmayanın ise varlık olma bakımından ben olmakta kendi olduğu veya varlık olduğu söylenemez. Varlık kendi idrakinde ben olandır. İdrak de nesnesine bağlı refleksiyon dolayımlı gerçekleşir iken dolayım nesnesine aşkınsal dolayımsız olarak yüklem de deneyimlenir.

Her dolayımlı dolayımsızlık, varlık zemininde harekete haiz zamansal gerçekleşir iken ben olmak dahi bengisel, zamansız deneyimlenen tümel bir gerçeklik olsa da zamansal gerçekleşir. Ben olmanın özsel zamansallığı ise her varlıkta farklı zamansal varoluş eşiklerinde gerçekleşiyor olsa da ben olmak hep zamansal gerçekleşir. Ben olmayı zamansız deneyimliyor olsak da ben olmak, idrakin bilfiil gerçekleşen

dolayımlılığında özbilinç farkındalığı olarak, her dolayımlılık belirlenimi zamansal gerçekleşir iken zamansal olmakta gerçekleşir.

Bizler bu zamansal oluş içinde “Ben” derken veya “Ben” olmakta iken zamansal bir varoluş eşiğinde gerçekleşen ben olma idrakini hissetmeyecek yüklem özdeşliğinde kendi -ben- olmayı, dolayımlı dolayımsızlıkta yani nesnesi ile kayıtlı olup da öznel olarak kayıtlılığa aşkınsal gerçekleşiyor olmakta deneyimleriz. Zamansal varoluş eşiği olarak gerçekleşen hareket belirlenimine bağlı olarak da dolayımlılıkta zamansal olmanın kaçınılmaz olmasında ben olmayı, kendi ile kayıtlanmışlıkta kayıtlanmışlığa aşkınsal zamansal olmakta deneyimleriz. Ben olma idrakinin, özbilinç durumunun zamansal gerçekleştiğini hissetmiyor olmak, var olmanın zamansal gerçekleştiği gerçeğini inkâr etmenin nedeni değildir.

Dolayımlı dolayımsız olmakta gerçekleşen her şey, görünüş bulmanın olanağını dolayımlı dolayımsızlıkta zamansal olmakta bulmaktaydı... ki zamansal olarak da görünüşe gelmek olanaklı olmaktaydı. Bezm-i Eleste ki karşılıklı diyalogda da bu durum gerçekleşmekteydi. Ben olmak, sağduyuda her ne kadar zamansız bir deneyim olarak idrak ediliyor olsa da özünde zamansal gerçekleşir… ki özünde zamansal gerçekleşir iken ben olma idrakinde olmak, idrakin zamansal gerçekleşiyor dolayımında hep zamansal olarak varlık olma niteliğinin gerçekleşiyor olduğunun göstergesiydi. Zamansal gerçekleşen her benlik durumu, diğer benlik durumu ile ilişkide varoluş eşiğine bağlı zamansal olmanın belirleniminde iletişim ve ilişki kurabilmenin zamansal indirgemede gerçekleşiyor olması olanağında zamansal olarak gerçekleşmekte iken görünüş de bulmaktaydı.

Kendi olmanın dolayımsız dolayımlılığında kendi nesnelliğine aşkınsal var olan, diğerinin dolayımında diğerine aşkın var olmakta iken zamansal indirgemecilik olanağı olarak gerçekleşen dil, ilişki, iletişim bağıntısında zamansal olmakta gerçekleşmekte iken zamansal olmakta görünüş bulmaktaydı. Dolayımlı dolayımsız her gerçekleşme durumu

veya biçimi, zamansallığa haiz görünüş bulmanın temel ilkesinin dolayımlı dolayımsızlık olduğunu göstermiş olmaktaydı.

En temel bellek düzeyi varlıkta ben olma idrakinde yani özbilinç durumunda gerçekleşmekteydi… ki bu anlamda varlık kendini varlık olarak yüklem almış olmakta değil, anlam olarak yüklem almış olmanın olanağında kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olarak kendi varlığını kendine yüklem kılmış olmanın dolayımında varlık niteliğinde gerçekleşmekte ve diğeri dolayımında görünüş bulmaktaydı.

Varoluş dolayımlı dolayımsızlıkta gerçekleşir iken zamansal gerçekleşmekten öte gerçekleşiyor değildi. Bu durumda bellek ve zamansallık, ben olmanın dolayımlı dolayımsızlık düzeyinde gerçekleşiyor olmasından bakıldığında en temelde hareket ve yapı belirlenimli yani bilfiil olup da bilkuvve gerçekleşiyordu. İşte "La ilahe illallah" bilfiil olup da bilkuvve gerçekleşen yaratılmış olanın yaratım dolayımında, bilkuvve varlık olup da bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında kendini oldu kıldığı kimlik belirleniminde bilkuvve görünüş bulan Allah'ı hatırlatan ifadeydi. Kimin ile varlık -ben- olduğunun gerçeğine uyandıran anlama haiz ilahi sözdü. Allah'a "Sen benim rabbimsin" diyen her kişi, ben olma sorunsalını Allah ile aşmış olmanın olanağında "La ilahe illallah" demiş olmaktaydı.

*

Belirsizlik karşısında La ilahe illallah…

Evetlemiş olup da belirli bulduklarımıza göre tutunduğumuz, katıldığımız bir varoluşta her belirsizlik rahatsız ediciydi. Bilgibilimsel olarak belirsizlik şüpheyi beslemekte, geleceğe dair belirsizlik kaygıyı beslemekteydi. İlişkilerde belirsizlik güvensizliğe sebep vermekteydi. Hareket dair belirsizlik, kaotik öngörülemez bakışıma sebep vermekteydi. Nedenselliğin tüketildiği başlangıca dair belirsizlik, tekillik anlamında ilerisine geçilemeyen sonuçtu. Nura dair ontolojik belirsizlik de olasılık yaklaşımına, hesaplarına sebep vermiş olmaktaydı.

Yüklem almaya açık olmak ucu açık yaratım oluşunda bulunmak anlamını taşır iken yüklem belirlenimli varoluşta belirsizlik, neden bağıntılarında kayıtlanmış şartlanmışlığa aşkınsal var olmanın nedeni de olmaktaydı. “La ilahe illallah” da belirsizlik karşısında Allah’ın varlığına iman ile tutunur iken güven bulmuş olarak belirsizliği aşabilmenin olanağını vermiş olmaktaydı.

Yaratmaya dair ilk neden Allah’tı ki O bilinmeyen ve kör bakılan tekillik değil, bizatihi nur olup da kendi nurunun kuvvet etkileşim biçimleri olanağında yaratmayı olanaklı buluyor ve yaratıyor olandı. “La ilahe illallah” yaratıma dair her türlü belirsizlikte belirsizliğin boşluğunu Allah ile dolduruyor olmak değil, Allah’ın niceliğe haiz nesnel olan fiziki yönünün de olduğu gerçeği ile nur olduğunun fiziki zemininde var olunduğunun gerçeğinin anlamına da haizdi… ki “İllallah” ifadesi ile Allah ile var olunduğun gerçeği ifade edilir iken yaratım fiziki zeminde gerçekleşmekte olduğundan Allah’ın fiziki gerçekliğinin de olduğu içerilmiş anlamı ile ifade edilmiş olunmaktaydı. Bu anlamda yaratıma dair belirsizlik, Allah’ın varlık gerçekliği ile aşılmış olmaktaydı.

Şüpheciliği besleyen bilgibilimsel belirsizlik, söz konusu Allah ise ilk neden, içkin neden, etken neden, erek neden, nesnel neden, öznel neden, maddi neden, formel neden, dışsal neden belirlenimlerinde ussal anlamda aşılabileceği gibi Allah’ı tanrısal belirlenimlerinde talim ederken de deneyime açık olması sebebi aşılabilirdi… ki bilgibilimsel olmanın zemini varlık, özne olmaktan alınıp üst ve evrensel gerçeklik

zemini olup da nur sahibi olan yani nuru ile yaratımın kaynağı olan Allah'tan kaynaklı olarak değerlendirilebilirdi.

Anlamın, anlamaya dair meleke yapıların yaratıcısı olarak bilfiil gerçekleştireni Allah iken "La ilahe illallah" Allah ile bilmenin ve bilgiyi nesnel anlamda temellendirebilmenin olanağını da işaret etmekteydi. Bellek biçimsel olan yapısallıkta bilgi işlevsel olarak doğaya ve öznelliğe dair her türlü yaratım oluşunda bilgi bilimselliğin asıl sahibi Allah'tı.

Fiziğe, kimyaya, biyolojiye ve yaratıcı fail olması gerçeği sebebi ile insanlık tininden gerçekleşenlere dair ne gerçekleşmekte ise bilmenin konusu ise Allah'ın yaratım etkinliğinin üzerine dönmüş olarak bilmenin konusu kılmış olmaktaydık. Fizik zemininde fiziksel oluşa aşkınsal öznelliğe dair ne gerçekleşmekte ise yaratım biçimsel olarak bilgi işlevsel ve bilgi biçimsel gerçekleşir iken birbirini karşılayan gerçeklikler bağıntısında Allah ile okumayı bellemekte, insan olarak halk edilmekte ve yaratıcı etkinliğin bir gerçekleşme biçimi olarak beyan edebilmekteydik. Artık nurun nesnel ve öznel doğasına bağlı olarak gerçekleşenleri nura içkin olarak tanrısal belirlenimlerde okumaya, talime açık bulduğumuzu kabullenmeliydik.

Geleceğe dair belirsizlik mi? Neden bağıntılarına bağlı olarak feraset ile olabileceklere karşı olması gerekeni yapmak ve sonucu Allah'tan bekliyor olmanın güvenini yitirmemek ile aşılması olanaklı olandı. Her türlü imtihan karşısında ahiretin yani yaşamın sürekliliğine bağlı olarak bedensel ölüm sonrası yaşamın devam etmiş olduğu gerçeğine uyanmak da gelecek kaygısını aşmanın bir yöntemiydi. Eskiler "Allah var ne dert ne de gam var" der iken gelecek kaygısını Allah ile aşmanın yolunu da göstermiş olmaktaydı.

Harekete dair üç cisim problemi izleğinde kaotik bir oluşa bakmak mı? Mikrodan makroya kadar noktadan noktaya prensibi ile sınırsız oluş içinde iş gören Allah iken hareketin belirsizliğine dair hesap yetersizliği olmadan bütün varlık âlemini kendi ile var kılmaktaydı.

İlişkilerde güvensizliğe dair belirsizlik mi? Güzel ahlak ve hukukun tesisi ile aşılabilirdi. İmanında tam olan müminler isek emin olunan güven ehli olarak da güveni, selameti ilişkilerde tesis edebilirdik. Söz konusu nefsi emmare ise her mümin vicdan ehli olarak ilişkilerinde nefsi emmareye rağmen güveni ve selameti tesis etme olanağını Allah'a imanı gereği özünden kaynaklı bulabilmekteydi.

Başlangıca dair belirsizlik anlamında tekillik mi? İlk neden nur iken nur doğası gereği öznelliğe haiz Allah iken başlangıçtan önce sadece Allah'ın var olduğunu belirtmek zor değildi. Nur ile var olanlar var olmadan önce, sadece nurun başlangıç olduğu gerçeklikte Allah elbet vardı. Bu anlamda vahiy bilgisine, hadisi kutsilere başvurmak, insanlık için bir eksiklik veya acziyet değil, gerçeğe başvurma biçimiydi. Hiçbir şey var olmadan önce sadece kendisi var olan Allah'tı… ki O özü gereği nur niteliğinde hep kendi olan ve yaratırken ve yarattığında da öz niteliğini kaybetmeden kendi olmaya devam edendi. Kendinden binlerce türev nur var ederken dahi her bir türev nurunda nur niteliğini yitirmeden kendi olmayı koruyandı.

Nuru anlarsak eğer bilimsel anlamda tekillik denilen nokta olunan varlıksal dönemin bir hiçlik durumu değil, salt varlık olunan kendinde olma durumu olduğunu belki anlayacaktık. "Habibim, seslendim sesimi duyan olmadı, baktım gördüğüm olmadı" hadisi kutsisi dahi yaratmadan önce nur olan varlık durumunda kendi varlığını yoklayıp da kendinden başkasını bulamayan, kendini olumsuzlayamayan yani kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi olan varlığa dikkat çekilmekteydi… ki "La ilahe illallah" işte O varlığı yaratım sonrası farklı başkası olmakta zikretmiş olmanın anlamını taşımakta. Artık "Rabbimsin" de demiş olarak yani "Senin ile varım" demiş olmak ile "Seni duymakta, görmekte ve bilmekteyim" de demiş olmanın varlık belirlenimi var demekti.

Nura dair konum veya momentum eş zamanlı tespit edilmemesine dair belirsizlik mi? En temelde atom türevi nurlarda elektron türevi nurların konumu tespit edildiğinde momentumu, momentumu tespit

edildiğinde konumu tespit edilememekteydi… ki varlığın doğasına dair belirsizlik kaygı uyandırmakta değil ama belirsizliğini korur iken sınırları dahilinde olasılık hesapları yapmak ile aşılmakta değilse de genel anlamda kesinlikten uzak belirli bir duruma bakmak olanaklıydı. Makro ölçekten bakıldığında yaratım ölçü üzeri nesnellik zemininde gerçekleşir iken özde saf saf düzen belirlenimli iş gören ve "Biz" olma niteliğinde yaratımda bulunan nurlar için belirsizliğin olmadığı gerçekti.

Öyle ise bizlerin belirsiz diye bulduğuna başka bir açıdan bakmak önemliydi. Bu, bilme konusu olan varlığa -nura- dair varlıksal bir durum olmaktan daha çok nurun fonksiyoneli ile ilgili karşı karşıya kaldığımız bir durumdu. Elektronun olgusallığı ve olgusallığına bağlı işlevselliğinde kimyaya dair belirlenimlerde belirleyici olmasından da bakıldığında sonuç belirlenim olan zamansal varoluş eşiklerinde belirsizliğin değil, belirli kılınıyor olmak gerçekleşmekteydi.

Fizikte belirsizlik ilkesi, ilk başta âlemlerde gerçekleşenlerin tesadüfen olduğu kanısını uyandırmış olmakta olsa da derinliğine gözlemlendiğinde zamansal varoluş eşik belirlenimli gerçekleşen âlemler oluşu içinde tesadüf fikrinin olumsuzlanması kaçınılmaz olur. Her şeyden önce makro ölçekli gerçekleşmelerde belirsiz bir dünya oluşu içinde değil iken yaratıcı türev nurların yekvücud ilişkilerinde belirsizliğe yer vermeden yaratım etkinliğinde bulunduklarını özellikle anlamış olmak gerekir. Belirsizlik onlar için değil, bizler için bir belirlenim olup yaratım, özde belirsizliğe yer vermeden gerçekleşen varlıksal bir durumun olduğunu göstermekteydi.

İşte "La ilahe illallah" kendinde belirsizliğe yer vermeden bütün türev nurları ile yekvücud yaratımda bulunan El- İlah'a yani Allah'a işaret eder iken belirsizliğe aşkın olarak varlık olmanın özde gerçekleştiğini işaret etmekteydi. Zaten nur özde nur olma niteliğini yitirmekte değildi ve bizler için belirsizlik tespiti dahi bir belirlilik durumu olan bilgibilimsel niteliğe haizdi. Söz konusu yaratım ise Allah için belirsizlikten bahsetmek, nihayeti olmayan sınırsızca yaratım oluşu içinde neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci yaratılıyor, var oluyor iken

vicdansızlıktı. Yani gerçeğe dair olanın hakkını onamaktan, hakkı gereği yad etmekten uzaktı. “La ilahe illallah” bu anlamda Allah’ı hakkı gereği yad etmek gerektiğinin ussallığını, vicdanını da hatırlatan ilahi sözdü.

Katmanlı yaratım bağıntısında yaratıcı yarattığına zamansal anlamda önsel iken zamansal anlamda hep gelecek olarak önsel olmayı koruyan oluş içinde bulmaktaydı… ki bu anlamda dahi yaratıcı için kendi nur niteliğinde ve yaratıma dair belirsizlik söz konusu değildi. Söz konusu da olamazdı.

Üzerine düşünebilme ve deney yapabilme olanağı dahi belirli bir varlık durumu ile karşı karşıya olunduğunu göstermekteydi. Bir bağlamı ile belirsizlik denilen diğer bağlamlarında belirliliğe haiz bilmenin ve deneyin konusu olabilmekteydi.

Bu durumu katmanlı yaratım bağıntısından hareket ile değerlendirdiğimizde, her bir üst katman alt katmanda olanları belirli kılar iken üst katman için belirsizlik varlıksal düzeyde söz konusu değildi. Başka bir deyişle de Allah, nuru gereği emir kıldığını, her -iç- semada veya evrende gerçekleştirir iken her bir üst -iç- sema, alt bir -iç- semada emrin gerçekleşmesinin belirleyeni olmaktaydı. Elektron da alt katman olarak türev nur iken temel parçacık değildi. Yani yapı belirlenimli olup belirliliğe haiz var olmaktaydı... ki konum ve momentumunun belirsizliği üst katman için olacak iş değildi.

Katmanlı yaratım bağıntısında üst katman alt katmanın gelecek olarak belirleyeni iken alt katmanda tespit ettiğimiz konum ve momentum belirsizliğini, varlık ve durum belirlenimi olarak değil, fonksiyonel belirlenimli değerlendirmek gerekir. Türev nurun işlevselliğine bağlı olarak alt katmanları gelecek belirlenimli belirli kıldığı da düşünüldüğünde, kendi olmaya dair belirsizliğin olmadığı fark edilir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki rüyaların gerçekleşmesi, hak edişlerin tesisi, aynalaşmanın gerçekleştiği, her gerçekleşenin sibernetik yani ereğe/amaca göre nedenlerin belirli kılınmasında, sibernetik oluşa bağlı gerçekleşen varoluş eşikleri, varoluşun süreksizliğin kontrolünde

gerçekleşmesi vb. “La ilahe illallah-ı” kanıtlar olarak gerçekleşmekteydi. Suretler üzerinden gelecek öngörüsünde bulunmak, gelecek belirlenimli olarak geçmişin belirli kılınıyor olması doğrultusunda geleceğe doğru yürümek de oldu kılmış olunan belirlenmiş bir varoluşta yaşandığının belirlenimleriydi.

Ucu açık yaratım, her katmanın kendi neden bağıntıları ve yüklem almalarına göre değişen oluşta gerçekleşmekteydi. Ancak her bir katman üst katmanın belirleyici olmasından dolayı, ucu açık yaratımı belirlenmiş sınırlarda kendi olmanın gerçeği olarak deneyimliyor olarak, aslen üst katman belirlenimine göre gerçekleşmekteydi. Mikrodan makroya kadar katmanlı evren oluşu içinde belirlenmişlik, varoluşun kaçınılmazı olarak var olmanın doğası anlamında değerlendirilmesi gerekendi.

Söz konusu katmanlı yaratım bağıntısında var olmak olduğunda atom dahi katmanlı boyutsal var olmakta iken bir elektronun kendi boyutu ve bir üst boyutu olan katmana yükselmesi de göz ardı edilmemeliydi. Bunun haricinde nurların kopyalanıyor olması gerçeğinden de bakıldığında bir elektron farklı iki durumda farklı konum ve momentumda da bulunabilirdi. Bunun haricinde bir elektron atomun üst katmanı olan çekirdekteki türev nurun kapsayıcı manyetik alanında konumu itibarı ile görünmeye bilir ama momentumu sebebi ile takip edilebilirdi. Bunun tam tersi olanakta da varlık gösterebilirdi. Bir elektron kendi katmanının zamansal varoluşu eşiğini gelecek zaman belirlenimli olarak etkiliyor olup geçmiş belirlenimli elektron durumunun konumu veya momentum durumuna da etki edebilirdi. Bunun haricinde bir elektron sadece tanecik durumunda değil, yayılımcı dalga davranışı gösteriyor ise temel parçacık değil, yapı belirlenimli parçacık olarak konum belirlenimli, momentum belirlenimli ve dalga davranış belirlenimli genişlemiş alan belirlenimli davranış gösterebilirdi.

Birçok parametreden bakıldığında halen elektrona dair bilmediklerimiz, bildiklerimizden fazlaydı… ki belirsizlik durumu ile

bütün varlık âlemine dair indeterminist yaklaşım gerçekte karşılığı olmayıp bir yakıştırma olmaktan öte değildi.

Belirli kılınmış olmaya, başka bir deyişle de belli bir doğaya haiz var olmaya dair o kadar çok parametre var iken sadece ne olduğunu bilmediğimiz belirsizlik bakışımına bağlı olarak indeterminist bir varoluşun olduğunu söylemek ve bunu da mikrodan makroya ölçek ve sistem bağıntısını kurmadan belirtmek ne bilimseldi ne de vicdaniydi. Hem elektronun eş zamanlı konum ve momentum belirsizliği elektronun elektron olmasının doğasına, belirliliğine mâni de değildi. Katmanlı olan nur evrenine/ evrenlerine dair çok az şey biliyor ve birçok fenomenini anlamaktan yana güçlük çekiliyor iken varlığın gerçek doğasına dair indeterminizm gibi bir görüşte bulunmak naiflikti. Makro ölçekte sonuç ilke, düzen ve belirlilik iken mikro evrenin katmanlı yapısında da bunu belirli kılan düzen ve belirlilik var demekti... ki mikro evrenin kendine has doğasını yani kendi olmaya dair belirliliklerini, daha çok yeni bilgi edindikçe öğrenecektik.

Bizler için belirsiz olanı, kendi varlık alanında yani nur alanında kontrol eden ve yaratıma dair belirli kılmış oldukları ile var eden Allah vardı. İşte “La ilahe illallah” bunun tasdikiydi.

*

Tarihsel ontolojik veya metafizik düşünme izleğinde La ilahe illallah…

Varlık olması bakımından duyuya, deneye, usa konu olan fiziki gerçekliği ile mevcud ve varlık olması bakımından varlığın ne olduğu sadece bilgibilimsel anlamda fizik ve metafizik ayrımını getirmekte değil, iki farklı varlık kategorisi vermiş olması ile de önemliydi. İbni Sina'nın "Mucib" ve "Mümkün" varlık ayrımına gitmiş olması, kelamcıların bu görüşü "Kadim" ve "Hadis" kavramsallığına çeviriyor olarak sahiplenmelerinde de varlığı iki farklı kategoride ele alınıyor olduğunu görmekteydik.

Olması gerekli olan mucib ve olması gerekli olan ile mümkün olan, var olma öncelliği olan kadim yaratıcı ve sonradan var olan yani hadis olan bağıntısı iki farklı varlık anlayışının İslam felsefi yaklaşımında ve kelamında içerilmişti. Böyle olsa da İbni Arabi; böylesi ikili varlık görüşünden farklı olarak Allah ile halk edilmiş olanın aynı olduğu görüşü önermesi ile mucib ve mümkün olanı, kadim ve hadis olanı aynılık düzeyinde cem ettiği zannını paylaşmış olmaktaydı. Böylesi vahdeti vücud görüşlerinin tamamında olan ise yaratan ve yaratılmış olan ikili varlık görüşüne aşkın eş anlı birlik anlayışıydı… ki bu anlamda Parmenides 'ten Plotinos'a, Hint kültüründen İbni Arabi'ye, Spinoza'dan Hegel'e kadar farklı izleklerde gelişen bütün vahdeti vücud görüşleri zamansal anlamda eleştirilmiş değildi.

Eş anlı varlık görüşü anlamında vahdeti vücud görüşlerinde, fizik ve varlık, hareket ve varlık, yaratan ve yaratılmış olan, mucib ve mümkün, kadim ve hadis, us ve Tanrı, özne ve nesne, zaman ve mekân vb. ikili varlık görüşleri bir biçimde ussal olarak sözde aşılmış olmaktaydı. Ancak bilfiil gerçekte durum böyle değildi. Yaratırken yaratıcı olarak kendi olmayı koruyan ayrıca kendinden fazla vermiş olduğu yarattığı ile ayrı olmadan aynı da olmayan bir yaratıcı vardı… ki katmanlı yaratım bağıntısında zamansal anlamda yarattığına hem önsel olduğu gibi hem ayrı ve aynı da olmadan eş anlı olabilen hem de yarattığına önsel iken gelecek belirlenimli olarak yarattığını hep oldu kılmış olarak yarattığını

gelecek belirleniminde belirli kılmış olarak yaratan bir Allah vardı. Bu anlamda Allah zamansal anlamda eş anlı aynılığa sıkıştırılmayacak kadar zamansal genişlikte yarattıklarını kendinde var kılmış olandı.

Bunun ile de kalmayıp katmanlı yaratım bağıntısında varlıksal anlamda da hem yarattıklarına mekân olmakta hem yarattıkları O'nun tanrısal belirlenimlerinin gerçekleşme mekânı olmakta hem de yaratan ile yaratılan bağıntısı dolayımında dünya/ dünyalar kurulumunda nihayetsize uzanan tinsel mekân kurulumları gerçekleşmekteydi. Katmanlı yaratım bağıntısında her katman bir mekân oluşu içinde boyutsal olmakta gerçekleşmekteydi. Katmanlı yaratım bağıntısında birbirine içkin ve dışsal kapsayıcı olmakta mekân olmak ve anlam-değer yüklemli tinsel mekân kurulumu yani dünya oluşu içinde bulunmak, ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntısında gerçekleşmekteydi.

Ayrı değil aynı da değil ifadesi İbni Arabi'nin hem "Evet" aynıdır hem de "Hayır" aynı değildir demiş olduğu ifadeden farklı olup, söz konusu yaratım ise aynı olmanın yaratan ve yaratılmış olan arasında gerçekleşemeyeceği görüşünü barındırır. Hem zamansal ayrıntıda hem kuşatıcı mekânsal varoluş belirlenimlerinde hem de tanrısallar Allah'a aidiyette gerçekleşir iken varlıksal ve varoluşsal anlamda ayrı olmadan ama varlıksal anlamda aynı da olmamak, söz konusu yaratım ise gerçekleşendi. Yaratım kendinden fazlasını verir iken fazlası verdiğini farklı başkası kılmanın olanağında gerçekleşmekteydi.

Zaten yaratıcının, kendinden fazla vermiş olduğu yaratılmış olan ile aynılığı söz konusu olmuş olsaydı, kendi olmasının sürekliliğinden bahsedilemeyeceği gibi yaratımın sürekliliğinden de bahsedilemezdi. Özde kendi olmayı koruyan yaratıcı vardı ki yaratılmış olanın yaratılmış olarak gerçekleşmesi olanaklı olsun. Bu durumda yaratan ile yaratılan iki farklı varlık kategorisi olup katmanlı yaratım bağıntısında zamansal ve mekânsal her belirlenimde ayrı değil aynı da değil bağıntısı dolayımında varlık belirlenimli görünüş bulmaktaydı. Bu bağıntı biçimi olmuş olmasa, birbiri dolayımında görünüş bulmaktan veya aynalaşmaya dair karşılıklı varoluş olanağından da bahsedilmezdi.

İşte “La ilahe illallah”; kul dilinden yaratıcı olan üst varlığın ifade edilişine dair kavramsallığa haiz iken varlıksal anlamda yaratan ve yaratılmış olan farklı iki kategori dolayımında gerçekleşen varoluşa dikkat çeker. Vahdeti vücud görüşlerinden farklı olarak varoluşsal gerçekleşme karşılığında aynı olunmayan varlık durumuna dikkat çekmek ile beraber, eş anlı olmaya aşkınsal gerçekleşen hakikate de işaret eder. Çünkü yaratıcı ilah katmanlı yaratım bağıntısında hem yarattığına önsel hem de önsel olması gereği yarattığını gelecek belirlenimli olarak oldu kılmaktaydı. Geçmiş, şimdi ve burada olmak ayrıca gelecek belirlenimli olarak yarattığına hep önsel olmayı korumak ile geniş zamanlı varlıktı… ki yaratılmış olan, zamansal varoluş eşik belirlenimli ve içinde bulunduğu mekânın zamansallığı dolayımında kısıtlı zamansal kayıtlılıkta gerçekleşirken de aynı olmamaktaydı.

Her ne kadar tanrısalların tasvir edilmiş olduğu temsil niteliği kadarı ile Allah’a benzer yaratılmış olmak söz konusu olsa da varlıksal nitelikten bakıldığında aynı olmamak, yaratılmış olanın kaderi, yaratmış olanın da varlık gerçeği ile ilgili bir durumdu. Söz konusu Allah’ın varlığı ise ayrı değil aynı da değil olmakta gerçekleşen yaratım bağıntısında aynı olmaktan bahsedilmezdi… ki “La ilahe illallah” diyen her kişi, kendisini de ilahlıktan ari tutmuş olarak Allah ile aynı olmadığının gerçeğini de zikretmiş olmaktaydı. Tanrısallar belirlenimli olarak ilahlığa dair bir varoluştan bahsedilmekte olur ise Tanrısallar Allah’a ait yaratılmış olana dair kılınmış olmakta gerçekleşir iken fakr olduğunun idrakinde haddini bilmek olması gerekendi. Tarihsel ontolojik veya metafizik düşünme izleğinde “La ilahe illallah” bize sadece Allah’a ait varlık görüşümüzün ne olması gerektiği veya nasıl olması gerektiğine dair değil, sonuçta yerindeliğimize bağlı olarak ahlak biçimsel anlamda varlık görüşü de vermiş olmaktaydı.

*

Ayrı değil aynı da değil bağıntısını anlamak ve La ilahe illallah…

Ayrı değil aynı da değil olmayı varlıksal içerikte anlamaktan yana güçlük çekilebilir. Formel mantık izleğinde “Varlıksal anlamda ayrı olmayanın aynı olmaması olanaklı değildir” de denilebilir. Bu katmanlı yaratım bağıntısında yani katmanlı nedensellik bağıntısından ve nurun kendi olmayı koruyarak kendinden fazlası olan bir varlık durumunu yaratabilme olanağından yoksun düşünüyor olmak anlamını taşır. Başka bir deyişle de formel mantık izleğinde varlığa dair kanaat bildiriminde; ontolojik bilgi, mantık, deney ve gözlem yetersizliği ifade edilmiş olmaktaydı.

En basit örnek ile iki hidrojen bir oksijen atomları ve bu atomlardan oluşan su moleküleri kuvvet etkileşim alanları dahilinde kendilerinden fazla verdikleri yeni bir katman ve madde belirlenimi olan homojen su fazı ile aynı değillerdi ama ayrı değil olarak su fazını var etmektelerdi. Eğer su ile aynı olmuş olsalardı ne kendi olmayı korumuş olacaklardı ne de suyu sürekli olarak var kılma olanakları olacaktı.

Ayrı değil aynı da değil yaratım ve varoluş bağıntısını anlamak, görülen o ki eski mantık ve varlık görüşleri ile olanaklı değildi. Öyle ise katmanlı neden bağıntısı mantığına, nuru daha çok tanımayı olanaklı kılacak deney-gözlem bilgi verisine ve bilgi bağıntısını disipline edecek, toparlayacak metafizik yaklaşıma ihtiyaç vardı.

İşte bu anlamda “La ilahe illallah” sadece metafizik esas ilke olması anlamında Allah ilkesini vermekte değil, esas ilke bağıntısında varlığı nasıl okumamız gerektiği yöntemini de vermiş olmaktaydı. İnsanlığın düşünce tarihi boyunca mitlerde ve arke anlamında doğaya dair ilahlaştırdıklarımızı, ilah zannettiklerimizi “La ilahe” ile olumsuzlar iken “İllallah” ifadesi ile en temel metafizik ilke olan Allah’ı olumlamaktaydık. Allah dolayımında da daim bilfiil olmakta ilah olmanın gereği ile var kılmakta iken var kıldıkları ile ayrı olmayan ve olumsuzladıklarımız dolayımında aynı da olmadığı idrakinde olarak Allah’ı varlık gerçeğine dair olumlamaktaydık.

Yeniden metafizik derken dahi La ilahe illallah…

Yaratıma dair açımlanan olanak belirlenimlerinde ve yeni varlık biçimleri var etmekte, kendinden fazla verir iken fazla verdiklerinden ve kendisinden fazlası olan varlık Allah'tı… ki bu anlamda Allah Allah'u Ekber'di, kendinden fazla olduğu belirlenimde metafizik varlıktı. "İllallah" merkezli olarak Allah kendinden fazla verdiği tanrısallar belirleniminde yaratmış olduğu diğer varlıklardan olumsuzlandığında Allah'u Ekber anlamında zikredilmiş olmaktaydı.

Bunun ile beraber kendinden fazlası olan hakikat belirleniminde metafizik varlık olarak görünüş bulmuş olmaktaydı… ki "La ilahe" denilerek olumsuzlandıkları dolayımında metafizik varlık olarak "İllallah" denilmiş olunmaktaydı. Varlık olan elbette kendinden fazlası oldukları dolayımında görünüş bulur iken görünüş bulduğu her belirleniminde elbette metafizik varlıktı… ki Allah da özde şahıs olmakta, yaratım ile beraber Allah olmakta ve diğer tanrısal sıfat ve isimleri ile kendinden fazlası oldukları ile kendinden fazlası olmakta elbette metafizik varlıktı.

Her tanrısal sıfat ve isim sadece Allah'ı bilmenin bir belirlenimi değil, Allah'ın metafizik varlık olduğunun da tanıtlamasıydı. Allah'tan paye almış olarak gerçekleşen yaratımda varoluşun da metafizik gerçekleştiğinin belirlenimleriydi… ki var olmak hep kendinden fazlası olma belirleniminde metafizik gerçekleşmekteydi.

En basit anlamda; Allah özünde niceliğe haiz nurdu ama nur olmasında bilfiil yekvücud kendi olmakta şahıs varlık olmayı da bulur iken nesnelliği zemininde öznelliğe haiz varlık olarak nesnelliğine aşkınsal kendinden fazlası olma belirleniminde metafizik varlıktı. En basit anlamda insan dahi niceliğe haiz nesnellik zemininde bedensel var olsa da niceliğine, bedene aşkınsal kendi olmanın, şahıs yani ben olmanın belirleniminde kendinden fazlası olduğu belirleniminde metafizik varlıktı. Varlık her daim kendinden fazlası olduğu belirlenimde metafizik varlıktı. Varoluş da öznenin kendinden fazla verdikleri dolayımında kendini oldu kıldığı tanrısal belirlenimlerde hep kendinden

fazlası olma belirlenimlerinde metafizik varoluş olarak gerçekleşmekteydi. Varlık olarak kendinden fazlası olmanın ve varoluşsal olarak da kendinden fazla verdikleri dolayımında tanrısal belirlenimlerde kendi olmanın her belireniminde var olmak hep metafizikti.

Bu anlamda fenomenoloji de kendinden fazlası olan ve kendinden fazla verdikleri dolayımında kendinden fazlası olmayı tanrısal belirlenimlerde sürekli kılmanın belirlenimlerinde nasıl ve ne için görünüş bulunduğunu bilmenin, anlamının metafizik ilmiydi.

Artık metafizik, varlığı ve varoluşu sadece bilmek için değil, anlayabilmek için de modern dünyanın ihtiyaç duyduğuydu. Varlığın gerçekte ne olduğuna dair sorgulayan bakışı yitiren modern dünya, varoluşu kendine konu kılarken de aslında insan merkezli olarak varlığı farklı biçimde kendine konu kılmış olmaktaydı. Kendinden fazla olduğu belirlenimlerde görünüş bulan varlık, kendinden fazla verdikleri dolayımında varoluş biçimsel anlamda metafizik olmayı sürekli kılmış olmaktaydı. Bu anlamda fenomenoloji modern metafizik olması bakımından yeniden değerlendirmesi gerekendi.

Bu durumda "La ilahe illallah" tevhid sözü yaratılmış varlıktan fazlası olmak ile kalmayıp tanrısal belirlenimleri ile kendisinden de fazlası olan Allah ile varlık olmayı yeniden değerlendirmenin postulatıydı. "La ilahe" derken hakiki varlık olma yeterliliğini kendinde bulmayıp da gerçekliği nedeni olan Allah ile bulmuş olan var olanlar tanrısal kılınmış olmaktan yana olumsuzlanmaktaydı. Kendi nedeni olup da kendine yeter olmak ile kalmayıp yarattıklarının varoluş nedeni olarak onlara da yeten Allah da "İllallah" anlamında zikredilmesi gerekendi.

Artık Allah sadece ilk neden olarak metafiziğin konusu değil, kendinden fazlası olan ayrıca kendinden fazla verdikleri dolayımında ve kendini oldu kıldığı tanrısalları dolayımında kendinden fazlası olmayı yaratım belirlenimli sürekli kılar iken fenomenolojik anlamda metafiziğin konusuydu. "Rabb-ül Âlemin" ifadesi bu metafizik durumun tanımlanmasıydı. "La ilahe illallah" tevhid sözü de bu metafizik

durumun tanıtlamasıydı. Varlıksal anlamda nedeni kendi olmadan, varoluşsal anlamda da var olmak kendi elinde olmadan gerçekleşir iken var olmak üst ve alt gerçeklik bağıntısında metafizik varoluşun kanıtıydı.

*

Yaratıma açık ve yaratımda gerçekleşenleri anlamaya açık alim tipi olarak Arif olmak ve La ilahe illallah….

Düşünmek, en temelde yaratıcı etkinlik olarak gerçekleşir iken alt formasyonu olan us bilme merkezli gerçekleşmekteydi. Her bilme durumunda bilgi de düşüncenin yaratıcı etkinliğine katılır iken bilmeye bağlı olarak görüş, bilme yöntemi ve değer açısına göre görüş açısı vermekteydi. Ayrıca merkeze alınan bilginin bağlamında kurulan, inşa edilen bir algıya veya dünyaya, manzaraya, ortak anlam tasavvuruna bakmayı olanaklı kılmaktaydı.

Bilgi gerçekle bağıntısına bağlı olarak gerçeği karşıladığı yönde ne kadar doğru ise düşüncenin yaratıcı etkinliğinde varlık görüşü, doğru bir dünya görüşünün inşasını, yaratımını olanaklı kılmış olmaktaydı. Düşünen özne bilgi, bilmek ve yaratım bağıntısında yaratıcı özne olmayı düşüncenin yaratıma açık oluşu içinde bulmuş olmaktaydı. Düşünmek en temel gerçekleşme melekesi olup, her gerçekleşme bilgiye haiz yaratım biçimsel gerçekleşmekteydi. Yaratım biçimsel gerçekleşen varoluşta gerçeği karşılayan bilginin doğruluğu bizler için hem varoluşsal olarak anlam bağlamında varlık olmaya/ varlığa tutunuyor olmamız hem de diğerleri ile ilişkide hayati öneme haizdi… ki en temelde gerçeği karşılayan bilginin doğru olmasına ihtiyaç duymaktaydık.

Bilgeye bağlı olarak yaratıcı etkinlik ile beraber gerçekleşen inşa, birikim, miras ve dünya oluşunda içinde olunan dünyanın insanı olmak kaçınılmazdı. Alan belirlenimine bağlı olarak da alanına göre anlam yüklemli karakter ve kimlik belirlenimli olmak da kaçınılmazdı. Varlığı okuma biçimine bağlı olarak da farklı alanlar geliştirmek de tarihsel anlamda çeşitlilik göstermişti.

Bir filozofun, bilim insanın, tasavvuf ehlinin veya kelamcının varlık merkezli ve yöntem farklılıklarına göre baktığı bilgi merkezli farklı varlık görüşleri oluşmaktaydı. Nedenselliği ussal olarak merkeze alan filozofa göre bilim insanı deney ve gözleme bağlı olarak neden bağıntısında ilişkililiği, hareket bağıntısını, niceliği merkeze aldığı bir evrene

bakmaktaydı. Kelamcılar da kendi aralarında farklı görüşler barındırsa da özellikle Eşari kelamında; ateist nedensellikten ve varlığın sadece neden bağıntılarında gerçekleştiğine dair katı yaklaşımından farklı olarak Allah'ın iradesine bağlı olarak olan bitenin gerçekleşme olanağı olduğu belirtilmiş olmaktaydı. Her şey Allah'ın iradesinin bir gerçekleşme biçimi ve vesilesi iken yeni bir neden bağıntısında varlıkta olan biten anlamlı kılınmış olmaktaydı. Söz konusu tasavvuf ise nedenselliğe aşkınsal olarak tanrısalların yani Allah'ın ilahi sıfat ve isimlerinin olan bitenin nedeni olduğu ve olan biten dolayımında Allah'a tanık olmak gerektiği merkezi düşünme biçimini belirli kılmış olmaktaydı. Bütün olan biten tanrısalların gerçekleştiği yönde Allah içindi ve Allah'ın görünüşe gelmesinin ayet belirlenimli nesnesiydi.

Alan farklılığına göre filozof, bilim insanı, mütekellim veya arif kişi olunmaktaydı… ki alan sadece farklı perspektif, yöntemsel oluş ve neden bağıntılarında varlığın veya varoluşun üzerine konuşmuş olmayı sağlamakta değil, karakter biçimsel gerçekleşen kimlik biçimsel bir varoluşa da eylemekteydi. Bunun için olsa gerek ki gerçek ile bağıntılı bilginin doğruluğuna ihtiyaç vardı… ki alanına bağlı edinilmiş kimliğin hakkını vererek deneyimlemek olanaklı olmuş olsun.

Gerçeklik bağıntısında bilginin inşasından bahsetmekte değilim, en temelde gerçeklik bağıntısında bilginin edinilmiş olması ve yaratıcı etkinlikte inşasından bahsetmekteyim. Doğada bilgi, bilgi işlevsel inşa belirlenimli gerçekleşir iken her bilgi edinimi elbette âlemde ussal belireni, deney-gözlem ve deneyimler bağıntısında ussal karşılamış olmaya bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Ancak doğada olan biteni gerçeklik bağıntısında karşılıyor olmakta dikkat edilmesi gereken gerçekte ne, nasıl ve ne için olunduğu ve ne için olduğuna bağlı ne olunacağıydı… ki bu gerçeklik belirlenimlerinden hareket ile yeni bir yaratım oluşu içinde bulunmak olması gerekendi. Yanlış bilgi yanlış yaratım oluşu içinde bulunmaya sebepti. Bu anlamda bilgi, tahkike açık olduğu kadar yaratıcı etkinliğin, varoluşun bir parçası kılınması gerekendi.

İşte "La ilahe illallah" yöntemsel anlamda Allah'ı varlık nedenin başlangıcı olarak belirtir iken kesinliği olana göre yaratıcı etkinliğe katılmayı önceler. Bu anlamda Arif kimliği veya kelamcı kimliği altında filozof, bilim insanı, sanatçı, aile babası veya annesi vb. olmaktan yana sakınca yoktur. Çünkü bütün alanlar Allah'ın, varlıkta gerçekleşen sıfat ve isimlerine içkin gerçekleşir iken alanlardan mahrum olarak "La ilahe illallah" talim edilmez. Alanları talim eder iken Allah'ın tanrısallarını talim etme olanağında "La ilahe illallah-ı" hakkı gereği talim etme olanağı olur… ki bu anlamda "La ilahe illallah" tahkike açık bilgisi ile gerçek ile bağıntılı bir dünyanın inşasına eylemesi ve sonuçta da gerçeği karşılayan bir karakter oluşunda kimlik belirlenimli vücud bulmuş olmanın yaratımına eyler olması adına önemliydi. Gerçeği karşılayan dünya tevhidin dünyasıydı, gerçeği karşılayan alim profili ise muvahhid karakterli Arif kimlik belirlenimiydi.

Arif, "La ilahe illallah-ı" talim ettiği kadar muvahhitti. Alanları ilkeleri bağıntısında hakkı gereği çalıştığı, zevk ettiği kadarı ve tanrısal bağıntıda tevhid belirlenimli okuduğu kadar alimdi. Bilgisini varoluşsal anlamda tanrısalları yaşamanın nesnesi kıldığı kadar bilgeydi. Zamanının dışında, ötesinde olan değil, halktan kopuk, uzak duran da değil, her zamanda gerçekliği olan ile halka katılan ve halk dolayımında her zamanın gerçekliği olana tanık olandı. En temel gerçeklik Allah iken âlemler dolayımında yaratıcı etkinlikten beri kalmayarak Allah'ı yaratıcı etkinliğine katıldığı -hizmeti- kadarı ile tanrısal belirlenimlerinde talim eden ve O'na yükselendi.

Yaratıma açık ve yaratımda gerçekleşenleri anlamaya açık alim tipi olarak Arif olmak, "La ilahe illallah-ı" talim etmekti. Kelamcı "La ilahe illallah-ı" anladığı kadar yorumlamaya açık olandı. Arif ise hem anladığı hem de talim ettiği kadar "La ilahe illallah" bağlamında hikmete açık olduğu yönde yaratıma açık olmayı bulan ve yaratıcı etkinlikte olduğu kadar Allah ile kendi olmayı bulan alim tipiydi. Arif bu anlamı ile satırdan okuyan alim olmaktan daha çok deneyim ve nurdan beslenir iken kaynağından okuyan ümmiydi. Yani kitap okuyan alim olduğu kadar, feraset ve deneyime bağlı gerçekleşen talimi öncelemiş olmakta

hep yeni bir bilgiye ve yaratım hâline açık varlık durumunu koruyan alim tipiydi.

*

Modern dünyada ihtiyaç duyulan metafizik yaklaşım ve La ilahe illallah…

Modern dünyada bilimsel olanaklar ve veriler ile yeniden doğa keşfedilir iken ya doğa sadece niceliğe indirmiş olmakta Allah'tan gayrı okunmaktaydı ya da kendinden fazlası olarak hak etmediği ve yeterli olmadığı anlamda tanrılaştırılmaktaydı. Her iki durumda da Allah'ın gerçekte ne olduğundan habersiz, gerçekte metafizik karşılığı olan durumdan uzak bir oluş içinde bulunulmaktaydı. Enerji fiziği ile de nur fiziği, eş deyişle de Tanrı fiziği yapılmakta iken Tanrı, bilimsel araştırma alanın dışında olmasa da ne olduğunun bilgisinden uzak, kabul görmekte değildi. Allah'a iman edenler de Tanrı fiziğinden habersiz Tanrı'yı öte bir varlık olarak tasavvur etmekteydi.

Demem o ki modern yaşamda ve sonrasında Allah'ın kendinde ne olduğuna dair bilgisine en temelde ihtiyaç duymaktaydık… ki Allah varlık olması bakımından kendinde nur olup da niceliğe haiz hareket bağıntısında kendinde yekvücud ben olan yani şahıs olmakta da kendi olan varlıktı… ki bu anlamda Allah nesnelliğine aşkın -öte duran- değil de nesnelliği zemininden nesnelliğine aşkınsal kendi olan varlık olarak kendinden fazlası olan varlıktı. Bu anlamda kendisini hem nesnel anlamda varlık karşılığında hem de kendinden fazlası olduğu ben olma durumunda var olduğunu net olarak bilmek gerekmekteydi… ki modern yaşamda alan belirlenimine göre "La ilahe" dememiz gerekenler dolayımında hakkı gereği "İllallah" demiş olalım.

Bunun ile beraber dilin ateist ifade kazanmış olduğu dil kullanımında "Evren sana ne dedi" vb. ifadelere rast gelir iken İslam olmanın gereği olarak olayların faili olan "Allah bize ne dedi" demekten yana gafil kalmıştık. Her olay hak edişimize dair gerçekleşir iken gerçekleştirdiklerimizden yana mesul kılınmış olduğunun anlamını taşımaktaydı… ki hak edişlerimiz ile yeniden bize dönülür iken sorumluluklarımız, başka bir deyişle de önceliklerimiz hatırlatılmaktaydı.

Gerçekleştirdiklerimizin sonuçları hak ediş olarak tesis edilir iken olumsuz sonuçlara karşı suçlular, günah keçileri ararken “La ilahe” denilmesi gereken nefsi emmareyi unutmaktaydık. Çocukça yetişkinlikten kaçmak yerine “İllallah” demiş olarak sorumlu olduklarımızın idrakinde Allah ile yetişkinliğe ermiş rüşt sahibi olmak gerekirdi. Suçlayarak değil, olması gerekeni yapmak ile yetişkin olabilmekteydik. Gerçekleştirdiklerimizin hak edişini tesis eden Allah’a yönelik “İllallah” demiş olmak ile de ne için nasıl yaşamamız gerektiğinin idrakine yeniden dönemliydik. Allah için Allah’a göre yaşarken gelecek adına kendimiz için de yaşamaktaydık.

Genel anlamda demek istediğim; modern yaşamda da birçok alanda ve açıdan “La ilahe illallah” demeye ihtiyaçlıydık. “La ilahe illallah” tevhid sözüne bağlı olarak metafizik varoluşun neye göre metafizik olması gerektiğini yeniden hatırlamalıydık. En temelde ise ateist ifadeye bürünmüş olan dili yeniden Allah, Allah’ta, Allah’tan, Allah’la, Allah’ın, Allah için, Allah’a tevhid prensipleri içeriğinde “La ilahe illallah” anlam içeriğine göre metafizik kılmaya da ihtiyaçlıydık… ki ahlaki anlamda da evrensel düzeyde sorumluluk yüklenmiş olarak insanlığın hayrına ve doğruluğuna dair güzel işler yapmış olalım.

*

Özgünce gerçekleşmesi gereken metafizik oluşta La ilahe illallah…

Her gerçekleşen yeni ilişki bağıntılarında ve anlam-değer bağlamlarında yeniden yoruma açık yaratım oluşunda gerçekleşmekteydi. Yeniden yaratıma açık oluş içinde esası yitirmeden yüklem almalar değiştikçe hep kendisinden fazlası olunan metafizik oluşta gerçekleşiyor olunmaktaydı.

İşte “La ilahe illallah-ta” her yeni bağıntı ve bağlamda alan ve perspektif farklılıklarına göre yeniden yaratıma, yoruma açık metafizik oluşta gerçekleşme olanağı olan ilahi sözdü… ki her yeni yorumda “La ilahe illallah-ın” kapsayıcı anlam genişliğine tanık olmak ile beraber yoruma dair okuyucu özne olarak kendiliği yaratıma açık bulan bizdik. Her yeni bağıntı ve bağlamda yoruma açık yüklem almakta yaratıma açık olmalıydık. Bu bağlamda “La ilahe illallah” yoruma, dolayısıyla da yaratıma açık öznenin veya mümkün varlığın esas bağıntısında veya bağlamında yoruma açık olması gerektiği yöntemselliğini ifade eder.

İnsan sadece varlık olma bakımından varlık değil, yaratıma dair kendisinden fazla verdikleri dolayımında kendini oldu kılmış olduğu karakter/ kimlik içerikli yaratım belirlenimlerinde kendisinden fazlası olan mümkün varlık olduğu kadar, yani yaratıma açık olduğu kadar metafizik varlıktı. “La ilahe illallah” sadece Allah ilkesi gereği metafizik oluşa katılan bir öznelliğe işaret etmekte değil, her kişinin kendi olmayı bulduğu karakter zemininden hareket ile özgünce yoruma dair talim edebildiği varoluşsal esas ilkeydi… ki öze dair karakter izleğinde özgünce talim edilir iken talim eden her kişi “La ilahe illallah-ı” yaşama dair esas ilke olarak bulmuş olmak ile kalmayıp, yaşama dair esas ilke ve özsel karakterine bağlı esas ilke zemininde kendinden fazlası olmanın metafizik ilkesi kılmış olmaktaydı.

Kur’an’daki her bir nebi anlatısında da buna tanık olabilmekteydik. “La ilahe illallah-a” davet eden her bir nebi, zamanının galip düşüncesi, ilişkiler ve olaylar örüntüsünde kendi karakterinin de özgünlüğü belirleniminde ve ümmeti de bu izlekte “La ilahe illallah-ı” talim etmiş

olmaktaydı. Talim ettikleri izlekte sadece ilk neden anlamında Allah metafizik ilkesini talim etmiş olmakta değil, kendisinden fazlası olmanın metafizik oluşunu da erek belirlenimli talim etmiş olmaktalardı. Allah ile var olmanın hakikatini yaşantılarında böylece göstermiş olmaktalardı.

Nuh nebinin talimi ile İbrahim nebinin talimi elbet birbirine "La ilahe illallah" söylem merkezli olarak benzerdi ama talim biçimi ve özgün farklılıklarda birbirine benzemez özelliklerde metafizik olmayı deneyimlemektelerdi. Bu durum Musa nebi veya İsa nebi içinde geçerli iken Muhammed Mustafa efendimiz için de geçerli bir durumdu. Eshabı kiramdan veya bu ümmetin veliyullahından ve mezhep imamlarından dahi bakılsa her birinin "La ilahe illallah" esası izleğinde kendinden fazla verdikleri dolayımında kendisinden fazlası olarak belirdiği özgünlükte metafizik farklılığı görülecekti.

Bunun içindi ki esasta "La ilahe illallah" olmak kaydı ile her kişi "La ilahe illallah-ı" özgünce deneyimlediği metafizik bir varoluş seyrinde olduğunu bilmeliydi… ki her bir kişinin kendi zamanın anlam-değer dünyasında, ilişki ve olay örüntüsünde, kişinin yönelimlerini belirli kılan karakteristik özellikleri doğrultusunda, olay-olgu bağıntısında vb. durumlarda "La ilahe illallah-ı" talim etmesi kendisinden fazla verdikleri dolayımında kendisinden fazlası olduğu metafizik belirlenimde gerçekleşmekteydi.

Elbette tarihi her karakter veya kişi; kendisinden fazla verdikleri dolayımında kendisini oldu kılmış olduğu özgün metafizik belirlenimde kendisinden fazlası olmakta tarih öznesi olmaktaydı. Böyle olsa da kastettiğim; Metafizik bir esasın korunuyor olmasına bağlı olarak tarih öznesi olarak görünüş bulmaktır… ki ortak metafizik ilkeye bağlı olunduğunda ortak bir dünyanın da kurulumu olanaklı olsun. Önemli olan; sadece ferdi anlamda metafizik var olmak değil, sanki bir bayrak yarışının tamamlayıcısı olan koşucuları gibi ardı sıra birbirini tamamlayan ve anlam-değer zengini bir metafizik dünyanın kurulumunu olanaklı kılan oluş içinde bulunuyor olmaktı… ki bir dünya

kurulumu kültür ve medeniyet biçimsel olarak birkaç nesil sürebilmekteydi. Bunun için ihtiyaç olan ise esas yitirmeden takipte esasın öncelenmesi gerektiğiydi.

İşte kelimetullah olan "La ilahe illallah" yeniden ihtiyacımız olandı. Tarihsel köklerimizin bize sunduğu metafizik anlam-değer dünyasını "La ilahe illallah" izleğinde eleştirmek yani esastan ne kadar kopulmuş veya kopulmamış olduğuna göre durum tespiti yapmak önceliğimizdi. Bu doğrultuda da esastan koparmayan anlam ve değerleri içselleştirip, yeni dünyanın gerçekleşenleri karşısında, rahmete dair yaratıcı etkinlikte kendimizden fazla verdiklerimiz dolayımında kendimizden fazlası olmayı yeniden başarabilmeliydik.

"La ilahe illallah-ı" özgünce talim etmeli, özgünce talim edildiğinin idrakinde olmalı, hoşgörü ve tevazu ile diğerine duyarlı olabilmeliydik. "La ilahe illallah" hem sınırımız hem de nihayetsizliğe uzanan tarihsel izleğimiz olarak talim etmemiz gerekendi… ki yaratılmış her dünyanın metafizik oluşunda, metafizik esasını yitirmeden dünya kurmuş olabilelim. İslam isek bakışımızı belirleyen ve anlam-değer dünyamızın belirleyicisi olan kurucu metafizik ilkesi "La ilahe illallah" olmalıydı.

*

Kendinden fazlası olan La ilahe illallah…

Dünya, kurucu temelleri bağıntısında yükselen yaratılmış dünyaydı. Dünyayı neye göre yaşayacağımızı belirli kılan ise kurucu ilkeleriydi. İlkeler bağnazca tahakküm kurucu ve kişiyi kendi olmanın gerçeğinden, tercihlerine bağlı ucu açık yaratım oluşundan koparmakta ise zulmün esareti altında kurulmuş bir dünyanın esirleriydik. Bunun için dahi olsa öz varlığımız ile fıtri anlamda uyumlu ve evrensel anlamda herkesi bir çatı altında toparlayacak esasa ihtiyaç duymaktaydık.

İşte "La ilahe illallah" bizlere çıta bir ilke olarak dayatılmış olan değil, kapsayıcı ve koruyucu çatı bir ilke olarak teklif edilmiş olandı. Gerçek herkesin ortak, evrensel ve üst gerçeği olandı… ki "La ilahe illallah" bize varoluşumuz gereği zaten talim ettiğimiz gerçeği nasıl yaşamamız gerektiğinin de teklifiydi.

Böyle olmak ile beraber "La ilahe illallah" sadece teo-ontolojik anlamda bir fikir, ahlaki bir varoluş biçimi değil, bunlardan fazlası olarak da özgünce talim edebileceğimizdi.

Âdem nebi ve Havva anne misali nihayetsizliğe yeniden tutunmanın duası olabilirdi. Yunus nebi misali, Allah'ın nihayetsiz yaratım oluşunda Allah'tan kaçışın olmadığı idraki ile iman ve tövbe ile yeniden Allah'a tutunmanın, sorumluluk idraki ile yeniden kendi olmaya, diğerlerine uzanmaya dair duamız olabilirdi.

Nuh nebi misali sabır taşın, dayanak noktan "La ilahe illallah" olabilirdi. Duygular selinde bütün günahların kaybolduğu akışta, duaları Allah'a yükselten yakarışın olabilirdi. Aldığın nefeste, verdiğin her nefeste, gecende ve gündüzünde "La ilahe illallah" biçimlenen anlam dünyanın biçimleyici sözü olabilirdi.

İbrahim nebi misali her türlü zorluğa rağmen ve sınanmış olmanın dolayımında öz gerçeği ile yakinlik kurabilmenin karakter biçimsel gerçekleşen varoluş biçimi olabilirdi. Yaşam ateş olsa, selamet yolculuğumuzun ismi olurdu.

Musa misali tutunduğumuz asamız olabilirdi. Her türlü vesvesenin, aldatmacanın sihrine karşı “Dur” diyebileceğimiz asamız olabilirdi. Çatı teklifi ile beraberce yaşayabileceğimizin ahlaki kural ve yasalarını gerekçelendire bileceğimiz evrensel talim ilkemiz de olabilirdi. Gerçek herkesin gerçeği iken rahmeti önceleyen ahlaki kural ve yasalar ile beraber yaşayabilirdik.

İsa nebi misali hakikati sadece ifade etmiş olmanın ifade biçimi değil, hakikati gösterebilmenin ve hakikatten sonuç almış olarak talim edebilmenin de yöntemi olabilirdi. Hakikate kör gözler onun ile görür, hakikatten uzak olmanın gaflet hastalığı onun ile giderilebilirdi.

Muhammed Mustafa efendimiz misali de hiçbir değerin yerini tutamayacağı değer olarak sahiplenilen olabilirdi. Güzel ahlakta tanrısalları herkesin talim edebileceği yöntem olabileceği gibi işaret ettiği Allah’a fakr ve haddini bilerek yükselmenin de talim nesnesi olabilirdi.

Her bir nebi “La ilahe illallah-ı” nasıl talim etmemiz gerektiğinin emsaliydi. Talim ettikçe de tanrısalları ile talim ettiğimiz hakikate uyandırmakta ve kendisinden sonuç alırken hakikati yakinen talim etmemizin yöntemi olabilmekteydi. Nebiler kombinasyonunda, karakter içeriğimize, zamanın ilişki ve olay örüntüsüne, koşul ve ihtiyaç belirlenimlerine göre özgünce talim edebilirdik.

*

Bilfiil gerçekleşenlerde varoluşsal birliğin gerçekleşiyor olması ve La ilahe illallah…

Fiziksel olanın metafizik, metafizik olanın fiziksel karşılıkları vardı. Öznel olanın nesnel, nesnel olanın da öznel karşılıklarının olduğu bir var oluşta bulunmaktaydık. Niceliğe haiz nesnellik zemininde öznelliğin deneyimlerinde yaşamaktaydık.

“Onları siz öldürmediniz fakat Allah öldürdü. Attığında da sen atmadın fakat Allah attı. Müminleri güzel bir imtihan ile denemek içindi. Allah işiten ve bilendir.” Bu ayeti kerimede nesnelliğin araçsallığına amaca bağlı olarak her gerçekleşenin araçsallığına ve ne için kılınmış olduğunun gerçeğine dikkat çekilir. Bunun ile beraber yaratıma dair her ne gerçekleşmekte ise yaratıcı fail olan Allah’ın mutlak fail olması gereği bilfiil gerçekleştiği anlamını da verir. “Öldüren” veya “Atan” Allah’tı ve O’na ait irade ve fiil tanrısal belirleniminde olan bitenin yaratılmış olana dair gerçekleştiği ifade edilmiş olunur… ki bu irade-fiil birliğinde, yaratılmış olanın dolayımında “La ilahe illallah” demiş olmaktı.

“La ilahe illallah” varlıksal düzeyde aynılık değilse de fiili düzeyde birliğin idrak etmenin olanağını da bu bağlamda vermiş olmaktaydı. Elbette yaratıcı ile aynı varlık düzeyinde var değildik ama O’na ait olup da bize dair gerçekleşenler dolayımında bilfiil gerçekleşenler Allah’ın yaratım etkinliği dışında gerçekleşmekte değildi. Bu ayet ve benzeri ayetler ile insanlık tininde gerçekleşenlerin, yaratım etkinliği dahilinde gerçekleştiği vurgulanmış olunur.

Duha ve İnşirah surelerinde de insanlığa emsal Muhammed Mustafa efendimiz dolayımında da insanlık tininde gerçekleşenlerin Allah’ın yaratıcı etkinliğinin dışında gerçekleşmediği vurgulanmış olunur. Rahman suresi ayetlerinde de doğada gerçekleşenlerin de Allah’ın yaratıcı etkinliği dışında gerçekleşmediği vurgulanmış olur.

“Allah’ın size verdiklerinden” denilirken dahi hak edişe dair kazanımların dahi Allah’ın yaratıcı etkinliğinin dışında gerçekleşmediği vurgulanmış olunur. “Güldüren ve ağlatan O dur” veya “Öldüren ve

dirilten O'dur" denilirken de duygu ve varoluşa dair her belirlenimin bizim elimizde olmadan Allah'ın yaratım etkinliği dışında gerçekleşmediği bildirilmiş olunur.

Yani varoluş kimsenin elinde olmadan gerçekleşmekteydi. Allah'ın yaratım etkinliği dışında bir şeylerin gerçekleşiyor olmasının olanağı da yoktu… ki bu durumda yaratım; Allah'ın kendini tanrısalları ile gerçekleştirmesi ve yaratıma dair her ne gerçekleşmekte ise kendisi ile gerçekleşmesi anlamını taşımaktaydı.

İşte "La ilahe illallah" kul dilinden bunun ifade edilmiş olmasıydı veya yaratım belirlenimleri dolayımında "La ilahe illallah-ın" hatırlatılıyor olmasıydı. Kur'an perspektifinde "La ilahe illallah" yaratım dolayımında bilfiil gerçekleşen ayrı olmamanın birliğini ifade eden nitelikte kullanılmış olmaktaydı. Varlıksal anlamda aynı olmayan yaratan ve yaratılmış olan, yaratım etkinliğinde bilfiil gerçekleşen oluşta ayrı olmamanın birliğine haizdi.

Katmanlı yaratım bağıntısında bu durum, içkin olmaya dair çift yönlü varoluş, varlıksal anlamda birbirine dışsal ve aynı olmamaya dair olarak karşılıklı var olmanın olanağında gerçekleşmekteydi. En basit anlamda bu durum Allah'a ait gerçekleşenlerin yaratılmış olanlara dair gerçekleşiyor olması anlamını taşımaktaydı. Allah'tan alınan paye kadarı ile pay sahibi olmakta var olmak Allah'ın yaratıcı etkinliği dolayımında gerçekleşmekteydi.

Allah'a ait, yaratılmış olana dair ve Allah'tan paye almış olmakta pay sahibi olarak var olmak gibi ifadeler "Ait, dair, paye ve pay" ifadelerini kavramsallaştırır iken "La ilahe illallah-ı" da yeni bir kavram perspektifinden okumak anlamını taşımaktaydı. Nesnel olanın öznel, öznel olanın nesnel karşılıklarının olduğu bir oluşta fiziksel zeminde metafizik var olmanın, metafiziksel varoluşun fiziksel karşılıklarının olduğu gerçeğine bağlı olarak okumalarda bulunmak gerekmekteydi. Kur'an perspektifinde "La ilahe illallah" böylesi okumayı olanaklı kılmanın kapsayıcı anlamına haizdi.

Varlıksal anlamda aynı olunmayan ama bilfiil gerçekleşenlerde varoluşsal birliğin gerçekleşiyor olması bağıntısında “La ilahe illallah-ı” yeni vahdeti vücud görüşünün merkezinde okumak gerekir. Ayrı değil ama aynı değil, ait ve dair veya paye almış olmak ve pay sahibi olmak vb. kavramlaşmalarda dahi “La ilahe illallah-ı” açıklamış olmaktaydık.

*

İman-eylem sorunsalı ve La ilahe illallah…

İman; anlam-duygu içeriğinde karşılığı olup anlam biçimsel olduğu kadar duygu biçimseldi. Anlam tümel yargısal doğası gereği imanı koşullamakta ve değer biçimsel kılmaktaydı. Bilgi-iman bağıntısından bakıldığında iman, değer olarak içselleştirilmiş emin olunan bilgiydi. Bilgi karşılığı olanı, duyguda deneyimlemeyi olanaklı kılmaktaydı.

Söz konusu Allah'a iman etmek ise vicdani anlamda apaçık olarak bir yaratıcının olduğuna iman etmek ile vahiy bilgisi kabulünde Allah'a iman etmek olabilirdi. Eski kelam düşünürlerinin bazısı imanı eylem ile bağıntı görüp, eylemsiz imanın olmayacağını belirtmişti. Bazısı da imanın kalbi olduğunu vurgulamış ve eylemden bağımsız gerçekleştiğini ifade etmişti. Elbette iman anlam-duygu bağıntısında kalbiydi. Ancak gerçekleşme belirlenimi olarak eylemde de gerçekleşmesi beklenendi. İmana bağlı eylem imana dair olup imanın göstergesiydi. Ancak eylem, imanın kanıtı olmayacak kadar riya ile de yapılabilir olandı. Bu durumda eskiler "İlim, ihlas ve amel demekte iken imanın hangi izlekte biçimlenmesi gerektiğini işaret etmiş olmaktaydı.

Allah'a iman elbette olmalıydı. Ancak müşrikler veya farklı tanrı tasavvurunda bulunmak ile beraber Allah'a iman edildiği düşünüldüğünde imanın kayıtsız değil, kayıt belirlenimli biçimlenmesi gerektiği gerçeği ile de karşı karşıya kalmış olmaktaydık. "La ilahe illallah" teklif şartı da Allah'ı şirkten, riyadan, inkârdan ari olarak nasıl bilmemiz ve bildiğimiz doğrultudan nasıl iman etmemiz gerektiğine dair Allah'a imanımızı biçimlendirmekteydi.

"La ilahe illallah" teklif olmak ile beraber İslam'ın en temel şartıydı. Allah'a imanın nasıl olması gerektiğinin şartı olarak imanı anlam içeriğine göre biçimleyiciydi.

Söz konusu olan iman ve eylem bağıntısında meşruiyet bulmak ise bilfiil olanın bilfiil olarak hak edilmesini gerektirdi. Anne veya baba, sanatçı veya filozof, arif veya kelamcı vb. olmak gibi anlam-değer yüklemli fazladan belirmiş olgu olarak gerçekleşen karakter içerikli kimlik

belirlenimlerinden bakıldığında, bunlar emin olarak iman ettiğimiz veya inandığımız bilfiil gerçekleşen tinsel olgulardı. Bilfiil gerçekleşirler iken anlam içeriğine bağlı bilfiil olmakta hakiki gerçekleştiklerinde hak edilerek gerçekleşmeleri gerekenlerdi. Bu anlamda ilke gereği Rabb, Mürebbi, Musavvir, Halik, Bari, Hakim, Alim vb. tanrısalların gerçekleşme biçimleri iken bu tanrısalların hakkı gereği bilfiil gerçekleşmesinde hak edilmiş olduklarında iman tanrısalların hakkı gereği gerçekleşmesinin gereğiydi.

Kul olmak da bilfiil gerçekleşir iken bilfiil hak edilmesi gerekendi... ki "La ilahe illallah" hak edilen kulluğun bilfiil gerçekleştiği gerçeğini göstermekteydi. İman anlam-duygu bağıntısında kalbiydi ancak biçimlendiği anlam, ilke izleğinde bilfiil gerçekleşmesi gerekendi. Dinde sınanmak da imanın bilfiil gerçekleşmesi gerektiğinin belirlenimiydi. Malı, evlatları, canı ile sınan iman, sınandığı yönde eylem belirlenimli olarak gerçekleşmesi beklenendi… ki kişi imanına bağlı olarak yerini ve karakterini göstermiş olsun. İmanın vesvese ve inkâr ile sınanması da vardı… ki imanı korumak gerçekten zordu. İman ve inkâr arasında sınan, imanını korumuş olarak yolculuğuna devam etmeliydi.

Anlam-duygu bağıntısında iman elbette kalben içselleştirilmiş olması gerekendi ama imanın şartı değilse de İslam'ın şartı olarak imana içkin eylem olması gerekendi. İslam veya müslim olmak bilfiil gerçekleşir iken bilfiil hak edilmesi gerekendi. "La ilahe illallah" hak edilmesi gereken İslam'ın, müslim olmanın bilfiil olmayı içeren betimlenmiş ifadesiydi.

İnsanın ne için olduğuna bağlı olarak Allah'a iman etmesi elbette beklenendi. Allah'a iman "La ilahe illallah-a" göre biçimlenmesi gerekendi. İman; tanrısalların hakkı gereği gerçekleşmesinin, sınanırken sınanıyor olmayı aşmanın, Allah'ı yakin bulmanın, Allah'a göre var olmanın olanağıydı.

Bilgibilimsel anlamdan bakıldığında, bilfiil gerçekleşeni duyusal ve sezgisel bağıntıda anlasak, ussal olarak bilsek de bilfiil deneyimlediğimizde hemhâl olmakta gerçekte anlamış olmaktaydık.

Ahlaki anlamda da hakiki olarak talim etmiş olmaktaydık. Bu anlamda iman “La ilahe illallah” ifadesine sadece teorik anlamda kalben iman ediyor olmak değil, bilfiil talim ediyor olarak anlama açık olmakta gerçekleşendi/ gerçekleşmesi gerekendi. Söz konusu olan karaktere haiz kimlik biçimsel varoluşu hak ediyor olmak ise iman-eylem bağıntısı sadece teolojik veya bilgibilimsel bir olgu değil, hukuki bir konu olarak şeraitin de konusu olmaktaydı… ki iman-ihlas bağıntısında eyleminde emek verilmiş olarak kazanılmış olanın aidiyet belirlenimli hak edilmiş olması gerekirdi.

Bu anlamda biyolojik anne veya baba olmak değil, anne ve baba olmayı anlam ve duygusunda, eylem ve emek vermekte hak ediyor olmak da gerekliydi… ki gerçekte anne ve baba olmuş olalım. Sanatçı veya filozof olmak dahi alan ilkelerinin gerçekleşmesine bağlı olarak anlam ve duygusunda emek vermiş olmakta gerçekleşen ilkesi bağıntısında özgünce eser vermekte veya düşünüyor olmakta gerçekleşir iken hak edilendi. Her karakter sonradan edinilir iken gerçekleşme alanını belirli kılan ilkesi/ ilkeleri gereği anlam ve duygusunda, eylemde ve emek vermekte ereğinde gerçekleştiğinde hak edilendi… ki bu anlamda “La ilahe illallah” müslim olmanın karakterinde hak edilmesi gerekendi.

Bilfiil gerçekleşen karakter içerikli kimlikler hak ediliyor olarak gerçekleşmesi gerekenlerdi. Bu anlamda kul olmak, müslim olmak anlamında İslam olmak da “La ilahe illallah-ı” hakkı gereği talim etmiş olmakta bilfiil hak ediyor olarak gerçekleşmesi gerekenlerdi. İman kalbi olduğu kadar eyleme içkin olarak gerçekleşir iken hakiki olmayı koruyor olarak hak edilmesi gerekenleri hakkı gereği yaşamayı olanaklı kılan anlam-duygu belirlenimiydi.

Bu durumda ilkesine bağlı eyleminden ve imandan yoksun yapılan her eylem, hakikatten sonuç almaya dair karşılığı olmayıp kişinin kendisine zulmü olarak yeterli olandı. İlkenin gerçekleşmesini olanaklı kılan iman yüklemli her eylem de Allah’ın hakikatinden sonuç alır iken Allah’ı yakin bulmuş olmanın olanağını vermekteydi. “La ilahe illallah” sadece imana dair bir öncelikli olarak kabul edilmesi gereken bir ifade değil, iman-

eylem bağıntısında hakkı gereği talim edilmiş olarak hak edilmiş olunması gereken varlık idraki mertebesi, ahlak biçimsel karşılığı olan varoluş düzeyi, varlığa bakışımı biçimleyen bir dünya görüşüydü.

İman, ihlas ve eylem; ilke gereği hak ediyor olduğu ile Allah nezdinde meşru olanda var olmayı olanaklı kılmaktaydı. Söz konusu iman ise sadece kalbi gerçekleşmekte yeterli olan değil, tanrısalların gerçekleşmesinde, sınanmış olmanın olay bağıntısında ve Allah nezdinde meşru olan ile kabul görmenin gereği olarak da eylem belirlenimli gerçekleşmesi gerekendi.

Özsel olanın varoluş biçimsel olarak bilfiil gerçekleştiği oluş içinde iman özsel gerçekleşir iken eylem belirlenimli olarak da gerçekleşmesi gerekendi. “La ilahe illallah” imana dair olsa da talime dair yöntemselliğinde eylem belirlenimli gerçekleşmesi gerekendi.

*

Varlığa dair sorunsal bir yaklaşım ve La ilahe illallah…

Rivayet edilir ki M.Ö 4. Yüz yılda Çinli düşünür Zhuang Zhou (Chuang Tsu), kır bir alanda uykuya dalar. Dalar dalmaz kendini, çiçekler arasında dilediği gibi uçarak gezen bir kelebek olarak görür. O artık bir kelebekti ve Zhuang Zhou olduğunu da bilmez bir durumdaydı. Uyanınca, Zhuang Zhou olduğunun idrakine geri döner… ama kafası karışır. Kendisinin bir kelebek olduğunu gören Zhuang Zhou muydu yoksa rüyasında Zhuang Zhou olduğunu gören bir kelebek miydi? Bunu ayırt edebilecek bir kural olmalıydı.

Çinli düşünür; varlık olmaya dair ne olunduğunu sorunsal kılan bir sorgulamayı insanlığa miras bırakmıştı. Gerçekte ne idik. Böylesi sorunsal bir durum karşısında nasıl düşünmek gerekirdi. Klasik vahdeti vücud açısından bu sorunsal durumu değerlendirdiğimizde kelebek olan ile insan olan aynıydı. Bu varlık durumunu iki varlık olarak değerlendirmek klasik vahdeti vücutçular için hata olurdu. Bu soruyu yapıbozum ile vahdeti vücuda uyguladığımızda "Allah ile var olmakta iken Allah olan insan mıydık yoksa insan olan Allah mıydık?" bu sorunsal durum dahi klasik vahdeti vücud için sorunsal değildi. Allah ile insan varlık olarak aynıydı. Bazı klasik vahdeti vücutçular da "Evet" varlık olarak aynıyız ama varoluşsal olarak "Hayır" aynı değiliz demiş olacaklardı.

Aslında ise varlık belirlenimli bu sorunsal durumun aşılması onların dediği gibi de değildi. Bir görüşe körü körüne inanıldığında farklı perspektiflerden ve üst perdeden yeni bir görüşte bakıyor olmak da kolay değildi. Varlık olarak "Evet" denilen yönde aynılık düzeyinde özdeşlik savunulur iken varlık olma yeterlilikleri bağıntısında aynı olunmadığı gözden kaçırılmış olmaktaydı. "Hayır" aynı değiliz denilen durumda da ilk görüşü olumsuzlanmış olarak varoluşa dikkat çekilmiş olunsa da varoluşsal yeterlilik sorunu dikkate alınmamış olmaktaydı.

Rüyasında kelebek olan düşünürün kelebek mi yoksa insan mı olduğuna dair varlıksal sorgulamada kanaatim o ki varlık merkezli

düşüncede sorgulamaya dair yaklaşım yanlıştı. Mesele en temelde kelebek veya insan olmak değildi. Rüyada kelebek olmak ile gerçekte kelebek olmak iki varoluşsal alanda deneyimlenen varlık durumuydu… ki her iki varlık durumunu aynı düzlemde değerlendirmek hataydı. Pratikte nerede isek gerçekliği oradaki varlık durumuna göre deneyimlemekteydik. Deneyimlediğimiz varlık durumunu bulunduğumuz alanın varlık gerçeğine göre değerlendirmiş olarak ne olduğumuza dair gerçekliği belirlemeliydik.

Allah mıydık yoksa insan mıydık sorusunun sorunsal durumunu da varlık yeterliliği ve varoluşa dair sürekliliğe ve varlık düzey farklılığına göre aynı olunmadığı gerçeği ile değerlendirebilirdik… ki ontolojik varsayıma dair görüşümüz ile pratikte, gerçekte bilfiil olanın birbirini karşılıyor olup olmadığına dikkat etmeliydik. Gerçekte bilfiil olan da Allah ile insanın varlık düzeyinde aynı olmadıklarıydı ama yaratıcı etkinlikte bilfiil Allah'a ait gerçekleşenler yaratılmış olana dair gerçekleşmektelerdi ki bu da aynı olunduğu anlamını taşımakta değildi. Yüklem belirlenimli gerçekleşen birliğe işaret etmekteydi. Yaratılmış olmakta yüklem belirlenimli gerçekleşen ile yüklem alma olanağında yaratıcı olanın varlık düzeyinde aynı oldukları söylenemezdi. İşte "La ilahe illallah" bu gerçeğin kul dilinden ifade ediliş biçimiydi.

Bunlar dahilinde kelebek veya insan olmak da aynı varlık düzeyinde gerçekleşmekte değildi. Yüklem belirlenimli gerçekleşir iken yüklem alanın kendisinin kendini yüklemi zannediyor olması büyük hataydı… ki önemli olan yüklem almış olmaya bağlı olarak alınmış olunan yüklemin kendisi olmak değil, alınmış olunan yüklemin kendi ile gerçekleşiyor olduğunun idrakinde olmaktı. Yüklemlerin olumsuzlanabilir olması ve değişime açık gerçekleşiyor olması sebebi ile olumsuzlaması yapılamayan olarak yüklem alanın aslında ne kelebek olduğu ne de insan olduğu yaklaşımı ile kendini kelebek veya insan kılıyor idrakinde, özsel varlık gerçeğine kör olduğunu söyleyebilirdik. Bu dünyada insan olma yüklemini deneyimleyen, başka bir âlemde başka bir varlık durumunu deneyimlemeye açık mümkün varlık olmakta yaratılmıştı.

Önemli olan aslen ne olduğumuzdu ve gerçekte ne olduğumuza bağlı olarak neleri deneyimlemeye açık olup olmadığımızdı.

Söz konusu Allah veya insan olmak ise insan olmayı dahi yüklem belirlenimli deneyimlemekte iken aslen ne olduğumuzu evvela öğrenmek gerekirdi. Elbette varlık düzeyinde Allah ve insan iki varlık düzeyi olarak aynı değildi ama yaratım gereği bilfiil gerçekleşiyor olmakta ayrı değil olmakta gerçekleşiyor olmak da gözden kaçırılmamalıydı. Buna rağmen ayrı olmadığımıza aynı olmadığımız yüklemleri olumsuzlamak ile ermek söz konusu olduğunda aslen Allah ile kendi olmayı buluyor olduğumuzun idrakinde olmalıydık. Bu durumda Allah olmak değil, Allah'ın olumsuzlanamaz olan mutlak varlık oluşunda sadece kendi olduğu varlık durumuna, anlamına, gerçeğine uyanmış olmaktaydık.

Böylesi bir uyanış olanaklı olduğunda aslen Allah ile kendi olmanın gerçeğine uyanmış olarak insan olmayı yüklem almakta deneyimleyen, tanrısallığa haiz ulvi bir ruh olduğumuzu idrak etmiş olabilirdik. Her varlık aynı özle var olduğu içindi ki aynı özden hareket ile kuş ile hemhâl olmakta kuş değilsek de kuşu deneyimlemek olanaklıydı. Varlık olarak ağaç değilsek de ağaç ile hemhâl olmakta ağacı deneyimleme olanağı da bulabilmekteydik. Diğer insanlar ile aynı varlık olmasak da anlam-duygu belirlenimleri ile hemhâl olmakta onları deneyimlemekte ve kendimize ayna bulabilmekteydik.

Böylesi bir varoluşta varlık belirlenimli yüklemler olmak değil, yüklemleri anlam-duygu içeriklerine, eski dil ile ifade eder isek hâllerine göre hemhâl olmakta yaratım belirlenimli deneyimlemeye açık olan mümkün varlıktık. Varlık olmaya dair yüklem belirlenimli gerçekleşenler varlık olma bakımından en üst kategoride varlıktılar ama tür olarak aynı varlık değillerdi. Varlık olma bakımından kendinden fazla verdikleri dolayımında kendiliği oldu kıldıkları karakter/ kimlik belirlenimlerini de aidiyet belirlenimli yüklemler olmakta sahiplenmiş olarak kendinden fazlası olmanın deneyimleri bulabilmekte olanlar da

gerçekte olduklarından fazlası olarak kendilerini metafizik gerçekleştirme çeşitliliğine sahip varlıklardı.

Demek istediğim o ki varlık olmaya dair sorunsal olan bir durum var ise pratikte gerçeklik durumuna dikkat etmek ile beraber en temelde ne/ kim ile var ise ona kıyasen değerlendirmede ne olduğu veya en fazla ne olabileceğine dair görüş sahibi olabilirdik. Yanlış bir yaklaşım durumu sorunsal kılıp, içinde çıkılamayacak paradoks kılabilirdi. “La ilahe illallah” ise ifade edenin varlık gerçeğini göstermekte olduğu gibi ifade edilenin varlık gerçeğini de işaret ederken var olma düzeyini veya biçimini sorunsal kılmış olmadan varlık olmayı yeterlilik düzeyine ve yerindelik belirlenimine göre anlamlı kılmış olan anlama haizdi.

*

Klasik vahdeti vücud, eleştirel anlamda güne dönmek, geleceğe adım atmak ve La ilahe illallah…

Klasik vahdeti vücud görüşünün İslam düşünce dünyasına kattığı en önemli görüşü Allah ile yarattıkları arasında nasıl bağıntı kurabileceğimizdir. Tanrısallar yani ilahi sıfat ve isimler, Allah ile yarattıkları arasında bağıntılı bir varoluşun nedenidirler. Düşünme biçimi ve farklı ayet okuma biçimleri ile İslam düşünce dünyasına katkıları önemlidir.

Böyle olsa da klasik vahdeti vücudu resmeden birçok görüş gerçekten kopuk eleştirilmesi gereken içeriğe haizdi. Bunun için yapılması gereken ise görüşü dışına çıkabilme cesareti göstererek farklı bir bakış açısından hareket ile değerlendirebilmekti.

Genel bir ifade ile yanlışlarını sıralar isek âlem yokluk değil, hakikatten paye aldığı kadar gerçekti ve varlıktı. Allah'ın zatı bilinmez değil, bilindiğinde yarattığı ile aynı olmadığı da anlaşılacak olandı. Çokluk bir yanılsama değil, Cenabı Allah zatında nur olup niceliğe haiz nesnelliğe dair fiziki vücudu olandı ki bundan sebebiyet hem yaratmak hem de yaratımda çokluk olanaklıydı. Cenabı Allah ayanı sabiteler ile bilen değil, yaratım dolayımında zaten bilen olarak yaratan ve yarattığını da sonuç itibarı ile ne, nasıl, ne için ve ne için olduğuna bağlı olarak ne olacağına dair bütün açıları ile bilendi.

Muhiddin Arabi izleğinde "Hayır" ve "Evet" ifadesinde kastedilen; yaratan ve yaratılmış olanın aynı ve aynı değil olması görüşünden uzak, yaratan ve yaratılmış olan arasındaki ontolojik bağıntı aynı değil ayrı da değil olarak gerçekleşmekteydi. Sıfatlar ve isimler de zatı ile aynı değil, kendinden fazlası olunan yükleme dair özdeşlikte mümkün kılınmış olmakta gerçekleşenlerdi. Yaratımın başlangıç anı olduğu içindi ki âlemler kadim değil hadistir. Zaten söz konusu yaratmak ise yaratılmış olanın kadim olduğundan bahsedilemezdi. Daha birçok görüşü ile klasik vahdeti vücudun, doğru görüşleri olmasına rağmen varlıksal ve bilgibilimsel karşılıkları olmayan teorik bir görüş olduğu görülür.

Klasik vahdeti vücud görüşü, söz konusu yanlış fikirleri ise “La ilahe illallah” tevhid sözü içeriği doğrultusunda yeniden değerlendirilmeliydi. Özellikle yaratan ve yaratılmış olanın aynı olduğu görüşü, bu görüşün takipçileri tarafından dahi yaratılmış olana Allah diye bakıyor olmaktan uzak, teorik bir kabul olup, iman ve vicdani olarak kabul ediliyor değildi.

Kur’an’da yaratılmış olan ve yaratanın varlık olma gerçekliği net olarak aynılık düzeyinde ele alınmış değildi. Allah için âlemlerin rabbi denilmekte, âlemlerin kendisidir denilmiş değildi. Yerin ve göklerin nurudur denilmekte ama yer ve göklerin kendisidir denilmekte değildi. Yarattıklarına içkin ve dışsal olduğunu ifade eden ayetleri ile de aynılık değil, içkinliğine bağlı aşkınsal olması ve dışsallığına bağlı aşkın varlık olması net olarak ifade edilirken de katmanlı yaratım bağıntısına dikkat çekilmiş olmaktaydı. Yeniden vahdeti vücud diyecek isek yanlışlarını bir kenara bırakmak kaydı ile evvela yaratan ve yaratılmış olan arasında katmanlı yaratım bağıntısı olduğunu ve bunun da ontolojik gerçeklik zemini olduğunu bilmek gerekir.

Ayrıca klasik vahdeti vücud yaklaşımındaki Gaybı mutlak (Allah’ın zatına dair mutlak bilinmezlik âlemi, başka bir deyişle de Âlemi Lahut), Âlemi Ceberut veya Âlemi Emir, Âlemi Misal veya Melekut, Âlemi Mülk veya Şahadet ve Âlemi Nasut yani insanlık âlemi olarak belirtilen âlemlerin sadece beşten ibaret olmadığı ve yukarıdan aşağıya doğru katlı bir oluş içinde Allah’ın tecelli ve zuhur ettiği varlık belirlenimi görüşünden de uzaklaşmak gerekmekteydi. Elbet Allah’ın görünüşe gelmesi vardı ama bu, âlemlerin kendisi olarak görünüş bulması değil, âlemler dolayımında bilfiil olmasında ve yine âlemler dolayımında bilfiil gerçekleşen tanrısal sıfat ve isim belirlenimlerinde nesnelliğe aşkınsal özne olmakta görünüş bulma biçiminde gerçekleşmekteydi. Artık, katmanlı olmakta birbirine içkin ve dışsal birbirini kapsayıcı olan ve ayrı değil aynı da değil bağıntısında birbirini karşılayan, etkileyen gerçekliklerin olduğunu kabullenmek gerekmekteydi. Başka bir deyişle de katmanlı olmakta gerçekleşen birbirine içkin ve dışsal kapsayıcı olan

âlemler kuşağında bütün âlemler yokluğa/ boşluğa yer vermeden gerçekleşmekteydi.

Ayet kavramı ile baktığımız bir varlık âleminde, âlemler ve âlemlerin işaret ettiği üst gerçeklik vardı. Varlık âleminde insan dahi ayetti. Ayet olmak, varoluşu Allah'a ait olarak gerçekleşiyor olmaktı ki var olma bakımından varoluşu elinde olmadan gerçekleşen insanın varlığı Allah'a delil yani ayetti. Var olmak en büyük ayetti. Ayet olmak; kendi dolayımında yani gerçekleştirdiği dolayımında Allah'ın görünüş bulması demekti. Varlık olarak Allah ayet değildi ama Allah kavramının ayet olması dolayımında Allah isminin işaret ettiği varlık olarak var olandı. Ayrıca Allah olmanın anlam içeriğine bağlı olarak yaratım belirlenimli her ne gerçekleşmekte ise Allah olmasının görünüş nesnesi olarak ayetti. Allah, ayetleri olan değil, ayetleri dolayımında bilfiil olmakta görünüş bulandı.

Görünüş bulmak dolayımlı olmakta görünüş bulmaktı. Dolayımlılık görünüş bulmanın ilmiydi... ki “La ilahe illallah” dolayımlı gerçekleşmeyi, dolayımlı gerçekleşen bilmeyi/ bilinmeyi, dolayımlı gerçekleşen görünüş bulmayı, dolayımlı gerçekleşen varoluşu vb. içeren varoluşa dikkat çekmesi sebebiyle de önemliydi. “La ilahe” anlamında olumsuzlananlar dolayımında gerçekliği bilinen, görünen, varoluş biçimsel kimlik belirlenimli gerçekleşen Allah “İllallah” demek ile onanmış olmaktaydı.

Tarihsel ve tasavvufi anlamda tekâmülün olduğu kabulü dahi yaratan ve yaratılan arasında yeterlilik farkının olduğuna işaret etmekteydi. Kur’an ifadesi ile belirtir isek Allah’tan gelip Allah’a dönülen bir oluş içinde aynı olunmayan varlık durumu ifade edilmiş olunmaktaydı. Fakrın ve acziyetin yani varlık nedeni kendi olmamanın ve varlık olma yeterliliğini göstermekten yana yeterliliğin gelişim sürecinde edinildiği bir varoluşta değişen yüklem belirlenimlerinde mutlak varlık birliği anlamında aynılık düzeyinde özdeşlikten bahsedilemezdi. Yaratılmış olan ile yaratan arasında her daim yeterlilik ve varlık düzeyi gereği

varlık olma bakımından aynı olmamanın kaçınılmazlığı gerçekleşmekteydi… ki Kur'an'da İbrahim nebi anlatısı ile bu net olarak anlamlı kılınmış olmaktaydı.

Allah ile var olmak, Allah ile aynı olunduğu değil, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında fazladan belirmiş olgu olmakta farklı başkası olmanın yaratım belirlenimi sebebi ile aynı olmamakta gerçekleşmekteydi. Kendinden fazla belirmiş olgu ile özde kendi olmayı koruyan, katmanlı yaratım bağıntısında ayrı değil aynı da değil olmakta gerçekleşmekteydi. Kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi olan yaratıcı varlık, yarattığı varlığın da hem nesnesi hem öznesi olmakta iken varlık olma niteliğini koruyor olarak kendinden fazla vermiş olduğu fazladan belirmiş olgunun farklı başkası olmasını olanaklı kılmış olabilmekteydi. Yaratım başkası kılmak üzere gerçekleşendi ve yaratıcı zatın kendi varlık niteliğini koruyor olmasına bağlı gerçekleşmesi gerekendi ki gerçekleşme olanağı olsun.

Görülen o ki klasik vahdeti vücutçular Çinli düşünür Zhuang Zhou gibi formel düşünmekte çıkarımlarda bulunmaktalardı. Katmanlı yaratım bağıntısında kendinden fazla vermekte fazladan belirmiş olgu belirleniminde yaratıcı ile yaratan arasındaki ayrı değil aynı da değil bağıntısından uzak, aynılaştırmayı önceledikleri izlekte düşünmektelerdi. Yalınkat doğrusal düşünenler olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşen varlık hiyerarşi düşüncesine sahip olanlar da vardı. Madalyonun iki yüzü misali tek yapılı biçimsel düşünenler de olmaktaydı. Katmanlılığı ve ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısını içermekten uzak düşünmektelerdi. Katmanlı olup da ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında ve çift yönlü gerçekleşme oluşu içinde birbirini sarmal olarak kapsayan oluşta yüklem belirlenimli değişime açık varoluşsal gerçekleşen, vahdeti vücud görüşü ise gerçeği hakkı gereği görmek için ihtiyaç duyduğumuzdu.

Allah'ta, varlık âlemi olarak tanık olduğumuz doğada ve insanlık tininden birbirini kapsayan katmanlı gerçeklik bağıntısında, birbirine

sarmal gerçekleşen mertebe ve alan belirlenimlerine dair sarmal düşünebilmeyi öğrenmeliydik. Yalınkat doğrusal değil, çok yönlü, çok gerçekli, çok anlamlı, çift yönlü vb. oluş içinde mekânsal ve zamansal olarak birbirine sarmal kapsayıcı gerçekleşenleri, katmanlı sarmal okuyabilmeliydik. Miraca dair âlemler ve idrak yükselişinde, ciraca dair alanlar ve idrak seyrinde doğrusal gerçekleşen müşahedeleri dahi yalınkat değil, birbiri ile bağıntılı katmanlı sarmal düşünebilmeliydik.

Zati anlamda varlık olma bakımından Allah'ın zatı ile yaratılmış olan aynı değildi, Allah ile var olmanın yani kendi olmanın olanağında ayrı da değil olmakta birbirine içkin çift yönlü varoluşta birbirini deneyimleyebilmek ve birbirine dışsal karşılıklı varoluşta birbirini deneyime açık olmak ile de aynalaşmanın olanaklı olduğu bir gerçeklik paylaşımında var olunmaktaydı. Aynalaşmak dahi ayrı değil aynı da değil olmanın olanağında gerçekleşmekteydi.

Rüyanın dahi fizik zeminde gerçekleşme gerçekliği vardı… ki deneyimlenen bu dünyanın gerçekliğini sorunsal kılmak isteyenler bu dünya yaşamının rüya olduğunu gerekçe gösterir iken rüyaların dahi fiziksel bir gerçeklik zemini olup da nesnel karşılığı olduğundan gafillerdi. Elbette Allah'ın nihayetsiz zaman genişliğine kıyasen bir an gibi yaşanan ve rüya misali olan bir an yaşamı deneyimlemekteydik ama bu deneyimin gerçek olmadığı anlamını taşımakta değildi.

Bu âleme ve bu âlemde deneyimlenenlere hem rüya denilecek hem de nihayetsiz zaman genişliğinde iş gören Allah ile aynı kılacaksınız! Bu âleme ve bu âlemde var olanlara hem yokluk denilecek hem de varlık olma bakımından yokluktan beri olan Allah'ı âlem ile aynı kılınacaksınız! Size bu durumda aymaz denir. Aymazlıkta ısrar edenler ise yalancılardan yazılır. Görülen o ki ontolojik ve teo-ontolojik gerçeklik bağıntısında, görüşlerini gerçekte olan ile tam bağdaştırmamış olup da kavramsal anlatısında da sıkıntılar olan klasik bir vahdeti vücud var. Hem zatı, gaybi mutlak olan bir âlem mertebesinde ifade edeceksiniz hem de yarattığı âlemler ile aynı bilip,

âlemler olarak görünüş bulduğunu söyleyeceksiniz. Hem tek tanrıcı bir izlekte olacaksınız hem de panteist yaklaşımı da barındıracak biçimde tek tanrıcı bir görüş sahibi olacaksınız. Bu, Allah'ın zatından yana cahil olduğunun anlamını taşımak ile beraber katmanlı yaratım bağıntısından ve kendisi ile yaratıma rağmen kendi olma niteliğini koruyan Allah'ı varlık olma bakımından anlamadığını ifade etmiş olmaktan öte değildi.

Bir vahdeti vücud biçimi olan vahdeti şuhut görüşünde de Allah'ın zatı yani şahıs olma durumu ile vücuda dair karşılığı aynı görülmez. Bu görüş dahi bu izlekte Allah'ı şahsının fiziki anlamda nesnel karşılığı olan nur olması zemininde niceliğe haiz olmak ile beraber sınırsız hareket bağıntısında yekvücud olmakta şahıs olduğu idrakinden uzak düşünür. Allah şahsında nur idi ve nur olması bakımından şahıs olması birbirinden olumsuzlanamayacak aynılıkta gerçekleşmekteydi. Diri ve şahıs olup da kendini gerçekleştirme olanağını, niceliğe haiz nesnel olan fiziki özelliğinde bulan için kendini gerçekleştirir iken yaratmak, kendi dışında olmadan, kendi dışına çıkmadan ve hep içerden olarak yarattığına içkin ve yarattığını kendinde içermiş olmakta varlığında derinleşmeye haiz katmanlı yaratım bağıntısında ayrı değil aynı da değil olmakta gerçekleşmekteydi.

O, zatının fiziki durumu zemininde fiziki durumuna öte olan şahıs değil, fiziki durumuna aşkınsal olarak kendisinden fazlası olan şahıs belirleniminde kendinde dahi metafizik varoluşa haiz olandı. Yarattığında da katmanlı yaratım bağıntısında gerçekleşen içkin ve dışsal kapsayıcılıkta, yarattığına içkin aşkınsal ve dışsal aşkın duran olarak süper varlık durumunda varlık olma niteliğini yitirmeden metafizik olmayı koruyan varlıktı. Başka bir deyişle de kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi olan metafizik varlık, yarattıklarının da hem nesnesi hem de öznesi olmakta iken kendi olmanın korunumunda ilk neden olarak metafizik varlık olmayı sürekli kılmış olmaktaydı… ki "La ilahe illallah" ismi Allah olan bu varlığa davetti.

Eski vahdeti vücud görüşü sahipleri ve takipçilerinin en çok başvurdukları bir neden de “Kulum nafile ibadetler ile bana yakin gelir ben onu severim, kulumun gören gözü, duyan kulağı, tutan eli olurum…” hadisi kutsisiydi. Göz, kulak, el olan Allah’tan hareket ile aynılık görüşünü temellendirirler. Bu hadisi kutside aslen kastedilen ve hadisi kutsinin olması gereken biçimi, nafile ibadetler ile gerçekleşen nurlanmakta istidat artışı sağlandığından “…kulum benimle görür, benimle duyar, benimle tutar” anlamıdır. “Gözler O’nu idrak etmez, O gözleri idrak eder” ayeti de Allah’ın gözlerden ayrı olmadığının ama gözler de olmadığının net olarak ifade edildiği ayetti. Görmeye dair idraki veren gözler değil Allah’tı.

Zaten esasen kişi gözü ile görmez nur ile görür ve göz nur ile içinde bulunulan âlemi görmesinin aracıdır. Kulağı ile duymaz nur ile duyar ve kulak nur ile içinde bulunulan âlemi duymanın aracıdır. Eliyle tutmaz nur ile güç yetirmekte tutma olanağı bulur ve eli tutmanın aracı olmaktan öte gerçekleşmez. Yani göz, kulak, el vb. araçlar ile deneyimlenen olanaklarının nedeni en temelde ne bunlar ne de beyindir. Beyin ve koordinesinde bu organlar, nura ait olanakların yaratılmış olana dair kılınmış olarak gerçekleşmesinin, deneyime açık olarak kendi olmanın bir belirlenimi olarak bulunmasının neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşmesinin bir nedeni olmaktan öte değillerdir.

Bu hadisi kutsi ile en temelde kastedilen; kör, sağır, eli tutmaz değilse de bu olanakları kısmi kullanan birine istidat artışı anlamında, Allah’ın görmesinden, duymasından, güç yetirebilme olanaklarından paylaşmasını mecazi olarak anlatmasıdır. Görmeyen birine, gören birinin “Gözün olayım” demesinin mecazi nitelemesi gibi bir durumu, ontolojik zemine taşımak anlaşılır değildir. Kaldı ki göz, kulak ve el dahi özde nurdan yaratılıyor olsa da nur olan yani Allah kendi olmayı yitirmeden kendinden fazla vermiş olduğu her durumda, katmanlı yaratım bağıntısında ayrı değil aynı değil olmakta yaratıyor iken göz, kulak veya el olmayacak kadar kendi olandı. Göz, kulak ve el kendi olma

belirlenimlerinde, bir deneyim aracı olarak yüklem belirlenimli gerçekleşmekten öte gerçekleşiyorlar da değildi.

Allah'tan gelip Allah'a döndüğümüz bir yaratım oluşunda aynı olmadığımız gerçeği net olarak ifade edilmekte idi. “La ilahe illallah-ı” ifade eden biri için aynı olmak ne kadar gerçek olabilirdi. “La ilahe illallah” dahi aynı olunmadığı ama ayrı da olunmadığı varoluş gerçeğinin anlamını taşımaktaydı.

Varlık mertebe düzeyleri vardı ki her varlık mertebe düzeyinde katmanlı gerçekleşme bağıntısında ayrı değil aynı da değil olmanın gerçeğinde seyir edilmekteydi. Allah; yarattıkları ile aynı değil ama ayrı da değil olmanın gereğinde tanrısalların gerçekleşme seyrindeydi. Yaratılmış olanlar da ayrı değil aynı da değil olmanın yaratım bağıntısında tanrısallar ile var olmanın talim seyrindelerdi.

Varlık mertebe seyrinde iman ve muhabbet hem idrak hem de yeni bir varlık düzeyine yükselmenin, Allah ile nurlanmakta beslenir iken tanrısalların gerçekleşmesine dair istidat artışında yeni bir varlık düzeyine taşınmanın olması gerekenleri olan olanaklardı. Nurlanmaktan, yeni varlık mertebelerine yükselmenin olanağından, miraçtan, tekâmülden, tanrısallara dair istidat artışından bahsedilen yerde aynılığın öncelendiği değil, yüklem alınmış olmakta mümkün kılınmış olarak gerçekleşen varoluştan bahsedebilirdik. Klasik vahdeti vücutçular eleştirel anlamda yeniden kendilerini değerlendirecekler ise evvela “La ilahe illallah” tevhid sözünü hakkı gereği ile anlayacaklardı.

Elbette Allah’a yolculukta aynılığın deneyimlendiği mertebeler vardı ama yaratılmış olmanın mümkünlüğü içinde yüklem belirlenimli bilfiil olmakta gerçekleşir iken varlıksal anlamda aynı olmaktan bahsedilemezdi. Artık yeniden vahdeti vücud diyerek varlıkbilimsel, bilgibilimsel, tanrıbilimsel, yorumbilimsel, katmanlı oluş biçimsel vb.

içerikte gerçeklikle bağıntısı doğru olan bir vahdeti vücud görüşüne ihtiyaçlıydık. “La ilahe illallah” da bunu anlamanın bir olanağıydı.

Bugün enerji fiziği yapanlar nur fiziği yani Tanrı fiziği yapıyor olmakta iken Allah için bilinemez denilen ne var ise aşmak gerekir. Kur’an perspektifinden bakıldığında mutlak gayb diye bir şey yoktu. Çünkü Allah ile bilme olanağında gayb kavramı dahi aşılması gereken bir kavram olarak insan idraki önünde durur. Ayetlerde gaybı Allah’ın bildiği net olarak ifade edilir iken gaybı Allah’ın bildirmesi ile bilenlerin olduğu da ifade edilmekteydi… ki bu durumda gaybı Allah ile bilmenin olanağına dikkat çekilir. Zaten en temelde anlamın yaratıcısı ve duyuya dair gerçekleşenlerin de yaratıcısı Allah iken bilmediklerimizi Allah ile öğrenmekteydik. Tarihsel anlamda Allah’tan tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında sonuç aldığımız optiğe, kimyaya, biyolojiye, fiziğe dair ne var ise gaybı bilmenin olanağı olarak gerçekleşmekteydi.

Dünün dünyasında anne karnında olup biteni bilmiyor iken bugünün dünyasında enerji fiziğinden alınan sonuçlar ile yani Allah’ın nurları ile anne karnında olan biteni bilmekte ve bilmek ile kalmayıp müdahil olabilmekteydik. Dünün dünyasında güneş sistemi ile sınırlı bir evren görüşü var iken bugünün dünyasında sınırları bilinmeyen bir evren ile karşılaşmıştık. Dünün dünyasında Allah’ın zatının mutlak gayb olduğunu anlayışı hâkim iken bugün Allah’ın zatına dair enerji fiziği adı altında Tanrı fiziği yapmış olarak mutlak gaybın olmadığı bir dünyaya doğru yürüdüğümüzü görmekteydik.

Belki yolun başındaydık ama tarihsel izlekten bakıldığında hiç yoksa gaybi olanı hep aşabilme olanağında bilme yolculuğu yapmakta iken yoldaydık. Gaybın bazen kavram körlüğü sebebi ile gerçekleştiğini de gördüğümüz bir dünyadaydık… ki enerji fiziği derken Tanrı fiziği yapıldığını bilmediğimiz bir oluşta gaybı, ontolojik karşılığından öte bilgibilimsel bir düzeyde deneyimlemiş olmaktaydık.

Görmek Allah ait olarak nur zemininde gerçekleşir iken radyoaktif teleskoplar yani Allah'ın nurları ile çalışır kıldığımız teleskoplar ile evrenin bilinmeyenlerini görmeye ve bilmeye başlamıştık. Yani Allah'a ait tanrısalları sadece öznel anlamda bilmenin aracı bulmakta değil, nesnel anlamda da bilmenin aracı kılabilme olanağı bulduğumuzda dün gayba dair olan şeylerin bugün bilme dair olduğunu görmekteydik… ki tarihsel izlekten bakıldığında bugün bilmediklerimizi yarın bilemeyeceğiz diye bir kaide yoktu.

İslami anlamda da mutlak gayb diye bir şey yoktu ki Allah'ın zatını bilmekten yana yoksun bırakılmış bir oluş içinde yaratılmış olalım. Zaten "La ilahe illallah" bilinmesi olanaklı olan Allah'a dikkat çeker iken ontolojik ve bilgibilimsel gayba dair gerçekleşenleri aşma olanağı olduğu gerçeğini göstermesi adına da önemliydi. Allah bilinmeyi isteyen varlık iken mutlak bilinemezciliğin bir anlamı yoktu.

Bilmeye açık bir varoluşta Allah'ı da bilmenin olanağı vardı ki insanlık olarak bugün enerji fiziği hakkında yani Tanrı fiziği hakkında fazla bilgimiz olmasa da bu yarın daha fazla bilgimiz olmayacağı anlamını taşımakta değildi. Bilimsel anlamda tekillik, gayb anlamını taşımak ile beraber bugün bilinmeyenin yarın bilinmeyeceğine dair bir kaide yoktu. Kaldı ki bugün enerji fiziği ile uğraşanlar Tanrı fiziği yaptıklarına gafil iken Allah'ın ne olduğundan habersiz olan inananlar ve kelamcılar da enerji fiziği yapanların Tanrı fiziği yaptığından bilgibilimsel anlamda habersiz oldukları gaybi bir durumda bulunmaktalardı.

Demek istediğim; yeniden vahdeti vücud der iken Allah'ın ne olduğunu yani nur olduğunu evvela bileceğiz ve yaratımın katmanlı bağıntıda ontolojik zeminde ayrı değil aynı da değil olmakta gerçekleştiğini idrak edeceğiz. Bunun ile beraber mutlak gayb, öte Allah veya yarattıkları ile aynı olan Allah gibi yanlış görüşleri de artık tarihin sayfalarında bırakmak kaydı ile gerçeklik bağıntısında her devirde ihtiyaç duyduğumuz teo-ontolojik ve bilgibilimsel nitelikte artık düşünmek ve dünya kurulumunu öncelemek gerekirdi.

Ayrıca belirteyim klasik vahdeti vücud görüşleri, katı determinist olup mümkün determinist yaklaşımdan uzaktı. İşte “La ilahe illallah” ifadesi "La ilahe" ile varlık karşılığı olmayıp da fikri görüş karşılığı olanların pratikte mümkün olduğu yönde olumsuzlanması olup, mümkün determinist yaklaşıma haizdi. "İllallah" ifadesi ile de mümkün varlık olma yönü ile ilah olan/ olabilen Allah'ı olumlar iken kendinde mutlak olanın mümkünlüğe haiz gerçekleştiğini de içermekteydi... ki bu anlamda mümkün determinist içeriğe haiz bir ifadeydi.

Söz konusu olan mutlak ve mümkün bağıntısında varoluşun yüklem belirlenimli kayıtlamış olmakta nasıl gerçekleştiği ve dolayımlı gerçekleşme, bilme, görünüş bulma, var olma belirlenimlerinde varoluşu anlamak ise “La ilahe illallah-ın” işaret ettiği yolculuğa ihtiyaçlıydık. Mümkün varlık belirlenimli olsa dahi özde mutlak olmayı yitirmeden varoluşu olanaklı kılmak ile ilah olan varlığı yani Allah’ı daha net tanımalıydık.

Klasik vahdeti vücuda eleştirel bakmanın dolayımında “La ilahe illallah-ı” yeniden yorumlar iken güne dönebilmek ve her devirde gerçekliği olan ile geleceğe adım atabilmenin eleştirel pratiğini göstermekte isek bu yarının -geleceğin- dünyasını da okuyabilmenin olanağını vermekteydi. Böylece “La ilahe illallah” sadece bireysel teo-ontolojik bir ifade olmayıp, tarihsel gelişim perspektifinden bakıldığında, yarının dünyasının yaratıcı töze bağlı olarak hep gaybi olanı aşmaya bağlı olmakta nasıl gerçekleşeceğini de okumanın olanağını vermekteydi. Sadece bireysel gelişim değil, insanlığın da “La ilahe illallah-a” bağlı olarak nerede kalmış olduğu ve nereye doğru gittiğini anlayabilmek adına “La ilahe illallah” önemliydi.

*

Kimlik, yaratım, otorite bağıntısında La ilahe illallah…

Kimlik, diğerinin dolayımında aidiyet belirlenimli gerçekleşen varoluş biçimiydi. Tarihsel kökler izleğinde yani aidiyet duyulan kültür ve medeniyetin de bir belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

Varlığa bir tutunma biçimi ve kendiliği oldu kıldığımız varoluş biçimiydi. Varoluşa dair kendiliği oldu kıldığımız karakter biçimsel gerçekleşen yüklem her ne ise aidiyet belirlenimli içselleştirilen ve diğeri tarafından onanan yüklem olduğunda kimlik olarak deneyimlemekteydik.

Kimlik; tarih varlığı olarak tarih içinde kılan olmak ile beraber, kendimizden fazlasını verir iken fazla verdiğimiz/ verdiklerimiz dolayımında kendiliği oldu kıldığımıza bağlı olarak kendinden fazlası olduğumuz metafizik oluşun tanıtlamasıydı. Kendiliği, kendinden fazlası olduğumuz belirleniminde tanımlar iken kendinden fazlası olduğumuz belirleniminde metafizik var olduğumuzun da tanıtlamasıydı.

Tür belirlenimli var olmak ve sınıflanmak, geçmişe dair deneyimler, ilişkilere bağlı anlam-değer yüklenimleri, alanlara dair gerçekleşenler, fıtri yeterlilikler, hak edişlere bağlı sınıflanmalar, tarihsel miras içinde doğmak, fikir veya inanış biçimlerinde beliren farklılıklara göre sınıflanmak, toplum içinde birey biçimsel olarak çağrılmak vb. birçok belirlenimde kimlik -varoluş- biçimsel gerçekleşme biçimiydi. Sınıflar üst kimlikler olarak dünyayı biçimlemekteydi.

Sınıf oluşu içinde alt yapı ve üst yapılar, inanç belirlenimlerine veya hak edişlere bağlı olarak da biçimlenir iken birbirinin diyalektik nesneleri olmaktaydı. Söz konusu hakikat ise alt yapılara göre belirli kılınan değil, alt yapılar hakikate göre belirlilikte var olması gerekendi... ki "La ilahe illallah" işte bu durumun da ifade biçimiydi. Alt yapılar anlamında varlık sahnesinde görünüş bulan yaratılmış olanlar üst ve evrensel gerçeklik olan Allah ile belirlenmiş olmakta yaratılmış olmayı bulur iken üst gerçekliği belirleyici değil, belirlenmiş olmakta

gerçekleşmektelerdi. Elbette rûbubiyet belirlenimi olan El- Vedud, Er- Rahman, Er- Rahim, El- Kerim, Er- Rauf vb. tanrısallar, yaratılmış olanlar dolayımında görünüş bulan yaratılmış tanrısallardı. Ancak bu, alt yapıların otorite olarak üst ve evrensel gerçekliği belirlemiş olduğu anlamını taşımaz… birbiri ile etkileşime açık yaratım oluşunda bulunulduğu anlamını taşır. Zaten tanrısallar her hâlükârda Allah'a ait gerçekleşir iken rububiyete dair görünüş bulan tanrısallar yaratılmış olanlara dair kılınıyor olduğundan yaratımda Allah her durumda yaratıcı olmakta otorite olmayı korumaktaydı.

Bu anlamda "La ilahe illallah" ifadesi, yaratıcı olduğu anlamını da taşıyan Allah kimliğinde Allah'ı yaratımda otorite olduğu gerçeğinde onamaktı. Allah yaratımda otorite olan yaratıcı varlıktı. Yaratımda otorite olma yeterliği Allah kimliğini hak eder iken Allah olma makamını kendinde bulan yaratıcıya aitti… ki bu anlamda Allah ismi sadece bir kimlik değil, otorite bağıntısından bakıldığında, yaratıma dair varlıksal yeterliliği olup da makam kılınmış olan yeterlilik düzeyini de ifade eden anlama haiz kavramdı.

İnsan olmakta türe dair sınıflanmış olmakta kimlik sahibiydik. Toplumda birey olarak Ahmed veya Meryem vb. olmakta kimlik sahibiydik. Böylesi kimlik dahi kültür -tarih- biçimsel gerçekleşen aidiyete bağlı kimlik sahibi olmaktı. Türk, Arap, Rus vb. olurken tarihsel izlekte ırk biçimsel kimlik sahibi olunmaktaydı. Pagan, Yahudi, Hıristiyan, İslam vb. olurken de tarihsel izlekte din biçimsel kimlik sahibi olunmaktaydı. Böylesi kimlikler; bir dünya oluşu içinde töreye ve kültür nesnelerine göre aidiyet duymaya bağlı gerçekleşme biçimine de haiz gerçekleşmekteydi. Alanlara bağlı olarak anne, baba, sanatçı, filozof, arif, bilim insanı, asker, yönetici, tacir vb. olurken alan belirlenimli kimlik sahibiydik. Alan belirlenimli kimlikler ilkesine bağlı gerçekleşir iken hak edilmesi gereken kimliklerdi. Tarihsel deneyimleri kişi ve olay belirlenimine göre siyasi kılar iken mezhep, tarik belirlenimli olarak da kimlik sahibi olmaktaydık. Sünni, Şii, Alevi veya Kadiri, Nakşi, Mevlevi, Bektaşi vb. olmak bu kabilden

gerçekleşmekteydi. Hıristiyanlar Katolik, Ortodoks, Protestan vb. iken böylesi kimlik belirleniminde bulunmaktaydı. Yahudilik veya paganlığa dair kimlik belirlenimleri de bu kategoride değerlendirmek gerekirdi. Kemalist, komünist, kapitalist vb. dünya görüşüne bağlı kimlikler de ideolojik kimlikler olup aidiyet sahipleri oldukları kadar gerçekleşebilmekteydi.

Kimlik; nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal olarak öznel anlamda varlık olarak kendiliği aidiyet belirlenimli olarak tanımlamak ve varoluşunu metafizik anlamda tanıtlıyor olmaktı… ki bu anlamda kimlik, kendinden fazlası olanın, fazlası olduğu ile metafizik görünüş bulduğunun göstergesi olan nesnesiydi. Aidiyet duyanı olduğu sürece gerçekleşme karşılığı da olandı.

“La ilahe illallah” ise bizlere; Allah’ın hakikatinden uzak olarak edinmiş olduğumuz, varsaydığımız varoluş biçimleri anlamında gerçekleşen ve gerçekleştiğinde gerçekliği olan kimliklerden ari olarak, üst ve evrensel olan Allah’ın hakikatine göre çatı kimlik sahibi olmamız gerektiğinin ussal yöntemini verir. Diğeri dolayımında gerçekleşen kimliği diğerine dayatırken, tahakküm kurmanın nesnesi kılarken, zulme sebep kullanırken, diğerini yok saymanın biçimi yaparken, asimilasyonun nesnesi kılmaktayken vb. durumda kimlik; çıta belirlenimli olup insanlığı/ insanı insansızlaştırmanın aracıydı.

İşte “La ilahe illallah” çıta belirlenimli olup da insanı insansızlaştıran bütün kimliklerden ari olarak evrensel üst gerçeğimiz olup da herkesin kendi asli gerçeği olarak bulacağı Allah’a göre kimlik sahibi olmanın teklifidir. Herkesin öz gerçeğine bağlı olarak kimlik sahibi olması ise çıta belirlenimli değil, çatı belirlenimli olarak herkese açık fırsat eşitliği sunar. Savaşlar, zulüm ve zulmün biçimleri olan asimilasyon, sömürgecilik, üstün/ üst ırkçılık vb. tarihine bakıldığında, insanlığın çatı bir kimlikte buluşması olanaklıydı. Çatı kimliğin en genel ismi ise İslam’dı. İnsanlık İslam kimliğine aidiyet duymuyor olsa da İslam kimliğinin çatı kimlik olması altında selamet bulmuş olarak

buluşabilirdi. İslam tarihinde de bu gerçeğin gerçekleşebileceğine dair birçok emsal vardı.

“La ilahe illallah-tan” bakıldığında Allah ismi yaratımda otorite olan makamın kavramsal tanımlanmasıydı. Böyle olsa da Allah ismi ile her yaratılmış olanın üst ve evrensel gerçekliği de tanımlanır iken tanıtlanmış olmaktaydı… ki bu durumda Allah ismi, üst ve evrensel gerçeklik içeriğine haiz kavram olarak da kavramın karşılığı olan varlığı işaret eder iken kimin ile var olduğumuz gerçeğini de işaret etmiş olmaktaydı.

Bu durumda “La ilahe illallah” ifadesi Allah isminin kavramsal olmasından dolayı değerlendirildiğinde; yaratımda otorite olan gerçeğe işaret etmek ile kalmayıp yaratım dolayımda kimin ile var olduğumuz gerçeğini de işaret eder iken varlık nedenimizi kiminle bulmakta isek onun ile anlamlı kılmamız gerektiğinin anlamını da taşımaktaydı. Varlık nedeni anlamında “La ilahe illallah-ta” buluşur isek çıta değil, yaratımdaki otoritesi gereği çatı olan makamın sahibi Allah’ta buluşmuş oluruz. Allah makamının otoritesi çıta belirlenimli değil, yaratım kendi ile gerçekleşir iken her gerçekleşenin de üst ve evrensel gerçeği iken çatı belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Söz konusu çokluk ise otorite çatı belirlenimli gerçekleşmesi gerekendi. Hak edişlerin tesisi söz konusu olduğunda çıta belirlenimli olarak gerçekleşmesi olanağına da açık olması gerekendi. İşte İslam bu anlamda “La ilahe illallah” teklifi gereği, yaratılışa uygun ve yaratıma açık olmayı koruyan yönüyle, Allah’ın hakikati ile buluşmayı önceler iken hakiki olma niteliği gösteren dindi.

*

Var olmanın olanağı ve La ilahe illallah…

Kimlikler varoluş biçimleri olup yüklem almaya dair kendiliği oldu kılmanın yaratımında kendiliği yorum biçimsel gerçekleştiriyor olmak anlamını taşımaktaydı. Yüklem almanın sınırsızlığında ve değişen yüklem almalarda kendiliği kime veya neye göre yorumluyor olarak kimlik sahibi olmamız önemliydi.

Allah'tan alınan paye kadar pay sahibi olarak kendimiz olmakta var olmakta iken varoluş ilahi amaca bağlı temsil içerikli tasvir edilmiş vücud bulmakta yorumbiçimsel yaratılmış olmakta gerçekleşmekteydi. Halifetullah amacına uygun olarak ahseni takvim yani en güzel kıvamda veya tanrısalları en yüksek biçimde ve çeşitlilikte yaratıcı etkinlik belirleniminde gerçekleştirme olanağına haiz yorumlanmış olmakta insan yaratılmıştı. Allah'ı bilmek, anlayabilmek için de yaratılmış iken yaratıcı etkinlikte sadece kendi olmayı bilmeye, deneyimlemeye açık değil, tanrısallar dolayımında Allah'ı da bilmeye ve deneyimlemeye açık varlıktı.

Fıtratı ve amacı ile uyumlu olduğu kadar kendi olabilmekteydi. Fıtratı ve amacı ile uyumlu olduğu kadar kendi olmaktan yana mutmain olabilirdi. Böyle olmak ile beraber varoluşu, Allah'a aidiyette Allah'ın kudret etkileşim biçimlerinde, misal olarak belirtir isek Allah'ın kudret çanağı veya kudret elinde gerçekleşir iken var olmaya dair yaratımı kendi elinde olmadan gerçekleşmekteydi.

Böyle olsa da bilmeye, kullanmaya, yaratmaya dair katıldığı varlık alanında varlığı ve kendini yorumladığı kadar kendi olabilmekteydi. Düşünen ve yaratıcı etkinlikte bulunan kişi için yorumlamak; kendi elinde olmadan gerçekleşen yaratımına -varoluşuna-, kendinden fazlası olarak kendi olmakta katılmasıydı. Kendi olmaya dair var olduğumuz gerçekte var olduğumuz gerçekleşme belirlenimi yorumdu. Var olmak elimizde gerçekleşmiyor olsa da var olmaya dair beşerî ve tanrısal olanaklar kullanımımıza verilmişti.

Olanakları kullanırken kendi olmayı olanak belirlenimli bulmuş olsak da bu, buz dağının görünen yüzünün dahi binde bir belirlenimi kadar bir durumdu… ki yoruma dair var olduğumuz her belirlenimde dahi varlıksal ve tanrısal olup da kendi olmamızı sağlayan olanaklara aşkınsal milyonda birlik bir oranda kendi olmayı bulmuş olmaktaydık. Bu oran o kadardır diye verdiğim bir oran değil, anlayışa örnek olsun diye verdiğim bir benzetmeydi. Varoluşumuza dair bir alan grafiği olmuş olsaydı, nihayetsiz neden bağıntısında böylesi bir grafiğin milyarda bir oranında dahi yer edinmiş olmazdık.

Hazreti Muhammed Mustafa'nın "Nefsimi kudret elinde tutan Allah…" diye ifade ettiği hadisi şerifleri vardı… ki bu hadisi şerifler, varoluşun kendi elinde gerçekleşmediğinin anlam içeriğine sahipti. Öldüren ve dirilten, güldüren ve ağlatanın, hidayet veren veya dalalete çıkaran, yükselten ve alçaltan, görmeyi, duymayı yaratan ve kör, sağır kılan vb. anlama haiz her ayet ve tanrısal isimden bakıldığında en basit anlamda varoluşun kimsenin elinde olmadan gerçekleşiyor olup, bahşedilmiş olduğu ifade edilmiş olmaktaydı. Ölmek dahi kimsenin elinde değildi ki geneli var olmak için kendilik korunumunda kendi olmanın çabasını göstermekteydi.

Böylesi varoluşta var olmaya dair olanakları kullandığımız kadar kendi olmayı bulmaktaydık. Varlığı veya varlık olmak bakımından kendiliği yaratıma dair yüklem almakta yorumladığımız kadar kendi olduğumuz bir oluş içinde var olmaktaydık. Yorumlamakta yani yaratıma dair tanrısalları gerçekleştirmekte iken kendinden fazla vermekte ve fazla verdikleri dolayımında kendiliği karakter içerikli kimlik belirlenimli oldu kıldıklarında kendi olmaya dair nefes almış olmaktaydık.

Elimizde olmadan yorumbiçimsel gerçekleşen varoluşu yüklem almaya dair mümkün varlık olmakta yorumladığımız kadar kendi olmaya dair nefes almak ile beraber Allah'a dair yaratımda gerçekleşeni deneyimliyor olmaktaydık… ki bu, anlam-değer varlığı olarak kendi olmanın yaratım belirlenimli olarak nasıl gerçekleştiğinin bilgisine bağlı

olarak Allah'ın Allah olmasını bilmek ile kalmayıp, yaratımdaki anlam-duygu açılımına bağlı olarak Allah'ı hemhâl olmakta anlamayı da olanaklı kılan varoluşa dair deneyimdi.

Böylesi varoluşta Allah'ı anlamanın en temel olanağı ise yaratıma dair yorumbiçimsel gerçekleşen her deneyimde Allah'a duyarlı olmaktı. Duyarlı olmak için ihtiyacımız olan ise derin düşünce, yaratıcı çaba içinde bulunma, Allah'a şiddetli muhabbet, tanrısalları sadece kendi için değil diğerleri için de kılar iken Allah için hizmet etmiş olmakta gerçekleştirmekti.

İşte "La ilahe illallah" milyarda bir oranda dahi varoluşumuz üzerinde hak sahibi değil iken emeğe dair yaratımda yorumbiçimsel gerçekleşen tinsel zenginlikte kendi olabilmenin olanağında nasıl ve kime göre yaşamamız gerektiği gerçeğini hatırlatır.

Allah ile varsın, öyle ise Allah'a göre yaşamalısın! Allah'tan gafil kılacak her türlü ontolojik karşılığı olmayan tanrılık iddiasından uzak, var olmanın gerçeğini, Allah ile gerçekleştiğin gerçeklikte bulmalısın. Görmek Allah'a ait sana dair kılınmış. Duymak Allah'a ait sana dair kılınmış. Bilmek Allah'a ait sana dair kılınmış, güç yetirmek Allah'a ait sana dair kılınmış. Konuşmak Allah'a ait sana dair kılınmış. Yaratım yorumbiçimsel gerçekleşir iken Allah'a ait sana dair kılınmış. Diri olmak Allah'a ait sana dair kılınmış. Şahıs olmak Allah'a ait sana dair kılınmış. Var olmak Allah'a ait kısmi anlamda dahi olsa sana dair kılınmış.

Varoluşa dair yaratım belirlenimli gerçekleşen her yorum, kendi olmanın olanağı ve zenginliğidir ama var olmanın olanağını Allah ile bulduğunu unutmamak gerekirdi. "La ilahe illallah" var olma olanağını Allah ile bulduğunun idrakinde olmaktı.

*

Senden istenen, aynalaşmaya dair deneyimlenen ve La ilahe illallah…

Var olmanın olanağını Allah ile bulmakta iken senden istenen, “La ilahe illallah” demen ve talim etmendi. Bu bağlamda senden beklenen şükür yani varoluşuna dair her ne bahşedilmiş veya bahşedilmekte ise kalben onaman ve sana verilmiş olanı Allah için rahmete dair paylaşabilmendi. Şükür ile beraber beklenen hamd yani Allah’ı hakkı gereği bilip takdir edilmesi gereken gerçek varlık olduğunu anlaman ve bu doğrultuda yaşamandı… ki şükür ve hamd dahi Allah’ın Eş- Şekûr ve El- Hamid isimlerinin sana dair kılınmış olmasında gerçekleşmekteydi.

Her şükür ve hamd anlam-duygu durumunda da “La ilahe illallah-ı” talim etmiş olmaktaydın. Sebeplere aşkın vereni bilmekte ve verdikçe ona katılmakta iken şükre dair her anlam-duygu durumunda “La ilahe illallah” demiş olmakta ve “La ilahe illallah-ı” talim etmiş olmaktaydın. Hamda dair ne gerçekleşmekte ise Allah’a ait olanlar ile Allah tarafından yaratılmış olarak gerçekleşmekteydi ki hamda layık olanın sadece Allah olduğunu anladığında “La ilahe illallah” demiş olmakta ve “La ilahe illallah-ı” talim etmiş olmaktaydın. Artık Allah’a ait olup da sana dair kılınmış olanları kesintisiz sürekli olarak bulmuş olmanın yolunu da bulmuş olmaktaydın.

Yüklem almaya açık yoruma dair değişen oluş içinde kendi olmanın olanaklı kılınmış olmasında “La ilahe illallah-ı” en basit ve en güzel anlam ve biçimde şükür ve hamd etmiş olmakta talim etmiş olmaktaydın. Şükür ve hamd “La ilahe illallah-ı” ahlak biçimsel ve bilgi biçimsel anlamda yoruma açık talim biçimleriydi. Cenabı Allah’ı birçok tanrısal belirlenimde seyir ediyor olmakta iken koşul ve ihtiyaçlar doğrultusunda, zamanın galip anlam-değer dünyasında şükür ve hamdı farklı biçimlerde ve çeşitlilikte talim edebilmekteydik.

Şükür ve hamd berekete uzanan yolu bulmanın da gereğiydi. “La ilahe illallah-ı” talim etme biçimleriydi. Her tanrısal sıfat ve isim hakkı gereği talim edildiğinde “La ilahe illallah-ı” talim etmiş olmaktan öte değildin.

Rabb-ül Âlemini bilmenin ve anlamanın bereketi hamd ile, tanrısallara dair gerçekleşen bereket akışı da Allah'ı onama ve verdiklerini paylaşabilme olanağı olan şükür ile olanaklıydı. Bu, "Hamd olsun Rabb-ül Âlemine" ve "Şükür edenlere daha fazlası ile döneriz" ayetleri ile sabit olan, talime dair pratikte karşılığı olan bir gerçeklikti. Şükre ve hamda dair talimde "La ilahe illallah-ın" gerçekliğini de bir değil binlerce tahkik edebilmekteydik.

Müminin yaşantısı "La ilahe illallah-ı" idrak etmek ve talim etmekten ibarettir. Allah'ı yaratıcı fail bildiğimizde ve her varoluşsal belirlenimin yaratım belirlenimli gerçekleştiğini idrak ettiğimizde Allah'ın kendilik dünyasında Allah ile yaşamayı öğreniriz. Bizden istenen "La ilahe illallah-ı" yaşamamızdır.

Bismillahirrahmanirrahim derken yaratımında rahmet üzeri olana rahmet üzeri dönmüş olarak yaratıcı faaliyetine katılmış olmaktaydık. Maşallah der iken güzele veya hayret ve hayranlık uyandıran ne var ise gerçekleşmesine/ gerçekleşene yani olana dair bir ifadede bulunmaktan daha çok Allah'ın yaratımı ile açık olduğunu ifade etmiş olmaktaydık. İnşallah derken de olacağa dair gerçekleşecek olanın Allah'ın yaratımı ile gerçekleşeceğini ifade etmiş olmaktaydık. Şükrü ederken de şükrü hak eden Allah'a yönelik yaratıp da hak kılmış oldukları dolayımında kendisine karşı minnet göstermiş olmaktaydık. Yaratıcı olanı şükür ile onarken dahi "La ilahe illallah" demekteydik. İnşallah derken dahi gelecek yaratımına dair de "La ilahe illallah" demiş olarak Allah'a yönelmiş olmaktaydık. Maşallah derken de yaratıcı olan Allah'ı onarken "La ilahe illallah" demiş olmaktaydık. Hamd ettiğimizde dahi tanrısalları ile yaratım belirlenimlerinde iş gören, görünüş bulan Allah'ı hakkı gereği bilmekte ve zikretmekte iken hakkı gereği "La ilahe illallah" demiş olmaktaydık.

Bismillahirrahmanirrahim, hamd, şükür, inşallah, maşallah vb. ifadeler, basit birer ifade olmaktan öte, gerçekleşme biçim ve durumlarına göre "La ilahe illallah-ı" talim etme biçimleri olarak gerçekleşmekteydi.

Sırat-el müstakim de “La ilahe illallah-ı”; Allah’tan sonuç almanın olanağı olan salih ameller ve gerçekleşenlerin sonuçları olduğunun idrakinde olarak sonuç ilmi/ bilimi izleğinde öngörülü olarak Allah’a göre rahmet üzere yaşamaktı.

Cenabı Allah bizden kendisinin hakikatine imanı bekler iken “La ilahe illallah” düzeyinde hakikatinin idrak edilmesini teklif etmekteydi. Bizden istediği; diğerlerine zarar vermeden yaşamamız, ahiret/ akıbet ilmine göre yaşamamız, salih amel üzeri diğeri için de olmayı öğrenmiş olarak rahmet üzeri yaşamamızdı… ki bu anlamda bizden istenen, “La ilahe illallah-ı” insani ilişkilerde rahmet üzeri talim etmemizdi.

Yaşam bahşedilmiş rahmetti. Yaratıma dair her gerçekleşme belirleniminde “La ilahe illallah-ın” anlamına haiz gerçekleşmekteydi… ki bizden istenen “La ilahe illallah-ı” birçok biçimde talim ederken Allah’ın kendilik dünyasında Allah’a göre yaşamamızdı. Allah’ı “La ilahe illallah” gereği iman kabul ettiğimizde Allah’a aidiyette korunma hakkı kazanmış oluruz. “La ilahe illallah-ı” hakkı gereği iman ve güven bulmuş olmakta ve diğeri için de olabilme olanağında gerçekleşen terbiye belirlenimi olan güzel ahlakta talim ettiğimizde, Cenabı Allah’ın Er-Rahim tanrısalı gereği şefkat ile korunanlardan oluruz. Başka bir deyişle de var olmanın bahşedilmiş olması ile kalmayıp, şefkat ile korunuyor olmakta bahşediliyor olduğu yeni bir varoluş seviyesinde bulunuruz.

Senden istenen “La ilahe illallah-ı” iman ile kabul etmen ve hakkı gereği talim etmen iken senden isteneni yerine getirdiğinde, Allah’ın sana şefkat ve korumacı olarak döndüğüne elbet tanık olursun. Sen Allah’ı sahiplenip de aidiyetini O’nda bulduğunda, Allah’ta seni sahiplenecek ve şefkat ve korumacı olarak aidiyetine katacaktır.

Sen Allah’a nasıl yaklaşır isen Allah’ı, yaklaştığın hâl (anlam-duygu bağıntısı) üzeri senin ile aynalaştığı olay-ilişki bağıntısında yakin bulacaksındır. Şükredenlerden misin? Allah’ı şükreden bulacaksındır. Merhamet edip de korumacı mısın? Allah’ı merhamet ve şefkat sahibi

olarak korumacı bulacaksın. Hamd mı etmektesin? Allah'ta seni hamd ediyordur. Sen Allah'a yaratımı/ yarattıkları dolayımında nasıl uzanmakta ise Allah'ta sana uzandığın varoluş biçime karşılık olarak hak edişin gereği, yaratımı dolayımında uzanacak ve görünecektir. Böylesi seyirde isen Allah'ı her müşahede durumunda "La ilahe illallah" içeriğinde temaşa etmektesindir. Şükre, hamda, merhamete, şefkate, cömertliğe, adalet vb. dair nasıl yaşamakta ise hak edişin gereği Allah'ın sana muamelesinde Allah'ı öyle bulacaksındır. Senden istenen, aynalaşmaya dair deneyimlenen dolayımında Allah'ı "La ilahe illallah" olmakta bulmandır.

*

Bereketi sürekli kılmanın olanağı ve La ilahe illallah…

Ey insan!

Kendi varlık gerçeğini öğrenmiş isen Allah olmadığının gerçeğinde yaratılmış olmanın sınırlarında var olduğunu anlamışsındır. Seni sen kılan Allah iken fakr olduğunun idrakinde olarak haddini bilmen gereken acziyetin, Allah olmadığının gerçeğini sana hatırlatır. Böyle olsa da ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında Allah'a uzanacağın yol "La ilahe illallah-ı" talim edeceğin yoldur.

Mülkiyet sana ait değil, sana dair kılınmış iken aidiyet ve dair olma arasında fakr ahlakın olmalı. "Benim" demek yerine bahşedilmiş olduğunun idrakinde olmak yeğdir. Hak ederek kazandıklarını "Ben kazandım" demek yerine şükür ile karşılamış olmak yeğdir. Paylaştıklarını, senin verdiğinin anlayışı yerine vesile olduğunun idrakinde olman yeğdir. Aciz olduğun durumlarda küfre varmak yerine haddini bilip imanda tutarlı -sabırlı- olman yeğdir.

Gizli şirke dair kendini öncelemiş olarak kendine neyi mal etmekte isen Allah ile gerçekleştiğinin idrakinde olarak kendine mal etmeden deneyimleyebileceğin güzel ahlakın olanaklı olduğunu da bilmelisin. "La ilahe illallah" talimi gereği pratikte Allah'ın nihayetsizliğine uzanmanın olanağını vermiş olsa da Allah'a dair her sonuç almada nihayetsiz nimet oluşunda hak edişlerde ne verilmiş olmakta ise hep az olduğunun idrakinde olarak fakrı korumak ve haddini bilmek ile yolculuğunu sürekli kılabileceğini de bilmelisin.

Allah'ın nihayetsizliğinde nihayetsiz nimete dair açılımında kendini sınırlamış olmak istemiyor isen yüklem alabilme olanağında gerçekleşen ucu açık yaratım oluşunda bilmeye ve nimete dair ne verilmekte ise kendine mal etmeden hizmetinde bırak gerçekleşsin. Fakr, haddini bilmek ve hizmet, Allah'a ait bereketin sana dair kılınmış olmasında sürekli olmasının olanağını verir. Bu durumda "La ilahe illallah-ı" ahlaki anlamda talim etme biçimi olan fakr, haddini bilmek ve

hizmet Allah’ı deneyime açık bulur iken nihayetsiz nimet oluşunda bereketini sürekli kılmış olacaktır.

Bil ki Cenabı Allah ne verir ise azdır. Hak etmiş oldukların ise rızasına dair vermiş olacakları yanında pek azdır. Hep pek azı deneyimler iken hem fakrı koruman hem Allah’a yönelik haddini bilmiş olman hem de hak edişlerini hizmete dair gerçekleştirmen, paylaşabilmen bereketi sürekli kılmış olmak ile beraber az olanlar dolayımında Allah’a yükselmiş olmanın olanağını verir. “La ilahe illallah” da gizli şirke rağmen fakr, haddini bilmek ve hizmet ile bereketi ahlak biçimsel anlamda sürekli kılmanın yöntemselliğini gösterir.

Şükür ve hamd da bereketi “La ilahe illallah-ı” talim ediyor olmakta sürekli kılmış olmanın varoluş biçimsel gerçekleşenleri iken Allah’ı bilme biçimi ve talime dair ahlak biçimleriydi. Fakr, haddini bilmek ve karşılık beklemeden Allah’a hizmet etmek yani adanmış -idealist- bir ruh olmak da bilgi biçimsel olduğu kadar ahlak biçimsel karşılığı olan “La ilahe illallah-ı” talim etme biçimleriydi. “La ilahe illallah-ı” böylesi yöntemsel oluşta talim ediyor olmak, tanrısal berekete nail olmak ile sonuçlanmaktaydı. Bu da Allah ile nihayetsizliğe uzanmanın yöntemsel anlamda yoluydu.

*

Net olmaya bağlı olarak değişen dünya oluşunda La ilahe illallah…

Ey İnsan!

Korkuların, kaygıların, hevan ve zaafların vb. ne var ise saklandığın, maskeler takmana sebep vermekte. Maskeler ardında sen, kendi gerçeğinden kopuk, belki de aslına düşman bir zalimsin. Zalim olduğunu bilmenin bilgisinden yoksun, zalimliği normalin bilmektesin.

Sadece sen mi varsın? Sadece sen mi yaşarsın? Sadece sen mi bilirsin? Sadece sen mi başarırsın?

Senin gibi nicesi geldi ve gitti. Senin gibi nicesi Kaf dağında yaşarken ölümü kucakladı. Yükseklerde uçtuğunun yalanında yerde sürünmekteydi. Derin sularda yüzdüğünün yalanında sığ sularda boğulmaktaydı.

Sen tavsiye ister isen önce maskelerinden kurtulmanın cesaretini göster! “La ilahe illallah” diyecek olgunluğu göster! “La ilahe illallah” demek ile de yetinme, talim et!

“La ilahe illallah” kapsayıcı anlam bağlamında yoruma dair zengin bir ifade olmak ile beraber apaçık net bir ifadeydi. Net olduğu yönde, talim ederken net olman gerektiğinin telkinini içermekteydi. Sen imanında ne kadar kati, ne kadar ihlas sahibi olarak hakiki, ne kadar kararlı ve her şeye rağmen tutarlı -sabırlı- isen diyalektik gerçekleşen bir varoluşta “La ilahe illallah-ı” hakikat deneyimi olarak bulmuş olacaksın. Allah’ı; gerçeğe dair nefes aldığın, kendi olmaktan yana mutmain olduğun öz gerçeğin olarak bulmuş olacaksın.

Aidiyetin Allah’a dair gerçekleştiğinde senden beklenen netliktir. Net olduğun kadar maskelerinden soyunmuş ve kendi olmanın gerçeğine bağlı kendin olarak görünmüş olacaksın. Kendi olmanın gerçeğinde tanrısalları yaşıyor olmanın mutmain kılması olanağında sadece kendin

olmakta görünüş bulmuş değil, tanrısallar gerçekleşir iken Allah'ın da görünüş bulduğu mahal olmaktasın. Aslında hakikatin, kayıt belirlenimli gerçekleşme nesneleri veya mahalleri olması dolayımda gerçekleştiğine uyanmaktasın. Bilmen gereken ise hakikat sadece senin uyandığın gerçeğin değil, her varlığın öz gerçeğiydi… ki ayrı değil aynı da değil olmakta hakikati biliyor veya bilmiyor olanların dünyasındaydın.

Artık, "La ilahe illallah-ı" talim eder iken bilmiyor olanları "La ilahe" demek ile olumsuzlamak yerine "İllallah-ı" hatırlatıyor olarak batıl zihniyete ve zalim olmaya sebep maskelere yönelik "La ilahe" demeyi öğretmeli veya örnek bir şahsiyet olarak deneyimlerinde göstermelisin. Meselen kişiler değil, zihniyet ve maskelere yönelik olur ise gerçeğin herkesin gerçeği olduğunu göstermen olanaklı olur. Yok eğer kişileri meselen kılar isen kişileri kendi gerçeğine uyandırmak orada dursun, hakikatin öz gerçeğin olduğunu dahi unutabilirsin. Bu durumda yapman gereken hakikati sadece varlıksal bir gerçeklik olduğu değil, herkesin kendi özsel gerçeği olduğuna dair gösterebilmekti. Böylece herkes bulunduğu açıdan hakikate yönelme olanağı bulabilirdi.

Hakikat ve batıl arasında, hakikat ve maskeler arasında, hakikat ve küfür arasında, hakikat ve zalimlik arasında herkesin gerçeğini hatırlaması hakkı var… herkesin gerçeğini hatırlatmaya dair dengeyi gözeten bir bakışıma da ihtiyaç var. Hakikati biliyor olanlar, hakikati bilmiyor olanlardan bilmek ve hakkı gereği talim etmekten öte farklı değillerdi. Hor görmek değil, "La ilahe illallah-ı" net olmakta yaşıyor iken hakikati göstermeye ihtiyacımız var. Bilmiyor olanlara göre değişmeye değil, hakikate göre yaşıyor olarak değiştirmemiz gereken bir dünya var. Kişiler değiştikçe, hakikate göre biçimlenen ve hakikat izleğinde değişime açık olmayı koruyan bir dünyaya da ihtiyacımız var.

İşte "La ilahe illallah" hakikati diğerini yok sayacak biçimde olumsuzlamanın değil, batıla, zulme dair olanı olumsuzlamanın

olanağını gösterdiği için de önemliydi. Her nebinin daveti gerçekte, kişi, ırk, cinsiyet, tür gözetmeksizin telkin ve teklif arası nasihatten ibaretti. Bu dahi bize; hakikat bağıntısında kişi, ırk, cinsiyet, cinler gibi tür vb. gözetmeksizin hakikatin herkesin özsel gerçeği olduğunun idraki ile bakmamız gerektiğinin gerçeğini göstermekteydi. Hazreti Muhammed Mustafa efendimizin yirmi üç senelik davet görevinde kişi, ırk, cinsiyet, tür ayrımsız olarak teklifte bulunması da bunun en güzel örneğiydi.

Hazreti Muhammed Mustafa; hakikat tarafında olarak netliğini korur iken ola ki iman ederler, teklife sıcak bakarlar diyerek herkese açık olarak teklifte hakiki olmayı korumuştu. Teklif ve telkin bağıntısında hakikat, sadece belli bir kavme, kişiye, gruba açık olan değil, herkesin öz gerçeği olarak herkese açık olandı. Düşmanını dahi affedecek kadar geniş bir gönle sahip olmayı olanaklı kılabilmekteydi. Teklif "La ilahe illallah-a" idi.

Elbette hakikati kişiselleştireceğiz ama diğerinin gerçeği olduğunun da idrakinde olarak kişiye kendi gerçeğini hatırlatacağız. Uyanmadı mı? Zorla güzellik olmaz deyip hakikati yaşamanın tadını, diğerinin küfrü sebebi ile bozmayacağız. Mesele hayati mi oldu? Bir can verilmiş o da Allah'a ait… Allah'a bir değil bin can olsa feda olsun…

*

Ey insan… der iken La ilahe illallah…

Ey insan!

Sana insan derken senin temsil ettiğin bütün varlık âlemini muhatap almış olarak senin şahsında diğer yaratılmışları da muhatap almış olmaktayım. Ey insan… der iken tanrısalların tasvir edilmiş olduğu bedeninde ve tanrısalları gerçekleştirme olanağında temsil ettiğin Allah'ı sana hatırlatmış olmaktayım. Ey insan… der iken yaratıcı etkinliği ile bütün varlık âlemini yarattığı dünyalara katarken kendini âlemlerden ve kendisinden fazlası kılan aşkın metafizik varlığı muhatap almaktayım. Ey insan… der iken beşer görünse de beşerliğe aşkın insan olmayı süreç varlığı olarak edinen varlığa seslenmekteyim. Ey insan… der iken diğeri ile varoluş ilişkisi ve iletişiminde bilmeye açık olduğu kadar terbiye de olması gereken ve terbiye oldukça beşeriyetine aşkınsal insan olmakta olgunlaşan, olgunlaşması gereken insanı muhatap almaktayım. Ey insan… der iken kişi olarak seni değil, aslen kim/ ne olduğun, nasıl ve ne için ne olman gerektiği ile ilgili olan varlığa seslenmekteyim.

Ey insan… der iken içeriği boş bir hitap değil, muhatap alınmış olmaya bağlı hitap edilmiş olmayı içeren kapsayıcı anlam bağlamında, kapsayıcı anlamının idrakinde kendini insan karakteristiğinde kimlik sahibi olmakta bilen, anlayan varlıktır muhatabım. Bu içeriklerde kendini bilmekte değilsen, sözüm sana uzaklardan gelen bir yankı veya duymak istemediğin ise sözüm elbet sana değildir. İnsan olmaktan düşmenin en son hâli; öz değerlere, dokunulmaz olup da aidiyet duyduğun, kendini sorumlu hissettiğin yani namus bildiğin değerlere dair karakteristik hiçbir özelliğinin kalmamış olmasıdır. Durum bu ise zaten sesim sana ulaşmış/ ulaşıyor değildir. Ulaşmış/ ulaşıyor ise insan olmana dair hâlen bir umut vardır. Umut ışığın olur ise "Ey insan" der iken sonunda olacağın, olman gereken insana seslenmekteyim.

İşte sen! Kula kulluk etmekten, nefsi emmareye kul olmaktan veya kendini ilahlaştırmaktan, varoluş nesnelerini ilahlaştırmaktan öte,

tanrısalların gerçekleştiği mabet, Allah evi iken Allah'a kul olman gerekmez mi? Varoluş kimin elinde gerçekleşmekte ki senin de elinde gerçekleşiyor olsun. Varlığın öz varlığın olan Allah'ın varlığına delil iken Allah'a kul olmayı kendine zillet bilmek utanç olarak sana yeter.

Sen kulluğu kendi olmaktan çıkıp, özgünlüğü yitirmek, özgür olmaktan mahrum olmak mı bilirsin? Öz varlığın seni özgün yaratmış, kendi olmayı gerçekleştirmenin özgürlüğünde fıtrat sahibi kılmış, "La ilahe illallah" ile kendisiyle gerçekleşecek olan, yeni bir özgünlük ve özgürlük biçimine davet etmekte iken sen kendini Allah'tan mahrum kılmış olmaktasın.

Allah'tan gayrı kulluk ettiklerinden kurtulman, ilahlaştırdıklarının ilahlığa dair uzanmış batıl olan anlama dair gölgesinden kopman "La ilahe illallah-ı" talim etmenin gereğidir. "La ilahe illallah" özgürleşmenin gereğidir. Katı kast sistemlerinden baktığında, "La ilahe illallah-ın" özgürleştirici yönünü daha net görmüş olursun. Kulun kula kulluk ettiği, gerçekte karşılığı olmayan batıl olup da öz varlığının idrakinden uzaklaştıran her inanç ve yaşam biçimi, "La ilahe illallah" ile kurtularak özgürleşmen gerekendir. Herkesin ortak gerçeği herkesin fırsat eşitliğinde bulduğu olarak özgürleşmenin olanağıydı. Hakikate dair fırsat eşitliğini öldüren her ne var ise "La ilahe illallah" diyerek ve talim ederek aşmak olması gerekendi.

Elbette fırsat eşitliğine bağlı olarak gösterilen gayret, takva ve cihad düzeyine göre sonuç belirlenimli gerçekleşen hak edişler farklı olacaktır. Bu dahi adaletin tesis ediyor olmasının bir gereğidir. İslam olarak bize farz kılınan en temel ilke "La ilahe illallah-ı" kabul ve talim etmektir… ki bize tavsiye edilen, hayırda yarışmak iken "La ilahe illallah-ı" talim ediyor olarak hayırdan, erdemlerden yana fazilet sahibi olmaktır. Başka bir deyişle de tanrısalları hakkı gereği yaşar iken Allah'ın yaratıcı etkinliğinde Allah ile kendi olmanın olanağında kişinin kendinden fazlası olduğu metafizik varoluşta hep daha fazlası olmakta vücud bulması, olması gerekeniydi.

Sen, talime dair sana düşen vazifeyi, sorumluluğu yerine getirir isen Allah'ta kendisine düşen, Allah olmaya dair sorumluluğunu elbet yerine getirir. O'nun nuru ile nurlanmak ve sonuçta Allah ile vicdan, feraset, basiret, keşf, irfan, keramet, tasarruf, nüfuz sahibi olmak, böylece nihayetsiz nimete uzanırken her yaratıcı etkinlikte özgünce kendin olman ve Allah ile özgürce yaşaman olanaklıdır. Hep kendinden daha fazlası olarak var olduğun bir varoluşta nihayetsizliğe uzanıyorsundur.

Elbette özgünlük, özgürlük ve nihayetsizliğe uzanmak bir vaattir… bu vaat, içeriği boş kuru bir davanın vaadi de değildir. Senden önce nice nebiyullah, veliyullah bu vaadin gerçek olduğunu deneyimlemiş, yaşantılarında göstermiştir. Kadim bilgelik tarihi "La ilahe illallah-ın" özgünce özgürleştirdiğine dair nice tecrübenin tarihidir. Kula kul olmaktan, nefsi emmareye kul olmaktan, ilahlaştırdıklarından kurtulmanın da olanağı Allah'tır… "La ilahe illallah-tır."

Gerçekte karşılığı olmayan tanrıların; seni zillet içerikli kulluk batağından kurtaracak değildir. Uydurduğun yalan olmaktan öte de değildir. Kulluk ettiğinin dahi varoluşu kendi elinde değil, kudret sahibi Allah ile gerçekleşir iken kulluk; "Ey İnsan" der iken yukarıda anlattığım temsil ettiklerinden uzaklaşmış olmanın, aslına yitik bütünlükten kopmanın, insansızlaştığın, çırpınır iken daha çok battığın bataklığındır. Bataklıktan kurtulman için ihtiyacın olan ise Allah'ın kulu olmakta yaratılmış olduğunu evvela hatırlamandır. "La ilahe illallah-ı" talim eder iken oluşturduğun bataklığı kurutmandır. Hakikatte karşılığı olmayan kulluk ettiklerinin gölgesinden kurtulur iken Allah'ta bütünlüğünü bulman ve korumandır.

Sonrası mı? Ey insan… der iken Allah ile hikâyesinde, temsil ettikleri ile nihayetsizliğe uzanması gerekeni de kastetmekteydim. Ey insan… der iken "La ilahe illallah-ı" talim etmenin olanağında, kendi olmanın özgünlüğünü korurken ereğinde Allah ile kendi olmayı bulmuş olup da muhatap alınan insanı kastetmekteyim.

Cenabı Allah muhataplar ister. Muhatap alınacak olan ve nihayetsizliğe kendi olarak uzanması gereken insan… "La ilahe illallah" de ki değişsin hikâyen.

Kendine dair zalimlikten kurtulman kendine dair nefes alman ise kendi olmaya dair nefesindir "La ilahe illallah." Ey insan… "La ilahe illallah-tır" insan olman. Eskiler "İnsan olan değil olunandır" demişler. İlahi gayede insan olmanın olanağı "La ilahe illallah-tır." "La ilahe illallah-ı" yaşarken insan olmaktır.

*

Bir hikâye, idrake dair körlük ve La ilahe illallah…

Derler ki vaktin birinde hiç kimseden bir şey kabul etmeyen bir mürşit -şeyh- vardı. Bir kimseden bir şey almış olmayı izzeti nefsine sanki haram kılmıştı. “Allah’tan başka kimseden bir şey isteme” hadisi şerifini kendisine düstur edinmiş gibi yaşamaktaydı. Takvası gereği başkalarından bir şey almamaya dikkat etmekte, emeği ile geçinmekteydi.

Methini işitenler duasına baş vururlardı. Çevresinde tanınan birisiydi. Tehvid ehli bir kadın, rüştünü duymuş olduğu bu Şey Efendiye bir hediye vermeyi murad etmişti. Hediyeyi Şeyh Efendiye vermek istediğinde, Şeyh Efendi “Allah’tan başkasından bir şey kabul etmeyiz” diyerek hediyeyi geri çevirmişti.

Kadın buna üzülmek ile kalmayıp tevhidi hakkı gereği bildiğinden, itikada dair reddiye verircesine Şeyh Efendiye: “Efendi, sizin için çift gözlüdür demişlerdi. Görülen o ki tek gözlü bakarmışsınız. Biz verir iken Allah’tan gayrısı mı vermektedir” demek ile eleştirel bir tavır göstermişti. Yaratıcı fail olan Allah’ı böylece tevhidi efal belirleniminde hatırlatmıştı.

Şeyh efendi elbette takvası gereği “La ilahe” demiş olmanın nefs terbiyesinde bulunmaktaydı. Ancak Muvahhit Kadın, Şeyh Efendinin eksik bıraktığı “İllallah” ifadesini, ifade ettikleri dolayımında beyan etmiş olarak tamamlamış olmaktaydı. Aralarında yaşanan olay, “La ilahe illallah-ı” anlamış olmanın idrak seviyesi farkıydı. Terbiyesi gereği olumsuzlamada kalmış olan Şeyh Efendiye söz konusu Allah ise olumsuzlamayı olumsuzlaması gerektiği ve Allah’ı sadece varlık olması bakımından El -Vahid bilmiş olması değil, El- Vahid olması gereği varoluşsal anlamda bilfiil de bulmuş olması gerektiği hatırlatılmış olmaktaydı.

Tevatürden rivayet edilir ki hazreti Muhammed Mustafa efendimiz “İstemeden size bir şey verilmiş ise o Allah’tandır” demiştir. Elbette kast ettiği; harama dair olan değil, hayra dair rahmetten olandı. Bu hadisi

şerif ile Muvahhit Kadının, “İllallah” ifadesini anlam içeriğine göre talim etmiş olduğunu, tevhid alimi de olduğunu görmekteydik.

Terbiyenin gereği olarak nefsi emmareye “Hayır” demek veya verilmiş olanın helal veya haram oluşuna dair belirsizliği sebebi ile şüpheli olması dolayısıyla takva gereği kabul edilmiyor olması elbette “La ilahe” ifadesini talim etmiş olmak anlamını taşımaktaydı. Ancak Cenabı Allah kuluna bir değil binlerce cihetten gelirken kendisine kör kalmamak gerekirdi... ki Muvahhit Kadın Şeyh efendiye “İllallah-ın” anlam içeriğinde bunu hatırlatmış olmaktaydı.

İslam isek tevhidi bir değil, birçok cihetten yaşamaya açık olmalıydık... ki Cenabı Allah’a kör kalmış olmayalım. “Burada kör olan orada da kördür” ayetini unutmadan “La ilahe illallah-ı” talim etmeye hep açık olmanın duyarlılığında yaşamalıydık. İdrake dair körlük, “La ilahe illallah-ı” talim etmiş olmaktan beri bırakmış olmamalıydı. Artık “La ilahe illallah-ı” dil ile söylemekten talime dair yaşamaya taşımalıydık.

Göz yaratılmış ise Allah’ı görmek içindi ki Allah’ı bilfiil olduklarında özne olarak tanrısal belirlenimlerinde görmek haktı. Kulak yaratılmış ise Allah’ı duymak içindi ki Allah’ı gerçeğe dair ilmi anlamda duymak haktı. Düşünmek ve bilmek yaratılmış ise Allah’ı düşünmek ve bilmek içindi ki Allah’ı bilmek haktı.

“La ilahe illallah”, her olanak ne için ise onun için kılınmış olmakta hakkı olana taşınması gerektiğinin anlamını da taşımaktaydı. Körlüğe, sağırlığa, bilmemeye sebep veren galip düşüncelerin “La ilahe” ile olumsuzlanması ve tanrısal olanakların “İllallah” ile hakkı gereği olan ne için olduklarına taşınması gerekirdi.

Fıtratı, ne için olduğu ile uyumlu olarak olanakların gerçeği görmeye, duymaya, bilmeye dair anlam bütünlüğüne haiz olarak kullanımı olması gerekendi... ki “La ilahe illallah” Allah’a ait gerçekleşen tanrısal olanakların yine Allah için kullanılması gerektiğinin anlayışını edinmenin kapsayıcı bağlamsal anlamına da haizdi. Allah’a ait olan Allah için kılındığında gerçekte ne için olduğunu bulmuş olacaktı. Allah

için kılınmış olan ise kişinin kendi içsel çatışkılarını aşmanın olanağını verir iken kendi olmaktan yana mutmain olmasının da olanağını verir.

Bir hadisi şerifte, gözün, kulağın vb. zinası olduğundan bahsedilir… ki görmenin, duymanın zinası anlamında bu hadisi şerif okunduğunda, Allah'a ait olan tanrısalların, günahtan ari olarak Allah için kılınmış olması gerektiğinin vurgulanmış olduğu da anlaşılır.

*

Sabrı cemil, azmi cemil izleğinde olması gerekene dair reçete La ilahe illallah…

Dünya hayatı zorluklar, acılar, kötülüğe tanık olduğumuz olaylar ile dolu. İmtihan olarak baktığımızda aşılması gereken zorluklar, acılar ve kötülüklerle karşı karşıyayızdır… ki zorlukta cihada dair olması gerekeni yapmak, acılarda hemhâl olarak acısı olanın acısını paylaşmak ve elimizde gelen yardımı esirgememek, kötülük karşısında ise kötülüğü hep iyilikle savmak ve rahmete, adalete dair olanı gerçekleştirmek ile iyi olanı tesis etmeye çalışmakla aşmak olması gerekenimizdi. Bunların her biri “La ilahe illallah-ı” zorluklar, acılar ve kötülük karşısında deneyimlemekti.

Bazen insan zorluk, acı ve kötülük karşısında öyle bunalır ki ümidini yitirip de acziyetini sonuna kadar hissettiği çaresizliği deneyimler. Hazreti Muhammed Mustafa “Dünya müminin zindanı, kafirin cennetidir” demekteydi. Şurası kesinki zindan olduğunun idraki ile zindana göre yaşamak, sabrı cemil göstermek de “La ilahe illallah” tevhid sözünü deneyimlemenin bir gereğiydi.

Kişi sıkıntıları içinde imanı ile “La ilahe illallah-ı” kendisine yazılmış bir reçete misali uygulamakta ise yaratıcı fail olan Allah’tan hareket ile sabrı cemil edinmiş demektir. Sabır ettiklerine karşı imanda kararlı, idrakinde tutarlı olmayı “La ilahe illallah” ile öğrenmiş olur. Olayların yaratıcı kaynağı olan Allah’tan isteyerek sıkıntılarının giderilmesini talep eder. Tükenmişlikte, özü olan Allah ile yeniden ayağa kalkmayı, yeniden başlamayı “La ilahe illallah” ile öğrenmiş olur.

Mümin kişi, Allah’a olan muhabbeti sebebi ile sıkıntıları öncelemekte değil ise sıkıntılarının giderilmesi değil de Allah ile muhabbetinde huzurun tesisi için dahi olsa ruhsal anlamda “La ilahe illallah-ı” sadece bir zikir değil, reçete olarak kullanmalıydı. Böylece sabrı cemili zorluklara, acılara, kötülüğe rağmen iyi, doğru, güzel ahlak sahibi olmak ve Allah’ın hakikatinden imanında kati olarak taviz vermemek ile sürekli kılabilirdi.

Artık zorluklar; onun için potansiyelini keşfetmesinin ve başarının vesilesiydi. Acılar, yaşamı, ilişkilerinde kişileri tanımasının bir aracıydı. Kötülük ise iyilik, doğruluk ve adaletin tesisi ile savılır iken kişinin ruhsal anlamda güzel olmak ile tanışmasının bir vesilesiydi. Güzelliğin huzur verici cazibesi de kişiyi sabrı cemilde kılmış olmaktaydı. Kendinden mutmain olmasının da vesilesiydi. Kişinin özüne yolculukta güzellik de “La ilahe illallah-ı” yaşamaktan geçmekteydi.

Kişi “La ilahe illallah” demekte ise hayat üzerine yıkılırken yıkılan hayattan silkelenip yeniden Allah’a doğrulmak “La ilahe illallah-ı” özümseyerek hayatını yeniden kurmak olanaklıydı. Yakup ve Yusuf nebi gibi, nefsi emmareye rağmen zorlukları, acıları, musibetleri, kötülüğü, olgunlukla karşılayıp Allah’a tutunmak, olması gerekenlerini yapmak ve sonuçta huzura kapı aralamış olarak selameti tesis etmenin çabası içinde olmak, sonucu Allah’ın tesis ettiğinin idraki ile Allah’a hamd etmiş olmanın da vesilesi olmaktaydı.

Bu doğrultuda Yusuf suresi izleğinden bakıldığında “La ilahe illallah” Allah’a tutunma biçimiydi… Yaşananları yaşananlar doğrultusunda fevri olarak değil, Allah’a göre hak, adalet ve rahmet bağıntısında deneyime açık olay akışında, ilişkileri hep yeniden kurma, yönlendirebilme, yönetebilme ve sonuca bağlama becerisi gösterebilmenin de yöntemiydi. Sadece sabrı cemilde bulunmanın değil, sabrı cemili azmi cemile taşımanın da olanağını göstermekteydi.

Sabrı cemil, azmi cemil izleğinde olması gerekene dair reçete “La ilahe illallah-tı.” Sonuçta ruhsal anlamda edinilecek olan ise hüsnü cemaldi. Yani güzel cemal sahibi olmaktı ki öylesi cemalde Cenabı Allah, tanrısalları ile görünecekti.

*

Güzellik ve La ilahe illallah…

Esmayı Hüsna; Allah'ın gerçekleşme biçimleri, görünüş biçimleri, eş deyişle de varoluş biçimleri olarak rahmete dair gerçekleşme biçimleri anlamında güzel olmakta görünüş bulduğu varlıksal veya varoluşsal belirlenimleriydi. “La ilahe illallah” bu güzellikten pay almaya davetti. Akıbette kemâlat edinilecek ve ahirette de gerçekleştirdiklerimizin sonucu olan biçimde yaratılacak isek varoluş güzel olana göre biçimlenmesi gerekendi. Çünkü güzellik sadece görünüş biçimi değil, kendi olmaya dair idealinde istenen, arzulanan olma durumuydu.

“Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de daha fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara leke bulaşır ne de bir zillet. İşte onlar cennet ehlidirler. Onlar, orada sürekli kalacaklardır.” Bu ayet de güzelliğin, iyi ve doğru olup da rahmete dair işlerde gerçekleştiğini ve sonuçta öznel karşılıkları olan yapısal güzelliğe dönüşeceğinin müjdesini verir.

Güzellik; güzel olup da kendinde kılabilenin algılanması ve onda kalabilmenin algısında deneyimlenendi. Güzel, kendi için kendine güzel olmak anlamında okunsa da güzellik, kendi için kendine güzel olan değil, güzel olanı güzellik algısına, idrakine, hazzına, arzusuna açık olarak deneyime açık bulmaktı. Güzel olan etken belirlenimli olup güzellik algısı, idraki, duygusu ve hazzı edilgen olmakta güzel olanı deneyime açık bulmaktı.

Güzel olan; algı, anlamın tümel yargısal olması bağıntısında idrak edilmesi ile imaj belirlenimli görünüş bulur iken arzu nesnesi veya haz nesnesi olarak kendisine rağbet edilebilmekteydi… ki güzel; algı, idrak ve imaj belirlenimli olarak güzellik ilkesinde onanmış olmaktaydı. Değişen algı ve idrake bağlı olarak değişen imajlarda güzellik hep yeni bir oluş içinde mümkün kılınmış olmaktaydı. Güzellik, mümkünlüğü deneyimleme biçimi olarak da varlığın değişme olanağına tanık olmayı da güzellik dolayımında olanaklı kılmış olmaktaydı.

Her yüklem mümkün olmaya bağlı varlıksal olup idrakte karşılanandı... ki bilmek olanaklı olduğu gibi varlığa varlık olarak katılmak da yüklem aldığı dolayımında olanaklıydı. Güzellik de yüklem belirlenimli mümkün olup algıda, sözde, idrakte, duygusunda, hazda ve iradede karşılanabilir iken bilmeye ve deneyime açık olduğu yönde gerçekleşendi… ki varlık alanına varlık olarak katılma olanağı vermekteydi.

İdea/ anlam; varlık veya varoluşta karşılığı olmasına bağlı olarak karşılık belirleniminin kavramlaştırılması ile açık edildiği gerçeklik belirlenimi veya olma durumuydu. Bu anlamda güzellik de varlıksal ve varoluşsal karşılığı olmasına bağlı olarak deneyime açık olup da gerçekliği olan ilkeydi… ki tarihsel anlamda da güzellik yargılarının değişmesine rağmen güzellik ideası/ anlamı hep bir biçimde gerçekleşmekteydi. Güzelliğin tarih olgusal gerçekleşmesi söz konusu olmak ile beraber duyu algısal başlayan deneyimde bilgibilimsel anlamda öğrenmeyi olanaklı bulduğumuz en temel yargı biçimiydi. Güzel olanın deneyime açık olması, kendisini evetler iken varlığı da öğrenmeyi olanaklı kılmış olmaktaydı.

İslamda güzellik, surete dair olmaktan daha çok herkese dair iyi ve doğru olup da bilfiil gerçekleşendi… ki bilfiil Esmayı Hüsnası ile varoluş biçimlerinde güzel olmakta gerçekleşene iyi ve doğru olan ile katıldığımız ölçüde, güzel olanın güzelliğinden/ güzellikten paye aldığımız gerçekliğe haizdik.

Güzel; iyi ve doğru olan ile deneyime açık olandı… ki iyi ve doğru olan güzel olmanın araçları olup hakiki ve herkes için olduklarında güzellik idealinde gerçekleşmiş olmaktaydı. Güzellik kendinden fazlası olmaktı. İyi ve doğru ise kendinden fazla vermekti… ki kendinden fazla verilmiş olunan iyi ve doğru fiillerinde kendinden fazlası olmak güzel olmakta deneyimlenmekteydi.

İslam’da güzellik esasta eyleme dair olup Allah’ın nuru ile nurlanmak ile beraber akıbette kemâlat, ahirette ise surette güzellik olarak tezahür eder. Doğada güzellik de Allah’ın eseri olup nesnellik

zemininde bütünlükte ve bütün içinde fazladan belirmiş olgu olarak gerçekleşir iken öznelde dikkat cezbeden ve evetlenmiş olarak onanmış olmasında karşılık görendi. Cazibeye haiz dikkat çeker iken "Maşallah" denilmeyi hak edendi… ki "Maşallah" demek ile güzel olanın Allah'ın isteği dahilinde yaratılmış olduğu vurgulanır.

Maşallah bir takdir ifadesi olduğu gibi, güzelliğin güzelin elinde olarak gerçekleştiği değil, Allah'ın güzellik zevki, anlayışı, duyarlılığı sonucunda gerçekleştiği de vurgulanmış olur. Kulların güzellikten payesi ise "Maşallah" derken güzelliğin verdiği huzur, güven, sukünet vb. den istifade etmektir. Böylesi güzellik, güzel olanın istemi dışında paylaşılan olup, Allah'ın isteği ve yaratması sonucu gerçekleşmiştir.

İslam'da doğada güzel olan, Allah'ın bir lütfu olarak gerçekleşir iken Allah'ın varlığının güzel olan dolayımında onanması, kuluna görünüş bulması belirleniminde gerçekleşendi. "Maşallah" ifadesi de güzel olan dolayımında, güzelliği gerçekleştirenin, görünmesini açık edenin, paylaşanın, güzellik algısı vermiş olarak güzellik nimetinden istifade ettirenin Allah olduğunun ifade edilmesi biçimiydi. Ayrıca Allah'ın, güzelliğin sahibi olduğunu yani güzellik bir tanrısal iken Allah'a aidiyette gerçekleşmekte olduğunun da bir biçimde ifade etmiş olmaktı.

Zatında ve varoluş biçimleri olan tanrısal sıfat ve isimlerinde güzel olan Allah'tı. Doğada güzel olan da Allah'ın güzelliğinden paye almış olmakta ve Allah güzel yaratmış olduğu için güzeldi. Güzellik ideası da iyi ve doğru olana içkin olmak ile kalmayıp, iyi ve doğru olanı kapsayıcı olmakta içermiş olan tümel yargısal bir ideydi/ anlamdı… ki algıya içkin olup da güzelliğe maruz kalmış olan muhatabında güzellik anlamının anlam, duygu, haz, arzu karşılığı oluşmadığında güzellik; tümel yargısal açık olan değil, varlığın tekillikte kendinde kendi için olmakta bulduğuydu. Güzellik, tümel yargısal bir varoluş biçimiydi… ki fark yaratmış olmakta gerçekleşen, muhatabına bağlı onanmadığında tam anlamı ile açık olmuş değildi.

Güzellik algısı, idraki, duygusu ve hazzı varlığa katılma ve tutunma olanağı vermek ile beraber, niceliğe haiz nesnellik zeminde nesnelliğe aşkınsal kendinden fazlası olarak güzel olmakta görünüş bulanın, güzel olmakta varlığa anlama dair derinlik kattığının deneyimiydi. Güzel, kendisini yansıttığı onanacak ayna bulduğunda ise varlığa dair ilişki, kendinden fazlası olan ile ilişkide metafizik derinlikte, anlama dair derinlikte gerçekleşmekteydi. Niceliğe haiz ölçülü olmaya dair beliren varlığın, sadece böyle gerçekleştiğinin körlüğüne karşı güzellik, varlığın anlama dair gerçekleşme yüzü olduğunun kanıtıydı. Güzel olan güzellik yargısında onanır iken varlık anlama dair derinlikte, yükselmiş olduğu varoluşsal biçimde anlam biçimsel olmakta onanmış olmaktaydı.

Kişi, varlığa dair beliren güzel olma durumunun yaratıma dair gerçekleştiğinin idrakinde ise “Maşallah” demek, bir “La ilahe illallah” söyleme biçimiydi. Yapılması gereken olacağa dair “İnşallah” demek de yaratımda fail Allah iken kişinin kendine ilahlık anlamı yüklemeden “La ilahe illallah” deme biçimiydi.

İman eden kişi için “Maşallah” demek, sadece surete veya fiile dair güzel olanı Allah’tan olduğuna dair onamak değil, varlığa dair gerçekleşen anlamın derinliğine katılmak anlamını da taşımaktaydı. Güzelliği sadece surete indirgemiş olarak surette kalıyor olmak, varlığın kendine içkin gerçekleşen anlam derinliğinden habersiz veya yoksun, güzelliği sığca deneyimlemekti.

Kendinde tekil olan, tikel belirlenimlerinde görünüş bulur iken tekilliği ile bağıntısı ve tikel olmanın evrenselliği kadarı ile tümelliğe haiz anlam biçimsel gerçekleşir. Güzellik de tümel belirlenim olarak tikel ve tekil olanı bütünlüğünde kapsayıcı olarak olanaklı kılan ve kendinden fazlası olduğu anlam belirleniminde olma durumu ve kapsayıcı anlam belirlenimiydi… ki varlık olma bakımından kendiliği kayıtlamış olma dolayımı olsa da deneyime açık gerçekleşir iken dolayımlı dolayımsızlıkta yani kayıtlı olmaya aşkınsal olarak olduğu durumdan fazla olmanın deneyimini vermiş olmaktaydı.

Tekil ve tikel olanın nesnel ve öznel bağıntısında güzel, kapsayıcı bütünlükte kendinde kılıyor olma cazibesinde gerçekleşip de kendinden fazlası olmaktı. Kendinden fazlası olmanın belirlenimi olarak varlığın kendi olmaya dair metafizik deneyim belirlenimiydi. Güzellik, varlığın kendinden fazlası olarak varlığın anlama içkin derinliğine dair metafizik doğasını deneyimlemenin bir belirlenimiydi.

Kendi olmanın iyi, kendi olma belirlenimlerinin doğru olduğu doğrultuda güzellik bütün içinde bahşedilmiş olan ayrıcalıktı. Ancak, tinsel anlamda kemâlata ve ruhsal anlamda surete dair güzellik, hak edilmiş olarak bulunmuş olmaktaydı. İşte "La ilahe illallah" hak edilmesi gereken güzelliğe davetti… ki Esmayı Hüsnayı yani Allah'ın güzel olan varoluş biçimlerini hakkı gereği yaşamak ile güzel ahlak sahibi olmakta edinilmekteydi. Nefsi emmareye rağmen Allah için diğeri için de olabileceğimiz ve kendimiz için güzel olduğumuz sonuçta güzellik, ahlak biçimsel bir form olarak edindiğimizdi.

Bunun ile beraber güzellik, ilişkilerde tesis edebildiğimizdi… ki suret biçimsel gerçekleşen güzellikteki gibi biricik olmakta suret ile sınırlı değil, ilişkilerde anlam-değer akışında birbirine uygulamada -terbiyede- paylaşılabilir iken birbirine aktarılabilecek olandı. Sanatsal olana dair güzellik dahi diğeri ile paylaşılabilecek olan olsa da eserin biricikliği ile sınırlı olup muhatabın estetik yargısal duyarlılığı ve algı yetkinliği kadar katıldığı olabilmekteydi. Ahlaka dair güzellik ise herkese açık olup herkesin Esmayı Hüsnayı hakkı gereği diğeri için de iyi ve doğru olduğu kadar gerçekleştirmesinde edinebileceği evrenselliğe haizdi.

Bundan olsa gerek ki güzel ahlakın temsilcisi olan fahri kâinat Muhammed Mustafa için Kur'an'da âlemlere rahmet gönderildiği ifade edilmişti. O "Rahmeten-lil âlemin" yani "Âlemlere rahmet" ismi -vasfı- ile tinsel anlamda güzel olduğu da ifade edilmiş olandı… ki "La ilahe illallah-ı" en yetkin biçimde deneyimleyen iken ruhsal anlamda güzelliği de en yüksek biçimi ile edinmiş olarak bizlere nasıl edinebileceğimize dair miras bırakandı. Miras ise Allah'ın bahşettiği

lütfundan olup herkese açık herkes için kılmış olduğu olarak bulmuş olduğumuzdu.

İnsan varlık içinde “En güzel kıvamda” halk edilmiş olandı… ki güzellik, özsel gerçeği olup idealinde hak etmiş olarak gerçekleştirilmesi gerekendi. Özde Allah güzel olduğu içindi ki Allah’ı tanrısal belirlenimlerinde güzel ahlakta ne kadar yansıtmakta ise Allah ile güzel olmayı o kadar net görünüşe getirmiş olmaktaydı. Kendisi için “En güzel kıvam” denilmiş olması, amaca bağlı varoluşta ne için olduğunu Allah ile bulur iken gerçekleştirdikleri dolayımında Allah’ı tanrısal belirlenimlerinde en yüksek biçimde ve çeşitlilikte görünüşe taşıyabilecek potansiyelde yaratılmış olmasıydı. “En güzel kıvam” belirlenimli yaratılmış olsa da çoklu varlık gerçeği olan insanın içsel birliğinin gerçekleşmesinin ideali olarak ihtiyaç duyduğuydu. Bütünlüğümüzü korumanın, ilişkilerde bütünlüğü sağlamanın varoluş biçimsel ilkelerindendi.

Elbette güzel, nesnel bütünlüğü ve kendinde kıldığı kadar güzeldi. Güzellik algısı ise kişiden kişiye, kültürden kültüre, coğrafi durumlara, zamansal anlam-değer yargı farklılıklarına göre değişebilmekteydi. Duyusal algı, söze -anlama- dair idrak, arzuya haiz duygu ve haz karşılığına göre güzelliğin deneyimlenmiş olmasında açık olmaktaydı… ki bu yüklemlerin yüklem olarak değişmesine bağlı olarak güzellik algısı da kişiden, kişiye, kültürden kültüre, coğrafi ve zamansal -tarihsel- farklılıklara göre değişebilmekteydi… ama güzellik idea/ anlam olarak yerindeliğini, öznelliğin metafizik bir belirlenimi olarak korumaktaydı. Bu güzellik belirleniminden farklı olarak, güzel ahlaka dair edinilmiş olan kemâlata ve ruhsal güzelliğe dair güzellik ise kişinin fıtratına ve tanrısalları deneyimleme farklılığına göre veya rağmen değişse de ilişkilerde evrensel niteliğini korumuş olmakta, değişen zamanlara aşkınsal gerçekleşmekteydi.

Herkese açık herkes için gerçekleşenlerde güzel olmak güzelliği evrensel içerikte kılmaktaydı. Nefsi emmareye ve kötülüğü ahlak edinmiş zalimlerden olup da akıbeti ile kemâlattan uzak ve ahireti ile

çirkinlerden halk edilmiş olanlara rağmen güzel olmayı korumak ise sabrı cemil, azmi cemil ile olanaklıydı… ki sonuçta hüsnü suret kazanılmış olunsun. Hüsnü sireti olmayanın, ahiretinde hüsnü sureti olması da hak edişlerin tesis ediliyor olması sebebi ile beklenmezdi.

Bazen dünyanın güzelliklerine; rahmetti deneyimlemek için "Evet" denilse de nefsi emmarenin kötücül doğası sebebi ile bencilce gerçekleşen durumlarda "Hayır" denilmekteydi. Bu dünya aymazca güzelliğine kapıldığımız değil, bir güzel için yaşadığımız olduğu gibi bir güzel uğruna vazgeçtiğimiz de olabilmekteydi. Gerçekte güzel olan Allah'tı. Her güzel olan onun güzelliğinden bir paye almış olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. "La ilahe illallah" da O güzeli, güzelliğe dair gerçekleşen varoluş biçimlerinde hakkı gereği yaşayabilmenin yöntemiydi. Bunun için olsa gerek ki bir hadisi şerifte "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın, sıfatları ile sıfatlanın" denilmekteydi. Bunun için ihtiyacımız olan ise iman ve güzel ahlak ile hakiki olarak "La ilahe illallah" diyebilmek ve bu tevhid sözünü talim edebilmekti. Fütüvvet de "La ilahe illallah-ı" incelikte zevk ederken güzelliği meşrebi, karakteri kılabilmekti.

İslam'da güzellik sadece bir varoluş biçimi değil, en yüksek görünüş biçimiydi ve İslam'da Allah güzeldi… cennet, güzele dair yaşanacak ne var ise kendinde sunan gelecek vaadiydi... doğaya dair güzel olan, Allah'tan bilinendi… tanrısallar, varoluş biçimleri olarak hak edilmiş olması gereken güzelliğe dair gerçekleşenlerdi… sanat, varlığın kendinden fazlası olduğu anlam derinliğine ulaşmanın, dokunabilmenin güzellik ilkesinde metafizik yargısal biçimlenendi… yaşam, güzel ahlak ile güzel kılınması ve yaşanabilecek kılınması gerekendi. Cehennem ise güzelliğe dair ne var ise mahrum olunan yer ve güzellikten yoksun olma biçimiydi.

"La ilahe illallah" güzelliği Allah'tan bilir iken güzelliğin seyrinde güzeli görmeye doğru yolculuğun yöntemiydi. Güzel olan Allah'a tutunur iken insan tininde kötü olmak ile çirkinliğe dair ne gerçekleşmekte ise "Hayır" der iken Allah'ın güzelliği ile güzelleşmekti. Kötü olmaya dair

bütün çirkinliklere rağmen, en yalın hali ile güzel olanı yaşarken güzel olmaktı. Güzelliği surette gerçekleşiyor olmasından ileri, özsel bir yetkinlik olarak kendinden fazlası olmakta, metafizik derinlik belirleniminde deneyebilmekti.

Sanatsal anlamda ifade gücünün en yüksek biçimlerinden olan müzik; en yüksek biçimde kendinden fazlası ve fazlasını veren metafizik anlatı biçimiydi. Böyle olmak ile beraber güzellik yargısı olması ve güzellik yargısı bağıntısında da metafizik yargısal gerçekleşendi... ki "La ilahe illallah" kapsayıcı metafizik anlam içeriği ve müziğin metafizik içeriği ile en güzel biçimde ifade edilebilmeliydi. Bunun zikir ve musiki karşılığı da tarihsel olarak gerçekleşmiş ve kültürel bir form olarak yerleşik olmuştu. Itri'nin Tekbiri (Allah'u Ekber) bestelemesinde "La ilahe illallah-ta" bu bestenin bir parçasıydı. Tasavvufi zikir ayinlerinde de "La ilahe illallah" en temel zikirlerden olarak sanatsal içerikte farklı üsluplarda vird edinilmişti.

*

Surelerin dil yapısı ve dil yapısı bağıntısında La ilahe illallah…

"Kur'an ve La ilahe illallah" başlığının ilk paragrafında 'Sureler sure olmaları gereği hakikate dair yaşamsal olup deneyime açık bir modelleme iken "La ilahe illallah" tevhid sözünün anlam içeriğine göre biçimlenmiş olmaktaydı' ifadesini kullanmıştım. Bunun anlaşılmasına yönelik olarak İnşirah ve Yusuf surelerini "La ilahe illallah-ın" yorumuna dair yorumlar iken örneklemekteydim.

Fatiha da ilk ayetinden başlayarak son ayetine kadar "La ilahe illallah" ifadesinin uygulamaya yönelik betimleniş biçimiydi. Özellikle "Elhamdülillahi Rabb-ül Âlemin" ve "Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden isteriz" ayeti "La ilahe illallah" tehvid sözünün karakterize edildiği anlam içeriğine haizdi.

Asr suresini de bu konuda örnek gösterir isek İlah edinmiş veya kılmış oldukları dolayımında Allah'ın hakikati idrakinden uzaklaşmış insanın hüsranda (uzak kılınmış olmanın ziyanında) olduğu, insan yaşamı üzerine yemin edilir iken ifade edilmiş olmaktaydı. Allah'a iman edip salih ameller yapan ve sabrı ve hakkı tavsiye edenler de "La ilahe illallah-ı" talim etmenin gereğini yaşamakta olanlardı.

Asr suresi:

"Asra yemin olsun ki insan şüphesiz ziyan içindedir. Ancak iman edip de salih amel işleyenler, hakkı tavsiye edenler, sabrı tavsiye edenler hariç."

Sureye dikkat edildiğinde; yaşamsal içeriği ile bir modelleme olup okuyucuya, hüsranda olanlar ve olmayanlar diyalektik belirleniminde, olması gerekenlere dair ifade edilenler ile beraber bir dünya oluşu -yaratımı- içinde kılındığı görülmekteydi. Hüsranda olanlar "La ilahe illallah-tan" gafil olanlardı. Hüsranda olmayanlar ise "La ilahe illallah-ı" hakkı gereği yaşayanlardı. Hüsrana dair ne gerçekleşmekte ise "La ilahe" ile olumsuzlanması gerektiği "İllallah" ifadesi gereği ile de olması gerekenlerin yaşanması gerektiği net olarak surede ifade edilmiş olmaktaydı.

Sureler diyalektik oluşu içerdikleri içerikte “La ilahe illallah” diyalektik yöntemselliği dil biçimsel olarak içermekteydi. Dilsel ifadesi gereği “La ilahe illallah”, diyalektik yapısal içeriğe haiz olup sonuç odaklı netliğe haizdi. Okuyucusunu da karakterinde ve dünya görüşünde, Allah’a dair hakikat idrakini içselleştirmiş olması ile içerdiği anlamın netliğine çağırır.

*

Tarihsel süregelen sınanmış evrensel mesajı ile La ilahe illallah…

Sureler ile beraber nebiler tarihi de ders ve ibrete dair anlatılır iken "La ilahe illallah" da tarihi süregelen gerçekliğe indirgenir. Her nebi ile "La ilahe illallah" galip zihniyet belirlenimi olan dünya görüşlerinde ve yaşam biçimlerinde Allah'a gafil kaldıkları yönde "La ilahe illallah-ın" muhatabı olurlar.

Gök cisimlerini ve putları ilah edinmiş olan Nemrut kavmine İbrahim ile Rabb-ül Âlemin dersi verilir. Düşünen insanlığa "La ilahe illallah" merkezinde düşünen insan ile cevap verilmiş olunur.

Kendini sözde ilah kılmış olan Firavun'a da Rabb-ül Âlemin dersi verilir. Sihre karşı mucize ile üstün gelinmesi, zulme karşı musibetler ile üstün gelinmiş olunması da Firavun'un tanrı olmaya dair yetersizliği ile tanrılık iddiasında yalancı olduğunu açık etmişti.

Cehaletin kurbanı olmanın kutsandığı bir devirde de cehalete karşı ilim ve güzel ahlak ile mücadele eden Muhammed Mustafa efendimiz örnek verilmişti. Sadece bir nebi değil, şirke karşı "La ilahe illallah-ı" yaşarken Allah'ı güzel ahlakta görünüşe taşımanın olanağını da net olarak göstermiş olmaktaydı. Edebiyatta üstün bir kavme, edebiyat içeriğine karşı aciz düşecekleri bir mucize ile gelmişti. O Kur'an'dı… Kur'an'ın taşıdığı mesaj ise tarihi süregelen sınanmış olmakta gerçekliği karşısında hep zayi olunan "La ilahe illallah-tı…" ki sonuçta kazanan müşrikler, münkirler değil, Allah'tı.

"La ilahe illallah" tevhid sözüne tarihsel izlekten bakıldığında, gelen her nebi ile o nebinin dönemindeki mesajı ve bugüne dair mesajında, insanın nefsi emmarenin kötücül doğasına, müşrikliğe, münkirliğe dair gerçekleşenleri var ise anlam esasına bağlı olarak evrenselliğini zamansal anlamda koruduğu görülür. "La ilahe illallah" sözünün gerçekliği varlıksal, varoluşsal ve tarihsel olarak sınanmıştır... ki tarihsel bir olgu niteliğinde İslam'ın en temel esası olmayı korur. Esas olması ile de yaşamsal anlamda hakikate dair gerçekleşen güzel bir söz olarak öze

uzanan kök, insanlığa uzanan tanrısal daldı. Zamansal gerçekleşir iken tarihsel olarak işaret ettiği gerçekliği yitirmeyen olarak da zamansızlığa uzanan ilahi sözdü.

Tarihsel süregelen sınanmış evrensel mesajı ile “La ilahe illallah”, insanlık tarihinde Allah’ın teklif olarak halen yerindeliğini korur. Sınanmış olmak ile kalmayıp hâlen sınanmaya açık oluşu ile de evrenselliğini ve hakikate dair teklifini yitirmediği gerçeğini bir daha net mesajında göstermiş olur.

İnsanın farklı anlam ve değerler varlığı olması, ayrıca haddi dışına çıkmasına sebep nefsi emmare varlığı olması söz konusu ise “La ilahe illallah” her devirde güncelliğini koruyan mesaja haizdi. Mesajını hakkı gereği ile duymak, anlamak, uygulamada talim etmek ise her cana değil, iman eden hakiki müminlere nasipti.

Veliyullah tarihi de “La ilahe illallah-ı” yöntem biçimsel olmakta sırat-el müstakim olarak yaşamaktan ibaretti. Her tarik piri “La ilahe illallah-ı” özgün biçimde tarik kılmış olarak yaşamaktan öte değildi.

*

İnsanda talim edilen La ilahe illallah…

Cenabı Allah insanı “En güzel kıvamda” halk ettiğini beyan eder. Hazreti Resul de ifade eder ki “Allah insanı kendi suretinde yarattı” ve “Yüzü kötülemeyin! Çünkü insanoğlunun suretini Rahman kendi suretinde yaratmıştır.” Tevrat’ın tahrif edilmemiş bir ayetinde de Allah’ın Âdem’i kendi suretinde yarattığı ifade edilmişti. İnsan yaratıcısı olan Allah’ın tanrısal sıfatlarının görünüşe geldiği tasvir edilmiş temsiliydi. Tanrısalların evrensel taksim edilmiş olması gereği, tanrısallardan paye almış olan insandı ve Allah insana benzemekte değil, insan tanrısalları temsil ettiği ve hakkı gereği güzel ahlakta gerçekleştirdiği ölçüde Allah’a benzemekteydi.

Varlık âleminde diğerleri ile kıyaslandığında insan cemali dahi “Benzemez hiç kimse senin kadar” dedirtecek düzeyde “La ilahe” dedirtmekte iken “Benzersin Allah’a” dedirtecek düzeyde temsil biçimsel anlamda “İllallah” dedirtmekteydi. Temsil ve tasvir biçimsel benzerlik aynı olmak anlamını taşımakta değildi. Tarihsel anlamda da kötüsü ve iyisi ile insanlığa bakıldığında, genel anlamda tanrısalların gerçekleştiği görülmekteydi.

Söz konusu Fatiha’da geçen “Nimete erenler” ise tanrısalları erdemler düzeyinde gerçekleştirir iken Allah’ın görünüş bulduğu insanlık mahalilerdi. İnsan, insani ilişkilerde birbirini talim etmeye açık yaratılmıştı ki anlam-değer, irade-duygu akışı içinde hemhâl oldukça birbirine açık beslenebilen nitelikte, birbiri dolayımında var olabilmekteydi.

Derler ki pirim Abdulkadir Geylani’nin bir dervişi öldüğünde sorgu melekleri “Nebin kim, kitabın ne, Rabbin kim” diye sorduklarında her bir sorunun cevabına “Abdulkadir Geylani” cevabını vermiş. Rivayet bu ya, bu konu Cenabı Allah’a arz edildiğinde, Abdulkadir Geylani “Ya Rabbi kendimi öğretmiştim, tam seni öğretmeye başladığımda sen aldın” der. Bu cevaptan sonra derviş kul Abdulkadir Geylani’nin yüzü suyu hürmetine bağışlanır.

Pirimin en temelde ifade ettiğini yorumlar isek tarikte kişi evvela pirini talim ettiğinden "Ya Rabbi insanı talim ettirmekteydim. Tam seni talim etmeye başladığımda sen aldın" ifade etmiş olmasıydı. Tarik, kişinin piri ile insanı talim eder iken Allah'ı talim etmeye yükselmesi ve sonuçta kendinde rabbi olan Allah'a kavuşmuş olmasını gaye edinmiş olmaktaydı. Tarikte öğretmek/ öğrenmek ise talim ile öğretmek/ öğrenmekten ibaretti ki kişi neyi talim etmek ise hemhâl olduğu kadar talim ettiğini deneyime ve keşfe açık bulduğu yönde bilebilmekte, tanık olabilmekte, anlayabilmekte, yaşadıkları dolayımında gerçekleştirdiği yönde görünüşe taşıyabilmekteydi.

Derler ki Hünkâr Hace Bektaş-ı Veli'nin Güvenç Abdal isimli bir dervişi vardı. Derviş Hünkâr'a: "Pirim! Pir kime denir, aşık kime denir, sadık kime denir, derviş kime denir" diye sorar. Hünkâr o an soruları cevaplamaz.

Aradan ne vakit geçtiğini kendileri bilir. Bir vakit sonra bir sohbet esnasında Hünkâr bir dervişini kaldırır "Kalk git" der. Derviş "Hünkârım nereye" dediğinde oturmasını işaret eder. Bu birkaç dervişte aynı durum ile sonuçlanacak biçimde gerçekleşir. Sıra Güvenç Abdal'a geldiğinde "Kalk git" denildiğinde "Nereye" diyerek sorulmadan "Destur" denilerek yola revan olunur. Gece vakti yatarken "Gönderen düşünsün" diye yatılır. Sabah gözler açıldığında kendisini bilmediği diyarda bulur.

Bu diyarda Hünkâra bin altın sözü olan bir tacir ile tanışır. Söz verilmiş altınları alır. Tacir iki bin altın da hizmette kullanılmak üzere fazlası olarak verir. Güvenç Abdal geri dönerken bir konağın ikinci katında dışarıya bakan güzel bir kız görür. Daha önce hiç yaşamadığı aşkı onu görünce yüreğinde ateş olarak bulur. Günlerce konağın kapısında aç, çaresiz kabul edilmeyi bekler.

Sonunda genç kız haline acımış olsa gerek ki umudunu kessin diye nasihat etmek için içeriye alır. Genç kız, büyük bir tacirin kızı olduğunu, babasının yavuz biri olarak kendisine zarar vereceğini ifade etse de Güvenç Abdal'a dinletemez. Bir ara Güvenç Abdal'ın boşluğuna gelir

altınsa altın döker önüne… kıza fazlası ile yanaştığında ise gaybtan bir tokat yer yüzüne. Buna Genç Kız da tanık olunca, dervişin peşini bırakmaz. Beraber Hünkâr dergâhına giderler. Hünkâr Bektaş nikahlarını kıyar.

Bir vakit sonra Güvenç ile baş başa oldukları bir an, Hünkâr: “Bana sormuştun, derviş kime denir diye… derviş o ki sözü hak bilip düşürmeden talim ede. Sormuştun sadık kime denir diye… sadık o ki tacir misali sözünden dönmeye, söz konusu Allah ise fazlasından vermekten dahi çekinmeye. Sormuştun aşık kime denir diye… aşık o ki aşk yüreğine düştüğünde bir ateş misali kişiyi yaka, sevdiğinden başkasını görmez olup da gayrısına kör ola. Sormuştun Pir kime denir diye… pir o ki soruları sadece dilde cevaplamaya, talim ettirirken yaşata, hemhâl kıla. Derviş ise kişi himmetten mahrum koymaya.

Tarike dair verdiğim her iki örnekte de ana mesaj insanının insanlığın insan ile talim eder iken Allah’a yol bulacağıdır. İnsan Allah’ın görünüşe geldiği mahal iken insandan kendini mahrum kılan hem insan ile insan insanlaşır iken insanlaşmaktan yana insan kendini mahrum kılmış olur hem de insanı talim eder iken Allah’a yükselmekten kendisini mahrum etmiş olur.

Meleklerin secde ettiği insana, insanın secdesi hizmeti ve talim etmiş olması ile ancak mümkün olabilmekteydi… ki insan insani ilişkilerden yana insandan mahrum kaldıkça şeytanlığa yakin Allah’tan uzak olur.

İşte tarikte deneyimlenen; insanda fıtri olarak temsil ve tasvir edilmiş olarak cemalullah olmasında gerçekleşen “La ilahe illallah-ı” bilfiil olarak tanrısalları hakkı gereği gerçekleştiriyor, duygusunda hakiki olarak yaşıyor, anlamının idrakinde Allah’a yükseliyor olmasında gerçekleştiriyor olmasıydı. Kâmil insanı talim etmek, Allah’ı talim etmenin olanağı olarak gerçekleşmekteydi. “Nimete erenler” ile nimete ermek olanaklıydı. Bu dahi “La ilahe illallah” ile yöntemsel kılınmış bir yolculukta olanaklıydı. Nebi ve ashabı da insani ilişkilerde tanrısalları “La ilahe illallah” izleğinde talim etmiş değiller miydi?

Bir örnek, ayet ve La ilahe illallah…

Siyere dair rivayet edilir ki dünyevi fakirlikten dolayı yoksulluk içinde bulunan bir ashab vardı. Efendimiz Muhammed Mustafa'dan yoksulluktan kurtulmak için dua istemiş ve dua almıştı. Bir vakit sonra bu kişi yoksulluktan kurtulmaya başlamış, kurtulmak ile kalmayıp hatırı sayılır bir servet edinmişti.

Muhammed Mustafa nebi efendimizin hizmet hanesinde ihtiyaç hasıl olunca, bu kişiden malın zekâtını vermesi istenmişti. Bu kişi de cimrilik edip malından vermeye kıyamamış, kendi emeği ile hak ettiğinden vermek istememişti. Ancak unuttuğu, dua ile bereketlenmiş olan isteğinin karşılığını Allah'ın vermiş olmasıydı… ki bu hâli ile "La ilahe illallah" demekten gafil kalmış, nefsinin ilahlık hükmüne yenik düşmüştü.

Birçok ayette "… rızıklandırdığımız şeylerden infak ederler" denilir. "Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki ihtiyaçtan fazlasını infak edin." Bu ayetler bağıntısında belirtmek gerekir ise Allah'ın verdiklerinden infak etmemiz gerektiği ifade edilmekteydi. Emeğe dair kazandıklarımız bizlerindi ama sonuçta yaratıcı fail olan Allah'ın vermiş olduğunun idraki ile ihtiyaç sahipleriyle paylaşmak gerektiği de net olarak ifade edilmiş olmaktaydı. Rızık olarak verilmiş olanların fazlasını ihtiyaçlı ile paylaşmaktan hem şerri kurallara dair hükümler çıkartılabilirdi. Neyin verileceği, kime verileceği, kimin verdiği, kimin olduğu vb. hükümler çıkarılabilirdi. Bazı ayetlerde nasıl verilmesi gerektiği de net olarak ifade edilmiş olmaktaydı.

En temelde bu ayetler dahi "La ilahe illallah" tevhid sözünün gerçekleşme biçimi olan ayetlerdi. Müslim emeği, çabası ile hak etmiş olduğu her ne var ise Allah'ın verdiğini bilecekti… ki bu anlamda tevhidi efal gereği "La ilahe illallah-ı" idrak etmiş olmaktaydı. Er- Rezzak sıfatı gereği de Cenabı Allah'ı kendisine rızık veren ve kendisinden rızık veren olarak talim etmiş olmaktaydı.

Müslim; Allah'ın kendisine vermiş olup da hak etmiş olduklarından, ihtiyaçlı ile paylaşmaktan yana mesul olandı. Mesuliyeti infak etmekten yana olsa da aslen diğerinden mesul kılınmış olmaktaydı.

İnfaka dair ayetler hem bir varlık görüşü vermekte hem de bir yaşam biçimi oluşturmaktaydı. Allah'ın varlığına dair insanın kazanımlarını okuması, kazanımlarının değer olarak ne anlam taşıdığı, diğerinden mesul olunduğu hep bir varlık görüşü temellendirmesi ile gerçekleşmekteydi. İnsan diğerinden mesul olup da kazanımlarını onunla paylaştıkça kendinden fazlası olan anlam ve değerde tanrısalları yaşarken varoluşu Allah ve diğeri ile anlamlı bulması gerekendi.

İşte infaka dair ayetler dahi "La ilahe illallah" tevhid sözünün anlam içeriğinde biçimleniyor iken tevhid sözü, sadece bir varlık görüşü değil, varoluşsal olarak talime dair gerçekleşen, gerçekleşmesi gerekendi. Bu anlamda "La ilahe illallah", müslim olanın yaşamaktan yana mesul kılınmış olduğu ilahi sözdü.

Yaşam "La ilahe illallah-ı" yaşadığında gerçek anlam ve değerinde anlamlı ve değerli olarak Allah ve diğerlerinin anlamlı ve değerli olmasında yaşanması gerekendi. Kur'an'daki ayetleri de "La ilahe illallah" içeriğinde bağlamsal olarak okuduğumuzda verilmek istenen varlık görüşü, varoluş biçimi ve tarihsel izlekte süregelen gerçekliğin zamansal evrenselliği net olarak anlaşılacaktı.

*

Unutulan hakikat, kaybolunan dünyada La ilahe illallah…

Çok varlıklı, çok sesli, çok amaçlı, çok yönlü, çok gerçekli, çok anlamlı ve çoklu bağıntılı girift ilişkiler örüntüsünde değişen yüklem almalara göre değişen öznellik ve değişen dünyalar içinde insan; korkuya, ümitsizliğe, vesveseye, kaybolmaya vb. açık bir varlıktır. Değişen yüklem almalar nihayetsizliğe uzanıyor olarak gerçekleşir iken hep yeni bir oluş içinde unutmaya da açık varlıktır.

Eskiler kaybolmamak için aidiyet ve sorumluluğu öncelemişlerdi. Başka bir deyişle de değer öncelikli yaşamaya dikkat etmişlerdi. Kültür yitiminde kaybolmak, medeniyet yitiminde kaybolmak, hırs veya tamah gibi nefsi emmareye dair bencilce gerçekleşen duygularda diğerinin değer olduğunu unutur iken ilişkilerde kaybolmak, en temelde unutmak ile ilgili olarak yeni bir olaya başlamanın olanağı olarak gerçekleştiği gibi unutulmuş olanın değer yitimine sebep vermiş olarak da gerçekleşmiş olmaktaydı.

Kaybolmanın travmatik sonuçları olsa da yeni başlangıçlar ile tanışmak için, farklı dünyaların olduğunu/ olabileceğini görmek için dahi olsa insanın kaybolmaya da ihtiyaç duyduğunu unutmamak gerekir. Kaybolmaktan kastım; fiziki anlamda konum durumunu yitirmiş olmak değil, anlam-değer dünyasına dair tinsel kayboluştur.

Kaybolduğumuz her anlam-değer durumu ve ilişkiler bağıntısında anlam-değer önceliklerimizin yitimi, değişmesi, önceliğini yitirmiş olması, unutulmuş olması vb. gerçekleşir. Bazen anlam-değer dünyasının başımıza boca edilişinden dolayı bunalır da kültürel öncelikler içinde kayboluruz. Bazen, sıradanlaşmanın içinde anlam-değer önceliklerimizin sürüklenişi içinde anlam-değer yitimine dair kayboluruz. Bazen nefsi emmareye dair hırs, tamah, kontrolsüz öfke, haza ve menfaate dair zaaflar vb. bencilce gerçekleşen duygu, tutum ve davranışlar içinde ahlaki anlamda kayboluruz. Bazen kültür şoku yaşadığımız yeni deneyimlerde kayboluruz. Bazen diğerinin hak ve hakkaniyetine duyarlılığın yitiminde ilişkilerde kayboluruz. Bazen günahı veya kötülüğü meşru gören bir oluş içinde hem ahlaki hem

kültürel hem de dini önceliklerin gerçekleşmiyor olmasında kayboluruz… ki bu durumda evrensel anlam-değerleri hiçe saydığımız için kayboluruz.

Bazen sevdiklerimizi yitirmiş olmanın travmatik sonucu olarak kendimizi kapattığımız saklanışa veya kaçışa dair kayboluruz. Bazen maskeler arkasında değişen maskelerin çokluğu ve yalan üzere kurulan dünyalarda kayboluruz. Bazen aidiyet ve sorumlulukların ağırlığını hissettiğimiz zorluklar karşısında kolayı tercih eder iken olması gerekenden kaçmış olmanın sonucunda, olması gerekenden yana tutarlılık göstermediğimiz durumlarda kişilik yetersizliğine dair kayboluruz. Bazen hakikat gelir de hakikat karşısında kaybedeceklerimizi öngörür, kaybetmek istemediklerimiz sebebi ile hakikate kıyasen kayboluruz.

Kaybolmaya dair elbet daha birçok deneyimimiz vardır. Değişen yüklemler oluşu içinde, kaybolmak ya bir kaçış ya kişilik yetersizliği ya anlam-değer yitimi ya unutmak veya unutulmak sebebi ile gerçekleşir. Sebeplerin çokluğu zaten kaybolmanın en temel nedenlerindendir.

Kaybolmaya dair bizi ilgilendiren nokta ise kişinin kendisine dair gerçekleşmesi beklenen ilahi gayeden yani Allah'ın hakikatinden, Allah için olmaktan ve Allah için olur iken kendi için olmaktan kopmuş olarak zalimlerden veya sapkınlardan olmuş olmasıdır. Sonuçta hak ile zayi olacak yalana dair kurulmuş bir dünyada hakikatten kaçması veya hakikate körlükte ısrar ediyor olmasıdır… ki kişinin nefsi emmaresine dair bencil, zalim, güvenilmez varoluş yönünü terbiye etmiş olmaması bu kaybolmanın ana nedenlerindendi. Hakikat geldiğinde "Atamızdan böyle görmedik" dercesine ahlaki ve kültürel yozlaşmış olmakta gerçekleşen aidiyet belirlenimli dünyada kalmakta ısrar etmeleri de kaybolmuş olduklarının göstergesiydi. Duyular ile görünüşleri deneyimler iken evrensel bir üst gerçeklik olduğunun idrakinden yoksun olmak da hem felsefi anlamda ussal hem bilimsel olan deney ve gözlemsel hem de tasavvufi anlamda keşfi olan deneyimsel bilmekten yoksun olarak görünüşler dünyasında kaybolmaktan öte değildi.

Modern dünyada da hakikat fikrinin; tarihsel akışı içinde sıradanlaşması, önceliğini yitirmiş olması, ideolojik yaklaşım belirlenimli yıkıcı olarak ayrışımlara sebep vermiş olması vb. birçok nedenden dolayı yerini, nicelin deneyimlendiği tüketime dair bir varoluş biçimine bırakmış olmasına tanıktık. Tüketen oluş içinde her şeyin gelir geçer olduğu, her şeyin insanın haz merkezli dünyasına göre biçimlendiği, insanın da meta olarak kullanım merkezli nesne kılındığı vb. biçimsel dünya sofizm hayaletinin hortlatıldığı dünyaydı.

Popüler kültür, kitlelerin vesveseye açık sürü psikolojisine bağlı olarak içeriği boşaltılmış ilkeler ile kandırılması, gerçekten daha çok algının belirleyici olması, algı yönetimi ile beraber gerçekten kopuk ve yozlaşmanın, zulmün meşru gösteriliyor olması, gerçeğin herkese göre değişken olduğu ve buna göre yaşamanın hak olduğu yanılgısı vb. birçok açıdan bakıldığında sofizmin hortlamış olduğu dünyaya modern dünya demekteydik. Modern dünyanın kabulleri, sofist dünyanın kabulleri ile ilke gereği örtüşmekteydi.

Postmodernizmin de bireysel hikâyeyi ve çokluğu kabul etmeyi önceleyen yaklaşımı olsa da modern dünyada çokluğu inkâr eden, pragmatik uygulamaların hâkim olduğu ayrıca ideolojik baskıcılık ve diğerine yönelik yapılan zulüm hakimdi ki postmodernler, modern dünyada karşılığı olmayan görüş sahibiydiler. Hakikatten kopuk düşünme biçimleri ve ontoloji temelinden yoksun varoluşu öncelerken de sofistlere yakın durmaktalardı.

Dini değerlerin aşağılandığı, asl olan hakikatin olmadığı görüşü ile herkese göre gerçekliğin değişken olduğu bir dünya da insanın anlam-değer yükleminde daha çok güçlendiği değil, tam tersi yalnızlaştığı, pasifleştirildiği, kitleler halinde kullanılmaya çalışıldığı, algının kullanım gücünün artması göstergesi de sofizmin kültür ve medeniyet biçimsel hakimiyetinin göstergesiydi. Böylesi kültür ve medeniyete modern dünya, çağdaş yaşam vb. isimler uydursak da deneyimlenen dünya sofizmin biçimlenmiş olduğu ve yerleşik kılınmış olduğu bir dünya olmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Hakikatten kopuk dünya kaybolduğumuz dünyaydı. Herkese göre değişken bir gerçeklik de yoktu. Gerçekliği anlam-değer yüklemlerine bağlı olarak herkesin deneyimleme biçimlerinin farklı olmasından bahsedebilirdik. Gerçeklik kendisi zemininde var olduğumuz üst ve evrensel gerçeklik olarak hem ontolojik anlamda metafizik karşılığı olandı hem herkesin ortak gerçeği olduğu içindi ki ahlak biçimsel anlamda diğeri ile ilişkilerimizi kabul edilebilir sınırlarda gerçekleşmesini olanaklı kılacak terbiye ilkesiydi hem de tanrısal belirlenimleri ile erek biçimsel olarak ideal olmakta gerçekleştirilmesi ve genele yaygın tesis edilmesi gerekendi.

Hakikat herkesin ortak gerçeği olsa da anlam-değer yükleminde herkese dayatılacak olan değildi. Çünkü herkes hakikatten paye almış olmanın pay sahibi olarak kendi olmanın sorumluluğunda tercihlerine bağlı kendi olması gerekendi… ki dayatılan gerçeklik, kişinin kendi özsel evrensel gerçekliğini hatırlatmak yerine, gerçeğine inat, gerçeğine kör kılabilir. Hakikatin unutulmaya yüz tutulduğu bir dünyada bize hakikat olarak sunulan, hakikat idrakinden uzaklaşmaya sebep kültüre, medeniyete dair egemen güç belirlenimleri göstermekte ise İslam olarak ihtiyacımız olan “La ilahe illallah-tı.”

Unutulan hakikat, kaybolunan dünyada “La ilahe illallah” ile hatırlamamız gerekendi. Sofist dünyanın hakikate dair anlam ve değerleri hiçe saydığı bir oluş içinde “La ilahe” diyeceğimiz dünya görüşleri vardı. “İllallah” diyerek tutunacağımız Allah’ın hakikati de vardı.

Demek ki tarihsel izlekten bakıldığında hakikate dair her belirsiz durumda sofist ve sofist izlekte nihilist yaklaşımlar görülmekte. “La ilahe illallah”, belirsizlikte olup da sofizmin hakikatten saptırıcı anlayışına kaymamak ve belirsizlikte kalmamak için de ihtiyaç duyduğumuzdu. Elbette sofist her deneyim insan olmaya dair ne olduğumuz ve ne olacağımıza dair farklı ve eleştirel açılardan bakmayı da olanaklı kılmaktaydı. Ancak hakikate dair belirsizlik,

hakikati unutmuş olmak ve manen kaybolmak aşılması gereken bir sorundu.

Modern dünyada pragmatik yaklaşım da değerlere göre yaşamaktan farklı olarak değerleri de kullanım nesnesi kılar iken insan tinine dair kalıcı bir çözüm sunmakta değildi. İslam'ın içkin kesret-vahdet bağıntısında biçimlenen teklifi bu durumda bir daha değerlendirilmesi gerekendi. Bu izlekte herkesin söz sahibi olduğu bir oluşta diğeri ile var olmanın sorumlulukları yerine getirildiği kadar söz hakkı sahibi olunması gerektiğini de öğrenmeliydik.

En basit örnek ile aile demokratik bir kurum değil, ortak yaşam alanına bağlı olarak aidiyet ve sorumlulukların yerine getirildiği oranda aile olmanın olanaklı olduğu kurumdu. Söz hakkı sahibi olmaya ihtiyaç duyduğumuz kadar aidiyet ve sorumluluk sahibi de olabilmeliydik ki kaybolma riskini azaltmış olalım. Bu durumda önemli olan; İslam isek Allah'a aidiyet ve sorumluluklarımızı hatırlamış olmak ile beraber halka karşı da aidiyet ve sorumluluklarımızdan yana vicdani anlamda eleştirel olmayı korumaktı… ki hakikatten sapmış olmadan kaybolmanın önüne geçmiş olalım. İslam isek en temel şart olarak "La ilahe illallah-ı" hakkı gereği ile idrak edip, talimine dair karşılıkları oluştuğunda hakkı gereği talim edebilmektir.

"La ilahe illallah" sadece hakikate dair dünya görüşü değil, Allah "Rabb-ül Âlemin" olarak herkesin evrensel gerçeği olduğundan ahlak biçimsel olmayı belirleyen terbiye ilkesiydi. Ahlak biçimsel olarak da ihtiyaç duyduğumuz ortak gerçeğimizdi. Yaşam biçimsel olarak gerçekleşmesi gereken değeri hatırlatmaktaydı.

Unutmak ile kaybolmaya açık olduğumuz anlam-değer yüklemleri oluşu içinde hakikati unutmamak için ve hakikate göre yaşamamız gerektiğini de unutmamak için ihtiyacımız olan, "La ilahe illallah-ı" idrak etmek ve ahlakımız olacak biçimde değer kılarak yaşamsal biçimde yöntemsel kılmaktı.

Her şeyi unutsak da unutulmak için ve unutmaya rağmen yeniden küllerinden doğan anka kuşu misali yeniden Allah'ın hakikati ile kendi olmaya doğabilmek için "La ilahe illallah-a" ihtiyaçlıydık. Allah'ın hakikati ile kendi olmaya doğmayanlar, kendi olmaya doğmanın verdiği eminlikten ve bütünlükten mahrum, kaybolmaya yüz tutulan bir varoluşta hakikate yalancı ve yabancı olmanın idrakinden de uzak olduklarında kayıp ruhlardı. Sonuçta hüsran, hakikat karşısında yaşayacakları derin çaresizliğin ve yalnızlığın çığlığıydı. Sadece kişinin kendisinin duyduğu bir çığlık ki pişmanlık ateşten kanayan yara misali geçmişin sayfalarına mahkûmiyetin mührü iken hüsran çığlığı da mührüne sadık gerçekleşen çaresizlikti.

*

Yokluk kavramı ve La ilahe illallah…

Yukarıdaki başlığın alt bir başlığı olarak okunmalı…

Dini anlamda "La ilahe illallah", pratikte pragmatik olarak gerçekleşen ruhsal ve kültürel veya bireysel ve toplumsal olarak bütünlüğün korunmasına dair ilkesel olması bağıntısında katkılar sunar. Sadece bundan ibaret olmayıp, ussal olup da varlıksal karşılığı olan ve varoluşsal anlamda deneyime açık Tanrı tasavvuruna haizdir. Yokluk üzerine inşa edilemeyecek olan varoluşa dair inşa zemini olur.

"La ilahe illallah", varoluşun varlık zemininde gerçekleştiği gerçekliğini içermek ile beraber varoluşun hangi zeminde inşa edilmesi gerektiğinin anlamını taşır. Varlık, varlık olması bakımından zorunluluğa haiz olup varoluşsal anlamda mümkün varlık olmayı da kendi olmanın olanağı olarak bulmuş olmak ile beraber kendinden fazlası olmanın yolculuğunda kendinden fazlası olabilen varlıktı… ki varoluş, yokluk değil, varlık olma zemininde gerçekleşmekteydi.

Bu anlamda "La ilahe illallah-ta" geçen "La ilahe" ifadesinde yani "Yok ilah-lar-" beyanında, yokluğun varlıksal niteliği olmadığı içindi ki "Yok" denilerek olumsuzlananlar, varlıksal niteliği olanlar değil, tanrısal yeterlilik niteliği olmayanlardı. Yokluk olumsuzlaması yapılamayacak olan olmama durumuydu. Olumsuzlaması yapılacak olanlar, hakkı dışında anlam-değer yükleminde bulunulmuş olup da gerçeğinden kopuk bakılanlar ve dünya nesnesi olarak yaşamın bir parçası kılınmış olanlardı.

Bu anlamda "La ilahe illallah-ta" yokluk, varlıksal değil, itibari anlamda soyutlama kavramı olarak kullanılandı. Çünkü yokluğun varlıksal niteliği zaten yoktu ki varlıksal nitelikte yokluk kullanılmış olsun.

Bu durumda "La ilahe illallah"; yokluk üzerine inşa edilemeyecek olan varlıksal bir görüş ve varoluşsal bir önerme olmak ile beraber, hep varlık üzerine inşa edilen bir varoluşta, en temelde varlığı kimin ile bilmemiz ve ona göre inşa sürecini yöntemsel anlamda takip etmemizin de olanağını vermiş olmaktaydı.

Unutmak ve kaybolmak da bu bağıntıdan bakıldığında, varlığa ve varoluşa dair gerçekleşen iki kavramdı. “La ilahe illallah” bağıntısında unutmak varlıksal karşılığı olup Allah’a yönelik gerçekleşendi. Kaybolmak da Allah’ı unutan kişi için varoluşsal gerçekleşendi.

*

Varlık ve varoluşa dair özet verir iken La ilahe illallah…

Varlık âleminde görünüşe ne gelmekte ise fani olması gereği mümkün kılınmış yüklem olmakta neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken Allah'ın yaratma eyleminin bir sonucu olarak Allah'ın yaratma eylemine katılıyor olmakta gerçekleşir. Öncesi -evveli- olmayıp da öncesi -evveli- sadece kendi olan Allah ile Allah'ın kendinden fazla vermiş olduğu farklı başkası olmakta belirmiş olgu olarak ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntısında gerçekleşir. Öncesinde -evvelde- olmayıp da yaratmak ile beraber sonradan var olan -hadis- olmakta kendi olmanın gerçeğini Allah'tan aldığı varlık olma ve varoluş belirlenimleri kadar bulur.

Sonradan var olmuş olan varlık zemininde var olur iken varlık ve yokluk bağıntısında var olan değil, öncesinde olmayıp da yani evvelde yokken var olan olduğu içindi ki varlık ve yok anlamında oluş biçimsel olarak gerçekleşen değil, varlık zemini olan Allah'ı kendine varlık zemini bulur iken yani Allah'ı kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi bulur iken varlık ve gerçeklik belirlenimi oluşu içinde kendi olmayı bulmaktaydı.

Varoluş hiç kimsenin veya hiçbir şeyin elinde gerçekleşmediği yani var olma olanağını kendinden buluyor olarak gerçekleşmediği içindir ki var olana, nedeni kendi olmayan anlamında yokluk denilmez/ denilemez. Çünkü her varlık hakikat anlamında Allah'ın varlığından paye aldığı kadar gerçek, varoluşsal anlamda da farklı başkası olmakta pay sahibi olduğu kadar fazladan belirmiş bir olgu olmakta kendi olmakta gerçek olduğunu deneyimlemekteydi. Gerçek olan ile gerçekliğin deneyiminde gerçek olmaktaydı.

Bunun içindi ki her kişi; kendine dışsal varlıkların gerçekliğinden şüphe etse de kendi gerçekliğinden şüphe etmeyecek kadar gerçekliği deneyimlemekteydi. Dış âlemin varlığı da kendi gerçekliğine bağlı olarak kurulan değil, her bir varlığın gerçekliğine bağlı olarak gerçeklik buluşmalarında birbiri ile kurulmaktaydı. Dağları, gölleri, ırmakları, denizleri, suyu, toprağı, bitkileri, hayvanları, cinleri, insanları ve hepsinden önce melekleri, yıldızları ve daha nicesini yaratan Allah'tı…

ki Allah'ın mülk âleminde Allah ile var olmayı, gerçeklik buluşmalarında deneyimlemekteydi. Kendisinin varlığı kendi elinde gerçekleşmekte değildi ki diğer varlıkların gerçekleşiyor olması da kendi elinde gerçekleşiyor olmuş olsun. Yaratıcı etkinliğe katıldığı ölçüde yüklem almaya bağlı olarak neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olduğu kadar yaratıcılığı; bilmek ve yoruma açık olduğu, yoruma açık kıldığı kadar hep yeniden yeni bir oluş içinde bulma olanağı vardı. Bu dahi Allah'ın Allah olması yani El- İlah olması tanrısalından olanaklı olunduğu kadar gerçekleşmekteydi.

Bu anlamda kişi; düşüncesinde Allah ile kendini gerçekleştirme olanağı bulmak ile beraber, içinde bulunduğu âleminde Allah ile gerçekleşiyor olduğunun idrakinde olarak varlığını temellendirmeli ve varoluşunu da Allah ile bilfiil olmakta var olduğu gerçeğine bağlı olarak diğer varlar ile beraber gerçeklik buluşmasında gerçekleştiğini idrak etmeliydi. Sadece kendi gerçek değil, beraber var olduğu diğerleri de gerçekti. Fani olmak yani süreksizlik içinde süreksiz kılınmış olmanın doğasında yüklem belirlenimli ve değişen yüklemlerde gerçekleşen varoluşu da yok anlamında nitelenmeyecek kadar gerçekti. Yüklem almaya açık gerçekleşen her deneyim de gerçek olduğunun ussal kanıtı ve deneyimsel belirlenimiydi.

Bunun ile beraber bu varlık âlemi; Allah yaratım faaliyetinde gerçekleştirdiği sürece, kendisi ile yaratılmayacak kadar kendisinden önce var olan, kendisinden sonrada var olmaya devam edecek olandı… ki öncesinde kendisi ile var olmayan, sonrasında var olmaya devam edecek olan mümkün kılınmışlar âleminin tanrısı elbette kendi değildi. Kendisinin de varoluşuna güç yetiren Allah ile var olmaktan öte bir şey gerçekleşmekte de değildi. Bilmeye açık oluş içinde de bilmekten yana sınırlı gibi görülse de sınırlarını; tarih olgusal birikimi yani miras varlığı olması, tarihsel bellek sahibi olması ayrıca bilgibilimsel alet kullanımı ve ihtiyaç belirlenimine göre hep yeni yönteme dair bilgibilimsel araçlar ediniyor olması ile aşma olanağı vardı. Bunu da tarih varlığı olmakta süreç varlığı da olmasında göstermekteydi. Bilinmeyecek denilen ne var ise bir biçimde bilmenin konusu olarak ve sonuçta da bilmeye

başlandığı süreç içinde yüklem almaya açık yoruma dair yaratım oluşunda yaratıcı etkinliğe katılmanın nesnesi olmaktaydı.

Artık sadece varlık ve ilkenin olduğu, sadece varlık ve nicel belirlenimli düzenlilikte yasanın olduğu, sadece öznenin olduğu, sadece özne ile şekillenen bir dünyanın olduğu vb. değil, niceliğe haiz nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal öznelliğin gerçekleştiği, gerçeklik belirlenimlerinde sadece bunun ile var olunmadığı gerçeğini idrak etmek gerekmekteydi. Yarattıklarının varlıksal anlamda evveli olmak ile kendini evvel kılmış olan, yarattıklarının varoluşsal anlamda tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında hep ahiri olmuş olarak kendini ahir kılmış olan Allah ile vardık. O yaratır iken yarattığına içkin hep batın (gizil) olandı. Kendini bilfiil gerçekleştirdiği tanrısalları ile yarattıkları dolayımında görünüşe taşırken de zahir (aşikâr) olandı. Hem nesnel hem de öznel yönleri ile nihayetsiz oluş içinde, öncesinde varlık durumu anlaşılsın adına süper varlık da dediğim olmaktan da ileri nihayetsiz yani sonu gelmez varlık olmakta sonu gelmez varoluşta kendini yaratım dolayım belirlenimlerinde gerçekleştirendi.

Yaratıma dair gerçekleşen neden bağıntılarını buldukça hem Allah'ı daha bilme olanağı bulacak hem de yeni bilgiler izleğinde yaratıcı etkinliğe hakkı gereği katıldıkça Allah'ı daha yakinden anlayabilme olanağı bulacaktık. İşte insanın da nedeni bu idi. Allah'ı hem yakinen bilecek hem de yaratım etkinliğinde yoruma dair gerçekleştirdikleri dolayımında yakinen anlayacak… ki yüklem belirlenimli gerçekleşme oluşu içinde kendini hangi yüklemde gerçekleştirme istediğinin tercihinde de bulmuş olabilsin.

Varoluşunu tesadüfe indirgeyerek sadece nicel belirlenimli olduğunu zannettiği doğa diye gördüğü, doğa diye bildiğine indirgeyerek Allah'ı inkâr edecek oluş içinde bulunabilirdi. Mikrodan makroya kadar bütün işlerin yaratıcısı olana ara tanrı formları ile ortaklar koşup müşriklerden de olabilirdi. Neden bağıntılarında nihayeti gelmez bağıntılılıkta hakikatin hiçbir biçimde bilinmez olduğu yanılgıda yani sofist görüşte de bulunabilirdi. Hakikatin kısmi bilinebileceği, gerçekte ne olduğuna

dair bilinmez olacağının yargısında kelamcı, klasik vahdeti vücutçu veya Kantçı izlekte de kendini bilmekten yana sınırlamış olarak gerçekten kopuk bir oluş içinde de bulunabilirdi. Varoluşun gerçeğinden habersiz her şey ile aynı olan toptancı Allah görüşünün sığlığına da kendini mahkûm edebilirdi. “La ilahe illallah” deyip “La ilahe illallah-ı” talim ettiği bir oluşta kendi adına nihayetsizliğe uzanır iken hakikate kapı da aralayabilirdi. Sadece kendi için değil, diğerleri adına da yaşarken hak etmeye çalıştığı bir oluş içinde de bulunabilirdi.

*

Hak edişlerin tesis edildiği oluş içinde La ilahe illallah…

Bilgiye/ bilmeye bağlı olarak bilgi izleğinde deneyimlenen bilgiye bağlı olarak meleke edinmeye ve tercihlere bağlı olarak gelişen yaratım oluşunda her kişi gerçekleştirdiklerinin sonuçları olan bir oluş içinde bulunmaktaydı. Her eylem niyete bağlı anlam-değer yükleminde nitelik kazanır iken eylem de yaratıma dair bir form olarak vücud kazanmış olmaktaydı. Bunun içindi ki Kur'an'da eylem, salih amel niteliğinde gerçekleşmesi gereken olarak telkin edilendi.

Hak edişlerin tesis edilmiş olduğu oluşta salih amel; Allah için iken diğeri için de olmak gerektiğinin dolayımında sonuçta kendi için olmak anlamını taşımaktaydı… ki yaratıcı etkinlikte yaratıcı etkinliğe, kendi ve diğeri için çaba göstermiş olarak gerçekleştirilen her emek Allah için de yapılmış olması kaydı ile ibadet niteliğinde salih ameldi. Salih amel sadece farz veya vacip kılınmış, Müslüman olmanın gereği olan ibadetler değil, varoluşun her belirleniminde yukarda işaret edildiği gibi rahmet üzere olup da herkes için iken kendi için de olmanın olanağında niyet belirlenimli gerçekleşen Allah için olmanın eylemlerinin genel ismiydi. Allah için iken Allah'tan sonuç almanın olanağı olarak da asli varlık kaynağından kaynaklı olarak gerçekleşen kendi olmaktan yana mutmain olmanın olanağını veren varoluş niteliğine haizdi. Allah'tan sonuç almanın olanağı olarak Allah ile nihayetsizliğe uzanan yüklem almaya açık olmakta özgünce kendi olmanın ve diğeri ile aidiyet ve sorumluluk sınırlarında özgürce kendi olmanın olanağını da vermekteydi.

Hak edişlerin tesis edildiği sistemsel oluş içinde "La ilahe illallah" hak edişini Allah'ta bulmanın olanağını vermekteydi. Salih eylemlerde bulunmanın iman kaidesi olarak da değerlendirilebilinirdi.

Böyle olsa da tercihlere bağlı biçimlenen eylem ve eylem izleğinde gelişen yeni ilişki örüntüsünde değişime açık olup da değişen anlam-değer yüklemlerine de bağlı olarak gelişen karakter ve kimlik belirlenimlerinde her kişi kendi yaratımına hak ediş belirlenimli olarak katılmaktaydı.

Hak edişler ise akıbet anlamında sonuçları sadece bu dünyada tesis edilmekte değil, yaşamın sürekliliği anlamında ahiret yaşamında da bulacağımızdı. Elbette bu dünyada süreksizlik zemininde gerçekleşen varoluş eşiklerinde çoklu varlık oluşu içinde değişen yüklem alıyor olmanın gerçekliğinde süreksizlikle kayıtlanmış olmakta süreksizliğe aşkınsal var olmaktaydı. Kısa tabiri ile; her can ölümü tadacağı oluş içinde faniydi. Fani olmayı bu dünyanın kaderi olmakta bulmaktaydı. Aslında ise Allah'ın nuru ile en temelde ruh yani öz kendilik olarak yaratılmış olmaktaydı ki yaşam kaynağı olan Allah iken aslen Allah'tan beslendiği sürece melekler gibi ölümsüzdü. Bu dünyada ölüm olarak tattığı yani deneyimlediği ise bedene dair ölümdü.

Elbette hak edişlerin tesis edildiği sistem oluşu içinde vardık. Ancak her şey aslına rücu eder ilkeselliği gereği aslımıza da rücu etmekteydik. Ölüm asl olan Allah'a yolculuğun bir geçiş kapısıydı. Allah olduğu değil, Allah ile var olduğunun idrakinde olarak tanrısalları gerçekleştirme olanağında varoluşunu bulan için tanrısalları gerçekleştirmenin dolayımında aslına varmış olmanın da gerçekleştiğinin idrakinde de olmak gerekirdi. Yani "La ilahe illallah"; hak edişe dair gerçekleşen sistemsel oluş içinde Allah'ı idrak etmek ve tanrısal belirlenimlerini talim etmek anlamında aslına yolculuğun, varımın yöntemsel biçimiydi. Her can aslına rücu eder iken sırat-el müstakim de diyebileceğimiz "La ilahe illallah-ı" tercihe bağlı olarak ya talim etmekte ya da talim etmekte değildi. Aslında her kişi "La ilahe illallah-ın" kapsayıcı anlamı dışına çıkmış olmadan tanrısallara içkin gerçekleşir iken hakikat deneyimini, kendi olmanın gerçeğinde deneyimlemekteydi. Bunun idrakinde olmak veya olmamak, talim etmek veya talim etmemek anlamında gerçekleşen ve tercihe dair biçimlenen bir deneyim oluşunda bulunmaktaydı.

Akıbet ve ahiret yaşamı bağıntısında talim etmenin sonuçları olduğu gibi talim etmemenin de sonuçları vardı. Bu başlık altında özellikle belirtmek istediğim hak edişlerin sonuçları olduğu bir oluş içinde hak edişlerin gerçekleştiği akıbet ve ahrete göre yaşanmadığında gerçekleşenlerin sonuçları olan yıkım, ceza, mahkûmiyet, güvensizlik,

öngörülemez bir yaşam, acı azap, güç yetirememeye dair acziyet vb. ne var ise en genel anlamda cehennem adı altında toplanır iken farklı başkası olmakta var olmanın bir belirleyeni olmak ile beraber özgürlükten mahrumiyetin de belirlenimleriydi.

Kısacık dünya yaşamının her bir anı, başka bir dünyanın, evrenin (veya sen başka âleminde de diyebilirsin) geniş zamanına yansıyan yaratım etkinliği olarak gerçekleşmekteydi. Elbette cehennem ve cennet vardı. Kısacık dünya yaşamının her anı ile katıldığımız yaratım oluşunda bizim imzamızı taşıyan eylemler ile, âlemler arası bağıntılılık ilkesine göre biçimlenmekteydi. Nebiler, böylesi biçimlenen ve sonuçta kişinin hak edişlerini miras aldığı bir geleceğin olduğunu da gelecek haberi anlamında haber vermişlerdi.

Kur’an sadece hakikatin ne olduğu veya olan bitenin hakikat bağıntısında nasıl gerçekleştiği değil, hak edişlere bağlı tesis edilen bir varoluşun olduğu ve bu bağıntıda gelecek yani akıbet ve ahiret ilmine göre de yaşamak gerektiğinin haber veren içeriğe haizdi… ki bu anlamda sonuçlara göre yaşamamız gerektiği telkin edilir. Artık isteyen iman etsin isteyen de inkâr etsin yaklaşımı ile de Cenabı Allah, her kişinin varoluşa kayıtsız olmadan her kişinin varoluşunun gerçekliğine bağlı olarak tercih ve eylemlerinin hak edişleri ile karşılaşacağı gerçeğini telkin etmektedir.

Varoluşun diyalektik gerçekleşiyor olmasında her kişi tercihlerine bağlı olarak ya inkâr ya da inkâr talimi oluş içine var olmaktaydı. Aslına dönmeye dair ya kısacık dünya yaşamını kazanım yeri bilip hakkı gereği olması gerekenlerini yaşayacaktı ya da kısacık dünya yaşamını akıbet ve ahiret ilminden yoksun, yaşamı hüsran, sürecinde hüsran ve sonucu hüsran olan inkârı ve zulmü tercih etmiş olmakta yaşayacaktı. Az zamanda ya nihayetsizliğe uzanan ya da hüsran ile nihayetlenmiş olan bir yaşama kendi olmanın gerçeği ile beraber kapı aralamış olmaktaydı.

Elbet her iş ve şey Allah’ın yaratım etkinliğinde gerçekleşmekteydi. Her işi veya şey rahmete dair gerçekleşir iken ya rahmete fırsat kılacak ya da zulme araç kılacak tercih ve eylemlerde deneyimlemekteydik. Ya

çocuklar gibi Allah'ı suçlayacak ya da "La ilahe illallah" diyerek aidiyet ve sorumluluğumuzu Allah'ta bulup "Allah'tan geldik Allah'a dönmekteyiz" diyerek yaşayan yetişkinler olacaktık. Elbette Allah'ı yaratıcı fail bilecektik ama yaşananların sonuçları olarak hak edişlere dair tesis edilen bir oluşta sonuçların da Allah'tan olduğunu idrak edip sonuçlara göre yaşamanın olması gerekenlerini yaşamak da vardı.

Şımarık çocuklar gibi olması gerekenlerden kaçmak da neydi? Kolay olan zulmü tercih etmekti ve kaçılamayacak olan hakikatten kaçmaya çalışmaktı. Zulüm; Allah'a, diğerlerine dair vicdanen olmaması gereken gerçekleşenler ve bu gerçekleşenlerin sonuçları gereği kişinin kendisine yaptığından başkası değildi. Haram, günah, kötülük vb. kavramlar bu kavramın alt başlıklarıydı. Gerçeğin iktidarını kabul etmek ve gerçeğe göre yaşamak nefsi emmarenin kötücül, bencil doğası gereği zor olandı. Kolay olan gerçekten ve gerçeğe göre olması gerekenden kaçmaktı ki bu kişinin zulme düşmüş olmasının ana sebeplerindendi.

Sonuçta herkes aslına rücu etmekteydi. Aslı öncesinde insan olan insanlaşmakta olarak El- Vedud, Er- Rahim, El- Muizz, Er- Rauf, El Azim, El- Alim, El- Hadi, Es- Sabır vb. tanrısalların taliminde Allah'a dönmekteydi. Aslı öncesinde şeytan olanlar şeytanlaşmakta olarak yaratıcılıkta gerçekleşen her şeyin her şey için kılınmış olduğu rahman oluşu içinde El Muzill, kısmi anlamda El- Alim, El- Mudill, El- Müntakim vb. tanrısalların gerçekleşmesinde Allah'a dönmekteydi. Sonuçta iblis olanlar cehennemi, insan olmayı başaranlar ise cenneti hak etmiş olmakta aslına rücu etmiş olmaktaydı. Bu durumda cehennem ve cennet ehli aslını deneyimleyeceği dünyanın veya âlemin halkı olmaya doğru aslına yolcuk yapmaktaydı.

Kimisi de hak ve batıl arasında şüphede, olması gereken ve olmaması gereken arasında tereddütte, bilinebilir veya bilinemez şüphesinde, kaygı ve umut arasında umuda adım atmaya yönelik tereddütte vb. arafta kalmış olabilmekteydi. Sonuçta şüphe ve tereddütlerini aştığı yönde aslına rücu ettiği mahale doğru yolculuktaydı.

Kimisi de adanmış bir ruh misali Allah’a aidiyette Allah için iken Allah’ın kendisine seçmiş olduğu veli kullarındandı… ki onlar ne cehennem ne de cennet için yaratılmışlardı. Cennetin nihayetsiz nimet oluşunun üst bir seviyesi olan Allah ile nihayetsizliğe uzanmış olmanın olanağında asılları olan Allah’ta karar kılmış ruhlardı. Onlara ister salihler ister veliyullah ister ise öndekiler de fark etmez, Allah’ın sadece kendisi için kıldığı kişiler de vardı.

Cehennemlikler, araftakiler, cennettekiler ve Allah’ın sadece kendisi için kıldıkları anlamında aslına dönmenin birçok biçimi vardı. Tanrısalların birçok kombinasyonda bir veya birçoğunun önsel kılınmış olduğu oluş içinde aslına dönmek gerçekleşmekteydi. Bunun için olsa gerek ki her kişi kadar hakikate giden yol vardır denilmekteydi. Daha doğrusu ise her kişi kendi olmayı belirli kılan tanrısalların iradeye dair yönelimli gerçekleşmesinde ayrıca eylem ve kurumsal olarak yapı belirlenimli işlevsel kılınması gereğinde gerçekleşmekte iken olay-olgu-kişi-ilişki örüntüsünde özgün gerçekleşmekteydi. Her tanrısal evrende biricikti ve gerçekleşme -varoluş- biçimleri olarak biricik gerçekleşmekteydi.

Allah’a ait olanlar bu dünyada iken cehenneme dair gerçekleşenleri deneyimlemiş olmanın rahmetinde, arafı aşmış olmanın gayretinde, cennet nimetlerine ulaşır iken nimete takılı kalmamanın fakra dair gerçekleşen terkinde Allah için olmanın bereketinde tanrısallar dolayımında Allah’ta kendi olanlardı. Onlar için Allah yurttu, refikti, veliydi, ab-ı hayattı. Anlamın ve değerlerin yaratıcısı olan ile anlamlı ve değerli bir varoluş ta vardı.

Demek ki aslın gerçekleşme biçimlerine bağlı olarak asla dönmek hak edişler dolayımında gerçekleşmekteydi. Herkes hak ettiğinin tesis edildiği yönde aslına dönmüş olmaktaydı.

“La ilahe illallah-ı” hakkı gereği idrak edip talim ederek yaşayanlar da yüklem almaya açık yaratım oluşuna tercihleri gereği katılır iken Allah ile var olduklarını bulmuş ve Allah’a göre yaşamak ile hak ettiklerine doğru yolculuk yapanlardı.

Buluşmak için La ilahe illallah…

Anlam-değer farklılıkları birbirimizden ayrı düşmemize sebep dünya görüşü farklılıklarını belirgin kılmaktaydı. Farklılıklar değer oluşuna bağlı olarak anlamın uç noktalarda karşıt olmasına ve çatışkıya sebep verecek nitelikte ilişkilerde belirmiş olması düzeyinde birbirimize düşman olmanın nesneleri de olabilmekteydi.

Söz; tinde yaratım nesnesiydi. İçselleştirilmiş değer olarak zihniyeti belirli kılar ve dünyayı biçimler. Her karşıt söz de karşıtı dolayımında gerçekleşiyor, görünüşe geliyor, tesis ediliyor ve anlam-değer yükleminde vücud buluyor olmanın nesnesini de bulmuş olmakta iken zihniyet ve dünya görüşü olarak görünüşe gelmekteydi. Diyalektik oluşun araçsallığında söz, yaratım nesnesi olarak tine dair zihniyeti ve anlam-değer yüklemli ilişkilerde kurulan dünyayı belirleyici yaratım nesnesiydi.

Diyalektik oluşun ussal araçsallığına rağmen, karşıtlığa aşkın tevhitte buluşmak olanaklıydı. Ortak noktalarda buluşup, beraberce yaşamanın olanakları değerlendirilebilirdi.

Karşıtlık mutlak kayıtlanmışlık değil, mümkün kayıtlanmış olmakta gerçekleştiğinden, karşıtlık ilişkisinde karşıtı ile kayıtlanmış olmaya veya karşıtlığa aşkınsal varoluş olanaklıydı. Çıkara, ideolojik yaklaşımlara veya kimliğe dayalı her karşıtlık durumunu adalet ilkesinde buluşarak hukuk ile aşma olanağı vardı. İnsanın beşerî yaklaşımlarına, sebeplerine aşkınsal olarak da tanrısalların gerçekleştiği bir oluşta tanrısallar ile tevhitsel bakışımda bulunur iken karşıtlığa aşkınsal bakabilmek ve tanrısalları gerçekleştirmek, yaşamak ile karşıtlığa aşkınsal yaşamak olanaklıydı.

Her kayıtlanmışlık, yaşamsal anlamda öznellikte öznelliğin aşkınsal olmasında deneyimin nesnesi olmaktaydı. Her kayıtlanmışlık yüklem belirlenimli gerçekleşir iken buluşmaya sebep üst bir ilkeye bağlı olarak aşılabilir veya öznelliğin aşkınsal varoluşunda deneyimin konusu kılınabilirdi.

Allah'a ait gerçekleşen evrensellerin yani tanrısalların ortak ve üst gerçeklik olduğunun idraki ile bakıldığında karşıtlığa aşkın bakıyor olmak ve evrenseller ile rahmet öncelikli olarak tevhid tesis edildiğinde karşıtlığa aşkınsal yaşıyor olmak olanaklıydı. Söz konusu çıkarlar, ihtiyaçlar, arzular vb. sebeplerden dolayı olumsuz anlamda gerçekleşen çatışkılı diyalektik ise karşılıklı ilişkilerde herkesin faydasına rekabete dair diyalektik oluş tesis edildiğinde, olumsuz anlamda gerçekleşen karşıtlık bağıntısı, rahmeti tesis etmek ile aşılabilirdi.

Söz konusu "La ilahe illallah" ise batıl olanı yani hakikatte karşılığı olmayanı ve hakikatten yana sonuçsuz bırakan her ne var ise onu, Allah ilkesinde aşmış olmanın olanağını gösterir. Hak olanın batıl dolayımında görünüş bulduğunun, tesis edildiğinin gerçeğini de gösterir… ki ilkeye dair bakışım ve talim olanağında diyalektik oluş içinde diyalektik oluşa aşkınsal var olunabileceğini gösterir. Karşıtlığı yerinde ve gerekliliğinde gerçekleşiyor olduğu yönde okuyabilmeyi de olanaklı kılar. Sonuçta, hak olan ile batıl olanın aşılmış olmamasında da kalınmaz… hak olan ile, karşıtlığa aşkınsal bakabilmek, gerçeğe açık olarak her cana uzanabilmek, biz olunmuyorsa da buluşabilmek olanaklıydı. Hak olanda buluşulduğunda da batıl aşılmış olarak beraber ortak bir dünyanın kapısı aralanabilirdi. "La ilahe illallah"; hak olana, tevhide dair zihniyet sahibi olarak dünya kurulumu olanağı olarak da değerlendirilebilirdi.

Söz konusu din ise en temel ortak noktamız imanın gereği olarak "La ilahe illallah-tı." Bir müslim itikadi görüşünde bizden ne kadar farklı olursa olsun imanda bir, ahlakta bir isek aynı noktada buluşabilirdik. Buluşamıyorsak da birbirimize zarar vermememiz gerektiğinin idrakini paylaşabilirdik. "La ilahe illallah" demekte isek düşman olmak yerine ortak noktalarımızı aramalıydık. Müşrikliğe, münkirliğe, münafıklığa karşı "La ilahe illallah" diyebilmeliydik.

Birbirimize yabancı olmak yerine buluşabilir, tanış olabilir, yabancılığa aşkın kardeş olabilirdik. Çok mu abarttım? Hiç yoksa beraber insanca

yaşamaya dair yol bulabilirdik. Bu anlamda "La ilahe illallah", tarihsel süregelen zamansal olmakta evrensel mesajı ile bize bir teklifti. Sadece teo-ontolojik bir teklif değil, ortak varoluş biçimimizdi. Ortak anlam-değer oluşunda buluşmanın varoluş noktasıydı. İtikat farklılıklarına rağmen birbirimize insanca bakmanın, ilişkilerde insanca yaşamanın ortak noktasıydı.

Tarihsel süreçte birbirimize dair çok şey mi yitirdik… çok mu uzaklaştık, çok mu yabancılaştık? Birbirimize kör mü kaldık? "La ilahe illallah" insanlığa, İslam olmaya yeniden dönmenin dönüm noktası olmalıydı. Evrensel mesajı hepimizi kucaklamaya yeterdi.

Bilginin kesinliğini yoruma dair esnetir iken yoruma dair çeşitlilik içinde yeniden buluşacağımız bir nokta var ise o "La ilahe illallah-tı." Önemli olan itikada dair yorumladıklarımızı gerçek yerine ikame etmemekti… ki en temelde "La ilahe illallah" evrensel mesajı ile bizlere bunu verir. Gerçek olanı yorumladıklarımız olanlar yerine ikame etmemek ve hakikatte karşılığı olmayan batıla dair olanı hakikat kabul etmiş olmamaktı.

"La ilahe illallah" evrensel gerçeğimiz olan Allah'ı hatırlatır iken yorumlanan metni esası/ esasını yitirmeden okumamız, yorumlamamız gerektiğinin de gerçeğini verir. "La ilahe illallah-ta" esas; Allah'a iman etmekti… yorumlarımıza dair gerçekleşen itikat biçimlerinde düşman olmamız değil. Allah'a iman eden her can ortak noktası sebebi ile buluşabilme, tanışabilme olanağını kaçırmış değildi.

İslam, insanlık tinine dair anlam-değer yüklemli gerçekleşen kesreti, hakikat bağıntısında vahdete taşımanın çatı belirlenimli teklifiydi. "La ilahe illallah" da bu teklifin en temel gerçekleşme biçimi olup, ahlak ve hukuk biçimsel tesis edildiğinde çatı içerikli teklifinin gerçekleşmesi olanaklıydı. "La ilahe illallah" açısından İslam teolojisinin teo-ontolojik, teo-epistemolojik, teo-ahlaki, teo-sosyolojik, teo-politik vb. düzey ve alanlarda yeniden teklifini değerlendirmesi elzemdir.

*

Mümkün dünyalarda makul dünya/dünyalar kurmak ve La ilahe illallah…

Varlık görüşü veya varlığa bakma biçimi; ortak anlam-değer edinimlerine bağlı olarak kültür ve medeniyet biçimsel gerçekleşen dünya görüşüne eyler iken varlık görüşü farklılığına bağlı olarak farklı dünyalarda yaşamaktaydık. İnsan tininde görülen dünya farklılıkları, en temelde anlam-değer yüklemlerinde görülen farklılıklara göre biçimlenmekteydi. Anlam-değer yüklemleri tümel yargısal gerçekleşir iken öznelde inanç belirlenimli olarak gerçekleşmekte olup dünya, inandığımız dünya olarak, içinde doğduğumuz ve katıldığımız dünyaydı.

Varlığa bakışımın; anlam-değer yüklemlerinde gerçekleşen olay-olgu-kişi-ilişki örüntüsünde ve koşul-ihtiyaç bağıntısında yorumlanmış olarak biçimlenmesinde de dünya, yaratılmış dünyalar olmakta yaşanandı. Anlam-değer yüklemi almaya açık biçimlenen dünya, değişen anlam-değer yüklemlerine göre yeniden biçimlenmeye, gelişime veya yaratılmaya da açıktı. Yeter ki anlam-değer yüklemleri sığ, katı ve farklı gerçeklik belirlenimlerine kapalı olarak muhafaza ediliyor olmakta değişime açıklığı öldürecek biçimde inanılmış olmasın. Ayrıca gerçek olandan kopuk, gerçeğe kör kılmış olmasın.

İşte "La ilahe illallah" gerçeklik referansı Allah olmak kaydı ile olumsuzlanan batıl olanlar dolayımında olumlanması gereken hak olanlar ile kurulması gereken mümkün bir dünyayı işaret eder. Katı, sığ, kapalı vb. bir dünya görüşü değil, gerçek ile mümkün olan mümkün dünyaların neye/ kime göre nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin uslamlamasını verir.

Böyle olmak ile beraber, farklı dünya inanışları çatışkısında gerçekleşen diyalektik oluşun gerçekliğini bengisel anlamda yani ayet baki olmak kaydı ile kendinde anlam olarak gösterir. Yani ümmet olmakta çeşitliliğin, başka bir deyişle de dünya farklılıklarının tek biçimsel gerçekleşmediğinin anlamını bir gerçeklik ifadesi olarak kendinde taşır. Hak olan batıl olan dolayımında birçok biçimde gerçekleşir iken batılın

gerçekleşme nedeni, hak olanın görünüş bulması ve tesis edilmesi içindi.

"La ilahe illallah" bize, gerçekliği bu açıdan da işaret eder iken tek bir ümmet yani aynı dünyanın insanı olunmayacağı gerçeğine göre hak olan ile biçimlenmesi gereken dünyanın insanı olmak gerektiğinin mesajını taşır. Böyle olsa da yaratıcı anlamında ilah olan Allah'ın yaratım etkinliğinde olan bitenlerin gerçekleştiği anlamını da verir iken diğerinin kendi için olduğu idrakinde olarak kötülüğü iyilikle savmak gerektiğinin mesajını da verir. Ruhsal ve ahlaki anlamda böylesi bir yaklaşımı olanaklı kılmak ile beraber anlam-değer yüklemlerinin değişiyor olması olanağında hak olan evrensel ortak gerçek iken hak olanda buluşulabileceğinin anlam mesajını da taşır… ki farklı dünyaların insanları biz olamasa da beraber yaşamanın olanağına haizdi. Hak olan çok biçimsel gerçekleşir iken güzel ahlak ve adalet/hukuk bir belirlenimi olarak beraberce yaşayabilmenin mümkün olduğu gerçeğini gösterir.

"La ilahe illallah" öte veya kapalı bir dünya değil, farklı, karşıt, çatışkılı mümkün dünyalar içinde hak olanın gözetiliyor olmasına bağlı olarak makul bir dünyanın, makul dünyaların olabileceğinin mesajını da taşır. Mümkün dünyalar içinde hak olana bağlı olarak yaratılabilecek makul dünyalar kurulabilirdi.

Makul derken ussal olarak kabul edilebilir olmak ile beraber vicdani anlamda da kabul edilebilir olanı kastetmekteyim. Hak olduğu kadar hakkaniyet ilkesi gereği olması gerekeni, gerçekte karşılığı olup da erek biçimsel anlamda gerçekleştirilmesi, tesis edilmesi olanaklı olandan bahsetmekteyim… ki bu anlamda özde gerçekliği olan "La ilahe illallah" ilke olması gereği ile talime açık gerçekleşmesi olanaklı olması anlamında önemliydi. İslam olan için ise makul olan, bu anlatılanlar çerçevesinde meşru olandı. Allah kıstasına göre de meşruiyetin çerçevesi; fıtrat olarak doğal yaratım belirleniminde karşılığı olan, fıtrata içkin ilke gereği karşılığı olması gereken, sonuçlar ilmine/bilimine göre yaşanması gereken, herkese rahmet olarak tesis edilmesi

gereken ve Allah'ın uygun gördüğü izlekte uygulanması gerekendi. Söz konusu Allah'ın meşru gördükleri ise bizler İslam olarak Allah'ın bizim için meşru kılmış olduklarının çerçevesi dışına çıkamayız. Allah ile yani nihayetsiz olan ile nihayetsizliğe uzanmayı, meşru kılınmış çerçevede gerçekleştirdiğimizde, görünüşlerin kıyısında, özün derinliğine doğru yol bulmuş oluruz.

Mümkün dünyalar içinde makul dünyalar yaratımı, makul olduğu kadar meşru olduğu yönde bizi, öze açık kılar iken varlığın derinliğinde varoluşu derinliğine yaşamamızı olanaklı kılar. Yeter ki "La ilahe illallah-ı" hakkı gereği idrak ve talim etmiş olmakta ilke gereği özümsemiş olalım. Gerçekte kendisinden başka ilah olmayan Allah'ı hakkı gereği tanımış olmakta bulalım, buluşalım. Nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal olarak anlam-değer yüklemli kendilik dünyalarında yaşadığımızı idrak etmek ile kalmayıp Allah'ın kendilik dünyasında var olduğumuza da derinliğine vakıf olalım. Böyle olduğunda, makul dünyaların beraberce yaşamayı olanaklı kılmasından ileri, biz olabilmeye dair cennetler -dünyalar- kurma olanağı bulabiliriz. Bu dünyada cennetler kuramasak da Allah'ın bizler için kılmış olduğu cennetlere rahmete dair gerçekleştirdiklerimiz ile ulaşabilir, dokunabilir ve nihayetsiz yaratım oluşunda geleceğimizi miras alabiliriz.

Mümkün dünyaların yaratım oluşu içinde makul dünyaların olanaklı olduğu gerçeği izleğinde varlığa dair derinliğine bir yaşamı gösterebildi isem ne mutlu! "Fatiha" ve "La ilahe illallah" yorumları ile bir katkıda bulunduysam ne mutlu! Yanlışlar bana, doğrular varlığa…

*

La ilahe illallah…

İlahı aşka mı düştün?
Dilinde,
Aldığın her nefeste,
Yaşadığındır "La ilahe illallah".
Zora mı düştün?
İman özünde,
Cihada dair her eyleminde,
Haykırdığındır "La ilahe illallah"
Kayıp mı oldun?
Kâbusun olacak sebeplerde,
Rüya misali kısacık ömründe,
Uyanacak isen "La ilahe illallah"
Kimisi inkârda durur
Kimisi müşrikliğe gafil müşrik yaşar
Kimisi riyada münafik, aslına düşman yaşar.
Emir, cümlesinden ari "La ilahe illallah"
Zorluklar, sevinçler fani
Tutunduğun Allah'tır "İllallah"
Tevekkül zırhın
Tefekkür ibadetin
Dilinde aidiyetin "La ilahe illallah…"

*